

วารสาร

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

JOURNAL OF GRADUATE STUDIES REVIEW

ISSN : 2286-9301

Nakhonsawan Buddhist College

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

Vol.5 No.2 (No. Extra) May-August 2017

ตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
เนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
วันวิสาขบูชา พุทธศักราช 2560

วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
JOURNAL OF GRADUATE STUDIES REVIEW
ISSN : 2286-9301 Nakhonsawan Buddhist College

ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

Vol.5 No.2 (No. Extra) May-August 2017

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

จำนวนพิมพ์ : 1,000 เล่ม

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน / ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม / ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คณาจารย์ นักวิชาการ นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ และผลงานวิจัยทางสังคมศาสตร์และแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ พระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ นิติศาสตร์ การจัดการ การบริหารการศึกษา บริหารธุรกิจ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ดนตรี และพัฒนาสังคมตลอดจนบทวิเคราะห์ที่เสนอทางออกของปัญหาให้แก่สังคม

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดี

พระราชวรเมธี, ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

พระราชนิพนธ์, ศ.ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

พระสุวรมณเฑียรธรรม, ผศ.

รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา

พระราชวรมนูญ, ดร.

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนิสิต

พระเมธีธรรมมาจารย์

รองอธิการบดีฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

พระโสภณวชิราภรณ์

รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ

พระสิทธินิติธาดา, ดร.

คณะสังคมศาสตร์

ผศ.(พิเศษ) ร.อ.ดร.ประมาณเลิศ อัจฉริยปัญญากุล

ที่ปรึกษาอธิการบดีด้านกฎหมาย

บรรณาธิการ : พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน่วยงานภายนอก

พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.

ศ.ดร.รัตน์ บัวสนธิ์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

พระราชวรเมธี, ผศ.ดร.

รศ.ดร.ธานี เกสทอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย

รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม

รศ.ดร.วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง

ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ

วิทยาลัยนครราชสีมา

ดร.อัศเดช พรหมศิลป์

ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รุ่งทอง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี

ดร.ศิริโรจน์ นามเสนา

ดร.ทงศศักดิ์ เหมือนเตย

มหาวิทยาลัยภาคกลาง

เลขานุการ : พระมหาไฉ่ ธมมเมธี

ผู้ช่วยเลขานุการ : พระมหานคร วชิรเมธี, พระเอกจิตต์ อธิปญโญ, นายดิเรก ด่วงลอย, นายจักรี บัวยา

ศิลปกรรม/เว็บไซต์ : พระมหาไฉ่ ธมมเมธี, นายณัฐพัชร นามบัว, นายชาคริต เกื้อนกก

สำนักงาน : สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

999 หมู่ 6 ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ 60000

โทรศัพท์ 056-219999 โทรสาร 056-219998

จัดพิมพ์โดย : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แขวงบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทร. 022 218892, 026 235623 โทรสาร 026 235623

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

1. พระราชปรีดีทวี, ศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ศ.ดร.กาญจนา เจริญชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. รศ.ดร.สุพล สุธะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. รศ.ดร.ประเทือง ภูมิภัทราคม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. ผศ.ดร.สุพรด บุญอ่อน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. ผศ.อานนท์ เมธีวรณัต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. ดร.อัครเดช พรหมกลัป	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

1. ศ.ดร.วัชร งามจิตเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
3. รศ.ดร.นันทิยา น้อยจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
4. รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
5. รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6. รศ.ดร.สุชาติ แสงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
7. ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
8. รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปรานนอก	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
9. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
10. ผศ.ดร.ศศิธร วชิรปัญญาพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
11. ผศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ธัญบุรี
12. ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
13. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
14. ดร.พิสิฐ จอมบุญเรือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
15. ดร.วราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลพบุรี
16. ดร.ทนต์ศักดิ์ เหมือนเตย	มหาวิทยาลัยภาคกลาง
17. ดร.สมจิตรา กิตติมานนท์	วิทยาลัยพยาบาลพระบรมราชชนนีนครสวรรค์

บรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ฉบับนี้เป็นปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) ประจำเดือน พฤษภาคม – สิงหาคม 2560 เป็นฉบับพิเศษที่ตีพิมพ์ขึ้นเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาคือ วันวิสาขบูชา ซึ่งตรงกันวันพุธที่ 10 พฤษภาคม พุทธศักราช 2560 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลทางพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกนิกายทั่วโลก ทั้งเป็นวันหยุดราชการในหลายประเทศ และวันสำคัญในระดับนานาชาติตามข้อมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เพราะเป็นวันคล้ายวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญที่สุดในศาสนาพุทธ 3 เหตุการณ์ด้วยกัน คือ การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระโคตมพุทธเจ้า โดยทั้งสามเหตุการณ์ได้เกิด ณ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ (ต่างปีกัน) ชาวพุทธจึงถือว่า เป็นวันที่รวมเกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ยิ่ง และเรียกการบูชาในวันนี้ว่า "วิสาขบูชา" ย่อมาจาก "วิสาขปุณณมีบูชา" แปลว่า "การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ" อันเป็นเดือนที่สองตามปฏิทินของอินเดีย ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 ตามปฏิทินจันทรคติของไทย และมักตรงกับเดือนพฤษภาคมหรือมิถุนายนตามปฏิทินจันทรคติของไทย โดยในประเทศไทย ถ้าปีใดมีเดือน 8 สองหน ก็เลื่อนไปทำในวันเพ็ญเดือน 7 แต่ประเทศอื่นที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท และไม่ได้ถือคติตามปฏิทินจันทรคติไทย จะจัดพิธีวิสาขบูชาในวันเพ็ญเดือน 6 แม้ในปีนั้นจะมีเดือน 8 สองหนตามปฏิทินจันทรคติไทยก็ตาม ส่วนในกลุ่มชาวพุทธมหายานบางนิกายที่นับถือว่า เหตุการณ์ทั้ง 3 นั้นเกิดในวันต่างกันไป จะมีการจัดพิธีวิสาขบูชาต่างวันกันตามความเชื่อในนิกายของตน ซึ่งไม่ตรงกับวันวิสาขบูชาตามปฏิทินของชาวพุทธเถรวาท

วันวิสาขบูชา นั้นได้รับการยกย่องจากพุทธศาสนิกชนทั่วโลกให้เป็นวันสำคัญสากลทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นวันที่บังเกิดเหตุการณ์สำคัญ 3 เหตุการณ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าและจุดเริ่มต้นของศาสนาพุทธ ซึ่งเหตุการณ์ทั้งหมดได้เกิดขึ้นเมื่อ 2,500 กว่าปีก่อน ณ ดินแดนที่เรียกว่าชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล โดยเหตุการณ์แรก เมื่อ 80 ปี ก่อนพุทธศักราช เป็น "วันประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ" ณ ใต้ร่มสาลพฤกษ์ ในพระราชอุทยานลุมพินีวัน (อยู่ในเขตประเทศเนปาลในปัจจุบัน) และเหตุการณ์ต่อมา เมื่อ 45 ปี ก่อนพุทธศักราช เป็น "วันที่เจ้าชายสิทธัตถะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ณ ใต้ร่มโพธิ์พฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม (อยู่ในเขตประเทศอินเดียในปัจจุบัน) และเหตุการณ์สุดท้าย เมื่อ 1 ปี ก่อนพุทธศักราช เป็น "วันเสด็จดับขันธปรินิพพานขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ณ ใต้ร่มสาลพฤกษ์ ในสาลวโนทยาน พระราชอุทยานของเจ้ามัลละ เมืองกุสินารา (อยู่ในเขตประเทศอินเดียในปัจจุบัน) โดยเหตุการณ์ทั้งหมดล้วนเกิดตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 หรือเดือนวิสาขะนี้ทั้งสิ้น ชาวพุทธจึงนับถือว่าวันเพ็ญเดือน 6 นี้ เป็นวันที่รวมวันคล้ายวันเกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ ของพระพุทธเจ้าไว้มากที่สุด และได้นิยมประกอบพิธีบำเพ็ญบุญกุศลและประกอบพิธีพุทธบูชาต่าง ๆ เพื่อเป็นการถวายสักการะรำลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสืบมาจนปัจจุบัน

วิสาขบูชา มีการนับถือปฏิบัติกันในหลายประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งมหายานและเถรวาททุกนิกายมาช้านานแล้ว ในบางประเทศเรียกพิธีนี้ว่า "พุทธเจียนตี" (Buddha Jayanti) เช่นใน อินเดีย และศรีลังกา ในปัจจุบันมีหลายประเทศที่ยกย่องให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการ เช่น ประเทศอินเดีย ประเทศไทย ประเทศพม่า ประเทศศรีลังกา สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย เป็นต้น (ส่วนใหญ่เป็นประเทศที่มีสัดส่วนประชากรที่นับถือพระพุทธศาสนาในนิกายเถรวาทมากที่สุด) ในฝ่ายของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับคตินการปฏิบัติบูชาในวันวิสาขบูชามาจากลังกา (ประเทศศรีลังกา) ในประเทศไทยปรากฏหลักฐานว่ามีการจัดพิธีวิสาขบูชามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย

วันวิสาขบูชา ถือได้ว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาสากล เพราะชาวพุทธทุกนิกายจะพร้อมใจกันจัดพิธีบูชาในวันนี้อย่างพร้อมกันทั่วโลก (ซึ่งไม่เหมือนวันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา ที่เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่นิยมนับถือกันเฉพาะในประเทศไทย, ลาว, และกัมพูชา) และด้วยเหตุนี้ ประชุมใหญ่สมัชชาสหประชาชาติจึงยกย่องให้วันวิสาขบูชาเป็น "วันสำคัญสากล" (International Day) ตามข้อมติสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติที่ 54/112 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2542

ปัจจุบัน ประเทศไทยได้ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดราชการ โดยพุทธศาสนิกชนทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ พระสงฆ์ และประชาชน จะมีการประกอบพิธีต่าง ๆ เช่น การตักบาตร การฟังพระธรรมเทศนา การเวียนเทียน เป็นต้น เพื่อเป็นการบูชารำลึกถึงพระรัตนตรัยและเหตุการณ์สำคัญ 3 เหตุการณ์ดังกล่าว ที่ถือได้ว่าเป็นวันคล้ายวันที่ "ประสูติ" ของเจ้าชายสิทธัตถะ ผู้ซึ่งต่อมาได้ "ตรัสรู้" เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงกอปรไปด้วย "พระบริสุทธิคุณ", "พระปัญญาคุณ" ผู้ซึ่งได้ทรงสั่งสอนประกาศพระสัจธรรม คือ ความจริงของโลก แก่ชนทั้งปวงโดย "พระมหากรุณาธิคุณ" จวบจนทรง "เสด็จดับขันธปรินิพพาน" ในวาระสุดท้าย ทั้งสามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องในวันเพ็ญเดือน 6 นี้ทำให้พระพุทธศาสนาได้บังเกิดและสืบต่อมาอย่างมั่นคงจนถึงปัจจุบัน

ปีพุทธศักราช 2560 นี้ ในโอกาสสำคัญที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ ได้จัดกิจกรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันวิสาขบูชา ประจำปี 2560 ทางคณะกรรมการได้ประชุมมีมติให้ดำเนินการตีพิมพ์วารสารฉบับพิเศษขึ้น เพื่อเผยแพร่เป็นที่ระลึกเผยแพร่ในกิจกรรมดังกล่าว แต่กระบวนกรกลั่นกรองบทความยังคงยึดตามเกณฑ์ของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Centre) อย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นฐานที่จะพัฒนาขึ้นสู่ TCI ฐาน 1 ต่อไปได้ ฉะนั้น ฉบับนี้เป็นการนำเสนอบทความวิชาการ 22 เรื่อง ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการภายใน 10 เรื่อง และภายนอก 12 เรื่อง ซึ่งมีเนื้อหาสาระในเล่มประกอบด้วยนักวิชาการและเรื่องดังที่ปรากฏในเล่มนี้

คณะกรรมการขอขอบคุณและเจริญพรขอบคุณเจ้าของผลงานบทความทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ได้เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการสู่สาธารณะตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการกลั่นกรองทุกท่านที่ได้ใช้ความเพียรพยายามชี้แนะ แนะนำให้มีการปรับปรุงแก้ไขผลงานของแต่ละท่านให้ออกมาได้อย่างถูกต้อง น่าอ่าน และเป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการ และท้ายที่สุดขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้จัดทำให้มีวารสารฉบับนี้และโปรดติดตามฉบับต่อไป

ด้วยความปรารถนาดียิ่ง

(พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร.)

บรรณาธิการ

สารบัญ

กองบรรณาธิการ

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความ

บทบรรณาธิการ

บทความวิจัย :

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 1

: อุทัยวรรณ ภูเทษ

การอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้านโดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 15

: ภิญโญ ภูเทษ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ ๒๑ 29

: ทองแดง สุกเหลือง

รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ 41

: วรกฤต เกื่อนช้าง, อานนท์ เมธีวรฉัตร

การประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา 59

: ทรงศักดิ์ พรหมดี

บทความวิชาการ :

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย 71

: พระครูอุทิศธรรมคุณ, พระอธิการภูมิสิทธิ์ ปิยสีโล

การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการบริหารงาน 81

: พระครูอุทัยสุตกิจ

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร : องค์การ 91

: พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์, พระครูอุทิศธรรมพินัย, พระครูอุเทศธรรมสาทิศ

ทฤษฎีกำเนตรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา 107

: พระอธิการจรัญ สีลโชโต, พระครูอุทิศธรรมคุณ, สุวิชัย อินทกุล

การสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ : กับการพัฒนาเยาวชน 121

: พัททพล เสวตวรรณ, พระครูอุทัยสุตกิจ

การพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา 135

: สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, ดิลก บุญอิม, จีระศักดิ์ ปันลำ

สารบัญ (ต่อ)

แนวการบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล ๕	151
: พระครูปลัดเอนก ปุณณวุฑโฒ (แก้วดวงดี)	
เวชสำอ่าง” การนิยามศัพท์เพื่อการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมาย	165
: รัฐวัฒน์ สรรสรวิสุทธิ, คณิตพัฒน์ นาคะรัต, โสฬส วัฒนศิลป์	
หลักการและเทคนิคการบริหารตนเองตามแนวพุทธธรรม	179
: พระครูชินวรวิกิจ, ดร. (วิชาญ แดงประไพ), พระครูพิสุทธิปัญญากวีวัฒน์ (นพณัฐ คล้ายผึ้ง)	
พุทธธรรมนำการบริหารสู่ความรุ่งโรจน์ขององค์กร	191
: พระครูใบฎีกาสุนิธิ สุวิชาโน (สุนิษฐ์ สอนเล็ก), สุภาภรณ์พิมพ์ คล้ายธานี	
แนวคิดการบริหารจัดการ: ตน คน และงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา	205
: พระราชสิทธิเวที, ดร. (วิรัช วิโรจน์), พระครูพิจิตรวรเวท (มานัส มารยาท), พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อยู่ยิ่ง)	
การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา	217
: พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์, พระศรีโสภณ ปภัสโร	
วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทย	231
: พระครูนิรมิตสังฆกิจ ธรรมนาโท, กิตติพัฒน์ โมราสุข, วัฒนะ กัลยาณพัฒน์กุล	
สิกขา ๓: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ยั่งยืน	247
: พระครูสมุห์ณรงค์ โสสิตธมโม (แฉ่งอุทิศ), จรรยา ลินลา	
การบริหารองค์กร : ผู้นำแนวพุทธ	259
: ศุภกิจ ภักดีแสน, ถาวร โคตรชัย, ไชยนต์ อังกาน, ศิริวัฒน์ ครองบุญ, อนุกานดา กิตติสุขวัฒนา จริยา นันทิยาภูษิต, พระมหาณรงค์ ยโสธโร, ธวัชชัย สมอเนื้อ	
ปัญหาทางกฎหมาย เรื่อง ปลดจากการล้มละลายของไทย	273
: วินัย ลำเลิศ, นพพงษ์ จุห้อง, กิตินันท์ จันทร์สืบแถว	
แนวคิดระบบวรรณคดีในพระพุทธศาสนาเถรวาท	287
: พระครูนิวตลัประชากร (ก้าน จิตกุลโล)	
ภาคผนวก	301
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	302
ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	303
คำแนะนำสำหรับผู้พิมพ์บทความ	304
หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสาร	310
ใบตอบรับเป็นสมาชิก	311

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Development of Community Potential in Local Wisdom Application
of Wickerwork for Community Economic Development
according to Sufficiency Economy

อุทัยวรรณ ภูเท่ง*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยที่ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีทีมวิจัยชาวบ้านร่วมกระบวนการวิจัย โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย เช่น การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การจัดเวทีรวบรวมข้อมูล และการทดลองปฏิบัติจริง พร้อมทั้งได้มีการจัดเวทีนำเสนอต่อชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยน และระดมความคิดเห็นในการดำเนินการวิจัย เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการแก้ไขปัญหา ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ คนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญต่อคุณค่าในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรชุมชน ขาดการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มอาชีพในชุมชนให้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวบ้านภายในชุมชน และขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆภายในตำบล เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสร้างการพึ่งตนเองที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

จากสภาพปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยพบว่า ชุมชนเกิดความตระหนักในปัญหาที่เกิดขึ้นและเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหาโดยร่วมออกแบบกิจกรรมในการสร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างอาชีพด้วยไม้ไผ่ อันทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถหาได้ง่ายภายในชุมชนมาใช้เป็นวัตถุดิบหลักในการผลิต ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ คนในชุมชนตำบลบางมะฝ่อ ปัจจุบันยอมรับว่าสังคมจะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนนั้นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ปัญหาคือช่วย

* Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Rajabhat University

ลดความเสี่ยงต่อการล่มสลายของครอบครัว ชุมชน และยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งยังมีความภูมิใจในคุณค่าและวัฒนธรรมของตนมากขึ้น ให้ความสำคัญกับการใช้หัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน และใช้เป็นทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพของชุมชน, การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา, หัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน เศรษฐกิจชุมชน

ABSTRACT

The research on Development of Community Potential in Local Wisdom Application of Wickerwork for Community Economic Development according to Sufficiency Economy is a qualitative research. Using participatory action research (PAR) with villagers' participation. The research tool were organizing workshop, sharing forum, field visiting, data collecting, and real practicing as well as presentation to the community for sharing opinions and brainstorming to encourage community to use participate learning process in problem solving. Descriptive analysis was used for this research.

The result found that : The problem of local wisdom application of wickerwork for community economic development is that people in the community do not realize the importance of lifestyle, cultural and community resources, including lack of promoting occupational activities in the community to be learning center for villagers and extend to other communities within sub district in order to develop the potential community and make sustainable self-reliance.

According to the problems above, the researcher had a small group discussion. It was found that the community realized the problems and began to participate with the community to solve the problems by designing the occupational activities. The activities can help villagers to make an income. Using natural resource and environment that can be found within the community is used as a raw material in the production which will leading to self sustainable community.

In addition, people in Ban Mapho community admitted that the society could be existed with the local wisdom. Bringing local wisdom into development will help decrease the risk of the collapse of families and the societies. In addition it also helped the community make self-reliance. Besides they were more proud of their own cultures. Giving the importance of using wickerwork as the identity of a community, and use of them economically and socially.

Keywords: Development of Community Potential, Local Wisdom Application, Wickerwork, Community Economic

1. บทนำ

การพัฒนาประเทศในอดีตที่ผ่านมา นับตั้งแต่ระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 (พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2539) สรุปได้ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” เนื่องจากการพัฒนาดังอยู่บนฐานคิดเรื่องความทันสมัยและการพึ่งพิงทุนจากภายนอก (พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2554 : 225) จึงทำให้แผนพัฒนา แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - พ.ศ. 2544) ได้ปรับแนวคิดการพัฒนาประเทศใหม่จากเดิมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลัก มาเป็นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไปพร้อมกัน และยังเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” จวบจนกระทั่งปัจจุบัน โดยให้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเปลี่ยนวิธีการพัฒนาเป็นแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุล สังคมไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการพึ่งตนเองตามวิถีไทย โดยการน้อมนำแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตทั้งส่วนบุคคล ชุมชน และสังคมไทยโดยรวม เพราะโดยพื้นฐานสังคมไทยมีทุนทางสังคมที่มีคุณค่ามหาศาลอยู่ในตัวอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานจากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชพรรณธัญญาหาร ศิลปวัฒนธรรม ความหลากหลายในภูมิปัญญาไทยที่สั่งสมมายาวนาน และมีการกระจายอยู่ทุกพื้นที่ทั่วประเทศ

ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนชนบทที่เก่าแก่ สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์ขนานตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางเศรษฐกิจมากมาย ยกตัวอย่างเช่น ทุนทางวัฒนธรรม พบว่ามีแหล่งโบราณสถานต่างๆ

ได้แก่ วัดบางมะฝ่อ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จประพาสต้น
 ทนทางสังคม พบว่า ชุมชนยังคงสืบทอดประเพณีข้าวแช่มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ทน
 ทางเศรษฐกิจ พบว่า ชุมชนมีป่าไผ่เป็นพืชเศรษฐกิจและเป็นสมบัติตกทอดมาตั้งแต่สมัย
 โบราณกาล ขึ้นอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ และถือเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลบางมะฝ่อ อีก
 ทั้งยังใช้เป็นวัสดุในผลิตภัณฑ์ถดถกรรมจักสานซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน และยึดเป็นอาชีพที่
 ก่อให้เกิดรายได้โดยตรงมายาวนานตั้งแต่คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้ชุมชนมีการผลิตสินค้า
 จากต้นไผ่แทบทุกครัวเรือนควบคู่กับการประกอบอาชีพทำนา (วรารุณี รัตนวรสุทธิ์,
 สัมภาษณ์ 1 พฤศจิกายน 2558)

จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นและการประชุมหารือร่วมกันกับแกน
 นำชุมชนเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน พบว่า พื้นที่ตำบลบางมะฝ่อ อำเภोगรพระ
 จังหวัดนครสวรรค์แห่งนี้ต้องประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากทุกปี เกษตรกรจำนวนมากต้อง
 แบกรับภาระหนี้สินที่เกิดจากการกู้ยืมธนาคารหรือจากแหล่งเงินกู้ยืมอื่นๆ ทำให้เกิด
 ปัญหาความยากจนเป็นห่วงโซ่ และสำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นจากอาชีพถดถกรรมพื้นบ้านจัก
 สาน คือ จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพถดถกรรมพื้นบ้านจักสานนี้ลดลงไปมาก
 คงเหลือแต่ช่างฝีมืออยู่เพียงบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้นที่มีความถนัดทางจักสานเป็นพิเศษ
 ขาดโอกาสในการสร้างและพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ การขาดผู้สืบทอดความรู้ อีกทั้ง
 ทั้งคนรุ่นใหม่ในชุมชนยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านจักสานหันไปทำงาน
 ที่อื่นที่มีรายได้ดีกว่า และไม่เห็นคุณค่าของการใช้ประโยชน์ป่าไผ่ในฐานะทนทางเศรษฐกิจที่
 มีอยู่ในชุมชนที่เคยเป็นเศรษฐกิจฐานรากทำรายได้ให้กับชุมชนมาแล้วในอดีต และคาดว่า
 คุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาน่าจะสูญหายไปจากชุมชนในไม่ช้า

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เมื่อปัญหาส่วน
 ใหญ่อยู่ที่สังคมฐานรากจึงควรมุ่งที่จะพัฒนาระดับเศรษฐกิจของคนจนในชุมชนชนบท
 เนื่องจากเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับปากท้องและเศรษฐกิจของชุมชน โดยการพัฒนาต่อยอด
 ภูมิปัญญาพื้นบ้านงานจักสานบนพื้นฐานของทักษะ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่เรียบง่าย
 แต่เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่และเพิ่มมูลค่าให้แก่งานจักสานในเชิงพาณิชย์
 อันเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาพึ่งตนเองด้วยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านงานจักสานไผ่
 เป็นฐานในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในชุมชน สร้างงาน
 สร้างอาชีพ สร้างผลิตภัณฑ์ให้เป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อเป็นกลไก
 ในส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ท้องถิ่น
 สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลง

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในด้านต่างๆ ดังนี้
ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

2. การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มคนในตำบลที่บางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีความสนใจร่วมกันในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการหัตถกรรมพื้นบ้านจักสาน จำนวน ๕๐ ครัวเรือน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 1 ปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้สนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พูดคุย สันทนากลุ่ม และการสังเกตร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และชุมชนตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “มนุษย์” เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้ใช้กระบวนการกลุ่ม โดยใช้เทคนิค AIC ผสมผสานกับเทคนิค PRA เพื่อให้เกิดแนวคิดร่วมกันในการวิเคราะห์ปัญหาของเศรษฐกิจชุมชน และการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านหัตถกรรมจักสานมาใช้เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และใช้เทคนิคในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งในด้านวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และสังเกตการณ์ตลอดช่วงระยะการดำเนินการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เนื่องจากผู้วิจัยต้องการข้อมูลที่เป็นความจริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนดำเนินการ เช่น ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ แบบแผนวิถีการดำเนินชีวิต เศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น บันทึกสิ่งที่สังเกตได้เพื่อป้องกันการลืมและป้องกันความคลาดเคลื่อนของข้อมูล

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลักอาศัยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะศึกษาไว้เรียบร้อยแล้ว และระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้วิธีการพูดคุย สอบถามเพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองและความไว้วางใจ โดยประเด็นการสัมภาษณ์ดังที่กล่าวไว้ในส่วนของเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลข้างต้น

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มและร่วมปรึกษาร่วมกับผู้นำชุมชนในบรรยากาศที่เป็นกันเอง เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนคติ โดยการจัดทำเวทีชาวบ้านเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์หาค่าศักยภาพ แนวพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหาบทสรุปร่วมกัน ดังนั้นทุกคนจึงมีอิสระอย่างเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็นและให้เหตุผลตามประสบการณ์ที่ตนมี เพื่อถ่ายทอดให้กับสมาชิกในวงสนทนา โดยการสนทนานี้ อาจมีทั้งเห็นด้วยและมีข้อโต้แย้งในบางส่วนที่ไม่เห็นด้วย แต่จากการสนทนากลุ่มนี้จะได้รับคำตอบที่กลั่นกรองจากสมาชิกในวงสนทนาแล้ว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และตรวจสอบข้อมูล จะดำเนินการไปพร้อมๆ กันกับการรวบรวมข้อมูล โดยมีโอกาสซักถามและตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาด้วยการแลกเปลี่ยนคำถาม และแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ พร้อมกับการพิจารณาถึงความ

พอเพียงและความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยนำมาเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนี้ยังได้มีวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งเป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาต่างๆของข้อมูลด้านต่างๆ คือ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) และการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) โดยทุกครั้งที่มีการซักถามและพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้พยายามตั้งคำถามให้ชาวบ้านและผู้ให้ข้อมูลหลักช่วยคิดวิเคราะห์เพื่อให้ได้ทัศนะของคนในแต่ละมุม ซึ่งถือว่าเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยและนำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ผู้ให้ข้อมูล

ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และนักวิชาการ รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 11 คน ประกอบด้วย

1. เทศบาลตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ 2 คน
2. ปราชญ์ชาวบ้านตำบลบางมะฝ่อ 1 คน
3. นักวิชาการจากสำนักงานพัฒนาชุมชน 1 คน
4. ตัวแทนกลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน 3 คน
5. ชาวบ้านตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ 4 คน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เพื่อนำเสนอผลการศึกษาต่อผู้ให้ข้อมูลหลักที่ให้ข้อมูลดังกล่าว และเป็นการระดมความคิดเห็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้ร่วมกันคิด วิพากษ์วิจารณ์ และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผลการวิจัย ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2559 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลบางมะฝ่อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานงานขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 11 คน
2. กำหนดวัน เวลา สถานที่ ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
 - 2.1 เตรียมทีมวิทยากร จำนวน 2 คน
 - 2.2 เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ เช่น ปากกาเคมี กระดาษปรู๊ฟ สมุดจดบันทึกการประชุม เทปอัดเสียง เป็นต้น
3. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับพื้นที่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ และจำแนกข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นสำคัญๆ โดยการพรรณนาวิเคราะห์ถึงแนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

5. ผลการวิจัย

5.1 ปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พุดคุย สันทนากลุ่ม และการสังเกต ร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นักวิชาการ และชุมชนพบว่า คนในชุมชนไม่เห็นความสำคัญต่อคุณค่าในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และทรัพยากรชุมชน ขาดการส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มชุมชนให้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชาวบ้านภายในชุมชน และขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆภายในตำบล การถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ในชุมชนยังมีน้อย คนในชุมชนไม่ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้ด้านหัตถกรรมจักสานส่วนใหญ่เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคล การแลกเปลี่ยนความรู้ และการสอนงานกัน จึงมีอยู่ภายในสมาชิกครัวเรือนของตนเอง ขาดการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ขาดการส่งเสริมให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่เป็นวัตถุดิบเพื่อสร้างรายได้ในชุมชน ชาวบ้านขาดการพัฒนาความสามารถในการประกอบอาชีพจักสาน ไม่ได้ส่งเสริมหรือจัดร้านค้าชุมชนเพื่อให้กลุ่มเศรษฐกิจชุมชนนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของกลุ่มออกมาขายหรือแลกเปลี่ยนกับกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนอื่นๆ เพื่อที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน การพึ่งตนเอง และการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์และความรู้

5.2 การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านอาชีพหัตถกรรมจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยเทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ในวันที่ 6 เมษายน 2559 ณ เทศบาลตำบลบางมะฝ่อ โดยผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย ประกอบไปด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และตัวแทนกลุ่มอาชีพ เพื่อออกแบบกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านจักสานไปใช้พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่

กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ของกลุ่มอาชีพ พบว่า มีการจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ของหน่วยงานต่างๆ ในรูปแบบการจัดกิจกรรมการฝึกอาชีพให้แก่กลุ่มต่างๆ ที่สนใจ โดยมีหน่วยงาน/องค์การภายนอกชุมชนเป็นผู้สนับสนุน เช่น การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) พัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นต้น เช่น การฝึกอบรมจักสานแข่งปลาทุ การฝึกอบรมจักสานแข่งใส่ใบบัว การฝึกอบรมจักสานส้อมไก่โคมไฟ โดยใช้ลักษณะการสอนแบบตัวต่อตัว และปล่อยให้ผู้เรียนทำได้เอง โดยผู้สอนเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง

นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นรูปแบบวิธีการทำงานที่ดี (Best Practice) ของชุมชน หรือของชุมชนอื่นมาศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อเป็นบทเรียนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและการเรียนรู้กับผู้ที่เคยทำหรือกำลังทำกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้เห็นตัวอย่างจริง และได้แลกเปลี่ยนกันในระดับบุคคลและกลุ่ม สร้างแรงบันดาลใจและเข้าใจในเรื่องนั้นๆ เพื่อนำมาปรับและพัฒนาการทำงานของตนเอง

6. การอภิปรายผล

1. ปัญหาและอุปสรรคในการนำภูมิปัญญาพื้นบ้านหัตถกรรมจักสานมาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่สำคัญคือ ขาดกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นบ้านเครื่องจักสาน เนื่องจากว่าปัจจุบันความเจริญของวัตถุนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่ในชุมชนไม่ตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ซึ่งพบว่า ครอบครัวใดที่มีสมาชิกในครอบครัวมีทักษะในการจักสาน จะถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านจักสานให้แก่คนในครอบครัวเท่านั้น โดยอาจเป็นเพราะถูกฝึกหัดในการทำจักสานมาตั้งแต่อายุน้อย องค์ความรู้ต่างๆ จะได้มาจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เกิดจากการเรียนรู้ที่มีพัฒนาการตามวัย แรงงูใจในการเรียนรู้ สิ่งที่ได้รับถ่ายทอดจากบรรพบุรุษโดยจากแนวคิดของ เอเมอร์ กฤษณะรังสรรค์ (2546 : 5-6) ซึ่งกล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านวิยวุฒิเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพทางด้านร่างกายและจิตใจอย่างเป็นระเบียบแบบแผนต่อเนื่องตามลำดับขั้น ส่วนแรงงูใจเป็นความต้องการหรือความปรารถนาที่ผลักดันให้คนกระทำพฤติกรรมอย่างมีจุดมุ่งหมาย แรงงูใจที่แตกต่างกันทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันในที่นี้แรงงูใจคือรายได้เสริมที่เข้ามาจากการจักสาน ยิ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการคิดค้นขึ้นมาใหม่ได้รับความนิยม ทำให้ขายได้ราคาดีขึ้น ยิ่งส่งผลต่อแรงงูใจในการเรียนรู้มากขึ้น

2. ในส่วนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้านตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้วิธีสาธิตคือการสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การลงมือทำจริง มีการลองผิดลองถูก และการรวมกลุ่มกัน เพื่อคิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ ปฐม นิคมานนท์ (2535 : 34) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่องการค้นหาความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้กับการถ่ายทอดความรู้จะมีรูปแบบเหมือนกันคือการสืบทอดความรู้ภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาชีพของหมู่บ้านที่แทบทุกครัวเรือนทำเหมือนกัน และเป็นอาชีพรองจากการทำนา ทำไร่ ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้อาชีพนั้น ได้แก่ บรรพบุรุษประกอบอาชีพนั้นสืบทอดต่อกันมานานแล้ว บรรพบุรุษอพยพมาจากถิ่นอื่นโดยมีความรู้ความชำนาญติดตัวมาก่อนแล้วมาอยู่ในพื้นที่ที่ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมอำนวยจึงประกอบอาชีพนั้นและถ่ายทอดสืบทอดกันมา มีนายทุนแนะนำและส่งเสริมการลงทุนในรูปแบบของธุรกิจชาวบ้านและกลายเป็นอาชีพของหมู่บ้านแล้วมีการถ่ายทอดไปสู่รุ่นลูกหลานสืบทอดกันมา และการมีหน่วยงานและองค์กรภายนอกให้การสนับสนุน ก่อให้เกิดอาชีพของหมู่บ้านเป็นการสื่อความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะบุคคล โดยเฉพาะพวกครอบครัวเป็นการฝึกจากผู้รู้ ผู้ชำนาญ เฉพาะอย่างมีการฝึกฝน และค้นคว้าด้วยตนเอง เป็นต้น ในส่วนของแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้คือ การจักสานทำให้เกิดรายได้และผู้รับการถ่ายทอดมีความภาคภูมิใจที่หัตถกรรมเครื่องจักสานได้เป็นสัญลักษณ์จังหวัดนครสวรรค์ ได้สร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักทั้งในและต่างประเทศ และเป็นภูมิปัญญาที่เพิ่มพูนคุณค่าทางเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้นอีกด้วย และสอดคล้องกับแนวคิดของ เอมอร์ ฤกษ์รุ่งสรรค์ (2546 : 137) ที่กล่าวว่า คนมีแรงจูงใจได้หลายลักษณะ เช่น แรงจูงใจปฐมภูมิเป็นแรงจูงใจที่เป็นความต้องการทางชีวภาพเพื่อการอยู่รอด ในที่นี้คือ รายได้เพื่อมาเลี้ยงครอบครัว แรงจูงใจภายนอกเป็น

แรงจูงใจที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล เช่น เงิน ผลของแรงจูงใจคือช่วยเพิ่มระดับของพลังและกิจกรรมของบุคคล ดังนั้น การจะสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในชุมชน จะต้องให้ผู้เรียนตั้งเป้าหมายระยะสั้นสำหรับตนเอง โดยกำหนดเป็นเป้าหมายเชิงการกระทำที่ตนสามารถกระทำได้ ซึ่งเป้าหมายลักษณะนี้ต้องให้เกิดการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจ จะช่วยให้ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานคงอยู่ต่อไปได้

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีการสร้างตระหนักรู้และเห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของการจักสาน แก่กลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ในชุมชนให้มากขึ้น เนื่องจากว่าปัจจุบันความเจริญของวัตถุนิยม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้เกิดการย้ายแรงงานจากชุมชนสู่เมือง หน่วยงานภาครัฐควรเข้าไปดูแลในส่วนการสร้างแรงจูงใจ เช่น การสร้างรายได้ การหาแหล่งทุนหาตลาด เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนรุ่นใหม่เกิดความสนใจและมีทัศนคติที่ดีต่อองค์ความรู้ท้องถิ่น ดังนั้น จึงต้องร่วมกันในการสร้างตระหนักรู้ให้กับลูกหลานเยาวชนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะอาชีพการจักสานที่พ่อแม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษให้คงอยู่ต่อไปตราบนานเท่านาน

2. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หัวใจหลักคือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้ของชุมชนในการจักสานนั้น เริ่มแรกเกิดมาจากคนในครอบครัวและผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ ซึ่งในช่วงหลังการถ่ายทอดความรู้นั้นมีหน่วยงานราชการเข้าไปแนะนำและสถานที่ราชการ หรือโรงเรียนเป็นศูนย์ฝึกอบรม ดังนั้น ควรมีการพัฒนาการเรียนรู้เรื่องการจักสานผ่านระบบการศึกษา การถ่ายทอดความรู้การจักสานเชื่อมโยงกับระบบโรงเรียนในชุมชนอันเป็นสถานที่เรียนรู้ในหลักสูตรการพัฒนาอาชีพ ควรเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างแท้จริง ครูซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเป็นสื่อกลางในการประสานสัมพันธ์ สร้างความตระหนักและความเข้าใจร่วมกันระหว่างพ่อแม่ลูกหลานในครัวเรือน รวมทั้งคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มอาชีพจักสาน โดยร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้อาชีพจักสาน หากองค์กรชุมชนร่วมมือกับโรงเรียนท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้อาชีพจักสาน จะช่วยให้นักเรียนได้สัมผัสวิถีชีวิตในท้องถิ่น และเรียนรู้วิธีการทำมาหากินของผู้ปกครองร่วมโรงเรียนก็ได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนตรงตามสภาพที่เป็นจริง เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ในการสืบสานศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปในอนาคตอันยาวนาน

3. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยโรงเรียนในชุมชนร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่นหรือภาครัฐในการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาในชุมชนเป็นตัวตั้ง ด้วยการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบบูรณาการ พัฒนาหลักสูตรสำหรับเยาวชนให้เยาวชนได้เรียนในโรงเรียน ในที่นี้คือ การผลิตเครื่องจักสานซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวจะช่วยลดปัญหาที่ว่าความรู้ของพ่อแม่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพไม่ได้รับการถ่ายทอดให้ลูกหลานที่อยู่ในระบบการศึกษา ยิ่งลูกหลานเข้าเรียนในระบบโรงเรียนยิ่งห่างจากชุมชนมากขึ้นตามลำดับ ลูกหลานไม่สามารถสืบทอดต่ออาชีพที่พ่อแม่ได้ทำไว้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การศึกษาบทบาทของหน่วยงานราชการท้องถิ่น หรือภาครัฐ ในการสนับสนุน ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะในส่วนของ การสร้างงาน ให้การอบรม แนะนำ และแหล่งทุน และศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรค ของการดำเนินงานภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันที่เกิดขึ้น พร้อมแนวทางในการแก้ไขปัญหา

3. ควรมีการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการปรับเปลี่ยนรายวิชาที่สอน ปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหา ที่อาจจะเกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทางการศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ ฤทธิ์ขุน และคณะ. (2551). **การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มธุรกิจชุมชนใน อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาตาก.**
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. (2556). **การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- ปฐม นิคมานนท์. (2535). **การค้นหาคำความรู้และระบบถ่ายทอดความรู้ในชุมชนชนบทไทย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.**
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). **แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- วราวุฒิ รัตนวรสุทธิ. สัมภาษณ์, 1 พฤศจิกายน 2558
- เอมอร กฤษณะรังสรรค์. (2546). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาการประยุกต์จิตวิทยา เพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์, สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา. ๒๕๔๖.**

References

- Aimon Krishnarangsan. (2546). **Teaching students to apply psychology to learning. Bangkok: Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat Institute.**
- Patchain Sirasoonthon. (2556). **Concept, Theory and Technique for Social Development Practice. Bangkok: Chulalongkorn University.**

Prathom Nickamanon. (1992). **Research Report for knowledge and knowledge transfer in rural Thailand**. Bangkok: Srinakharinwirot University.

Thanesh Srivichailumpun. (2556). **Community Economic Development**. Chiang: Chiang Mai University.

Warawut Rattanawarasudhi. Interview, November 1, 2558.

การอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน

โดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

Conservation Development and Utilization of Folk Music by Participatory Learning

ภิญโญ ภูเทศ*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชน 2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้มาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน และ 3. เพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ คือ พ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ ที่ยังสามารถจดจำเนื้อร้องและร้องเพลงพื้นบ้านได้ จำนวน 20 คน นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน จำนวน 80 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

1. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชน เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และสถานศึกษา (มหาวิทยาลัยและโรงเรียน) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อันเกิดจากความต้องการของชุมชนและแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผ่านกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนและหลักสูตรท้องถิ่น เป็นแนวทางที่ได้จากความต้องการของชุมชน

2. การสังเคราะห์องค์ความรู้มาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน เริ่มจากการถอดบทเรียน จากนั้นจัดทำชุดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และสาระการเรียนรู้ แล้วทำการถอดประสบการณ์ โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคน 3 กลุ่ม โดยเริ่มจากประวัติชุมชนและเชื่อมโยงเข้าสู่การอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน

* Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Rajabhat University

3. การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มี 2 รูปแบบ คือ 1. ใช้เป็นฐานการเรียนรู้ 2. ใช้เป็นสถานที่เยี่ยมเยียนและเป็นเครือข่าย ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำองค์ความรู้และกระบวนการที่ได้มาจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน

คำสำคัญ: ดนตรีพื้นบ้าน, การอนุรักษ์, พัฒนา, การใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน

ABSTRACT

This research were 3 objectives 1. to develop the learning process for instructors learners in higher education basic education and personnel at the community level. 2. to synthesize knowledge to the develop local wisdom lessons appropriate to the development of higher education students basic education and to the community level. And 3. to develop a local cultural learning center where the community participates as a learning resource. The samples used in this study were 20 both male and female local singers who were able to memorize the lyrics and folk songs. 80 youths were selected by random sampling. In this study, research tools include an in-depth interview guideline was used for data collection. Descriptive analysis. The research found that

1. Development of learning process for instructors students in higher education basic education and community-based personnel was a collaborative effort between community researchers and academics (universities and schools), who were involved in the development of folk music learning processes. Engage due to the needs of the community and the way to develop the learning process. Through classroom research and local curriculum. The approach is based on the needs of the community.

2. The synthesis of knowledge to develop local wisdom lessons appropriate to the development of higher education students basic education and community level has starting from the lesson. Then develop a learning package that is consistent with the learning standards basic education and the subject matter. Then take the experience. By sharing the learning of three groups of people, starting from the history of the community and linking to the conservation, development and utilization of folk music.

3. The development of a local cultural learning center where the community participates as a learning resource has two main forms: 1. It is used as a learning base. 2. It is used as a visiting and

networking place. At present, the local culture learning center continuously engages in participatory learning activities. And bring the knowledge and processes that have been learned in the appropriate learning in higher education basic education and community level.

Keywords: Folk Music, Conservation, Development, Utilization of Folk Music

1. บทนำ

สังคมไทยได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่กำลังเผชิญหน้ากับความหลากหลายของวัฒนธรรมโลกในศตวรรษที่ 21 หรือสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และก้าวเข้าสู่สังคมประชาคมอาเซียนเมื่อปี 2558 ส่งผลให้ค่านิยมต่าง ๆ ของคนไทยในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนถึงการดำเนินชีวิตที่ไม่ได้มีการปรับหรือปรุงแต่งให้เข้ากับภูมิปัญญาไทยให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นที่มีอยู่แล้ว ทำให้เกิดปฏิกิริยาในหมู่ผู้ที่รักและรู้คุณค่าในศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยอยู่ในชุมชน การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วอย่างขาดเหตุผล มิได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและขีดความสามารถของสังคมในเรื่องที่เกี่ยวข้องย่อมมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ดังนั้นความเข้าใจ รู้คุณค่า และความเป็นมาของวัฒนธรรมของตนย่อมจะทำให้สามารถพิจารณาความเหมาะสมที่จะดำรงรักษา หรือยอมรับการเปลี่ยนแปลงแก้ไข วัฒนธรรมบางอย่างของตนโดยไม่กระทบต่อความมั่นคงทางสังคมที่รุนแรงเกินไป ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ไว้ว่า

“...นอกจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ยังสอนให้อนุรักษ์วัฒนธรรมเพราะเป็นสิ่งที่เป็รากฐานชีวิตของ นักเรียนทุกคน เมื่อรู้ว่าท้องถิ่นของตนมีอะไรดีบ้าง ก็จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ มีการบันทึกสิ่งที่เป็ของมีคุณค่าที่เป็ความคิดของมนุษย์ เป็จิตวิญญาณของบุคคล ให้ร่วมกันทำงานอนุรักษ์พร้อมๆ กับงานพัฒนาชุมชน...”

และดังพระราชนิพนธ์ เรื่อง เด็กและดนตรี ในหนังสือฉันทนุรักษ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ความตอนหนึ่ง ว่า

“...ถึงแม้จะไม่ได้เล่นดนตรีเก่งเป็อาชีพ แต่เสียงดนตรีจะช่วยกล่อมจิตใจให้สงบรื่นเฝือกสมองทำให้มีสมาธิขึ้น การได้เล่นดนตรีเป็หนึ่เป็การส่งเสริมความ สามัคคี ได้พบปะสังสรรค์กัน ได้สร้างความสัมพันธ์ในฐานะนักดนตรีด้วยกัน ในฐานะเพื่อน ฐานะครูกับศิษย์...”

เนื่องจากจังหวัดนครสวรรค์มีวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านที่โดดเด่นและเข้มแข็งสะท้อนให้เห็นถึงควมมีเอกลักษณ์ของจังหวัด ซึ่งจากหลักฐานดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์

เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงบันทึกเหตุการณ์ครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประภาสต้นมณฑลนครสวรรค์ เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2449 ว่า “วันที่ 28 สิงหาคม ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) เสด็จพระราชดำเนินผ่านอำเภอเก้าเลี้ยว ได้มีผู้หญิงตีเถิดเทิงประโคมรับเสด็จ” ทำให้ทราบว่า ชาวนครสวรรค์มีการเล่นเถิดเทิงหรือกลองยาวโดยใช้ผู้หญิงเป็นผู้บรรเลงมาแล้วกว่า 110 ปี อย่างไรก็ตาม การสืบทอดดนตรีพื้นบ้านเป็นผลมาจากนโยบายการส่งเสริมของภาครัฐเป็นสำคัญ แม้สามารถทำให้วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นสืบทอดต่อมา แต่กลับทำให้กลายเป็นการแสดงเพื่อการอนุรักษ์อย่างมีแบบแผน ขณะที่ดนตรีพื้นบ้านที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมค่อย ๆ หดหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม

การสร้างจิตสำนึกความเป็นไทยให้เด็กและเยาวชน ได้ตระหนักถึงความเป็นชาติไทย สิ่งสำคัญประการหนึ่ง คือ การได้เรียนรู้ในด้านดนตรีพื้นบ้าน เพราะดนตรีพื้นบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษไทยโดยได้ผสมผสานภูมิปัญญาในแต่ละเรื่องไว้อย่างกลมกลืนและชาญฉลาด เมื่อเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ถึงความ เป็นมา รู้คุณค่า และเกิดทักษะทางด้านดนตรีพื้นบ้าน จะทำให้เกิดความซาบซึ้ง รักและหวงแหน ความภาคภูมิใจและรักท้องถิ่นของตน ทั้งนี้จิตวิญญาณของดนตรีพื้นบ้านซึ่งซึมซับอยู่ในหมู่เด็กและเยาวชนจะเป็นแรงผลักดันสำคัญช่วยรักษา อนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีให้คงอยู่ได้ พร้อมทั้งพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นและกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมโดยทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่น เพื่อการคงอยู่แบบยั่งยืนของความรู้และวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน โดยการบันทึกในเชิงวิชาการ และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นควบคู่ไปกับการใช้ผลงานวิจัยตอบสนองต่อชุมชนและท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องในรูปของนวัตกรรมชุดการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้ได้จริง อันก่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อน เกิดการติดต่อทางปัญญาก่อชุมชน และบุคลากรที่ร่วมกิจกรรม เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแห่งการดำรงชีวิตที่สมดุลในทุกมิติ อันจะส่งผลถึงความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของสังคมไทยสืบไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชน
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้มาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน
3. เพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในด้านต่างๆ ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาความหลากหลายของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน และการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

3. การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำหรับชุมชน

4. เครือข่ายวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านและแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมดนตรีพื้น

ขอบเขตด้านประชากร

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ พ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ ที่ยังสามารถจดจำเนื้อร้องและร้องเพลงพื้นบ้านได้

2. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นบุคคลทั่วไปที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน

ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษา คือ จังหวัดนครสวรรค์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อม

1. ศึกษารวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องจากวารสาร งานวิจัย บทความ จากฐานข้อมูลต่างๆ

2. ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยระหว่างนักวิจัยและนักวิจัยในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และเป้าหมาย พร้อมทั้งทำแผนปฏิบัติการร่วมกัน

3. จัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบและสร้างเครื่องมือในเก็บรวบรวมข้อมูลด้านดนตรีพื้นบ้านในชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

4. เก็บรวบรวมข้อมูลดนตรีพื้นบ้านร่วมกันในชุมชนพื้นที่เป้าหมาย

5. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลร่วมกับชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการ

1. จัดเวทีระดมความคิดและสร้างความรู้ความตระหนักเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน
2. ระดมความคิดเห็นการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน
3. สร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของชุมชนด้านดนตรีพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมเรียนรู้บนภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการพัฒนาและบูรณาการองค์ความรู้

1. ระดมความคิดและถอดบทเรียนเกี่ยวกับกลไกการบูรณาการความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน
2. ส่งเสริมและสร้างกลไกในการเรียนรู้ร่วมกันด้านดนตรีพื้นบ้าน
3. ดำเนินการบูรณาการองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน ทั้งความรู้ของบุคคล ความรู้ของชุมชนสู่การปรับปรุง และการปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. จัดประชุมแลกเปลี่ยนบทเรียนในการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้านบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และการประเมินผล

1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปภาพรวมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้านโดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

4.2 กลุ่มประชากรเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบบอลหิมะ (Snowball Sampling) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นต่างๆของการศึกษาวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านพ่อเพลง แม่เพลง และลูกคู่ ที่ยังสามารถจดจำเนื้อร้องและร้องเพลงพื้นบ้านได้ จำนวน 20 คน
2. กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) เป็นบุคคลทั่วไปที่มีความเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา และเยาวชน จำนวน 80 คน

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group) สำหรับการลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีหลักการสำคัญดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างและสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. เครื่องบันทึกภาพ (กล้องถ่ายภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ) ใช้ในการเก็บข้อมูลของบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์ สภาพพื้นที่ที่ทำการศึกษา และกิจกรรมการเล่นเพลงพื้นบ้านต่างๆ

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยด้วยตนเอง ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทฤษฎีภูมิ เป็นการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวข้องกับรายงานวิจัย หนังสือและบทความต่างๆ โดยค้นคว้าและอ้างอิงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรายงานครั้งนี้ เช่น ประวัติความเป็นมาของจังหวัดนครสวรรค์ หนังสือประเพณี และวัฒนธรรมไทย, หนังสือศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชนตำบลเขาทอง เอกสารเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดนตรี เอกสารทางวิชาการที่เป็นวิทยานิพนธ์และงานวิจัยเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน และการค้นคว้าข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงภาคสนาม ในกิจกรรมดังนี้

2.1 จัดประชุมทีมวิจัยเพื่อเตรียมคณะทำงาน และสร้างความเข้าใจเป้าหมายวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยร่วมกัน

2.2 การค้นหาชุมชนเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์ ที่เกิดจากการชุมชนเอง และที่เกิดจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆในพื้นที่สนับสนุน

2.3 ประชุมแนะนำโครงการวิจัย และการประชุมชุมชนเป้าหมายที่ยังคงใช้เพลงพื้นบ้าน เพื่อนำมาเป็นกรณีศึกษา สำหรับการถอดองค์ความรู้และสังเคราะห์บทเรียน

2.4 ประชุมเชิงปฏิบัติการกับชุมชนตัวอย่างที่จะทำการศึกษา ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กร ผู้ประสานงาน และตกผลึกความคิดร่วมกันถึงแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งจะนำไปสู่การระดมความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนากิจกรรมที่จะดำเนินการร่วมกัน มีการเรียนรู้ไปพร้อมๆกัน ระหว่างคณะผู้วิจัยกับชุมชน โดยร่วมกิจกรรมในด้านการท่องเที่ยว วันสำคัญและประเพณีต่างๆที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้น มีการจัดเวทีชาวบ้านในพื้นที่วิจัย จำนวน 2 ครั้ง

2.5 สนับสนุนกิจกรรมให้ชุมชน เพื่อให้เกิดความพร้อมในการใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้านในการขยายผลต่อยอดต่อไป ได้แก่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรมเทคนิคที่จำเป็น เช่น การตีกลอง การร้อง เป็นต้น การจัดทำหลักสูตร แผ่นพับ หรือสื่อประชาสัมพันธ์

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษามีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อเป็นการอธิบายถึงลักษณะการอนุรักษ์ พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน จังหวัดนครสวรรค์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการที่ผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึก บทสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การบันทึกภาพ การแสดง และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เรียบเรียงเขียนลงในโครงงานวิจัย และนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนเชิงพรรณนา

5. ผลการวิจัย

5.1 พัฒนาระบบการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชน

การพัฒนาระบบการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชนนี้ เป็นการดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งการพัฒนาระบบการเรียนรู้เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และสถานศึกษา (มหาวิทยาลัยและโรงเรียน) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อดนตรีพื้นบ้านในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากกิจกรรมเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน เกิดจากความต้องการของชุมชนและแนวทางการพัฒนาระบบการเรียนรู้ ซึ่งผ่านกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนและหลักสูตรท้องถิ่น เป็นแนวทางที่ได้จากความต้องการของชุมชน กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนี้ ได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายคือ ผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน จำนวน 100 คน โดยให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน แห่เล่นดนตรีพื้นบ้าน การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันกำหนดประเด็นการพัฒนาสู่การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผสมผสานเทคนิคกระบวนการกลุ่มผ่านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ ขั้นประสบการณ์ตรง ขั้นการสะท้อนและอภิปราย ขั้นความคิดรวบยอด และขั้นทดลอง/ประยุกต์ ตามประเด็นที่จะพัฒนาให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

ในกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายได้พัฒนาศักยภาพด้านความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากเพลงพื้นบ้าน จากการเล่าประสบการณ์ของสมาชิกจากการรับรู้ข้อมูลที่แท้จริงและถูกต้อง การพูดคุย การได้แสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการ โดยกลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้เกี่ยวกับ การรับรู้ข้อมูล และปัญหาาร่วมกัน นำไปสู่การปรับทัศนคติมุมมองของดนตรีพื้นบ้าน ขึ้นสร้างความตระหนัก และขึ้นกำหนดประเด็นพัฒนา กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้การใช้ข้อมูล การตัดสินใจ การยอมรับเสียงส่วนใหญ่ ในขั้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้ การทำงานเป็นทีม การมีส่วนร่วม และขึ้นสร้างสรรค์โครงการและ

การประยุกต์ใช้ความรู้ กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้การนำศักยภาพของตนเองสู่การปฏิบัติ รู้คุณค่าของตนเอง และความเป็นเจ้าของความคิดเจ้าของผลงาน ซึ่งจะมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติที่ต่อเนื่องและเกิดความยั่งยืน

5.2 สังเคราะห์องค์ความรู้มาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน

สังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อมาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของปราชญ์ชาวบ้าน ครู อาจารย์ นักวิชาการในท้องถิ่น ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา ร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและดนตรีพื้นบ้าน เพื่อนำมาสร้างบทเรียนที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน พบว่า รูปแบบในการพัฒนาบทเรียนมี 3 รูปแบบ ได้แก่

1. รูปแบบบทเรียนระดับอุดมศึกษา ได้แก่ เรื่อง ความหลากหลายของเพลงพื้นบ้าน การถอดโน้ตเพลงพื้นบ้าน และอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน
2. รูปแบบบทเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เรื่อง ประวัติความเป็นมาของดนตรีพื้นบ้านและเพลงพื้นบ้าน เครื่องดนตรี

3. รูปแบบบทเรียนระดับชุมชน ได้แก่ รูปแบบการแสดงดนตรีพื้นบ้าน ชีวิตกับดนตรี การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ดนตรีพื้นบ้าน การเรียนรู้ทักษะต่างๆทางดนตรีพื้นบ้าน ทั้งนี้วิธีการพัฒนาบทเรียน เริ่มจากการถดบทเรียน จากนั้นจัดทำชุดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และสาระการเรียนรู้ แล้วทำการถอดประสบการณ์ โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคน 3 กลุ่ม โดยเริ่มจากประวัติชุมชนและเชื่อมโยงเข้าสู่การอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน

5.3 พัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้

จังหวัดนครสวรรค์ได้มีศูนย์การเรียนรู้ประจำตำบลอยู่แล้ว แต่ทางชุมชนต้องการให้มีศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นด้านดนตรีพื้นบ้าน ทั้งนี้ที่ประชุมได้ตระหนักถึงปัญหาความต้องการดังกล่าว จึงเสนอให้มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างบทเรียนวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่จะใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการเรียนรู้ โดยการถ่ายทอดเรื่องราววัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่น จากเด็กสู่เยาวชน และครอบครัวสู่ชุมชนในรูปแบบของของบทเรียน เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์มีปัจจัยด้านบุคลากร สถานที่ และทรัพยากรที่เอื้อต่อการเรียนรู้มากกว่าศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นจุดๆ ตามการรวมกลุ่ม

การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ มี 2 รูปแบบ คือ 1. ใช้เป็นฐานการเรียนรู้ 2. ใช้เป็นสถานที่เยี่ยมเยียนและเป็นเครือข่าย ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำองค์ความรู้และกระบวนการที่ได้มาจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน

6. การอภิปรายผล

1. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่ผู้สอน ผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และบุคลากรในระดับชุมชน พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เป็นการดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และสถานศึกษา (มหาวิทยาลัยและโรงเรียน) ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ร่วมกันพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อันเกิดจากความต้องการของชุมชนและแนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งผ่านกระบวนการวิจัยในชั้นเรียนและหลักสูตรท้องถิ่น เป็นแนวทางที่ได้จากความต้องการของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของ สุมณฑา พรหมบุญ และคณะ (2544: 34) กล่าวคือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นการนำหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยอาศัยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยพื้นฐานสำคัญ ประการแรกคือ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และประการที่ 2 คือ การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

2. การสังเคราะห์องค์ความรู้มาพัฒนาบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน พบว่า เริ่ม

จากการถดถอยเรียน จากนั้นจัดทำชุดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และสาระการเรียนรู้ แล้วทำการถอดประสบการณ์ โดยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มคน 3 กลุ่ม โดยเริ่มจากประวัติชุมชนและเชื่อมโยงเข้าสู่การอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากดนตรีพื้นบ้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของมาชัย ไพศาลธนะสมบัติ (2554 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์ วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนชาวมอญในจังหวัดปทุมธานี ผลการศึกษา พบว่า 1. ด้านการใช้ทรัพยากร มีการคัดเลือกคนที่มีความรู้ มีการสร้างจิตสำนึก และปลูกฝังความคิด ในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และความเชื่อโดยเริ่มจากครอบครัวของชาวมอญเอง 2. ด้านการรักษาให้คงอยู่ โดยการจัดทำสื่อเผยแพร่ในสิ่งที่เป็สัญลักษณ์ และจัดหาบุคลากรที่มีความรู้เข้าฟื้นฟูอนุรักษ์ 3. ด้านการป้องกัน มีผู้นำชุมชน ชาวบ้าน วัด โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมเป็นแกนนำของการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ ในการติดตามตรวจสอบการเผยแพร่ของสื่อที่มีผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรม 4. ด้านการฟื้นฟู มีการจัดตั้งสมาคม เพื่อการจัดกิจกรรม การสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีชาวมอญเป็นผู้นำเสนอวัฒนธรรมของตนเองต่อสังคม และ 5. ด้านการคงคุณค่าให้เกิดประโยชน์ ด้วยการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีมอญ และสร้างแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของมอญโดยใช้วัดและอาหารพื้นบ้านเป็นจุดเด่น

3. การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนมีส่วนร่วมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ พบว่า มี 2 รูปแบบ คือ 1. ใช้เป็นฐานการเรียนรู้ 2. ใช้เป็นสถานที่เยี่ยมชม และเป็นเครือข่าย ปัจจุบันศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นได้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และนำองค์ความรู้และกระบวนการที่ได้มาจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมในระดับอุดมศึกษา ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของภิญโญ ภูเทษ เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาเพลงพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์ (2558 : 83) พบว่า ศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชนตำบลเขาทอง เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่เป็นตัวแทนในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ถ่ายทอด และการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ในส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเน้นให้ประชาชนพึ่งพาตนเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำเอาองค์ความรู้ในชุมชนซึ่งได้มาจากปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนแสวงหาแนวทางวิธีการที่เหมาะสมมาแก้ปัญหาชุมชนเพื่อสนับสนุนการสร้างผู้รู้ องค์ความรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ สำหรับตำบล อำเภอ และจังหวัดต่อไป และสอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา เหมทอง (2554 :บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทยทรงดำ ตำบลคุยม่วง อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษา พบว่า มติที่ประชุมสรุปความต้องการเร่งด่วนการพัฒนาการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทยทรงดำในตำบลคุยม่วง ในด้านการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรมไทยทรงดำการเล่นกลอน และลำแคนในเทศกาลสงกรานต์ในวันที่ 16 เมษายนของทุกปี และการสร้างศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับไทยทรงดำในตำบล เพื่อเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวท้องถิ่นการเผยแพร่และถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ที่สนใจตลอดจนการประสานงานทั่วไป

7. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. เพื่อให้เกิดการขยายผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้านพร้อมกับการพัฒนา และเน้นการฝึกปฏิบัติ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม
2. หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรมีบทบาทกระตุ้นหนุนเสริมและให้ความร่วมมือสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น สนับสนุนงบประมาณ การเผยแพร่ข้อมูลประชาสัมพันธ์ข่าวสารเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และทางอินเทอร์เน็ต

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน
2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้ดนตรีพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

บรรณานุกรม

- จันทนา เข้มทอง. (2554). แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวไทยทรงดำ ตำบลคุยม่วง อำเภอ บางระกำ จังหวัดพิษณุโลก. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). ยุทธศาสตร์การดำเนินงานอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : ธรรมการพิมพ์.
- ภิญโญ ภูเทศ (2558) รายงานเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา เพลงพื้นบ้านจังหวัดนครสวรรค์. นครสวรรค์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- มาชัย ไพศาลธนสมบัติ. (2554). กระบวนการอนุรักษ์วัฒนธรรม และความเชื่อของชุมชนชาวมอญในจังหวัดปทุมธานี. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุมนหา พหรมบุญ และคณะ. (2544). การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. ครุจันทรสาร. 4,2 (กรกฎาคม 2544), 37 – 43.

References

- Chantana Haem -Thong (2554). **The Conservation of Thai Song Dam Culture In Tambon Kui Muang Bang Rakam Province, Phitsanulok.** (Independent Study Report), Master of Public Administration Local administration. Local government college. Khon Kaen: Khon Kaen University.
- Mahachai Paisarnwongkun. (2554). **Cultural Conservation Process And the belief of the Mon's community in Pathum Thani.** (Independent Study Report), Master of Public Administration Local administration. Local government college. Khon Kaen: Khon Kaen University.
- Pinyo Phuthed. (2558). **The Participatory Process in Conservation and Development of Folk Songs in Nakhon Sawan Province.** (Research Report). Nakhon Sawan: Nakhon Sawan Rajabhat University.
- Pornda Vichienpanya (2547). **Strategy for local cultural conservation.** Bangkok: Than Kamol Printing.
- Sumonta Pramboon, et al. (2544). Participatory learning. **Khuru Chantarasan**, 4.2 (July 2544), 37 - 43.

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอน ด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

Development of Training Program for Teachers on 21st Century learning Management Competencies

ทองแดง สุกเหล็ก¹

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายดังนี้ 1) เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 2) เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 3) เพื่อประเมินหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ผลการวิจัยพบว่า 1) หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ระดับ 0.60 -1.00 2) ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ผลการวัดความรู้ความเข้าใจหลังได้รับการฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 3) การประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมในระดับมาก ทุกองค์ประกอบ โดยมีระดับความพึงพอใจในด้านด้านกระบวนการมากที่สุดรองลงมาคือ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านผลผลิต

คำสำคัญ : หลักสูตรฝึกอบรม

ABSTRACT

The purpose of this study were, 1) to develop the training program for teachers on 21st Century learning management competencies, 2) to experiment the training program for teachers on 21st Century learning management competencies, and 3) to evaluate the training program for teachers on 21st

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Century learning management competencies. The experiment research design method was used as the methodology.

The results found that, 1) the training program for teachers on 21st Century learning management competencies has Index of Item-Objective Congruence (IOC) at 0.60 – 1.00. 2) the results from the experiment of training program for teachers on 21st Century learning management competencies showed that, there were posttest score higher than pretest score of knowledge test at .01 level of significance. 3) the evaluation of training program for teachers on 21st Century learning management competencies showed that, the participants feel satisfaction toward the training program at high level in all elements especially the most satisfaction on training process followed by the environment, input process, and production respectively

Keyword : training program

1. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2545 เน้นการจัดการศึกษาคือ ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของผู้เรียนแต่ละบุคคลและในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควรให้ความสำคัญกับการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น

สถาบันผลิตครูไม่สามารถผลิตครูให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้การผลิตครูมีประสิทธิผลต่ำ ถ้าพิจารณาจากหลักสูตรการผลิตครูจะพบว่าหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันเป็นหลักสูตรที่กำหนดจากส่วนกลางและผูกติดกับแนวคิดสากลมากกว่าท้องถิ่น เน้นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติจริง เน้นองค์ความรู้มากกว่าวิธีแสวงหาความรู้ วิชาที่สอนเป็นแบบแยกส่วน ขาดความเชื่อมโยงและบูรณาการ มีผลให้ผู้เรียนไม่ได้พัฒนาทักษะและวิธีการมองปัญหาในเชิงองค์รวมกระบวนการเรียนการสอนเพื่อผลิตครูยังเน้นครูเป็นศูนย์กลางเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้มากกว่าการส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้ รักที่จะเรียนรู้ อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลฝ่ายเดียว ผู้เรียนไม่มีส่วนร่วม และที่สำคัญการจัดการเรียนการสอนขาดการประสานสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของท้องถิ่นและชุมชน ทำให้นักศึกษาครูไม่สามารถเรียนรู้ และพัฒนาวิชาชีพครูให้เหมาะสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตของสภาพแวดล้อมได้อย่างแท้จริงนอกจากนี้ สื่อนวัตกรรม และแหล่งการเรียนรู้ในสถาบันผลิตครูไม่เอื้อให้นักศึกษาครู แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง การวัดผลและประเมินผลเน้นการสอบวัดเนื้อหาวิชาการมากกว่าการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ชี้นำแนวความคิดและ

คุณลักษณะที่เหมาะสมกับการเป็นครูในอนาคต และที่สำคัญ หลักสูตรการผลิตครูไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อรองรับการผลิตครูรุ่นใหม่ซึ่งต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมีความพร้อมทั้งความรู้ในเนื้อหาวิชาการความสามารถในการขึ้นนำความรู้ มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอและมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งสามารถปรับใช้เทคโนโลยีในวิชาชีพได้ (สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2540) สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันยังมุ่งเน้นการสอนที่ครูเป็นศูนย์กลางจึงไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากสภาพแวดล้อมในชุมชนและสังคมผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้จากสภาพจริงหรือจากการปฏิบัติจริง(กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 4)และครูยังยึดการสอนโดยเป็นผู้ให้ความรู้เพียงฝ่ายเดียว เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน ผู้เรียนไม่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ไม่เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น ไม่แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งการจัดการเรียนการสอนยังไม่เอื้อต่อการพัฒนาคนให้มีลักษณะ “มองกว้าง คิดไกล ใฝ่รู้” พฤติกรรมการเรียนของผู้เรียน คือ การนั่งฟัง จัดบันทึก การสอนจะให้ผู้เรียนมีคุณภาพนั้นจะต้องเตรียมสื่อ กิจกรรม แหล่งข้อมูล ที่หลากหลายให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมให้มาก เน้นกระบวนการคิดกระบวนการกลุ่ม นำความรู้ไปใช้ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 : 47)

การที่บุคคลจะแสดงสมรรถนะใดสมรรถนะหนึ่งได้ มักจะต้องมีองค์ประกอบของทั้งความรู้ ทักษะ/ความสามารถและคุณลักษณะอื่นๆ ตัวอย่างเช่น สมรรถนะการบริการที่ดี ซึ่งอธิบายว่า “สามารถให้บริการที่ผู้รับบริการต้องการได้” นั้นหากขาดองค์ประกอบต่างๆ ได้แก่ ความรู้ในงานหรือทักษะที่เกี่ยวข้องและคุณลักษณะของบุคคลที่เป็นคนใจเย็น อดทน ชอบช่วยเหลือผู้อื่นแล้วบุคคลก็ไม่อาจจะแสดงสมรรถนะของการบริการที่ดีด้วยการให้บริการที่ผู้รับบริการต้องการได้กล่าวอีกนัยหนึ่ง สมรรถนะ ซึ่งก็คือลักษณะเชิงพฤติกรรมเป็นกลุ่มพฤติกรรมที่องค์การต้องการจากข้าราชการ เพราะเชื่อว่าหากข้าราชการมีพฤติกรรม การทำงานในแบบที่องค์การกำหนดแล้ว จะส่งผลให้ข้าราชการผู้นั้นมีผลการปฏิบัติงานดี และส่งผลให้องค์กรบรรลุเป้าประสงค์ที่ต้องการไว้ (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. 2548 : 6) สมรรถนะ(Competency) คือคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม ที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ ความสามารถและคุณลักษณะอื่นๆ ที่ทำให้บุคคลสร้างสรรค์ผลงานให้โดดเด่นในองค์กร สมรรถนะ (Competency) มีแนวคิดพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่นในเรื่องเชาวน์ปัญญาและบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในองค์กร ซึ่งเป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาองค์การได้ศึกษากันมาเป็นเวลานานแล้ว กล่าวกันว่านี่เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่งนอกเหนือไปจากการวัดเชาวน์ปัญญา สมรรถนะCompetency เปลี่ยนการเน้นการวิเคราะห์คนมากกว่าการวิเคราะห์งาน เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบองค์การสมัยใหม่ที่เน้นการทำงานเป็นโครงการ และลักษณะงานที่กว้าง และหลากหลาย สมรรถนะ(Competency)เริ่มใช้เมื่อปี 1973 McClelland ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่มีชื่อเสียง ต่อมาบริษัทในกลุ่มบริษัท เฮย์กรุ๊ป ได้มีการนำมาใช้เพื่อเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคล เพื่อเข้าทำงานและเริ่มมีการใช้อย่างแพร่หลาย รวมทั้งภาคเอกชนของไทย

ด้วย ส่วนภาคราชการสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ร่วมกับบริษัทเฮย์กรุ๊ปได้จัดทำCompetency Model ของระบบราชการไทย เพื่อให้ได้ต้นแบบสมรรถนะ หรือ Competency Model สำหรับระบบราชการไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ข้าราชการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่และส่งเสริมให้ปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้แนวคิดในการจัดการศึกษาทุกระดับต้องมีความทันสมัยและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคของสังคมแห่งการเรียนรู้ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลในแต่ละองค์กรโดยกระบวนการที่สามารถพัฒนาองค์กรของสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องผลิตบัณฑิต และให้บัณฑิตสามารถนำความรู้ไปใช้ในอนาคตได้นั้นต้องอาศัยกระบวนการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประสบการณ์ตรงของคณาจารย์และนักศึกษาได้ปฏิบัติร่วมกันในขณะที่อยู่ในมหาวิทยาลัย

สมรรถนะของการพัฒนามนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาตามหลักทฤษฎีของcompetency based curriculum นั้นต้องอาศัยหลักของการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ตามกรอบของผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนซึ่งต้องใช้เครื่องมือการวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับโครงสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ โดยการเรียนรู้นั้นต้องอาศัยแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญด้วยกระบวนการบูรณาการสาระวิชาที่ส่งผลต่อสมรรถนะของนักศึกษา

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดสมรรถนะการสอนของนักศึกษาวิชาชีพครู ในการผลิตครูให้มีคุณภาพอันจะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานวิชาชีพและการพัฒนาประเทศต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21
2. เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21
3. เพื่อประเมินหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่21 ครั้งนี้ เป็นการศึกษาในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

1. ศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แนวคิดการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 แนวคิดเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน

2. ศึกษาขั้นตอนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ การเรียนรู้ และเนื้อหาของแต่ละแผนการฝึกอบรมหลักสูตรฝึกอบรมการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน

3. สร้างเอกสารหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรมโครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม เนื้อหาสาระของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกอบรมสื่อและแหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และเอกสารประกอบหลักสูตรประกอบด้วยคู่มือสำหรับผู้ให้การฝึกอบรม ประกอบด้วย คู่มือดำเนินการฝึกอบรมและแผนการฝึกอบรม

โดยแผนการฝึกอบรมแต่ละหน่วยมีองค์ประกอบ ได้แก่ ชื่อหน่วย สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม เนื้อหาการฝึกอบรม กิจกรรมประกอบการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผล

4. นำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตร และครูผู้สอนที่มีประสบการณ์การสอน ตรวจสอบความสอดคล้องของการนำหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ไปใช้ โดยใช้แบบประเมินหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 และแบบประเมินเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นซึ่งจากการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง(IOC) ของหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พบว่า โดยภาพรวมมีความเหมาะสมสอดคล้องที่ระดับ 0.60-1.00 สามารถนำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรไปใช้ได้

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ขั้นตอนการดำเนินการทดลอง

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำแบบทดสอบการจัดทำหลักสูตรสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

2. ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยสร้าง การฝึกอบรมโดยใช้เวลาในการฝึกอบรม รวมทั้งสิ้น 10 ชั่วโมง

3. เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมทำแบบทดสอบหลังการฝึกอบรมการจัดทำสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

4. ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความพึงพอใจหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ขั้นตอนการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจ

แบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบทดสอบประมาณค่า (Rating Scale) มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับหลักสูตร

2. กำหนดประเด็นเนื้อหาที่ต้องการประเมิน ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้รูปแบบการประเมินเชิงระบบCIPPเป็นแนวในการประเมิน 4 ด้าน คือ

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context) เกี่ยวกับ หลักการ วัตถุประสงค์ เป้าหมายของหลักสูตรฝึกอบรม และการเตรียมการดำเนินการฝึกอบรม

2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) เกี่ยวกับ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และงบประมาณ

3. การประเมินกระบวนการ (Process) เกี่ยวกับ การดำเนินงาน กิจกรรม การดำเนินงานตามหลักสูตรฝึกอบรม และการประเมินผล

4. การประเมินผลผลิตผลิต (product) เกี่ยวกับ ผลการดำเนินงานตามหลักสูตรฝึกอบรม และคุณภาพของผู้เข้ารับการอบรม

3. สร้างแบบประเมินตามประเด็นเนื้อหาที่กำหนด ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งมีอยู่ 5ระดับ คือ ระดับความพึงพอใจมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

4. นำแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่านตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา เพื่อกำหนดดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ที่มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป พบว่าแบบประเมินความพึงพอใจมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00

5. นำมาปรับปรุงและจัดพิมพ์แบบประเมินความพึงพอใจที่ผ่านการตรวจสอบแก้ไขเป็นฉบับจริงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร คือ คู่มือสำหรับผู้ให้การอบรมและแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ใช้เวลาในการจัดฝึกอบรม 10 ชั่วโมง

2. แบบทดสอบวัดความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 เป็นข้อสอบแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

3. แบบประเมินความพึงพอใจ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ตัวเลือก จำนวน 15 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการดำเนินการทดลอง ผู้วิจัยได้ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 จำนวน 10 ชั่วโมง

1. ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำแบบทดสอบการจัดทำหลักสูตรสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

2. ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยสร้าง การฝึกอบรมโดยใช้เวลาในการฝึกอบรม รวมทั้งสิ้น 10 ชั่วโมง

3. เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรมแล้วให้ผู้เข้ารับการอบรมทำแบบทดสอบหลังการฝึกอบรมการจัดทำสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

4. ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำแบบประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

4. ผลการวิจัย

1. การสร้างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ผลการสร้างหลักสูตรทำให้ได้หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรซึ่งในตัวหลักสูตรจะประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตรฝึกอบรม เนื้อหาสาระของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกอบรม สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม ส่วนเอกสารประกอบหลักสูตร ได้แก่ ได้แก่ คู่มือสำหรับผู้ให้การฝึกอบรมประกอบด้วย คู่มือดำเนินการฝึกอบรมและแผนการฝึกอบรม โดยแผนการฝึกอบรม มีองค์ประกอบได้แก่ชื่อหน่วย สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม เนื้อหาการฝึกอบรมกิจกรรมประกอบการฝึกอบรม สื่อประกอบการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผล

จากการพิจารณาความเหมาะสมขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ของผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ในระดับ 0.60 – 1.00 เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 แล้วพบว่า แต่ละองค์ประกอบมีความเหมาะสมสอดคล้องสามารถนำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรไปใช้ได้

2. การทดลองใช้หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า มีความพึงพอใจภาพรวมในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจในด้านกระบวนการ รองลงมาได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า และด้านผลผลิตตามลำดับ

5.อภิปรายผล

การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 และการศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 จากผลการวิจัยครั้งนี้ นำมาอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1. การสร้างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลปรากฏว่าหลักสูตรฝึกอบรมการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน ที่สร้างขึ้นมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าอยู่ในระดับ 0.60 – 1.00 เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 แล้วพบว่าแต่ละองค์ประกอบมีความเหมาะสมซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผ่านกระบวนการและขั้นตอนในการจัดทำอย่างเป็นระบบตามวิธีการเขียนหลักสูตรโดยศึกษาจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 คู่มือการเขียนหลักสูตรสถานศึกษา คู่มือเกี่ยวกับการฝึกอบรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรฝึกอบรม เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอนตามรูปแบบของหลักสูตร อีกทั้งหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ยังได้ผ่านการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะการประเมินความถูกต้องและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน ส่งผลให้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 มีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งสังกัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 236-241) ได้ให้แนวคิดที่ว่าทุกหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการออกแบบในลักษณะใดก็ตาม จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ เกี่ยวกับองค์ประกอบหลักของหลักสูตร ซึ่งมีความต่อเนื่องและสอดคล้องกันอยู่ 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผล ซึ่งจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะเป็นส่วนประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายจะเป็นเครื่องชี้ถึงเป้าหมายและเจตนารมณ์ของหลักสูตรว่าต้องการให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นเช่นใดและจำเป็นต้องสัมพันธ์สอดคล้องกันในทุกๆ องค์ประกอบ อาจกล่าวได้ว่าผลการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสามารถนำไปทดลองใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของผู้วิจัยในครั้งนี้ดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของทาบา ซึ่งเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามากำหนดเป็นหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ ตลอดจนมีการตรวจสอบความเหมาะสมและสอดคล้องของหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ และได้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญก่อนนำไปใช้จริง

2. การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างด้านความรู้ ความเข้าใจในการฝึกอบรมก่อนและหลังการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจในการฝึกอบรมหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่าหลักสูตรที่

พัฒนาขึ้นสามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้จริง ทั้งนี้อาจเนื่องจากหลักสูตรฝึกอบรมได้ให้ความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้พื้นฐาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เนื่องจากเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ครูในโรงเรียนเดียวกันจึงมีบริบทที่เอื้อต่อการสื่อสารซึ่งกันและกัน รวมทั้งหลักสูตรฝึกอบรมมีเนื้อหาสำคัญที่สามารถนำไปปฏิบัติการสอนได้จริงในสถานศึกษาซึ่งหลักสูตร ที่สร้างขึ้นได้สอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบันเอกสารประกอบการฝึกอบรมที่ผู้เข้ารับการอบรมเป็นเอกสารที่มีเนื้อหาละเอียด ผู้เข้ารับการอบรมสามารถศึกษาด้วยตนเองหรือทบทวนเพื่อทำความเข้าใจให้แม่นยำยิ่งขึ้น และอีกประการหนึ่งคือกิจกรรมการฝึกอบรมเป็นกิจกรรมที่ผู้เข้ารับการอบรมต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการฝึกปฏิบัติจริง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สงบ บุญมาก (2542) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับสุริยุปราคาสำหรับครูประถมศึกษา สมพร หวานเสร็จ (2545) ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมผู้ปกครองเพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ระดับปฐมวัย ศิริพงษ์ สำเภายน (2545) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการกับความขัดแย้งของตำรวจชุมชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการ กับความขัดแย้งของตำรวจชุมชน สมภพ สุทัศน์วิริยะ (2546) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเรื่องการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพ และ นาริรัตน์ ทับทอง และคณะ (2547) ที่ได้จัดทำการศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่องการเย็บผ้าด้วยมือ จากการศึกษางานวิจัยข้างต้นพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ได้จากการฝึกอบรมมีคะแนนหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ทั้งสิ้น

3. ด้านการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรฝึกอบรมในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจในด้านกระบวนการมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า และ ด้านผลผลิต ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.31, S.D.=0.72$) ด้านปัจจัยนำเข้าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.27, S.D.=0.85$) ความพึงพอใจในด้านกระบวนการฝึกอบรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.34, S.D.=0.70$) ความพึงพอใจในด้านผลผลิตในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.21, S.D.=0.60$) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมในการฝึกอบรมทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ และเข้าใจง่ายสามารถศึกษาได้ด้วยตนเองรวมถึงเนื้อหาสาระการจัดเรียงเนื้อหาที่เรียงจากง่ายไปสู่ยาก เน้นจากทฤษฎีไปสู่การฝึกหัดและปฏิบัติจริงทำให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนการเรียนรู้แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่นำไปใช้ฝึกอบรมมีการเตรียมการเป็นอย่างดีทั้งในด้านหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรผ่านผู้เชี่ยวชาญและมีการพัฒนาปรับปรุงตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรรวมทั้งวิทยากรผู้ให้การฝึกอบรมเป็นผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาสามารถถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การนำหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ไปใช้ ผู้ให้การอบรมควรศึกษาคู่มี รูปแบบ วิธีการ เทคนิค ให้เข้าใจเป็นอย่างดีก่อนและการจัดกิจกรรมให้มีความเข้าใจในขั้นตอนการจัดกิจกรรม และวิธีการจัดการเรียนรู้แบบต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.2 การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 เป็นการอบรมที่มีการทำงานกลุ่ม จึงควรมีการเตรียมความพร้อมให้กับผู้เข้ารับการอบรม หรือฝึกทักษะการทำงานร่วมกัน ฝึกความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น และฝึกทักษะกระบวนการทำงานกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการฝึกอบรมโดยมีผู้เข้าร่วมการอบรมได้แก่ ผู้บริหาร และครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจะสามารถดำเนินการเพิ่มสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 และนำกลับไปใช้ได้จริงในสถานศึกษาของตนเอง

2.2 ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสมรรถนะการสอนด้านการจัดการเรียนรู้ของครูในศตวรรษที่ 21 ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ไปสู่ผู้เรียนอย่างแท้จริง และเพื่อปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสถานศึกษายิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ก.ภาษาไทย

การศึกษากระทรวงศึกษาธิการ.(2542).พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2545. กรุงเทพฯ: cursalaadpaw.

กระทรวงศึกษาธิการ.(2551).หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.

กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

กอบกิจ ดัณฑ์เจริญรัตน์.(2536).การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการสร้างเครื่องมือทดสอบ

มาตรฐานฝีมือสร้างสุขภาพของผู้สูงอายุ.ปริญญานิพนธ์ กศ.ด.มหาวิทยาลัย-
ศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, กรุงเทพฯ.

เกศริน มนูญผล.(2544).การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสมรรถนะภาพด้านการจัดทำ

หนังสือเสริมประสบการณ์ที่สอดคล้องกับท้องถิ่น.ปริญญานิพนธ์ กศ.ด.,

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, กรุงเทพฯ.

คันศร คงยืน.(2552).การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสมรรถนะหัวหน้าศูนย์บ่มเพาะ

อาชีวศึกษาในวิทยาลัยสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.

วิทยานิพนธ์ ศษ.ด.,มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล,นครราชสีมา.

จงกลนี ชูติมาเทวินทร์.(2542).การฝึกอบรมเชิงพัฒนา.กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง.

จันเพ็ญ เชื้อพานิชย์.(2536). ประมวลบทความหลักสูตรร่วมสมัย:การประเมินหลักสูตรรอบ

แนวคิดในการประเมิน.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำเนียร สุขหลาย และ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์.(2540).แบบจำลอง CIPP.ใน รวมบทความ

ทางการประเมินโครงการ.กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อำนาจ จันทรแป้น.(2532).การพัฒนาหลักสูตร : ทฤษฎีสู่การปฏิบัติระดับโรงเรียน.เชียงใหม่:

ส.ทรัพย์การพิมพ์.

อุทุมพร หล่อสมฤดี.(2545).รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียน.ปริญญาานิพนธ์ กศ.ด.,

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร,กรุงเทพฯ.

ข.ภาษาอังกฤษ

Adams, R. Adward.(1957).DACUM: approach to curriculum,learning and evaluation in occupational training.Ohio: Department of Regional Economic Expansion.

Beachamp, George A.(1981).Curriculum theory (4th ed.) Illinois: F.E.Peacock Publishers.

Brady] Laurie.(1990).Curriculum development (3rd ed).Sydney: Prentice Hall of Australia Ply.

Bloom.(1971).Handbook on formative and summative evaluation of student learning. NewYorkMcGraw-Hill.

Chuaprapaisilp,Arporn.(1989).Improving learning from experience through the conduct of pre and post – clinical conferences : action research in nursing education in Thailand. Thesis Ph.D., University of New South Wales, Sydney Australia.

Cronbach, Lee Joseph.(1971).Essentials of psychological tasting (3rd ed.).New York: Harper & Row.

Davis, Ralph and Alan, C. Filley.(1973).Principle of management.New York: Alexander Hasuition Institute.

Davis, K.(1967).Human relation.New York: Mc Graw – Hall Book Company.

Davis, L.E.(1977).Enchancing quality of working life.New York: Mc Graw Hill.

De, Censzo, David, A. and Robbins, Stephen, P.(1999).Human resource management (6th ed.).New York: John Wiley & Sons

Elliott John.(1991).Action research for educational change.Philadelphia: Open University.

Elliott John.(1992).Action research for educational change (2nd ed.).Great Britain: Biddles.

- Fisher Schoenfeldt and Shaw. (1996). Human resource management. Boston: Houghton Mifflin.
- Flamming, Lan. (1994). The manager's training pocketbook. England: Alresford.
- Gannon, Babara Kellogg. (1998). A curriculum in psychology for managers : educating leaders for the new millennium. Thesis Ph.D.,Carnegie – Melon University. Pittsburgh.
- Goldstein, Irwin L. (1993). Training in organizations needs assessment. Development and evaluation (3rd ed.). Pacific Grove CA: Brooks/Cole.

รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธ ของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

Model of Buddhist personnel administration of northern Buddhist colleges

วรกฤต เลื่อนช้าง*

อานนท์ เมธีวรฉัตร

บทคัดย่อ

รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ ประกอบด้วย 1) ด้านการคัดเลือกและสรรหาบุคลากร ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางพัฒนาคุณเครื่องแห่งการเตรียมตน การบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับคน และสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด 2) ด้านการดำรงรักษาบุคลากร ตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางการดำรงรักษาพนักงานมีคุณค่าเป็นพิเศษ ทำให้องค์กรมีบุคลากรที่ดีมีความสามารถและความชำนาญชัดเจนเพิ่มจำนวนมากขึ้นอยู่เรื่อยๆ ลดอัตราการเข้าออกงาน เกิดทีมงานที่มั่นคงมีความรักความผูกพันและเข้าใจกัน พนักงานที่มีทักษะในงานสูงสามารถช่วยแบ่งเบาหน้าที่งานให้แก่ผู้บังคับบัญชาได้มากกว่าพนักงานที่อยู่ระหว่างการเรียนรู้งาน และองค์กรจะเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการพัฒนาบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางกล่าวคือ ด้านเมตตา คือ ควรสนับสนุนให้บุคลากรประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ด้านกรุณา คือ ส่งเสริมและช่วยเหลือให้บุคลากรประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ด้านมุทิตา คือ ผู้บริหารเอาใจใส่ช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้บุคลากรครู ด้านอุเบกขา ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรทุกคน ทั้งนี้ต้องทำเพื่อชี้แนะหน่วยงานให้มุ่งไปสู่ความสำเร็จ โดยสนับสนุนให้บุคลากรเกิดความก้าวหน้า ให้ศึกษาต่อ ให้อบรมเพื่อเพิ่มความรู้ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การวิจัยเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงในองค์กร ส่งเสริมให้ทำผลงานวิชาการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในหน่วยงานและนอกหน่วยงานมากขึ้นและ 4) ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน

* หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์

ตามหลักธรรมาภิบาล เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางกล่าวคือ การให้พ้นจากงาน ด้านการศึกษา กับธรรมาภิบาล กล่าวคือ การให้พ้นจากงาน มีหลายกรณี เช่น ลาออก ลดพนักงาน ตาย ปลดเกษียณ เลิกจ้าง ซึ่งแต่ละกรณีมีการใช้หลักธรรมาภิบาลเข้าไปกำกับควบคุม โดยใช้ กฎระเบียบ เกิดความเป็นธรรม มีความโปร่งใสในการดำเนินการรับฟังความคิดเห็นจาก บุคลากร เพื่อรับรู้รับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ยังใช้หลักความคุ้มค่าในการบริหารด้านการให้ พ้นจากงานด้วยเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียบุคลากรที่ดีขององค์กร

คำสำคัญ : รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธ, วิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

ABSTRACT

The model of the Buddhist personnel administration in Northern Buddhist Colleges consisted of 1) the selection and recruitment according to the Sappurisadhamma 7 that was the structure of the guideline for the development of the self-preparation and the management of the human and environment with considering the morality and ethics, and giving the fairness to the people or the society cleverly , 2) the maintenance according to the Iddhipada 4 that was the structure of the guideline for the maintenance of the personnel valuable. The organizations could increase the personnel having the capability and the expert, decrease the Turn Over Rate, and build the stable team. The personnel had the high skills in working, and the organization made the development continuously. 3) The development according to the Brahmavihara 4 that was the structure of the guideline for the development in the Metta (loving-kindness) : the administrators should support the personnel for the achievement in working, the Karuna (compassion) : the administrators should promote and help the personnel for the achievement in every aspect, the Mudita (sympathetic joy) : the administrators should help and solve the problems to the personnel, and the Upekkha (equanimity) : the administrators should listen to the opinion of the personnel, support the personnel for the development, support the personnel for the higher education and training to increase the knowledge, promote the personnel for learning and researching to improve the organizations, promote the personnel for doing the academic works, and promote the knowledge sharing inside and outside the organizations. Moreover, 4) the termination of the employment according to the good governance was the structure of the guideline for the termination of the employment. The termination of the employment had the various cases: resignation, decreasing the personnel, death, retirement and layoff. Each case should apply the good governance for controlling with the regulations, the fairness, the transparency in listening to the opinion from the personnel to know together, and the cost-effectiveness for the

administration in the termination of the employment to not lose the good personnel in the organizations.

Keyword : The model of the Buddhist personnel administration , Northern Buddhist Colleges

1.บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช รัชกาลที่ 5 ทรงให้ความสำคัญยิ่งต่อพระพุทธศาสนา จึงได้ให้พระราชทานนามของพระองค์เป็นชื่อของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฝ่ายมหานิกาย มีนามว่า “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ที่ทรงมีพระราชปณิธานที่จะให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ทั่วไป และได้ยกสถานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 แม้ในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย ก็ได้บัญญัติให้มหาวิทยาลัยเป็นสถานศึกษาและวิจัย มีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา วิจัย ส่งเสริมและให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนา แก่พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์รวมทั้งการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันจัดการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ตามมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยที่ว่า “ให้มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ” มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาระดับประกาศนียบัตร อุดมศึกษาและบัณฑิตศึกษา เพื่อพัฒนาพระภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ทั่วไปที่จะเป็นทั้งศาสนทายาทที่ทรงคุณค่าสามารถนำทฤษฎีทั้งทางโลกและทางธรรมมาบูรณาการเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในส่วนคฤหัสถ์จัดเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าและสร้างประโยชน์ให้กับสังคมในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี โดยหลักสากลการจัดการศึกษาจำเป็นจะต้องให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมเศรษฐกิจและการเมือง เมื่อปัจจัยทั้งสามประการนี้ มีความเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าของโลก การจัดการศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆดังกล่าวด้วย²

ในหลายปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อก้าวสู่ความเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาการวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและ

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานประจำปี 2555. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2555) หน้า 3.

²พระราชปริยัติ, การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2549) หน้า 2.

ปรัชญาระดับนานาชาติ ในเบื้องต้นปรากฏภาพชัดจากการจัดงานวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลก ซึ่งมหาวิทยาลัยได้รับมอบหมายจากรัฐบาลให้เป็นผู้ดำเนินการจัดประชุม มีผู้นำชาวพุทธทั่วโลกกว่า 60 ประเทศเข้าร่วมประชุม นำไปสู่ข้อตกลงร่วมกัน ในการให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก มหาวิทยาลัยได้ดำเนินงานตามพันธกิจ โดยมุ่งพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จัดการเรียน การสอน ที่ส่งเสริมให้นิสิตเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ส่งเสริมการวิจัย ที่มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ขยายการบริการวิชาการแก่สังคม เช่น การจัดทำหลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ การให้บริการฝึกอบรมด้านพระพุทธศาสนา การบริการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อต่าง ๆ รวมทั้งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งส่งเสริมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัตถุในท้องถิ่น³

เมื่อมีความก้าวหน้าและพัฒนากิจการด้านการศึกษามหาวิทยาลัยแผ่ออกไปยังส่วนภูมิภาคต่างๆ ของประเทศตามนโยบายและพันธกิจต่างๆ ของมหาวิทยาลัย ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องมีหน่วยงานของมหาวิทยาลัยรองรับจึงทำให้ต้องมีการสร้างวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ หน่วยงานวิทยบริการรวมทั้งห้องเรียนต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย เพื่อรองรับความต้องการทางการศึกษาของคณะสงฆ์และประชาชนในส่วนภูมิภาคนั้นๆ ซึ่งในปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีวิทยาเขตรวมทั้งหมด 10 แห่งและยังไม่มีนโยบายให้เพิ่มอีก แต่สำหรับวิทยาลัยสงฆ์นั้นในปัจจุบันมีถึง 12 แห่งซึ่งประเด็นปัญหาที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญคือการขับเคลื่อนองค์กรของวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่งมีหัวใจสำคัญอยู่ที่ทรัพยากรบุคคลหรือการบริหารบุคคลนั่นเอง

การบริหารการจัดการทรัพยากรบุคคลมีความสำคัญอย่างมากในการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษา เพราะทรัพยากรบุคคลของสถาบัน โดยเฉพาะตัวคณาจารย์จะเป็นกลุ่มบุคลากรสำคัญที่จะดำเนินงานให้เป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษา คือ ความเป็นเลิศทางวิชาการมีความสำเร็จได้ นอกจากนั้นผู้บริหารเองก็มีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันนโยบายความเป็นเลิศทางวิชาการให้บรรลุผลสำเร็จเช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการอื่นๆ ที่จะเป็นกำลังสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาในทุกๆ ด้าน ดังนั้นการจัดการในการบริหารทรัพยากรบุคคลที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของสถาบันอุดมศึกษา

สำหรับบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษานั้นหากว่าปฏิบัติงานอยู่นานเท่าใด ความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ยิ่งมีมากขึ้น หน่วยงานจะได้รับประโยชน์จากบุคคลเหล่านั้นมากขึ้นด้วย แต่ถ้าหน่วยงานใดไม่พยายามจูงใจให้บุคคลทำงานอยู่กับองค์กรนานๆ หรือปล่อยให้มีการลาออกบ่อยๆ ก็เท่ากับหน่วยงานนั้นๆ ต้องสูญเสียหรือขาดคนที่มีความรู้ความสามารถในการทำงานไป แม้หน่วยงานจะสามารถหาคนใหม่เข้ามาแทนได้ แต่กว่าที่หน่วยงานนั้นจะฝึกฝนให้บุคคลเหล่านั้นมีความรู้ความชำนาญ และมีประสบการณ์เท่าคนเก่าจะต้องใช้เวลาและเงินในการฝึกอบรมเป็นอันมาก ในการดำเนินการกิจหลักของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษาให้บรรลุจุดประสงค์ได้นั้นจะต้องอาศัยบุคลากรหลายๆ ฝ่ายได้แก่อาจารย์ นักวิชาการและเจ้าหน้าที่ธุรการอื่นๆ ซึ่งอาจารย์คือบุคลากรหลักของมหาวิทยาลัย

³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานประจำปี 2555, หน้า 7.

เหมือนที่ทหารฝ่ายรบคือบุคลากรหลักของกองทัพ ในมหาวิทยาลัยถ้าได้อาจารย์ที่ดีมีคุณสมบัติเหมาะสมเพียงพอ งานตามจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยก็จะบรรลุผลเป็นอย่างดี⁴

การที่ประเทศจะเจริญก้าวหน้าได้จำเป็นต้องมีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความคิด ความสามารถจำนวนมาก โดยเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ในบรรดาทรัพยากรการบริหาร อันประกอบด้วย M'S ต่างๆ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัตถุดิบ (Material) เครื่องจักร (Machine) การจัดการ (Management) นั้น เป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นสากลว่า คนเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าที่สุดขององค์การ จนกล่าวได้ว่าทรัพยากรบุคคลเป็นสินทรัพย์ (Assets) ที่มีคุณค่าและเกียรตินิยม ทั้งนี้เพราะทรัพยากรบุคคลจะทำหน้าที่บริหารทรัพยากรอื่นๆ ดังนั้นองค์การใดที่สามารถสรรหา พัฒนาและธำรงไว้ซึ่งบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและคุณสมบัติที่เหมาะสม องค์การนั้นย่อมมีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ⁵

ในฐานะที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2, 2545) ตามที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ในมาตรา 28 ไว้ว่า “หลักสูตรการศึกษาต่างๆ ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาบุคคลให้มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงามและความรับผิดชอบต่อสังคม สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งวรรคสองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาชีพขั้นสูง และการค้นคว้าวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม” ด้วย และตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้กำหนดไว้

ตามพันธกิจด้านการพัฒนาวิชาการที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้กำหนดทิศทางการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 11 (2555-2559) ที่กำหนดไว้ชัดเจนว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะพัฒนาคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ คือมีปฏิบัติน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำด้านจิตใจ และปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหา รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีโลกทัศน์ที่

⁴ ทรงพล โสภณ.การพัฒนาแผนรูปแบบการจัดการทรัพยากรบุคคลในสถาบันราชภัฏ. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต** (ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546) หน้า 23.

⁵ วรกฤต เกื่อนช้าง, ผศ., การพัฒนาแผนรูปแบบการจัดการทรัพยากรบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารอุดมศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยภาคกลาง, 2552) หน้า 3.

กว้างไกล มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเอง ให้เทียบพร้อมด้วยคุณลักษณะและจริยธรรม มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม⁶

เมื่อมีเหตุผลที่น่าสนใจและความสำคัญในแง่การศึกษาว่าการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ เนื่องจากวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 12 แห่ง ประกอบด้วย 1.กลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์นครพนม, วิทยาลัยสงฆ์เลย,วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์และวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ 2.กลุ่มภาคเหนือ ได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์,วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช,วิทยาลัยสงฆ์นครน่านเฉลิมพระเกียรติฯ,วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง,วิทยาลัยสงฆ์ลำพูนและวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ 3.กลุ่มภาคใต้ได้แก่ วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี และ4.กลุ่มภาคกลาง ได้แก่วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

ปัญหาของการวิจัยคือการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือที่มีจำนวนมากที่สุดถึง 6 แห่งหากจะเทียบในแต่ละภาค มีความน่าสนใจในประเด็นที่ว่าวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือมีนโยบาย แนวทางบริหารจัดการอย่างไรหรือมีรูปแบบเชิงพุทธที่ประยุกต์จากหลักพุทธธรรมใดที่จะสามารถนำมาแก้ไขหรือพัฒนาให้การบริหารงานบุคลากรทุกส่วนงานของวิทยาลัยสงฆ์สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นผลทำให้วิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือแต่ละแห่งมีแนวทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและกำหนดรู้ทิศทางขององค์กรต่อไปจนสามารถยกระดับฐานะขึ้นเป็นวิทยาเขตหรือมีมาตรฐานทางการศึกษาที่ดีและได้รับการยอมรับในระดับสากลต่อไป

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ
- 2.2 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ
- 2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

3.วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษารั้ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการวิจัยอนาคต (Future Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยประกอบด้วยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจัดทำร่างรูปแบบการบริหารงานบุคคล ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จากผู้บริหารและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับงานด้านบุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่งในกลุ่มภาคเหนือ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ภาคด้วยกันประกอบด้วย

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5

ภาคที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดโดยศึกษาคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เป็นข้อมูลในการจัดทำร่างรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธเพื่อพัฒนาการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคคล, แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ, แผนพัฒนาระยะที่ 11 (2555-2559) ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือทุกแห่ง, กลุ่มเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการบริหารทรัพยากรบุคคลสถาบันอุดมศึกษาและกลุ่มเอกสารการพัฒนาแผนกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรบุคคลทางอุดมศึกษาตามแนวคิดของ Gilbert (1999 เป็นต้น

ภาคที่ 2 ศึกษาข้อมูลสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนำมาสังเคราะห์ผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นร่างรูปแบบเสนอผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเหมาะสมต่อไป

3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้บริหารคณาจารย์ เจ้าหน้าที่และลูกจ้างประจำทั้งในบและนอกบของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือทั้ง 6 แห่ง จำนวน 212 รูป/คน⁷

1.วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์	จำนวน 72 รูป/คน
2.วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช	จำนวน 40 รูป/คน
3.วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน	จำนวน 37 รูป/คน
4.วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง	จำนวน 19 รูป/คน
5.วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน	จำนวน 32 รูป/คน
6.วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย	จำนวน 12 รูป/คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาโดยสุ่มแบบเจาะจง (Purpose Sampling) เพื่อจัดเก็บข้อมูลด้านการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแต่ละ 5 รูป/คน รวมทั้งหมด 30 รูป/คน และการประชุมเพื่อรับรองร่างรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธด้วยรูปแบบการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship Model) ประกอบด้วยผู้บริหารวิทยาลัยสงฆ์, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านรูปแบบ, ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา จำนวน 9 รูป/คน

จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship Model) มาวิเคราะห์ข้อมูลและจัดทำรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ เพื่อนำเสนอรายงานการวิจัยต่อไป

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือ ได้สร้างตามลักษณะของเครื่องมือดังนี้

⁷ ข้อมูลสถิติอย่างเป็นทางการจากฝ่ายบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่งกลุ่มภาคเหนือ (29 กรกฎาคม 2557)

1. แบบวิเคราะห์เอกสาร เป็นแบบวิเคราะห์ตามแนวการวิเคราะห์สารของ Krippendorff (1980) เพื่อใช้วิเคราะห์วิสัยทัศน์ พันธกิจ และภาพอนาคตความต้องการทรัพยากรบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นแบบที่สร้างขึ้นจากข้อมูลการประยุกต์หลักธรรม และจากประเด็นสภาพและปัญหาที่พบจากการวิเคราะห์เอกสารของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือและเอกสารที่เป็นแนวคิดและหลักการบริหารทรัพยากรบุคคลในสถาบันอุดมศึกษาของ Gilbert (1999) เป็นหลักและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. แนวคำถามในการประเมินความเหมาะสมรูปแบบการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากข้อมูลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมาสังเคราะห์เป็นแนวทางจัดทำรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 , แผนพัฒนาการศึกษาระดับที่ 11 (2555-2559) ของกองแผนงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 , กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา,กลุ่มเอกสารแนวคิดและหลักการบริหารทรัพยากรบุคคลในสถาบันอุดมศึกษา, กลุ่มเอกสารการพัฒนายุทธศาสตร์อุดมศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และทฤษฎีแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรบุคคลในสถาบันอุดมศึกษา ของ Gilbert (1999) เป็นหลักเป็นต้นโดยยึดหลักการบริหารงานบุคคล 4 ด้านประกอบด้วย 1)ด้านคัดเลือกและสรรหาบุคลากร 2)การดำรงรักษาบุคลากร 3)การพัฒนาบุคลากร และ4)การให้บุคลากรพ้นจากงาน

2. ผู้วิจัยส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์จากผู้บริหารในแต่ละแห่งของวิทยาลัยกลุ่มภาคเหนือ ในการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการบริหารงานฝ่ายบุคคล จากทั้งหมด 6 แห่ง

3. ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและคณาจารย์ของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ 6 แห่ง ๆ ละ 5 ท่านรวมทั้งหมด 30 รูป/คน โดยส่งหนังสือเชิญพร้อมเอกสารแนวคำถามล่วงหน้า 2 สัปดาห์

4. ผู้วิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จัดทำเป็นร่างรูปแบบเพื่อเสนอการประชุมรับรองความเหมาะสมของรูปแบบจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหมด รวม 9 รูป/คน โดยส่งจดหมายและเอกสารร่างรูปแบบล่วงหน้า 2 สัปดาห์

5. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ พร้อมทั้งสรุปผลการวิจัย

6. จัดส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ส่งให้กับผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) จากเอกสาร แผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 11 (2555-2559) ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานบุคคลในวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตามหลักของ Krippendorff (1980) และอุทุมพร จามรมาน (2533) ดังนี้

1.1 จัดกลุ่มเอกสารที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ออกเป็นกลุ่มข้อมูลด้าน 4 ได้แก่ 1) การคัดเลือกและสรรหา 2) การดำรงรักษาบุคลากร 3) การพัฒนาบุคลากรและ 4) การให้บุคลากรพ้นจากงาน ซึ่งเป็นข้อมูลในวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่ง

1.2 นำข้อมูลจากกลุ่มเอกสารมาทำการวิเคราะห์สาระ (Content Analysis) สรุปประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบุคคล 4 ด้าน

1.3 แยกประเด็นในแต่ละกลุ่มออกเป็น 2 ด้านคือด้านการบริหารงานบุคคลและด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

1.4 อ่านวิเคราะห์เนื้อหาประเด็นหลักและประเด็นรองในแต่ละกลุ่ม แล้วนำผลการวิเคราะห์สาระมาเขียนเป็นร่างรูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ

2. วิเคราะห์ข้อมูลบุคลากรในวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ เรียกว่า สายวิชาการและสายปฏิบัติการ (ประจำและชั่วคราว) โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลสถิติของวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่งจากกองแผนงาน สำนักงานอธิการบดี มจร ส่วนกลาง ทำการวิเคราะห์แยกประเภทบุคลากรเป็นประเภทพนักงานมหาวิทยาลัย ลูกจ้างประจำและลูกจ้างชั่วคราวและแยกสายงานบุคลากรเป็น 2 สายงานคือ สายวิชาการและสายปฏิบัติการ

3. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้บริหาร คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สายงานบุคลากรจำนวน 30 รูป/คน และจากข้อมูลการตรวจสอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูป/คน ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

3.1 แยกประเภทข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและคณาจารย์ตามแนวคิดการบริหารงานบุคคล 5 ด้าน ของ Gilbert (1999) ได้แก่ การสรรหาและการคัดเลือกอาจารย์ การสรรหาและการคัดเลือกบุคลากรเสริม การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาบทบาทหัวหน้างาน และการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน แล้วสังเคราะห์เป็นหลักการบริหารงานบุคคล 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) การคัดเลือกและสรรหาบุคลากร 2) การดำรงรักษาบุคลากร 3) การพัฒนาบุคลากรและ 4) การให้บุคลากรพ้นจากงาน

3.2 ลดทอนข้อมูล (Data reduction) โดยการเลือกจับสาระสำคัญ ปรับให้เข้าใจง่ายและบันทึกข้อมูลในลักษณะการเขียนให้ชัดเจนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

3.3 จัดระเบียบข้อมูล (Data display) โดยการจัดข้อมูลทีวิเคราะห์และลดทอนแล้วให้เป็นกลุ่ม หมวดหมู่ มีความต่อเนื่องตามลำดับเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

3.4 สรุปความ (Conclusion drawing) เป็นการให้ความหมาย และหาผลข้อเท็จจริงต่างๆ ของข้อมูลนั้น ๆ

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 สภาพเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ พบว่า โดยภาพรวมมีการบริหารองค์กรให้เป็นไปตามนโยบายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยกำหนดแผนงานหรือโครงการต่างๆ ให้สอดคล้องกับค่านิยมขององค์กร แผนงานหรือโครงการ จะช่วยเน้นย้ำให้คนในองค์กร เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมองค์กรมากยิ่งขึ้น ซึ่งค่านิยมที่กำหนดขึ้นจะต้องมีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และภารกิจหลักขององค์กรที่ยึดถือปฏิบัติแล้วจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรประสบความสำเร็จ สำหรับวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรมีการสร้างวัฒนธรรมองค์กร เพื่อเป็นแนวในการบริหารงานในทุกๆ ด้าน และการดำเนินงานต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยยึดหลักการบริหารงานบุคคล 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการคัดเลือกและสรรหาบุคลากร 2) ด้านการดำรงรักษาบุคลากร 3) ด้านการพัฒนาบุคลากร และ 4) ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน

4.2 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารงานบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ โดยภาพรวมส่วนใหญ่พบว่า 1) สัมปยุตธรรม 7 ประยุกต์ใช้การบริหารงานบุคคลด้านการคัดเลือกและสรรหา 2) อิทธิบาท 4 ประยุกต์ใช้กับการบริหารงานบุคคลด้านการดำรงและรักษาบุคลากร 3) พรหมวิหาร 4 ประยุกต์ใช้กับการบริหารงานบุคคลด้านการพัฒนาบุคลากร และ 4) ธรรมาภิบาล ประยุกต์ใช้กับการบริหารงานบุคคลด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน

4.3 รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ ประกอบด้วย 1) ด้านการคัดเลือกและสรรหาบุคลากร ตามหลักสัมปยุตธรรม 7 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางพัฒนาคุณเครื่องแห่งการเตรียมตน การบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า และสร้างความเป็นธรรมต่อบุคคล หรือสังคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างชาญฉลาด 2) ด้านการดำรงรักษาบุคลากร ตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางการดำรงรักษาพนักงานมีคุณค่าเป็นพิเศษ ทำให้องค์กรมีบุคลากรที่ดีมีความสามารถและความชำนาญจัดเจนเพิ่มจำนวนมากขึ้นอยู่เรื่อยๆ ลดอัตราการเข้าออกงาน เกิดทีมงานที่มั่นคงมีความรักความผูกพันและเข้าใจกัน พนักงานที่มีทักษะในงานสูงสามารถช่วยแบ่งเบาหน้าที่งานให้แก่ผู้บังคับบัญชาได้มากกว่าพนักงานที่อยู่ระหว่างการเรียนรู้งาน และองค์กรจะเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง 3) ด้านการพัฒนาบุคลากร ตามหลักพรหมวิหาร 4 เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางกล่าวคือ ด้านเมตตา คือ ควรสนับสนุนให้บุคลากรประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ด้านกรุณา คือ ส่งเสริมและช่วยเหลือให้บุคลากรประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ด้านมุติตา คือ ผู้บริหารเอาใจใส่

ช่วยเหลือและแก้ปัญหาให้บุคลากรครู ด้านอุเบกขา ผู้บริหารรับฟังความคิดเห็นของบุคลากรทุกคน ทั้งนี้ที่ต้องทำเพื่อชี้นำหน่วยงานให้มุ่งไปสู่ความสำเร็จ โดยสนับสนุนให้บุคลากรเกิดความก้าวหน้า ให้ศึกษาต่อ ให้อบรมเพื่อเพิ่มความรู้ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การวิจัยเพื่อนำมาใช้ปรับปรุงในองค์กร ส่งเสริมให้ทำผลงานวิชาการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในหน่วยงานและนอกหน่วยงานมากขึ้นและ 4) ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงานตามหลักธรรมาภิบาล เป็นโครงสร้างที่มีแนวทางกล่าวคือ การให้พ้นจากงาน ด้านการศึกษา กับธรรมาภิบาล กล่าวคือ การให้พ้นจากงาน มีหลายกรณี เช่น ลาออก ลดพนักงาน ตาย ปลดเกษียณ เลิกจ้าง ซึ่งแต่ละกรณีมีการใช้หลักธรรมาภิบาลเข้าไปกำกับควบคุม โดยใช้กฎระเบียบ เกิดความเป็นธรรม มีความโปร่งใสในการดำเนินการรับฟังความคิดเห็นจากบุคลากร เพื่อรับรู้รับผิดชอบร่วมกัน นอกจากนี้ยังใช้หลักความคุ้มค่าในการบริหารด้านการให้พ้นจากงานด้วยเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียบุคลากรที่ดีขององค์กร

5. อภิปรายผล

5.1 จากผลการวิจัย พบว่า **ด้านการคัดเลือกและสรรหาบุคลากร** พบว่า กระบวนการการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักพุทธบริหารการศึกษา ด้านการได้มาซึ่งบุคลากร อยู่ในระดับมาก ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าองค์กรให้ความสำคัญกับการได้มาซึ่งบุคลากร โดยที่ผู้บริหารมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการบริหารจัดการ การวางแผน และแนวทางการบริหารงานบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถสรรหาบุคลากรที่เป็นคนดี มีความรู้ มีความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ได้ตรงตามความถนัดและความสามารถเข้าปฏิบัติงานอย่างเหมาะสมระหว่างคนกับงานมาปฏิบัติงาน โดยให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง มีโอกาสพิจารณาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับงานที่รับผิดชอบซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มารดารัตน์ สุขสง่า⁸ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ขีดความสามารถหลักที่พึงประสงค์ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรขององค์กรชั้นนำในประเทศไทยกรณีศึกษา : บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)” ผลการวิจัย พบว่า แนวทางการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรบนพื้นฐานขีดความสามารถหลักของบุคลากร (Core Competency) ใช้แนวคิด “การบริหารขีดความสามารถ” (Competency Based Management) ในการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล ตั้งแต่ระบบการสรรหาและคัดเลือก การประเมินผลการปฏิบัติงาน ระบบการพัฒนาบุคลากร รวมทั้งปลูกฝังจริยธรรมการดำเนินธุรกิจตลอดจนดูแลผลตอบแทนสวัสดิการและสภาพแวดล้อมในการทำงานให้สอดคล้องกับความหลากหลายของพนักงาน โดยเฉพาะกระบวนการสรรหาบุคลากรใหม่ที่ดีที่สุดเสมอ นั่นคือ Best recruit and retain เน้นการสัมภาษณ์บนพื้นฐานของ Competency Based Interview เพื่อให้ได้พนักงานเก่งและ

⁸มารดารัตน์ สุขสง่า. “ขีดความสามารถหลักที่พึงประสงค์ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรขององค์กรชั้นนำในประเทศไทยกรณีศึกษา : บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)”. รายงานวิจัย, (คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2554), บทคัดย่อ.

คนดี มีคุณภาพสูงและซื่อสัตย์เข้ามาร่วมงานโดยบุคลากรหรือผู้สมัครที่จะผ่านการสัมภาษณ์ และเข้าสู่กระบวนการอื่นขององค์กรต่อไปได้นั้น คณะกรรมการสัมภาษณ์จะต้องมีเสียงเป็นเอกฉันท์เท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกิจสุวัฒน์ หงส์เจริญ⁹ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการสรรหาและการคัดเลือกข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อบรรจุและ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา” ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการสรรหาและ การคัดเลือกข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา ประกอบด้วย 1) การวางแผนความต้องการกำลังคน 2) การกำหนด คุณสมบัติของผู้สมัคร 3) เทคนิควิธีการสรรหา 4) วิธีการสมัคร และ 5) ช่องทางการสมัคร ขั้นตอนที่ 2 การคัดเลือก ประกอบด้วย 1) แนวทางการคัดเลือก 2) วิธีการคัดเลือก 3) เกณฑ์ การตัดสิน 4) การประกาศรายชื่อผู้ผ่านการคัดเลือก 5) การกำหนดระยะเวลาการขึ้นบัญชี และ 6) ช่องทางการประกาศรายชื่อผู้ผ่านการคัดเลือก

5.2 ด้านการธำรงรักษานุคลากร จากการศึกษา พบว่า กระบวนการการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักพุทธบริหาร การศึกษา ด้านการบำรุงรักษานุคลากร อยู่ในระดับมาก จากข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้ ทราบว่าด้านการบำรุงรักษาน้ององค์กรได้ให้ความสำคัญ ซึ่งผู้บริหารเผยแพร่ผลพิจารณาความ ดีความชอบและสวัสดิการต่าง ๆ ของบุคลากรอย่างโปร่งใส พิจารณาความดีความชอบและ สวัสดิการต่าง ๆ ของบุคลากรอย่างยุติธรรมต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การบริหารจัดการและ พัฒนาคุณภาพการศึกษามีการวางแผนล่วงหน้าทุกครั้งเพื่อให้เกิดความคล่องตัวและเกิด ประสิทธิภาพตามเวลาที่กำหนดไว้ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารจัดการและพัฒนา คุณภาพการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภิรมย์ เจริญพานิช¹⁰ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างการธำรงรักษานุคลากรระดับปฏิบัติการกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิต ผลิตภัณฑ์พลาสติก” ผลการวิจัย พบว่า สภาพการดำเนินงานในปัจจุบันมีผลต่อการ เสริมสร้างการธำรงรักษานุคลากรระดับปฏิบัติการ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ใน ระดับมาก ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันของบุคลากรระดับปฏิบัติการค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่ส่งผลต่อความผูกพันและสภาพความเป็นจริง เกี่ยวกับปัจจัยแต่ละประเด็นค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อ พิจารณาเป็นรายข้อพบว่าค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับมาก

⁹กิจสุวัฒน์ หงส์เจริญ. “การพัฒนา รูปแบบการสรรหาและการคัดเลือกข้าราชการครูและ บุคลากรทางการศึกษาเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา”. *วิทยานิพนธ์ดุษฎี นิพนธ์* สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556), บทคัดย่อ.

¹⁰ภิรมย์ เจริญพานิช. “รูปแบบการเสริมสร้างการธำรงรักษานุคลากรระดับปฏิบัติการกลุ่ม อุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติก”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาการบริหารธุรกิจ อุตสาหกรรมและทรัพยากรมนุษย์. (ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ประยุกต์ : มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีพระเจ้าเล้าพระนครเหนือ, 2558).

ผลการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างการดำรงรักษาบุคลากรระดับปฏิบัติการกลุ่มอุตสาหกรรม การผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติก พบว่า รูปแบบที่สร้างขึ้นประกอบด้วย องค์ประกอบความผูกพัน 3 ด้าน และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันของบุคลากรระดับปฏิบัติการมีทั้งหมด 13 ปัจจัย ซึ่งประกอบด้วย 1) ความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร 2) ความน่าเชื่อถือขององค์กร 3) การได้รับการสนับสนุนให้มีโอกาสปรับปรุงและแก้ไขปัญหาวิธีการทำงานให้ดีขึ้น 4) เงินเดือนที่ได้รับ 5) ความมีอิสระในการทำงาน 6) โอกาสที่จะได้รับความก้าวหน้าในอนาคต 7) บทบาทหน้าที่ในการทำงาน 8) นโยบายและการบริหารงานขององค์กร 9) ทศณคติที่ดีต่องานที่ทำ 10) ความสำคัญของงานที่รับผิดชอบ 11) ความสะดวกสบายในการเดินทางมาทำงาน 12) ความมั่นคงในงาน 13) โอกาสในการได้รับการพัฒนา เช่น ฝึกอบรม / ดูงาน / ศึกษาต่อ ผลการจัดทำคู่มือแนวทางปฏิบัติและกลยุทธ์ในการเสริมสร้างการดำรงรักษาบุคลากร พบว่ามีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในการนำไปประยุกต์ใช้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุนทรวิจิตรกิจ (บุญธรรม ธมฺมิโก)¹¹ ได้ศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัย พบว่า การดำรงรักษา มีกลยุทธ์ คือ กลยุทธ์ด้านการดำรงรักษาความสัมพันธ์ที่ดีของคณะสงฆ์ จะทำให้เกิดความรัก ความผูกพันความนับถือ การร่วมมือร่วมใจ ความจงรักภักดี และความสำเร็จในงานของคณะสงฆ์ การปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่เหมาะสมกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์

5.3 ด้านการพัฒนาบุคลากร จากการศึกษา พบว่า สามารถนำประสบการณ์มาใช้เพื่อปฏิบัติหน้าที่ ในการปฏิบัติหน้าที่เมื่อเกิดกรณีที่ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะขอคำแนะนำจากผู้บังคับบัญชาเสมอ แล้วก็นำมาทำงานจนสำเร็จด้วยดี มีความพอใจในการที่จะปฏิบัติ ที่ได้รับมอบหมาย งานที่ตรงกับความรู้ความสามารถจะมีความสนใจในการเข้ารับการฝึกอบรม/ศึกษาต่อเพื่อเพิ่มพูนความรู้/ทักษะ สำหรับการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประสิทธิ์ ชุมศรี¹² ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาบุคลากรด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2” ผลการวิจัย พบว่า ต้องการพัฒนาบุคลากรเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ ทักษะและทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาระบบ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายการทำงาน การพัฒนาต่อเนื่องการบูรณาการ หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี และการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้กระบวนการประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติจริงการตรวจสอบและประเมินความก้าวหน้าการปรับปรุงและต่อยอดสู่วิธีที่ดีที่สุดและขั้นตอนประกอบด้วย 1) เตรียมความพร้อมบุคลากรที่จะทำหน้าที่นี้เทศ ติดตามตรวจสอบและประเมินผลระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 2) กำหนดประเด็นปัญหาที่ได้จาก

¹¹พระครูสุนทรวิจิตรกิจ (บุญธรรม ธมฺมิโก). “กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ). (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), บทคัดย่อ.

¹²ประสิทธิ์ ชุมศรี. “รูปแบบการพัฒนาบุคลากรด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2”. รายงานวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน : กระทรวงศึกษาธิการ, 2555), บทคัดย่อ.

การนิเทศ ติดตามตรวจสอบและประเมินผลระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา 3) แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกปัญหาหาสาเหตุของปัญหา และหาทางแก้ปัญหา 4) สร้างความรู้และตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ 5) สร้างผลงานที่เป็นวิธีการปฏิบัติอย่างมีระบบ (How to) หรือนวัตกรรมที่จะแก้ปัญหากระบวนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 6) เสนอผลงานร่วมกันให้คำแนะนำและปรับปรุงงาน 7) นำผลงานที่เป็นนวัตกรรมไปปฏิบัติในสถานศึกษา 8) ประเมินผลงานและสรุป 9) ประเมินค่านิยมรูปแบบพัฒนา 10) เผยแพร่ผลงานให้หน่วยงานอื่นทราบ และ**สอดคล้องกับ ประโยชน์ คล้ายลักษณะ**¹³ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา” ผลการศึกษา พบว่า 1.บุคลากรผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ต้องการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมในมิติเกี่ยวกับ การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การไว้วางใจ และการยอมรับนับถือ โดยต้องการวิธีการพัฒนาสมรรถนะในลักษณะการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การฝึกอบรม และการฝึกปฏิบัติงานกับผู้เชี่ยวชาญ 2.รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มีลักษณะเป็น หลักสูตรการฝึกอบรม และคู่มือการฝึกอบรมที่ประกอบด้วยโครงสร้างสำคัญ 6 ส่วน ได้แก่ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรเนื้อหา หลักสูตรและกิจกรรมการฝึกอบรม กระบวนการฝึกอบรม การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้น ได้รับการพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ปฏิบัติในลักษณะเห็นชอบถึงความเหมาะสม ความสอดคล้องความเป็นไปได้และความถูกต้องครอบคลุม ในระดับมาก

5.4 ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน จากการศึกษา พบว่า กระบวนการการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามหลักพุทธบริหาร การศึกษา ด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน อยู่ในระดับมาก จากข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้ทราบว่าด้านการให้บุคลากรพ้นจากงาน บุคลากรมีโอกาสแสดงความคิดเห็นต่อกระบวนการบริหารเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับหน่วยงาน ความรับผิดชอบงานตามความรู้และความสามารถของตน จัดสรรตำแหน่งบุคลากรผู้มีความชำนาญเฉพาะด้านในการปฏิบัติหน้าที่เข้าทำงานอย่างเหมาะสมคุ้มค่า ผู้บริหารงานยึดหลักความถูกต้องมีคุณธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาความเปิดเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้บุคลากรได้รับ

¹³ ประโยชน์ คล้ายลักษณะ. “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา”. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา. (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, 2556), บทคัดย่อ,

เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสิณี ไยโพธิ์ทอง¹⁴ ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการบริหารและปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” ผลการวิจัยด้านการพ้นออกจากงาน พบว่า ส่วนมากบุคลากรของหน่วยงานพ้นออกจากงาน ด้วยการลาออก ด้านการเตรียมการเกี่ยวกับการพ้นออกจากงานของบุคลากรในกรณีต่างๆ หน่วยงานมีการรวบรวมข้อมูลผู้ที่จะเกษียณอายุราชการในแต่ละปีเพื่อเตรียมวางแผนอัตราค่าจ้างทดแทน การให้บุคลากรพ้นจากงาน ประกอบด้วยแนวทางดังนี้ 1) ลาออกเป็นของธรรมดาที่สุดในการพ้นจากงานของบุคลากร ซึ่งมักเกิดจากความต้องการของบุคลากรมากกว่าของระบบงาน เช่น อาจมีเหตุผลในเรื่องการต้องการค่าตอบแทนสูงขึ้น การเจ็บป่วย การเลื่อนตำแหน่ง การย้ายที่อยู่ใหม่ ความต้องการเป็นแม่บ้าน เป็นต้น โดยที่การลาออกย่อมก่อให้เกิดปัญหาด้านการบริหารงานบุคคลเพราะอย่างน้อยจะต้องมีการสรรหาและคัดเลือกบุคคลใหม่มาปฏิบัติงานแทน ถ้าเป็นตำแหน่งที่ต้องการความรู้ ความสามารถ ความมีประสิทธิภาพสูง ก็จะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการสรรหา และการคัดเลือกรวมทั้งเสียเวลาในกระบวนการดังกล่าว 2) ลดจำนวนพนักงาน วิธีนี้จะเป็นวิธีการสุดท้ายของกรณีที่บุคลากรเกินกว่าภาระงาน ซึ่งวิธีการนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นขั้นตอนสุดท้ายเช่นกัน จะกระทำก็ต่อเมื่อ หน่วยงานหรือองค์กรไม่สามารถที่แบกรับภาระค่าใช้จ่ายอีกต่อไป ต้องทำการ Layoff พนักงานออก บางส่วน หรือปิดกิจการ ซึ่งการดำเนินการในลักษณะนี้ ผู้บริหารองค์กรจะมอบหมายให้หัวหน้าแต่ละสายงานเป็นผู้รับผิดชอบในการประเมินลูกน้องในสังกัดเพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ บางองค์กรกำหนดเกณฑ์กรณี การลดพนักงานลง โดยการเลือกพนักงานที่มีประสิทธิภาพการทำงานไม่ดี ไม่มีคุณภาพพนักงานที่ใกล้เกษียณอายุ พนักงานที่ยังไม่ผ่านทดลองงาน พนักงานที่มีอายุงานมาก พนักงานที่มีอายุงานน้อย 3) ตาย เมื่อบุคลากรตายก็ต้องหมดสภาพพ้นจากตำแหน่งหน้าที่โดยปริยาย ในกรณีเช่นนี้ โดยทั่วไปก็ต้องให้บำเหน็จแก่ทายาท และถ้าหากเป็นการตายในระหว่างการปฏิบัติงานก็ควรที่จะต้องพิจารณาบำเหน็จให้เป็นกรณีพิเศษ 4) ปลดเกษียณ จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เพื่อให้ได้ทราบว่าการทำงานในแต่ละรอบปีจำนวนผู้ที่เกษียณอายุมีจำนวนมากน้อยเพียงใด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการขาดแคลนบุคลากร 5) เลิกจ้าง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการบริหารบุคคลกำหนด ผู้ใดได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยไปปฏิบัติงานพิเศษใดๆ หากพ้นกำหนดที่ได้รับอนุมัติแล้ว ไม่สามารถกลับมาปฏิบัติงานตามปกติได้ ให้อธิการบดีสั่งให้ผู้นั้นออกจากงาน หรือเลิกจ้างได้ในกรณีที่มีเหตุผลและความจำเป็น 6) พ้นจากตำแหน่ง จะต้องพิจารณาให้รอบคอบ และให้เหมาะสมว่า สาเหตุจากพฤติกรรมของบุคลากรนั้นเหมาะสมที่จะต้องออกจากหน่วยงานนั้นไปหรือไม่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสิณี

¹⁴ วาสิณี ไยโพธิ์ทอง, “สภาพการบริหารและปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์”. รายงานวิจัย, (กองบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอธิการบดี : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2558).

ไยโพธิ์ทอง¹⁵ ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการบริหารและปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” ผลการวิจัย ด้านการพ้นออกจากงาน พบว่า ส่วนมากบุคลากรของหน่วยงานพ้นออกจากงาน ด้วยการลาออก ด้านการเตรียมการเกี่ยวกับการพ้นออกจากงานของบุคลากรในกรณีต่างๆ หน่วยงานมีการรวบรวมข้อมูลผู้ที่เกษียณอายุราชการในแต่ละปีเพื่อเตรียมวางแผนอัตรากำลังทดแทน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องของวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มภาคเหนือ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และภาคต่างๆ ในประเทศไทยที่มีวิทยาเขตวิทยาลัยสงฆ์ หน่วยวิทยบริการ ห้องเรียนหรือสถาบันสมทบควรพิจารณาเลือกใช้รูปแบบการบริหารงานบุคคลเชิงพุทธในแต่ละด้านที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เพื่อปรับใช้ให้เข้ากับสภาพปัจจุบันอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคลากรในมหาวิทยาลัยให้มีศักยภาพสูงสุดที่สามารถตอบสนองความต้องการของคณะสงฆ์ไทยและสังคมได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

2. ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และทุกส่วนงานที่สังกัด ในการนำไปประยุกต์ใช้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล ตามหลักการอุดมศึกษาต่อไป

3. ควรเลือกกลยุทธ์หลักและแผนปฏิบัติการมาใช้ในการแก้ปัญหาที่จำเป็นและเร่งด่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งส่วนวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ เช่น อาจารย์ในสาขาวิชาไม่เพียงพอและบุคลากรเสริมในสายงานไม่เพียงพอ เป็นต้น

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ผู้บริหารและบุคลากรในองค์กรควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลอย่างชัดเจน เพื่อนำเอาองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานของหน่วยงานได้

2. ควรมีการฝึกอบรมและพัฒนา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ด้านการบริหาร การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการดำเนินการต่างๆ แก่ผู้บริหารและบุคลากรเพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ควรนำวิสัยทัศน์ พันธกิจและวัตถุประสงค์ขององค์การมากำหนดเป็นแนวทาง ในการบริหารบุคลากรและดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม

¹⁵ วาสนิ ไยโพธิ์ทอง. “สภาพการบริหารและปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์”. รายงานวิจัย. (กองบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอธิการบดี : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2558), บทคัดย่อ.

4.ควรประยุกต์แนวคิด ทฤษฎีการบริหารงานบุคคล มาใช้ในการบริหารบุคลากรขององค์กรให้มากขึ้น

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1.ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแผนกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรบุคคลในระยะสั้นทุก 5 ปี เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

2.ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแผนกลยุทธ์การจัดการทรัพยากรบุคคลในส่วนงานที่สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เช่น วิทยาเขต หน่วยวิทยบริการ เป็นต้น

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีอัตลักษณ์ใกล้เคียงมจร เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

4. ควรจะศึกษากลยุทธ์ในด้านอื่นๆ ของมจร เช่น ด้านการบริหารองค์ความรู้ ด้านการบริหารวิชาการในวิทยาเขตและวิทยาลัยสงฆ์ และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ในระบบการบริหารทรัพยากรบุคคล เป็นต้น

5. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแผนกลยุทธ์ทางด้านผลตอบแทนในการปฏิบัติงานและรูปแบบการบริหารความเสี่ยงในการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายงานประจำปี 2555. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2555.
- พระราชปริยัติ, การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2549.
- ทรงพล ไสภณ.การพัฒนาแผนรูปแบบการจัดการทรัพยากรบุคคลในสถาบันราชภัฏ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ,ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2546.
- วรกฤต เกื้อนช้าง,ผศ.,การพัฒนาแผนรูปแบบการจัดการทรัพยากรบุคคลของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารอุดมศึกษา ,บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยภาคกลาง,2552.
- ข้อมูลสถิติอย่างเป็นทางการจากฝ่ายบุคคลของวิทยาลัยสงฆ์แต่ละแห่งกลุ่มภาคเหนือ (29 กรกฎาคม 2557)มารดาร์ตัน สุขสง่า. “ขีดความสามารถหลักที่พึงประสงค์ในการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรขององค์กรชั้นนำในประเทศไทยกรณีศึกษา : บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน)”. รายงานวิจัย, คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2554.

กิจสุวัฒน์ หงส์เจริญ. “การพัฒนารูปแบบการสรรหาและการคัดเลือกข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อบรรจุและแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2556.

ภิรมย์ เจริญพานิ. “รูปแบบการเสริมสร้างการดำรงรักษามูลค่าระดับปฏิบัติการกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์พลาสติก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาการบริหารธุรกิจอุตสาหกรรมและทรัพยากรมนุษย์. ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ประยุกต์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระเจ้าเกล้าพระนครเหนือ, 2558.

พระครูสุนทรวัชรกิจ (บุญธรรม ธมฺมโก). “กลยุทธ์การจัดการทรัพยากรมนุษย์ของคณะสงฆ์จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** (การจัดการเชิงพุทธ). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

ประสิทธิ์ ชุมศร. “รูปแบบการพัฒนาบุคลากรด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานีเขต 2”. **รายงานวิจัย**, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน : กระทรวงศึกษาธิการ, 2555.

ประโยชน์ คล้ายลักษณ์. “รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะด้านการทำงานเป็นทีมของบุคลากรทางการศึกษาผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2556,

วาสิณี ไยโพธิ์ทอง, “สภาพการบริหารและปัญหาการบริหารทรัพยากรบุคคลของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์”. **รายงานวิจัย**, กองบริหารทรัพยากรบุคคล สำนักงานอธิการบดี : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2558.

การประเมินหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตล้านนา

The Curriculum Evaluation on Master of Arts Program in Buddhism & Philosophy of Mahamakut Buddhist University; Lanna Campus

ทรงศักดิ์ พรหมดี¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้ 1) เพื่อประเมินหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต 2) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการประเมินหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ที่มีเพศ อายุ สาขาวิชา สถานภาพทางการศึกษา และสถานภาพการทำงาน แตกต่างกัน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา โดยกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ผู้เกี่ยวข้องหลักหลักสูตร โดยตรงอันประกอบไปด้วย คณะกรรมการบริหารหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน และนักศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือนักศึกษาที่ลงทะเบียนและรักษาสถานภาพเป็นนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2555-2557 และนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ตั้งแต่เริ่มใช้หลักสูตร พ.ศ. 2554- 2558 รวม 5 ปีการศึกษา การเก็บข้อมูลใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากการใช้ตารางสำเร็จรูปของ เคจซีแอนด์มอแกน (Krejcie and Morgan) ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 44 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึก สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า T-test และ ค่า F-test ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least-Significant Different) แล้วนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามประเมินหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดย **รวมทั้งทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ **ด้านปัจจัยนำเข้า** มีค่าเฉลี่ย ที่ 4.32 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ **ด้านผลผลิต** มีค่าเฉลี่ยที่ 4.27 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ **ด้านบริบท** มีค่าเฉลี่ย 4.10 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก 2) จากการศึกษาโดยการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์พบว่า ด้านบริบท คือ สภาพแวดล้อม บรรยากาศของการศึกษาตลอดถึงการสร้างแรงจูงใจในการศึกษาสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ยังต้องปรับปรุงแก้ไขด้าน **ปัจจัยนำเข้า** โดยเน้นกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรต้องเร่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากร

¹ หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา E-Mail. Promdee1979@ hotmail.com

กร เพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังต่อสังคมที่สูง จึงต้องมีความเชี่ยวชาญและมีศักยภาพที่สูงในการทำงานเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านกระบวนการ ควรเน้นการจัดกิจกรรมในด้าน เสริมสร้างหลักสูตรให้มากขึ้น เช่น จัดสัมมนา ศึกษาดูงาน และเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกที่ส่งเสริมให้เกิดทักษะและองค์ความรู้ในด้านศาสนาและปรัชญามากยิ่งขึ้น **ด้านผลผลิต** คือ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรโดยตรงที่จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพ จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงข้อมูลในเชิงลึกทั้งหมดที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรนี้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานของ (สกอ) ต่อไป 3) ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม โดยรวมทั้ง 4 ด้าน ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้อย่างมีนัยสำคัญ 4) ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา โดยรวมทั้ง 4 ด้าน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ตอบคำถามไปในแนวทางเดียวกันว่า ปัญหา อุปสรรคของหลักสูตร ควรมีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มกระบวนการการศึกษาด้านศาสนาและปรัชญาในการสอนให้มากขึ้น และควรนำนักศึกษาไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิมาอบรมเพิ่มทักษะและวิชาการ เป็นต้น 4) ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาคือการประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยรวมทั้ง 4 ด้าน พบว่า ผู้ร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ตอบคำถามไปในแนวทางเดียวกันว่า ปัญหา อุปสรรคของหลักสูตร ควรมีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มกระบวนการการศึกษาด้านศาสนาและปรัชญาในการสอนให้มากกว่านี้ และควรนำนักศึกษาไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรผู้ทรงความรู้มาอบรม เป็นต้น

คำสำคัญ: การประเมิน/หลักสูตร/พุทธศาสนาและปรัชญา

ABSTRACT

The research consisted of 3 objectives as follows; 1) To evaluate *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus) in context, input, process and outcome. 2) To contrastive analyze the evaluation of students in *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in terms of the differences of gender, age and work status. 3) To study counsel regarding the evaluation of *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) Representative sample in research is related persons of *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus) which consisted of executive committees of the course, lecturers, active students and graduates. The study sampling subjects were 44 people; Purposive Sampling is used as a research method with a number of 44 related persons. Research tools are questionnaire and interview. Statistics used in data analysis are frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test and F-test (One-way

ANOVA). If the difference of statistical significance is found, multiple comparisons will be tested by LSD (Least-Significant Different) and present in a form of table with lecture.

Results of the research were as follows: 1) Representative sample answered questionnaire in evaluation of *Master of Arts in Religion* course, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus) of 4 factors generally in a high level. While consider each factors by ranking the highest mean to the lowest mean, it was found that the result revealed that input has the highest mean at 4.32 percent, it was ascribed that it is in a high level. The second rank is outcome which has the mean at 4.27 percent; it was ascribed that it is in a high level. The third rank is context, with the mean at 4.10 percent; it was ascribed that it is in a high level. The lowest rank is context, with the mean at 4.10 percent; it was ascribed that It is in a high level. 2) According to the study by creating a questionnaire and purposive Sampling interview technique, the result revealed that the context factor which has to be improved are environment and study atmosphere to build motivation to study in Religion and Philosophy course. For input, personnel, executive of the course and executive committee need to be quickly developed the potential in work to meet the demand and a high expectation from society. Therefore, they must be apparent in every aspect. In processing, the number of related activity and other activities such as observation is quite less. Therefore, the activity or learning process in Buddhism and philosophy should be increasingly provided. Input is the objective of the study and a quality indicator in a research. The study revealed all insights which will be improved to develop this course as per standard quality and indicators of OHEC (Office of the Higher Education Commission) in further. 3) Hypothesis testing result of the research of a student representative sampling group in evaluation of *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus) revealed that the students who have different gender, age, course, study status and work status have given the answers to questionnaire of evaluation of *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus), and the answers are not different in total 4 factors which is not as previous hypothesis statistically significant at the level 0.05.

4) Suggestion regarding challenges and method of problems solving in evaluation of *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*, faculty of Religion and Philosophy (Revised course 2011) in Mahamakut Buddhist University (Lanna campus) in four factors revealed that most of the participants answered the question in the same way. The participants suggested that the development should

be provided continuously, learning process in religion and philosophy teaching should be increased and field visit such as observation or inviting an educational expert to give guidance to the students and so on.

Keyword: To evaluate/ *Master of Arts in Buddhism and Philosophy*

1.บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่2) พุทธศักราช 2545 ซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่บทในการบริหาร และการจัดการศึกษาตามรัฐธรรมนูญ และเสมือนเป็นกฎหมายปฏิรูปการศึกษาเพราะสาระสำคัญในพระราชบัญญัตินี้ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษาในทุกด้าน รวมทั้งด้านหลักสูตรการศึกษาไว้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากหลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา สาระ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาให้มีมาตรฐาน โดยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่มีคุณภาพต่อไป (วิโรจน์ สารรัตนะ ,2548, หน้า 4) สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน) (2547,หน้า 15)ระบุว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พุทธศักราช 2545 ได้บัญญัติในมาตรา 28 ให้บัญญัติให้สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็น วิชาการ และวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารจะต้องมีการบริหารจัดการให้มีหลักสูตรสถานศึกษาขึ้นในสถานศึกษา โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้ปกครองและชุมชน ซึ่งจะต้องร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

การประเมินหลักสูตรเป็นส่วนที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อคุณภาพของหลักสูตรทั้งนี้เพราะการประเมินหลักสูตรจะทำให้รู้คุณค่าและผลที่ได้จากการใช้หลักสูตรว่าเป็นอย่างไรสามารถนำไปใช้ได้ดีหรือไม่ดีได้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตรจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความรู้และคุณภาพที่ดีขึ้นอันจะเป็นผลในการนำหลักสูตรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้และเกิดประโยชน์สูงสุดกับการศึกษาและการผลิตบุคลากรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจสังคมผลจากการศึกษาในครั้งนี้จะนำไปพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรในด้านเนื้อหาของหลักสูตรการบริหารจัดการหลักสูตรปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอนและการบริการและเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนและเพิ่มประสิทธิภาพของมหาวิทยาลัยต่อการพัฒนาประเทศประกอบกับนำมาอ้างอิงเป็นตัวบ่งชี้ในการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ.2553 (ตัวบ่งชี้ที่ 2.1) และเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ.2548 ข้อ (16) กำหนดการพัฒนาหลักสูตรโดยให้ทุกหลักสูตรมีการพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยแสดงการปรับปรุงดัชนีด้านมาตรฐานและคุณภาพการศึกษาเป็นระยะอย่างน้อยทุกๆ 5 ปีและมีการประเมินเพื่อพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลักสูตรที่เปิดใช้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ถึงปัจจุบันซึ่งเมื่อนักศึกษาจบการศึกษาจากสถาบันไปแล้วและจำเป็นต้องนำความรู้ดังกล่าวไปใช้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงานสำหรับในการจัดการเรียนการสอนของหลักสูตรนั้นสอดคล้องกับสภาวะของสังคมในปัจจุบันมากน้อยเพียงใดนั้นหรือต้องมีการ

ปรับเปลี่ยนเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้นในการนำไปใช้ประกอบกับคณาจารย์ของสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาซึ่งมีส่วนร่วมในการดำเนินการบริหารหลักสูตรต่างก็ต้องการทราบถึงคุณภาพของหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่นี้ว่ามีคุณภาพมากน้อยเพียงใดจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเพื่อพิจารณาให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันและจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆยังไม่ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้มีการประเมินหลักสูตรสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำการประเมินหลักสูตรเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการต่างๆข้างต้น

2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านบริบทปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต
2. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่มี เพศ อายุ สาขาวิชา สถานภาพทางการศึกษา และสถานภาพการทำงานแตกต่างกัน
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

3.วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยและกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลได้กำหนดเอาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหารวิทยาเขตล้านนา คณะกรรมการประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน นักศึกษาที่ยังคงสถานภาพนักศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรแล้ว จำนวน 52 คน และผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Kerjcie and Morgan ได้จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง 44 คน โดยมีเทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.เทคนิคและวิธีการสุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มที่ 1. นักศึกษาสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ที่จบการศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ถึง ปีการศึกษา 2558 จำนวน 15 คน
- กลุ่มที่ 2. นักศึกษาสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ที่กำลังศึกษาอยู่ระหว่างปีการศึกษา 2554 ถึง ปีการศึกษา 2558 จำนวน 15 คน
- กลุ่มที่ 3. อาจารย์ผู้สอน สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา วิทยานิพนธ์จำนวน 10 คน

กลุ่มที่ 4. ผู้บริหารมหาวิทยาลัยและคณะกรรมการผู้บริหารวิทยาเขต จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 5. เจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย และอาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา วิทยาเขตล้านนา จำนวน 7 คน

ดังนั้น จึงได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 52 คน และผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Kerjcie and Morgan ได้จำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง 44 คน และใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) แล้วนำมาหาอัตราส่วนของประชากร เพื่อหากลุ่มตัวอย่างแยกแต่ละปีการศึกษา ตามสูตรนี้ (กลายาวนชัยบัญชา, 2548, หน้า 19)

$$N_1 = \frac{N_i(n)}{N}$$

N_1 = จำนวนกลุ่มตัวอย่างแต่ละปีการศึกษา

N_i = จำนวนประชากรแต่ละปีการศึกษา

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมทุกปีการศึกษา

N = จำนวนประชากรทั้งหมด

จึงทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แยกออกเป็นแต่ละปีการศึกษา ดังรายละเอียดในตาราง แสดงจำนวนประชากรและการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง ผู้ตอบแบบสอบถามที่ลงทะเบียนนักศึกษา หมายถึงผู้ยังไม่จบการศึกษา และนักศึกษาที่จบการศึกษา ตามหลักสูตรทางสถิติตามบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ดังนี้

ปีการศึกษา	ผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม(N_i)	กลุ่มตัวอย่าง (N_1)
2555	นักศึกษาที่ยังไม่จบการศึกษา	15	$\frac{15(44)}{52} = 12.6 \approx 13$
	นักศึกษาที่จบการศึกษาแล้ว	4	$\frac{4(44)}{52} = 3.3 \approx 3$
2556	นักศึกษาที่ยังไม่จบการศึกษา	8	$\frac{8(44)}{52} = 6.7 \approx 7$
	นักศึกษาที่จบการศึกษาแล้ว	5	$\frac{5(44)}{52} = 4.2 \approx 4$
2557	นักศึกษาที่ยังไม่จบการศึกษา	10	$\frac{10(44)}{52} = 8.3 \approx 8$

	นักศึกษาที่จบการศึกษาแล้ว	6	$\frac{6(44)}{52} = 5.0 \approx 5$
2558	นักศึกษาที่ยังไม่จบการศึกษา	9	$\frac{9(44)}{52} = 7.6 \approx 7$
	นักศึกษาที่จบการศึกษาแล้ว	2	$\frac{2(44)}{52} = 1.6 \approx 2$
	รวม	52 (N)	44 (n)

ที่มา : สถิตินักศึกษาประจำปีการศึกษา 1/2554 (ธัญรัตน์ โปธา, 2554, อัดสำเนา) เมื่อได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 คน ดังกล่าวแล้ว จึงใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยการใช้แบบเจาะจงตามกลุ่มตัวอย่างที่ได้กำหนดไว้

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่หลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2554) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดยได้แบ่งขอบเขตด้านเนื้อหาออกเป็น จำนวน 4 ด้าน คือ 1) ด้านบริบทของหลักสูตร 2) ด้านปัจจัยนำเข้า 3) ด้านกระบวนการ 4) ด้านผลผลิต

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

1.4.4 ระเบียบวิธีวิจัย มีขั้นตอนดำเนินการ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาสภาพการจัดการบริหารกลุ่มวิชาในหลักสูตร โดยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานในสายวิชาการและงานทะเบียน

ขั้นที่ 2 ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้ที่เกี่ยวข้อง อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาด้วยการใช้แบบสอบถามแบบ

ขั้นที่ 3 การสัมภาษณ์ เป็นการหาข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการหลักสูตร ในด้านต่างๆ เช่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างของหลักสูตร คุณภาพของหลักสูตร งบประมาณของมหาวิทยาลัย สื่ออุปกรณ์ การจัดผู้สอน กระบวนการเรียนการสอน และผลที่เกิดกับนักศึกษา โดยเน้นใน 4 ด้าน เป็นเกณฑ์วิจัยตามที่กล่าวไว้ คือ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต

ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบและวิธีการดำเนินการวิจัยที่ได้ศึกษาใน 3 ขั้นตอนแรกมา กำหนดรูปแบบตามระเบียบวิธีวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. สร้างเครื่องมือ ที่ใช้และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านตรวจสอบเครื่องมือก่อนนำไปใช้ โดยหาค่า (IOC)

2. การรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้า อาศัยเครื่องมือแบบสอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา เป็นคำถามในประเด็นเกี่ยวกับด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านคุณภาพของบัณฑิต ด้านผลกระทบ ด้านประสิทธิผล ด้านความยั่งยืน และด้านการถ่ายโยงความรู้ ข้อมูลที่ได้ถูกตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้อง ครบถ้วนของแบบสอบถามทุกฉบับ

3. บันทึกข้อมูลจากแบบสอบถามลงโปรแกรมสำเร็จรูป ก่อนการวิเคราะห์ทางสถิติได้มีการทดสอบได้มีการทดสอบความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ โดยการวิเคราะห์ด้วยการหาค่าความสอดคล้องภายในของค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช

4. การวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ โดยการหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ของข้อคำถามในแบบสอบถาม โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทำการพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง และการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามที่มีข้อคำถามที่เป็นแบบมาตราประเมิน (Rating Scale) โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (The Coefficient of Alpha)

4.ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา โดย **รวมทั้งทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก** เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ **ด้านปัจจัยนำเข้า** มีค่าเฉลี่ย ที่ 4.32 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ **ด้านผลผลิต** มีค่าเฉลี่ยที่ 4.27 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ **ด้านบริบท** มีค่าเฉลี่ย 4.10 มีค่าแปรผลอยู่ในระดับมาก 2) จากการศึกษาโดยการตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์พบว่า ด้านบริบท คือ สภาพแวดล้อม บรรยากาศของการศึกษาตลอดถึงการสร้างแรงจูงใจในการศึกษาสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ยังต้องปรับปรุงแก้ไขด้าน **ปัจจัยนำเข้า** โดยเน้นกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรต้องเร่งพัฒนาศักยภาพของบุคลากร เพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังต่อสังคมที่สูง จึงต้องมีความเชี่ยวชาญและมีศักยภาพที่สูงในการทำงานเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านกระบวนการ ควรเน้นการจัดกิจกรรมในด้าน เสริมสร้างหลักสูตรให้มากขึ้น เช่น จัดสัมมนา ศึกษาดูงาน และเข้าร่วมกิจกรรมภายนอกที่ส่งเสริมให้เกิดทักษะและองค์ความรู้ในด้านศาสนาและปรัชญามากยิ่งขึ้น **ด้านผลผลิต** คือ วัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรโดยตรงที่จะเป็นตัวชี้วัดคุณภาพ จากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบถึงข้อมูลในเชิงลึกทั้งหมดที่จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรนี้มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานของ (สกอ) ต่อไป

5.อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา” ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 3 ประการดังนี้คือ 1) เพื่อประเมินหลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหามกุฏ

ราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต 2) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการประเมินหลักสูตรศาสนาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ที่มี เพศ อายุ สาขาวิชา สถานทางการศึกษา และสถานภาพการทำงาน แตกต่างกัน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรศาสนาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น CIPP Model เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัยว่า นักศึกษาที่มีเพศ สาขาวิชา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แตกต่างกัน มีผลต่อการจัดการศึกษาของหลักสูตรศาสนาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา แตกต่างกัน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ กลุ่มตัวอย่างประชากรจากนักศึกษาที่ลงทะเบียนเป็นนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา1/2554-2558 ปัจจุบัน ซึ่งกำลังศึกษาในปีการศึกษาที่ 2/2558 สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 52 คน และได้ใช้วิธีการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie and Morgan ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการกำหนดสัดส่วน (Quota Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามปลายปิดมีจำนวน 49 ข้อ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบริบท จำนวน 17 ข้อ 2) ด้านปัจจัยนำเข้า จำนวน 10 ข้อ 3) ด้านกระบวนการ จำนวน 16 ข้อ และ 4) ด้านผลผลิต จำนวน 6 ข้อ ผู้วิจัยใช้ลักษณะคำถามแบบมาตราส่วน 5 ระดับโดยใช้หลักของ Likert Scale คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด และเป็นแบบสอบถามลักษณะแบบปลายเปิด เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรศาสนาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา มีจำนวน 4 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติอนุมานหรืออ้างอิง ได้แก่ ทดสอบค่าที (t-test) การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least-Significant Different) โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งสามารถสรุปผลของการวิจัยตามข้อค้นพบได้ดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น 17 คน ส่วนใหญ่เป็น คิดเป็นร้อยละ เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 80.00 รองลงมา เป็นสมณะเพศ คือพระนักศึกษาที่เป็นพระสงฆ์ คิดเป็นร้อยละ 41.2 และเป็นหญิงน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 5.9 ดังนั้นจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศโดยรวมเท่ากับ 70.6 **ด้านวุฒิการศึกษา**และสาขาวิชาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จบตรงสายในสาขาวิชาด้านพุทธศาสนาและปรัชญาในระดับปริญญาตรีมา จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 80.0 ส่วนในสาขาวิชาไม่เกี่ยวข้องด้านพุทธศาสนาและปรัชญา มีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 ดังนั้น จำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามวุฒิการศึกษา โดยรวมเท่ากับ 17.6 **ด้านสถานภาพการศึกษา**พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพทางการศึกษาปัจจุบัน คือ กำลังศึกษาอยู่ จำนวน 14 คน คิดเป็น

ร้อยละ 74.2 รองลงมาจบการศึกษาแล้ว จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 17.8 ดังนั้น จำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพการศึกษาโดยรวมเท่ากับ 17.6 และเมื่อศึกษาใน **ด้านสถานภาพการทำงานพบว่า** ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพการทำงานปัจจุบันมากที่สุดคือ ทำงานอื่นๆ เช่น รับราชการหรือเป็นพนักงานของรัฐอื่นๆ มีจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 52.9 รองลงมา คือ ทำงานกิจการส่วนตัว มีจำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 23.5 และน้อยที่สุดไม่ได้ทำงานอยู่ระหว่างการศึกษามีจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 17.6 **ดังนั้น** จำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามสถานภาพการทำงานรับราชการเป็นพนักงานของรัฐ คิดเป็นร้อยละ 52.9 กิจการส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 23.5 คือ ทำงานกิจการส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 29.4 ไม่ได้ทำงานอยู่ระหว่างการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 47.1 และทำงานเอกชน คิดเป็นร้อยละ 5.9

ผลการวิเคราะห์นักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม การประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามการประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาโดยรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า มีค่าเฉลี่ยที่ 4.32 มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านผลผลิต มีค่าเฉลี่ยที่ 4.27 มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ด้านบริบท มีค่าเฉลี่ย 4.10 มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และเมื่อแยกออกเป็นรายด้านพบว่า มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1) ด้านบริบท พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม การประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา **ด้านบริบท** โดยรวมทั้ง 17 ข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ข้อที่ 6 หลักสูตรมีการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังให้นักศึกษามี คุณธรรม จริยธรรมและมีความรับผิดชอบต่อนตนเองและสังคม มีค่าเฉลี่ยที่ 4.47 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือข้อที่ 15 เนื้อหารายวิชาสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในปัจจุบันของท่าน มีค่าเฉลี่ยที่ 4.29 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ 4 หลักสูตรมีความสอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการของตลาด การจ้างงาน มีค่าเฉลี่ยที่ 3.41 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

2) ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม การประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา **ด้านปัจจัยนำเข้า** ทั้ง 10 ข้อ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อที่ 5 อาจารย์ผู้สอนมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และอธิบายได้ชัดเจนเข้าใจง่าย ค่าเฉลี่ย 4.53 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ข้อที่ 4 อาจารย์ผู้สอนมีคุณวุฒิและความรู้ความสามารถ ในเนื้อหารายวิชาของหลักสูตร มีค่าเฉลี่ย 4.47 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ 2 การกำหนดแผนการศึกษาให้สามารถสำเร็จการศึกษาภายในกำหนดระยะเวลา มีค่าเฉลี่ย 4.06 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

3) ด้านกระบวนการ พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม การประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหา

กฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา **ด้านกระบวนการ** โดยรวมทั้ง 16 ข้อ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ข้อที่ 2 ผู้สอนแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ย 4.53 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือข้อที่ 12 อาคารสถานที่ห้องเรียนมีความสะอาดเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.12 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ 13 อุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวก มีค่าเฉลี่ย 3.94 ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก **4) ด้านผลผลิต** พบว่า นักศึกษากลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม การประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา **ด้านผลผลิต**ของหลักสูตร โดยรวมทั้ง 6 ข้อ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ข้อที่ 4 จากการศึกษาในหลักสูตรนี้สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปวิเคราะห์และตัดสินใจในงานที่รับผิดชอบอย่างมีเหตุผล ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือข้อที่ 3 การศึกษาในหลักสูตรนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือข้อที่ 1 ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในหลักสูตรมีความเพียงพอกับความต้องการของท่าน ซึ่งมีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก

สรุปได้ว่า โดยรวมทั้ง 4 ด้าน มีค่าแปลผลอยู่ในระดับมาก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะได้ว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ทำการปรับปรุงจากหลักสูตรศาสนศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2549 เพื่อให้เป็นไปตามกรอบของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) โดยกำหนดจุดมุ่งหมายให้มีเนื้อหาที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน สังคม และตลาดแรงงาน สามารถนำไปประยุกต์ใช้งานได้จริง เน้นการฝึกทักษะทางด้านคิดวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ทางด้านความเชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาและปรัชญา มีลักษณะที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ มีระเบียบการวัดผลประเมินผลที่ชัดเจนและมีการพัฒนาและปรับปรุงทางด้านหลักสูตรอยู่เสมอ ส่วนอาจารย์ผู้สอนนั้นทั้งอาจารย์ฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และอาจารย์พิเศษที่ได้รับการเชิญจากภายนอกมาปฏิบัติหน้าที่ในการสอนจึงต้องมีความรอบรู้ทันเหตุการณ์ โดยเป็นผู้ที่มีคุณวุฒิและวิชาการที่เพียบพร้อม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักศึกษา มีความยุติธรรมไม่ลำเอียง มีความรักและเอาใจใส่และปรับปรุงใช้เทคนิคการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับนักศึกษา แม้ว่ามหาวิทยาลัยจะได้จัดให้บริการด้านต่าง ๆ แก่ผู้เข้ามาศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย แต่ด้วยข้อจำกัดด้านสถานที่ คือ มหาวิทยาลัยได้อาศัยวัดเป็นที่ตั้ง แม้จะมีข้อดีต่อการศึกษาด้านพุทธศาสนาและปรัชญา แต่ก็มิจุดด้อยด้านพื้นที่การก่อสร้างอาคารพีใช้เป็นห้องเรียนไม่เพียงพอ ทำให้การจัดการด้านอาคารสถานที่ไม่สามารถทำได้ตามที่ต้องการ ปัญหาการค้นหาหนังสือเพื่อที่จะนำมาเขียนวิทยานิพนธ์ และการค้นหาหนังสือที่ต้องการยาก จึงเกิดขึ้นได้ อีกประการหนึ่งในการแก้ปัญหาเบื้องต้นในการจัดซื้อหนังสือห้องสมุดได้ทำการจัดซื้อ โดยการผ่านตัวแทนสำนักพิมพ์ต่าง ๆ หรือแจ้งให้สำนักพิมพ์ต่าง ๆ มาเสนอรายการหนังสือ เพื่อให้ผู้สอนในแต่ละสาขาวิชาเลือกก่อน ที่จะสั่งซื้อเข้าห้องสมุด

6. ข้อเสนอแนะ

เกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่อการการประเมินหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2554) มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาโดยรวมทั้ง 4 ด้าน ผู้ร่วมสนทนากลุ่มใหญ่ตอบคำถามไปในแนวทางเดียวกันว่า ปัญหา อุปสรรคของหลักสูตร ควรมีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ควรเพิ่มกระบวนการ การศึกษาด้านศาสนาและปรัชญาในการสอนให้มากกว่านี้ และควรนำนักศึกษาไปศึกษานอก สถานที่ เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรผู้ทรงความรู้มาอบรม เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์. การวิจัยประเมินผล : หลักการและกระบวนการ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร : เสภาธรรม, 2544.
- ภรณ์ มหามนต์. การประเมินประสิทธิผลขององค์กร. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2529.
- วรเดช จันทรศร และไพโรจน์ ภัทรนรากุล. การประเมินผลในระบบเปิด. กรุงเทพมหานคร : โครงการเอกสารและตำราสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์, 2541.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. แผนนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2540 -2544. กรุงเทพมหานคร : องค์การครูสภา, 2539.
- สมพงษ์ เกษมสิน. การบริหาร. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- สมศักดิ์ คงเที่ยง. หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา เทคนิคการบริหารจัดการศึกษายุคใหม่. ภาคการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง : กรุงเทพมหานคร : มปป.
- สิรินทร์ธัญญา จันทพิริกษ์. “การประเมินประสิทธิผลในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการปฏิบัติงานกองนิติการ การสื่อสารแห่งประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานบุญเดือนสาม สืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย

Participation of the people in the third month of the traditions of the Wu.

พระครูอุทิศธรรมคุณ¹
พระอธิการภูมิสิทธิ์ ปิยสีโส²

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย นั้นเป็นการร่วมกันของประชาชนทั้งจังหวัดที่จะสืบสานประเพณีอันมีมาแต่โบราณ ซึ่งในงานนี้จะประกอบไปด้วยขบวนแห่หน้าหมู่ของ 8 อำเภอ ทุกตำบลในอำเภอหนองฉาง และอีก 2 เทศบาลรวมทั้งสิ้น มี 18 ขบวนทุกๆขบวนจะประกอบไปด้วย นาคนหมู่ รำหน้านาค สำหรับควาหวานมีชาวบ้านแต่งชุดมอญหาบมาเป็นคู่ๆ ภายในงานมีการจัดแสดงวิถีของชาวอุไทย สาธิตการทำนา อุปกรณ์การทำกรเกษตร มีครกกระเดื่องที่ใช้สำหรับตำข้าว เครื่องสีโยก เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ มีลอบ ไช

จังหวัดอุทัยธานีในปัจจุบันนี้ มีหลายชาติพันธุ์ หลายเชื้อชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ แต่ในงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทยนั้นเป็นงานประเพณีของชาวมอญ ซึ่งเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่มาก่อนชาติพันธุ์อื่นๆ จังหวัดอุทัยธานีทุกวันนี้ อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ที่ยังรักษาศิลปวัฒนธรรมของบ้านเมืองไว้เป็นอย่างดี จนมีคำพังเพยกล่าวไว้ว่า “ดำน้าสามผุด ไม่หลุดอุทัย” และ “อยู่อุทัยไม่ต้องอุทธธณ ค่ำมืดกินนอนที่อุทัย”

บทความนี้นำเสนอ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของชาวอุทัยธานี และการจัดงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย ซึ่งชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดเพราะมีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง ต่อมาพัฒนาเป็นงานระดับจังหวัด ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมตามหน้าที่ แต่ก็ยังเป็นสืบสานประเพณีที่ดีงามของชาวอุไทยไว้

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมของประชาชน, ประเพณี, วิถีชาวอุไทย

¹ วัดหนองขุนชาติ จังหวัดอุทัยธานี

² อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการ ฯ อุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

Participation of the people in the third month of the traditions of the Wu. It is the common people of the province that will inherit the ancient tradition. The event will consist of Naga Parade of 8 districts in Nong Chang District and 2 other municipalities. There are 18 parades. Each procession will consist of a group of naga dance. Becomes a couple. At the show, the Wuyi people demonstrate their farming practices. The mortar is used for pounding rice, rocking tools, tools for catching aquatic animals.

Participation of the people in the third month of the traditions of the Wu. It is a common people in the province to continue in Uthai Thani today. There are many variants. Many ethnic people come to live. But in the third month of the tradition of the Tu Tai is a tradition of the Mon. This is a group that lived before other nations. Uthai Thani Today Rich with natural resources. The well-being of the country as well. There is a saying that "dive three not fall Uthai" and "Uthai does not appeal. Darkness sleeps at the heart.

This article is offered. History The life of the Uthai Thani people. And the third month of tradition. The villagers participate in the arrangement because of their faith in Buddhism. Later developed into a provincial level. All sectors participate in the function. But it is also a tradition of good people of the Tai.

Keywords: Public participation, tradition, Way of life Uthai

1.บทนำ

งานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทยนั้น เดิมมีชื่อเรียกว่า งานประจำปีวัดหนองขุนชาติ จัดให้ในงานในวันขึ้น 14 ค่ำ - วันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 ทุกปี ซึ่งเดิมเป็นงานนมัสการพระพุทธบาทจำลอง ต่อมาการจัดงานได้รับความนิยมมาก จึงได้จัดให้มีขึ้นเป็นประจำทุกปี จนถึง พ.ศ.2553 พระอุทัยธรรมมานุวัตร (สมณะศักดิ์ในขณะนั้นและเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี) ได้เสนอแผนเข้าบรรจุไว้ในแผนพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี ทางจังหวัดได้มีคำสั่งให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด อำเภอกทุกอำเภอในจังหวัดอุทัยธานี เทศบาลในอำเภอหนองฉาง องค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอหนองฉาง ดำเนินงานร่วมกับประชาชนในชุมชนที่อยู่โดยรอบวัดหนองขุนชาติ นับจากนั้นมาถือว่าเป็นงานบุญเดือนสาม ระดับจังหวัดของชาวอุทัยธานี เพราะมีคำว่า อุไทย ซึ่งเป็นชื่อเดิมของจังหวัดอุทัยธานี

ประชาชนในชุมชนที่อยู่โดยรอบวัดหนองขุนชาตินั้นส่วนใหญ่เป็นชาวมอญที่สืบเชื้อสายต่อกันมา เช่นที่บ้านเก่า ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอนองนาง จังหวัดอุทัยธานี ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนมอญขนาดเล็ก ชุมชน มอญ บ้านเก่าแห่งนี้จึงสืบเชื้อสายมาจากชาวมอญแต่ครั้งอดีต รวมทั้งชาวมอญที่อพยพขึ้นไป ตั้งแต่สมัยอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันชาวบ้านวัยกลางคนขึ้นไป ยังใช้ภาษามอญในการสื่อสารกันภายในหมู่บ้าน ชุมชนมอญบ้านเก่า มีวัดป่าช้าเป็นวัดมอญประจำชุมชน และที่น่ายินดีก็คือ เมื่อปีการศึกษา 2548 ผู้นำชุมชนหลายท่านที่หวงแหนความเป็นมอญ เช่น ร้อยเอกเสริม นิยม โดยดำริของท่านเจ้าอาวาสวัดป่าช้า ได้นิมนต์พระอาจารย์ที่แตกภาษามอญจากบางกระดี่ ไปสอนหนังสือมอญให้แก่เด็ก ๆ ในชุมชน โดยเปิดเป็นวิชาเลือกให้นักเรียนสามารถเลือกเรียนได้ และมีนักเรียนรวมทั้งผู้ปกครองให้ความสนใจกันอย่างมากชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ ทำนา อยู่ใกล้แม่น้ำสะแกกรัง และเขาสะแกกรัง ซึ่งมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับชาวมอญ และพระราชวงศ์จักรี ซึ่งนักประวัติศาสตร์ยกให้เมืองอุทัยธานี เป็นเมืองของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก และยังมีตำนานที่กล่าวถึงเมืองอุทัยธานี ในสมัยกรุงสุโขทัย รวมทั้งชุมชนมอญโบราณด้วยตามตำนานกล่าวว่า ในสมัยสุโขทัย ท้าวมหาพรหมได้เข้ามาสร้างเมืองที่บ้านอุทัยเก่า (อำเภอนองนาง) แล้วพาคนไทยมาอยู่ท่ามกลางหมู่บ้านกะเหรี่ยง และหมู่บ้านมอญ จึงเรียกว่า "เมืองอุไทย" ตามกลุ่มหรือที่อยู่ของคนไทย ต่อมาเกิดความแห้งแล้ง กระแสน้ำเปลี่ยนทางเมืองจึงถูกทิ้งร้าง ในสมัยอยุธยาชาวกะเหรี่ยงชื่อ "พะตะเบิด" เข้ามาปรับปรุงเมืองอุไทย โดยขุดทะเลสาบขังน้ำไว้ใกล้เมือง และเป็นผู้ปกครองเมืองอุไทยเก่าคนแรก ชื่อเมืองจึงเรียกเพี้ยนเป็น "เมืองอุไทย" ตามสำเนียงชาวกะเหรี่ยงและมีฐานะเป็นหัวเมืองหน้าด่านชั้นนอก สกัตกันกองทัพพม่าที่จะเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา

2.การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการขับเคลื่อนงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทยเพราะมีผลในทางจิตใจเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมต่างๆภายในงานบุญเดือนสาม ความคิดเห็นถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาบุญเดือนสามให้พัฒนาจากงานวัดในชุมชนจนกลายเป็นงานระดับจังหวัด และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทยให้ดีที่สุด

ผลดีต่อการบริหารจัดการ

1.ทำให้การบริหารหรือการพิจารณาแนวทางในการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลายเป็นไปอย่างถี่ถ้วน รอบคอบ เพราะเป็นการระดมแนวคิด จากบุคคลที่มีความหลากหลายทั้งจังหวัด ทั้งความรู้ และประสบการณ์

2.ทำให้มีการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยมีให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งมีอำนาจมากเกินไป ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้องอันเกิดผลเสียหายแก่เครือข่ายได้

3.เป็นการขจัดปัญหา มิให้การดำเนินนโยบายใด ๆ มีผลต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในการดำเนินการต่อทุกฝ่ายได้

4.ก่อให้เกิดการประสานงานที่ดี ทำให้การบริหารงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทยเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ขอความร่วมมือง่าย

5.การรวมตัวกันของบุคคลเป็นเครือข่ายจะก่อให้เกิดพลังที่เข้มแข็ง สามารถขับเคลื่อนกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตรงเป้าหมาย โดยทุกคนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีชาวอุไทย ร่วมกัน

หลักการมีส่วนร่วม

หลักของการมีส่วนร่วม ในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วม จะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม และต้องเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (meaningful participations) ไม่วางระบบไว้ให้ดูเหมือนว่าได้จัดกระบวนการให้มีส่วนร่วมแล้วเท่านั้น

ถ้าการตัดสินใจที่เกิดจากการมีส่วนร่วมมีความสมเหตุสมผลและชอบธรรมก็ต้องนำไปปฏิบัติ แต่ถ้าผู้มีอำนาจเห็นว่าการตัดสินใจนั้นไม่เหมาะสม ขัดกับการตัดสินใจของการมีส่วนร่วม ก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรมที่จะเลือกตัดสินใจเช่นนั้น โดยที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้

ถ้าเห็นว่าการตัดสินใจนั้นอาจมีผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก็ควรจะต้องมี “การปรึกษาหารือ” ก็ถือว่ามีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาอีกเล็กน้อย คือได้รับฟังความคิดเห็นก่อนตัดสินใจ วิธีการที่มีมักจะหยิบขึ้นมาทำกันบ่อยๆในระดับนี้คือ “การทำประชาพิจารณ์” หรือ “การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน” ต้องเน้นย้ำว่ากระบวนการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะต้องทำตั้งแต่เริ่มคิดและตระหนักถึงปัญหา (ไม่ใช่ทำเมื่อได้ตัดสินใจไปแล้วและได้รับการประท้วง) เช่น ตระหนักว่ามีปัญหาเรื่องจำนวนขยะที่เพิ่มขึ้น มีความจำเป็นที่จะต้องจัดเก็บ ในงานนี้พระภิกษุ สามเณรจะเก็บกวาดกันทุกคืน หลังจากกิจกรรมต่างๆยุติลงจนดึกดื่นเป็นประจำทุกคืน

การให้คนมามีส่วนร่วมเพื่อคิดหาวิธีแก้ปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีตั้งแต่ จัดเวทีคุยกันในกลุ่มเล็ก เคาะประตูบ้าน แล้วประมวลข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อผู้มีอำนาจเพื่อตัดสินใจ การตัดสินใจก็ต้องฟังประเด็นต่างๆ พิจารณาทุกประเด็น และตอบคำถามให้ได้ทุกประเด็น การตัดสินใจต้องมีคุณธรรมและเป็นที่ยอมรับได้ หากไม่ทำกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้ แต่มาทำเพียงวิธีการรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการครั้งเดียวหรือสองครั้ง ก็จะเป็นปัญหา เพราะกลายเป็นเวทีที่แต่ละฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้านมาแสดงจุดยืน ตอก

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ย้ำความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย มายืนยันว่าฉันถูก เธอผิด เวทีนี้จึงมักจะไม่เหมาะที่จะเป็นเวทีแห่งการมาพูดคุยกัน

หากมีข้อขัดแย้งกันมาก การปรึกษาหารือหรือการรับฟังความคิดเห็นเฉยๆจะไม่เหมาะสม จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่ระดับสูงกว่า คือการร่วมเจรจาหาข้อยุติ (negotiation) หรือ เจรจาโดยมีคนกลางกำกับกระบวนการ (mediation) คนกลางที่มากำกับกระบวนการจะต้องไม่ใช่ผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจ ผู้ที่จะทำหน้าที่ตัดสินใจคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหลายหรือคู่เจรจา หาทางออกที่ดีที่สุดโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนทุกฝ่ายพอใจ

ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมระดับสูงสุดคือการลงประชามตินั้น แม้จะดูดีที่แต่ละคนสามารถลงมติ แต่ละคนที่ลงคนได้ แต่การลงมติดังได้เพียง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” หรือ “เอา” หรือ “ไม่เอา” อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นอีก ถ้าสังคมยังไม่เข้าใจกระบวนการประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

“กระบวนการมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (power over หรือ power against) ตามทฤษฎีผู้ที่มีอำนาจจะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ เช่น แม่ซึ่งมีอำนาจมากกว่าลูก ก็มักจะใช้อำนาจเหนือลูก สั่งให้ลูกกลับบ้านก่อนค่ำ มาถึงวันหนึ่งลูกซึ่งโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็จะขอกลับบ้านดึก เพราะจะไปงานวันเกิดเพื่อน แม่ก็ยังใช้อำนาจเหนือให้กลับบ้านภายในหกโมงเย็น ถามว่าลูกสาวจะยังเชื่อและปฏิบัติตามไหม ตามทฤษฎีแล้ว หากผู้ที่มีอำนาจยังใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อย ๆ อำนาจนั้นๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่เรา “มี” หรือ “ไม่มี” “อำนาจ” อย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่นๆ ที่อยู่รอบข้างหรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขา นั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่ ซึ่งบางครั้งสำคัญกว่าด้วยซ้ำไป ฉะนั้นแทนที่แม่จะใช้อำนาจเหนือ หันมาใช้อำนาจร่วมกับ (power with) ลงมาพูดคุยกับลูก หาทางออกที่ดีกว่าแทนการสั่งอย่างเดียว ลูกก็จะยินดีปฏิบัติและเชื่อฟังแม่ต่อไป

การทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับวัด มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการทัศน์ปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของ (ownership) และจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตาม (compliance) และรวมถึงตกลงยอมรับ (commitment) ได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และสบายใจ ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยในห้องเรียนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม หลังจากพยายามด้วยวิธีการใช้ไม้เรียว ใช้กฎกติกาที่ครูอาจารย์ออกกฎ หรือวางระเบียบให้นักเรียนปฏิบัติ แต่การยอมรับก็ยังไม่ได้ผลดีนัก ครูประจำชั้นได้ชวนนักเรียนในห้องให้ร่วมกัน “ตระหนัก” ถึงปัญหาในห้องเรียน เช่น ความสกปรก การแต่งกายนักเรียน การไม่ระเบียบในห้องเรียน ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่จะวางกติกาตนเอง จนในที่สุดได้ระเบียบปฏิบัติประจำห้องที่ครูรับ เอามาจัดพิมพ์ติดไว้ในห้อง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ปรากฏว่าได้รับการยอมรับและการปฏิบัติตามอย่างดีกว่ากฎกติกาที่ครูกำหนดกติกานั้น ตัวอย่างเช่นนี้ เป็นตัวอย่างที่สามารถจะนำไปใช้ในองค์การหรือรัฐวิสาหกิจที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเป็นเครื่องมือของการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณภาพต่อไป

3.ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

1. เพิ่มคุณภาพในการตัดสินใจ (ตรงตามความต้องการ)
2. สร้างฉันทามติ (ลดความขัดแย้ง)
3. เพิ่มความง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ (ความเป็นเจ้าของร่วม)
4. ดำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ/ชอบธรรม

ทำไมประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม

1. ประชาชนมีความรู้ ความสามารถ
2. เพื่อแก้ปัญหาสังคม “ปัญหาของเรา”
3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน
4. เพื่อสร้างผู้นำในอนาคต
5. สร้างแนวในการแก้ปัญหาาร่วมกัน
6. มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา

4.ความหมายการมีส่วนร่วม

เกียรติจร วัจนะสวัสดิ์ ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม (Participation) โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเฉยเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่ามีส่วนร่วมตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกัน เพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน ซึ่งตามทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับพุทธสุภาษิตที่ว่า สุขา สังฆัสสะสามัคคี ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะนำความสุขมาให้ สามัคคี แปลว่า ความพร้อมเพรียงหมายความว่าความร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คุณธรรมนี้นับว่าสำคัญมากในหมู่

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

คณะ เพราะถ้าหากหมู่คณะมีความสามัคคีกันแล้ว สามารถจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันย่อมจะทำให้กิจการงานที่ทำนั้นประสบความสำเร็จได้ ก่อให้เกิดความสุข ความเจริญขึ้นในสังคมนั้น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึงการ เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาการตัดสินใจ การปฏิบัติและ รับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองการที่สามารถทำให้ประชาชนเข้า มามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของ ประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุก คนมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเป็น ที่ยอมรับของผู้อื่นและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วย ความบริสุทธิ์ใจด้วยว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่าง ถูกต้อง ซึ่งตามทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ข้อ ทานการเสียสละ ความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม การให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คน อื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว แบ่งปันกัน แบ่งปันไปมา

วิรัช วิรัชนิการวรรณ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า คือ กระบวนการที่ ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคลและกลุ่มคนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรมโดยจะต้อง เป็นไปด้วยความสมัครใจมิใช่เข้ามาร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทนและที่สำคัญคือการมี ส่วนร่วมนั้นจะต้องไม่สอดคล้องกับชีวิตความจำเป็นความต้องการและวัฒนธรรมของคนส่วน ใหญ่ในชุมชนด้วย ซึ่งตามทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับหลักทวารวาสธรรม ข้อสังจะ คือความ จริง ตรง แท้ มีความซื่อสัตย์เป็นพื้นฐาน เป็นคนจริงต่อความเป็นมนุษย์ของตน เพราะการ เข้าร่วม กิจกรรมและดำเนินกิจกรรมนั้นจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจมิใช่บริสุทธิ์มิใช่เข้า มาร่วมเพราะการหวังรางวัลตอบแทน

5.รูปแบบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไป สามารถสรุปได้เป็น 5 รูปแบบ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ประชาชนผู้ มีส่วนได้ส่วนเสีย และบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึง รายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การได้รับ แจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2.การปรึกษาหารือ (Public Consultation) การปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบการมี ส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือ ระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับ ผลกระทบ เพื่อที่จะรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม หรือประกอบการจัดทำ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้การปรึกษาหารือยังเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังประชาชนทั่วไปและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น และเพื่อให้มีการให้ข้อเสนอแนะ เพื่อประกอบทางเลือกในการตัดสินใจ

3.การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชน และฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลที่จะดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้นหรือไม่ การประชุมรับฟังความคิดเห็นมีหลายรูปแบบ รูปแบบที่พบเห็นกันบ่อย ได้แก่

1) การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) การประชุมลักษณะนี้จะต้องจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการ และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และตอบข้อซักถาม การประชุมในระดับนี้อาจจะจัดในระดับที่กว้างขึ้นได้เพื่อรวมหลาย ๆ ชุมชนในคราวเดียวกัน ในกรณีที่มีหลายชุมชนได้รับผลกระทบ

2) การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องมีการจัดประชุมรับฟังความคิดเห็น ในเชิงวิชาการ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายซักถาม และให้ความเห็นต่อโครงการ การประชุมอาจจะจัดในที่สาธารณะทั่วไป ผลการประชุมจะต้องนำเสนอต่อสาธารณะ และผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3) การประชุมพิจารณา (Public Hearing) เป็นการประชุมที่มีขั้นตอนการดำเนินการที่ชัดเจนมากขึ้น เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบัง ทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการ และฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ การประชุมและคณะกรรมการจัดการประชุมจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นยอมรับ มีหลักเกณฑ์ และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน ซึ่งอาจมาจากการร่วมกันกำหนดขึ้น ทั้งนี้รูปแบบการประชุมไม่ควรจะเป็นทางการมากนัก และไม่เกี่ยวข้องกับนัยของกฎหมาย ที่จะต้องมีการชี้ขาดเหมือนการตัดสินในทางกฎหมาย การจัดประชุมจึงอาจจัดให้หลายวัน และไม่จำเป็นต้องจัดเพียงครั้งเดียว หรือสถานที่เดียวตลอดไป

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจต่อประเด็นปัญหานั้น ๆ ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นได้ง่าย ๆ อาจดำเนินการให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบ เลือกตัวแทนของตนเข้าไปนั่งในคณะกรรมการใดคณะหนึ่ง ที่มีอำนาจตัดสินใจ รวมทั้งได้รับเลือกในฐานะที่เป็นตัวแทนขององค์กร ที่ทำหน้าที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ซึ่งประชาชนจะมี

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

บทบาท ซึ่งนำการตัดสินใจได้เพียงโดนนั่น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการพิเศษนั้นๆ ว่าจะมีการวางน้ำหนักของประชาชนไว้เพียงใด

5. การใช้กลไกทางกฎหมาย (Law) รูปแบบนี้ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรงในเชิงของการป้องกันแก้ไข แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้อง และป้องกันสิทธิของตนเอง อันเนื่องมาจากการไม่ได้รับความเป็นธรรม และเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ที่ตนเองคิดว่าจะได้รับ โดยในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ได้ให้หลักการเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลายๆด้าน (ใช้หลักสารานีธรรม 6)

สุพัฒน์ สมจิตรสกุล ได้กล่าวว่า การจำแนกรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นเรื่องของการตัดสินใจ Decision making การดำเนินการ Implementation ผลประโยชน์ Benefits และการประเมินผล Evaluation ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นลักษณะของการกำหนดความต้องการ และการจัดลำดับความสำคัญต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการจะได้มาจากคำถามที่ว่า ใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้างและจะทำประโยชน์ได้ด้วยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือทรัพยากร การบริหารงาน ประสานงาน การขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว จะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงการนี้รวมทั้งผลที่เป็นผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องสังเกตก็คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่าง ๆ ได้ซึ่งตามทฤษฎีนี้มีความสอดคล้องกับพุทธสุภาษิตที่ว่า สมคณํ ตโป สุขํ

ความเพียรของหมู่ชน ผู้พร้อมเพรียงกันทำให้เกิดสุข คนในชุมชนร่วมรับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ คือ ในช่วงงานบุญเดือนสามมีเม็ดเงินสะพัด คนในชุมชนมีโอกาสได้ทำบุญใหญ่

6.สรุป

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย นั้น เป็นการร่วมกันของประชาชนทั้งจังหวัดที่จะสืบสานประเพณีอันมีมาแต่โบราณ ซึ่งในงานนี้จะประกอบไปด้วยขบวนแห่นาคหมู่ของ 8 อำเภอ ทุกตำบลในอำเภอหนองฉาง และอีก 2 เทศบาลรวมทั้งสิ้น มี 18 ขบวนทุกๆขบวนจะประกอบไปด้วย นาคหมู่ รำหน้านาค สำหรับควาหวานมีชาวบ้านแต่งชุดมอญหามาเป็นคู่ๆ ภายในงานมีการจัดแสดงวิถีของชาวอุไทย สาธิตการทำนา อุปกรณ์การทำนาเกษตร มีครกกระเดื่องที่ใช้สำหรับตำข้าว เครื่องสีโยก เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ มีลอบ ไซ เป็นต้น

ปัจจุบันมีการออกร้านจำหน่ายสินค้ามีมากมายหลากหลายแบบให้เลือกซื้อ มีทั้งของกิน ของใช้ กลางคืนมีมหรสพตลอดงาน สร้างความครึกครื้นในงานตลอด 10 วัน 10 คืน มีเม็ดเงินสะพัดในชุมชนเป็นจำนวนมาก เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานบุญเดือนสามสืบสานประเพณีวิถีชาวอุไทย นั้น ประชาชนรอบๆวัดหนองขุนชาติ ทุกภาคส่วนราชการในจังหวัดอุทัยธานี ร่วมมือกันจัดขึ้นเพื่อย้อนเวลา แสดงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวอุทัยธานี ซึ่งในปัจจุบันนี้หาได้ยาก และเป็นที่ย่าเตือนให้คนรุ่นปัจจุบันได้เรียนรู้วิถีชีวิตแบบเก่าๆ ของชาวอุทัยธานี

บรรณานุกรม

- ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดอุทัยธานี . กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์ , 2528
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาลด้าน
การบริการจัดหางาน. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานและสารสนเทศ กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, 2550, หน้า 1.)
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : ห้าง
หุ้นส่วนจำกัด ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526), หน้า 20.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชน
ข้าราชการและผู้นำรัฐบาล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2530),
- สุพัฒน์ สมจิตรสกุล, “ลักษณะของการมีส่วนร่วม”, <www.gotoknow.org> (10
กรกฎาคม 2559).www.gotoknow.org/posts/319316 (สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน
2559)uthaithani.cad.go.th/main.php?filename=nongkhunchat (สืบค้น
เมื่อ 20 มิถุนายน 2559)

การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการบริหารงาน

The application of Four sublime states of mind in administration

พระครูอุทัยสุตกิจ,ดร.^๑

บทคัดย่อ

การจะเป็นผู้บริหารนั้น นอกจากจะต้องมีความรอบรู้ในหลักการบริหารแล้ว จะต้องมีความรู้กว้างขวางรอบด้าน ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้บริหารที่ดีจะต้องบริหารงานด้วยคุณธรรม และมีสัมพันธอันดีกับคนภายในองค์กร หากผู้บริหารเชื่อมั่นว่าตนเองเก่งและรอบรู้แต่เพียงผู้เดียว ไม่จำเป็นต้องสนใจกับคนอื่น ๆ ในองค์กร เท่ากับว่าการบริหารงานนั้นๆ ล้มเหลวไปแล้วครั้งหนึ่ง เพราะคนเพียงคนเดียวไม่สามารถจะทำงานให้สำเร็จลงได้โดยสมบูรณ์ ดังนั้นการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน จึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา จึงต้องมีพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมะประจำใจในการบริหารงานในองค์กร ดังนี้ มีจิตใจที่มีเมตตาและกรุณาต่อบุคลากรภายในองค์กร มีมุทิตาจิตที่ยอมรับดีกับชีวิตความเป็นอยู่ในสถานประกอบการที่ดีขึ้นของบุคลากรในองค์กร มีอุเบกขา บุคลากรในองค์กรไม่ปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยก็จะพิจารณาได้ว่าบุคลากรในองค์กรจะต้องได้รับอันตรายจากการฝ่าฝืนมาตรการความปลอดภัย แต่ก็ไม่ปล่อยให้ได้รับอันตรายจากการกระทำนั้น ยังมีความปรารถนาดี

ผู้ที่เป็นผู้บริหารหรือเจ้านายจึงต้องไม่หลงคิดว่าตนเองเป็น เจ้านายหรือเจ้าชีวิตของ ผู้ใต้บังคับบัญชา และเข้าใจผิดคิดว่าลูกน้องคือทาสรับใช้ จะเรียกใช้งานอย่างไร เวลาใดก็ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลาที่เป็นส่วนตัวของลูกน้อง ไม่ทำตัวเป็นผู้ที่คอยบังคับและสั่งให้ลูกน้องต้องทำตามคำสั่งทุกอย่างไม่ว่าสิ่งนั้นจะถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือไม่ เพราะเห็นว่าลูกน้องคือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้คำสั่งจะสั่งให้ทำอะไรก็ได้ตามใจชอบไม่ว่าสิ่งนั้นจะชอบธรรมหรือไม่ หากกระทำเช่นนี้ผู้บริหารย่อมจะได้รับความไว้วางใจ และการยอมรับอย่างจริงใจจากผู้ใต้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น และได้ชื่อว่า เป็นผู้บริหารที่ดีมีคุณธรรม

คำสำคัญ : การบริหารงาน, พรหมวิหารธรรม, การประยุกต์

^๑ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ABSTRACT

To be an executive. In addition to being well versed in management principles. Must have extensive knowledge around. Good governance must be managed by virtue. And good relationships with people within the organization. If management believes that they are good and well-informed. There is no need to pay attention to other people in the organization. Half failed Because only one person can not complete the task. Therefore, applying the principles of Dharma to apply in the management is another factor that encourages the management to be accepted by the subordinate. Four sublime states of mind are the moral of the management of the organization as follows: Have a compassionate and kind spirit towards the personnel within the organization. If you do not follow the security measures, then the personnel in the organization will be harmed by the violation of the measures. Security But do not let the danger of doing it. There are also good wishes.

The manager or the boss must not think that he is. The boss or the life of the subordinate. And mistakenly think that the servants are slaves to serve. How do I run it? Any time, regardless of the personal time of the followers. Do not act as a mandatory and instruct your subordinates to follow all orders, whether that thing is sanctioned or not. That is a subordinate. If this is done, the management will be trusted. And the sincere acceptance of the subordinates. Has outstanding leadership. And was named A good executive with morality.

Keywords : Administration, Four sublime states of mind, Application

1.บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์ของสังคมปัจจุบัน การสื่อสารที่รวดเร็ว และทันสมัย การแข่งขันทางธุรกิจที่เข้มข้น ผู้ที่มีความพร้อมและเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วกว่า ย่อมได้โอกาสดีกว่าและได้เปรียบ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญยิ่งต่อผู้ที่ทำหน้าที่ในการบริหารไม่ว่าจะอยู่ในระดับใด เล็กหรือใหญ่ การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้า การบริหารเป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์กรซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัย

สั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหาร ชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การโดยอ้อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้นการบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและสำคัญมีความจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม และเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกๆ องค์การพึงต้องศึกษาเรียนรู้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับองค์กรของตน

ในขณะเดียวกัน เมื่อการพัฒนาโดยส่วนมากมุ่งเน้นไปที่วัตถุนิยม แต่กลับทิ้งแนวทางในการพัฒนาจิตใจ ความชอบธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารจึงไม่ได้รับการยอมรับจากภายในองค์กร จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า ผู้บริหารจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าในการบริหารงานขององค์กรนั้นผู้นำ (Leader) เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์กรนั้นๆ ทั้งนี้เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องทำการวางแผนสั่งการดูแลและควบคุมให้บุคลากรขององค์กรสามารถปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่าผู้นำจะต้องทำอย่างไรหรือมีวิธีการบางอย่างจึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถและพยายามที่จะทำให้งานสำเร็จด้วยความเต็มใจในการปฏิบัติงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กร^๒

ธรรมะ เป็นข้อปฏิบัติในการทุกๆ อย่างโดยเหมาะสม เช่น ในทางการปกครองทางการศึกษา ทางสังคม เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญเหมาะสมแก่สภาพการณ์สภาวะการณ์ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องโดยวิธีที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปกครองในทางเกื้อกูล ในทางก่อให้เกิดสุข เรียกสั้นๆ ด้วยคำในปัจจุบันว่าเพื่อความความสุขความเจริญ นอกจากนี้ยังเป็นหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติได้ตลอดไปทุกกาลสมัย

2. การบริหารงาน

การบริหารถือเป็นเรื่องของการวางแผนงานเพื่อดำเนินงานตามกระบวนการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร

ความหมายและหลักการในการบริหาร

มีผู้ให้ความหมายของการบริหารไว้หลายนัยด้วยกัน ดังเช่น การบริหารเป็นวิธีการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done other people)^๓ หรือเป็นกระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การ

^๒ วิโรจน์สารรัตน์, **ภาวะผู้นำ : หลักการและทฤษฎี**, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, 2539), หน้า 533.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีในการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

ควบคุมไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^๔ ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายว่า การบริหารคือศิลปะ ในการใช้คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ขององค์การและนอกองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ^๕ จึงอาจสรุปได้ว่า การบริหารหมายถึง วิธีการทำงานที่ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ โดยอาศัยกระบวนการในการบริหารงานบุคคลากรภายในองค์กร และทรัพยากรที่อยู่ เพื่อให้องค์กรบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ทฤษฎีหลายทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ในการบริหาร หรือจะเรียกว่าหลักของการบริหารก็ไม่ผิดนัก เช่นหลักการของเดมมิง ที่เรียกว่า PDCA^๖ ซึ่งประกอบด้วย

1. การวางแผน (Plan) การดำเนินการใดๆ ต้องมีการวางแผน การดำเนินงานขององค์กรก็เช่นกัน จะต้องมีการจัดทำแผนการดำเนินการเพื่อให้มีแนวทางที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าประสงค์ที่วางไว้ ขั้นตอนการวางแผน ต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยละเอียดรอบคอบ เพื่อให้แผนที่วางไวสมบูรณและดีที่สุด ถ้าการวางแผนดี มีประสิทธิภาพแล้วจะทำให้การดำเนินกิจกรรมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

2. การปฏิบัติ (DO) เมื่อวางแผนเสร็จแล้วต้องนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยดำเนินการตามแผนที่ได้วางไว้ ไม่ใช่วางแผนไว้อีกอย่าง แต่ไปทำอีกอย่าง เพราะหากเป็นเช่นนั้นการที่องค์กรจะประสบความสำเร็จก็คงเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เนื่องจากเมื่อไม่ทำตามแผนการทำงานที่วางไว้ การทำงานย่อมไม่มีทิศทางและเอกภาพในการทำงาน ส่งผลให้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์คลาดเคลื่อนและไม่ประสบความสำเร็จ

3. ตรวจสอบ (Check) ในระหว่างการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้อยู่ นั้น ต้องมีการตรวจสอบหรือประเมินควบคุมกันไป เพื่อวิเคราะห์ผลว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ หรือยังมีปัญหาข้อบกพร่องอย่างไร อันจะเป็นข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาหรือการทำงานครั้งต่อไป

4. การปรับปรุงแก้ไข (Action) เมื่อพบปัญหาหรืออุปสรรค ต้องวิเคราะห์หาสาเหตุเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นหรือหากประสบผลสำเร็จก็วางแผนปรับปรุงให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเรื่อยๆ

หรือหลักการ “POSDC” ซึ่งพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวไว้ประกอบด้วย^๗

1. P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

^๔ พะຍ៉อม វង់សាន់គី, องค์กรและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^๕ สมคิด บางโม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๑.

^๖ สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, การพัฒนาการศึกษาด้วยกระบวนการPDCA., (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑-๑๓.

^๗ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีในการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๕.

2. O คือ Organizing หมายถึง คือ การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

3. S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

4. D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

5. C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ผู้เขียนจึงสรุปว่า ทฤษฎีหรือหลักการในการบริหารนั้น ถึงแม้จะมีหลากหลายและแตกต่างกันไปในรายละเอียด โดยยังคงมีจุดมุ่งหมายหลักเหมือนกัน คือการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่องค์กรวางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยมีองค์ประกอบหลักๆ ก็คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การกำกับดูแลและควบคุม (Controlling) และการปรับปรุงแก้ไข (Action)

ภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ 7 ประการ คือ

1.การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

2.การจัดองค์กร หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจน พร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

3.การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรมและการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

4.การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

5.การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์กร

6.การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

7.การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานประมาณการเงินวางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม^๘

3. พรหมวิหารธรรม

พรหมวิหารธรรม หรือ พรหมวิหาร 4 เป็นหนึ่งในหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอน เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรที่จะศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี และส่งเสริมให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมที่ดีออกมาโดยไม่ต้องฝืนใจ

ความหมายของพรหมวิหารธรรม

ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของพรหมวิหารธรรมไว้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้เรียกว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ มี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา^๙ ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้

1. เมตตา คือ ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า
2. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์
3. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป
4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ^{๑๐}

พรหมวิหารธรรม หมายถึง หลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่ มี 4 ประการ ได้แก่

1. เมตตา คือ ความรัก ความหวังดี ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารจะต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงานความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนดีของเพื่อนร่วมงาน

^๘ ดิน ปรัชญพุทธิ, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 24-26.

^๙ ที.ปา (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๓๒.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พี.รติง แมสโปรดักส์ จำกัด ,พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑.

2. กรุณา คือ ความสงสารเห็นใจ พิจารณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสาร ห่วงใจ และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้นทุกข์นั้น ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น

3. มุทิตา คือ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องมีความรัก นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบบริศมิ เขาไม่กีดกันใคร แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่ และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มุทิตาจะทำให้ลายความริษยาในใจนักบริหารยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ ข้อสำคัญคือนักบริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน

4. อุเบกขา คือ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั่นคือความนักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันเพื่อนร่วมงาน ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจวางเฉยได้เหมือนกันแต่การวางเฉยเช่นนั้น เรียกว่า “อัญญาอุเบกขา” คือวางเฉยเพราะงัว ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี^{๑๑}

ผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมะที่ผู้เป็นผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองควรที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อที่จะครองใจผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการแสดงออกในด้านความรัก ความปรารถนาให้ทุกคนมีความสุขและให้มีจิตใจสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่น รวมทั้งสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ รวมถึงด้านจิตใจ พลอยยินดีกับคนที่เขาได้ดีมีสุข รวมถึงอาการที่แสดงออกด้วยความเที่ยงตรง เที่ยงธรรม ไม่ลำเอียงด้วยรักและชังใคร ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผู้ใดมีพรหมวิหารธรรม 4 ผู้นั้นย่อมมีจิตใจที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ของตนเองและผู้อื่นซึ่งประกอบด้วย

1. เมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งทางกายและทางใจ ได้แก่ ความสุขจากการมีทรัพย์ ความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์ ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขจากการทำงานที่ปราศจากโทษหรือปราศจากอันตราย

2. กรุณา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

- ทุกข์ประจำหรือทุกข์โดยสภาวะที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประสบ ซึ่งเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย สิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกว่า กายิกทุกข์

- ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ เป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์เรียกว่า เจตสิกทุกข์

3. มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น โดยที่ไม่มีจิตใจอิจฉาริษยา

4. อุเบกขา คือ การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดีย่อมได้ดีตามกฎหมายแห่งกรรม ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีในการบริหาร, หน้า ๗๖-๗๘.

เมื่อเห็นใครได้ผลกรรมในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดี คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

4. การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการบริหารงาน

การประยุกต์ หมายถึง การนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวะที่เฉพาะเจาะจง โดยสิ่งนั้นอาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งการนำมาใช้ด้วยการปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมอย่างเหมาะสม การประยุกต์ใช้หลักธรรมก็เช่นกัน ก็คือการนำหลักธรรมอันเป็นคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาปรับใช้กับสถานการณ์ต่างๆ เช่น การดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงาน การศึกษา ฯลฯ

การประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการบริหารงาน ก็คือการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาปรับใช้กับการบริหารงาน เพื่อให้การบริหารงานนั้นเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ เพราะผู้ใต้บังคับบัญชาย่อมมีความผูกพันและยอมรับในตัวผู้บริหารที่มีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งการประยุกต์ใช้พรหมวิหารธรรมในการบริหารงานนั้น อาจจะสรุปเป็นแนวทางได้ดังนี้

เมตตา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความสุข

ในสภาวะที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุข หน้าที่การงานและชีวิตส่วนตัวดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น ผู้บริหารก็ควรสนับสนุน ส่งเสริม ที่สำคัญคือผู้บริหารต้องสังเกตและสอบถามอยู่เสมอๆ ถึงความเป็นอยู่ของผู้ใต้บังคับบัญชา ว่ามีสิ่งใดที่เป็นปัญหาบ้าง การกระทำแบบนี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารู้สึกว่าผู้บริหารเอาใจใส่ ห่วงใย และมีความจริงใจกับเขา จะเป็นสายสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้บริหารกับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือบุคลากรในองค์กร อันจะส่งผลไปถึงการทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

กรุณา : ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้พ้นทุกข์

ในสภาวะที่ผู้ใต้บังคับบัญชาประสบกับปัญหาในการทำงานหรือปัญหาส่วนตัว การที่ผู้บริหารหรือเจ้านายยื่นมือเข้าช่วยเหลือ ซึ่งอาจจะเป็นการให้คำแนะนำ การให้คำปรึกษา หรือการร่วมเข้าไปแก้ไขปัญหานั้นตามความเหมาะสม อันเป็นสิ่งที่ควรจะทำ เพราะเวลาเช่นนี้เป็นเวลาที่คนเราต้องการการสนับสนุนมากที่สุด บางทีเขาอาจจะแค่ต้องการเพียงคำพูดที่จะให้กำลังใจหรือเป็นแรงบันดาลใจในการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นการที่ผู้บริหารไม่ทอดทิ้งในเวลาที่เขาประสบปัญหา จะเป็นกำลังใจที่สำคัญให้กับเขาอีกด้วย

มุทิตา : ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

ในสภาวะที่ผู้ใต้บังคับบัญชาประสบความสำเร็จ ทำผลงานได้ดี ได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ผู้บริหารหรือเจ้านายก็ควรแสดงความยินดีด้วยจากใจจริงไม่ใช่การเสแสร้ง อย่างที่ว่าเขาจะได้ดีจนขึ้นมาเสมอกับตนหรือล้ำหน้าตนเอง ตรงกันข้ามผู้บริหารควรจะต้องส่งเสริมและภาคภูมิใจ เนื่องจากผู้ที่ตนดูแลและเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของตนได้รับความก้าวหน้าใน

หน้าที่การงาน อันเป็นเสมือนว่าเราได้ดูแลเขาและฝึกฝนเขามาอย่างดี จนเขาได้รับความก้าวหน้าตามความเหมาะสมกับความสามารถที่เขามีความรู้และความทุ่มเทให้กับองค์กร

อุเบกขา : การรู้จักวางเฉย ทำใจเป็นกลาง ไม่ปฏิบัติเอนเอียงด้วยความรักหรือชัง อย่างไรก็ตาม การใช้หลักพรหมวิหารธรรมทั้ง 3 ประการข้างต้น ไม่ว่าจะเป็น เมตตา กรุณา หรือมูทิตา ก็ตาม ควรจะมีขอบเขตและความยุติธรรม เสมอภาคกับทุกคน และใช้ไปในทางที่ถูกที่ควร ไม่ใช่ส่งเสริมให้ผู้ใดบังคับบัญชากระทำความผิดไม่ว่าจะผิดกฎหมายหรือผิดศีลธรรม เช่น ผู้ใดบังคับบัญชามีการยกยอก คดโกงบริษัท ทำผิดกฎหมาย ในกรณีเช่นนี้ต่อไปเป็นลูกน้องคนสนิทก็ไม่ควรยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ควรปล่อยให้เขาได้รับผลจากการกระทำไปตามที่ควรจะเป็น ซึ่งก็คือการวางอุเบกขา การวางเฉยเป็นกลาง ไม่มีอคติเป็นที่ตั้ง

5. สรุป

การจะเป็นผู้บริหารนั้น นอกจากจะต้องมีความรอบรู้ในหลักการบริหารแล้ว จะต้องมีความรู้กว้างขวางรอบด้าน ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้บริหารที่ดีจะต้องบริหารงานด้วยคุณธรรม และมีสัมพันธ์อันดีกับคนภายในองค์กร หากผู้บริหารเชื่อมั่นว่าตนเองเก่งและรอบรู้แต่เพียงผู้เดียว ไม่จำเป็นต้องสนใจกับคนอื่น ๆ ในองค์กร เท่ากับว่าการบริหารงานนั้นๆ ล้มเหลวไปแล้วครึ่งหนึ่ง เพราะคนเพียงคนเดียวไม่สามารถจะทำงานให้สำเร็จลงได้โดยสมบูรณ์ ดังนั้นการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมให้ผู้บริหารได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา

“ผู้บริหาร” เป็นผู้ที่ต้องดูแลทุกข์และสุขของบุคลากรในองค์กร จึงต้องมีพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมะประจำใจในการบริหารงานในองค์กร ดังนี้

เมื่อ “ผู้บริหาร” มีจิตใจที่มีเมตตาและกรุณาต่อบุคลากรภายในองค์กร คือ มีความปรารถนาให้บุคลากรในองค์กรมีความสุขและพ้นจากความทุกข์ คือ ปรารถนาให้บุคลากรภายในองค์กรได้ทำงานในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อชีวิต จะให้ความสำคัญกับการนำระบบการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมมาใช้ในองค์กรอย่างจริงจัง โดยไม่เห็นว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระของการประกอบกิจการ

การที่ “ผู้บริหาร” มีมุทิตาจิตที่ย่อมยินดีกับชีวิตความเป็นอยู่ในสถานประกอบการที่ดีขึ้นของบุคลากรในองค์กร โดยไม่มีความรู้สึกที่ไม่ยินดีกับสิ่งดี ๆ ที่บุคลากรในองค์กรจะได้รับ หรือไม่มีความรู้สึกที่ไม่ต้องการที่จะทำให้บุคลากรในองค์กรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือไม่มีความสุขเมื่อพบบุคลากรในองค์กรมีเวลาว่างจากการทำงานคือการไม่ทำงาน

การมีอุเบกขาของ “ผู้บริหาร” คือ หากพบว่าบุคลากรในองค์กรไม่ปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยก็จะพิจารณาได้ว่าบุคลากรในองค์กรจะต้องได้รับอันตรายจากการฝ่าฝืนมาตรการความปลอดภัย แต่ก็ไม่ปล่อยให้ได้รับอันตรายจากการกระทำนั้น ยังมีความปรารถนาดี คือ พยายามที่จะหาทุกวิถีทางให้บุคลากรในองค์กรพ้นจากโอกาสของการได้รับอันตรายนั้น และหาวิธีให้บุคลากรในองค์กรปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัยให้ได้ในที่สุด

ไม่ใช่ไม่ใส่ใจโดยเห็นว่ามีมาตรการความปลอดภัยแล้วแต่ไม่ปฏิบัติตามเองจึงเป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้

ผู้ที่เป็น ผู้บริหารหรือเจ้านายจึงต้องไม่หลงคิดว่าตนเองเป็น เจ้านายหรือเจ้าชีวิตของ ผู้ใต้บังคับบัญชา และเข้าใจผิดคิดว่าลูกน้องคือทาสรับใช้ จะเรียกใช้งานอย่างไร เวลาใดก็ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเวลาที่เป็นส่วนตัวของลูกน้อง ไม่ทำตัวเป็นผู้ที่คอยบังคับและสั่งให้ลูกน้องต้องทำตามคำสั่งทุกอย่างไม่ว่าสิ่งนั้นจะถูกต้องตามทำนองคลองธรรมหรือไม่ เพราะเห็นว่าลูกน้องคือผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้คำสั่งจะสั่งให้ทำอะไรก็ได้ตามใจชอบไม่ว่าสิ่งนั้นจะชอบธรรมหรือไม่ หากกระทำได้เช่นนั้นผู้บริหารย่อมจะได้รับความไว้วางใจ และการยอมรับอย่างจริงใจจากผู้ใต้บังคับบัญชา มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น และได้ชื่อว่า เป็นผู้บริหารที่ดีมีคุณธรรม

บรรณานุกรม

- ดิน ปรัชญพทธี. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด ,พิมพ์ครั้งที่ 16, 2551.
- พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, 2542.
- มหาจุฬาลงกรณวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- วิโรจน์ สารรัตน์. **ภาวะผู้นำ : หลักการและทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, 2539.
- สมคิด บางโม. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุนน อมรวิวัฒน์ และคณะ. **การพัฒนาการศึกษาด้วยกระบวนการPDCA..** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, 2545.

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร : องค์กร

Introduction to Management: Organization

พระครูอุทัยกิจพิพัฒน์¹

พระครูอุทิศธรรมพินัย²

พระครูอุเทศธรรมสาทิศ³

บทคัดย่อ

ในการบริหาร เป็นงานที่สำคัญที่สุด ในการอำนวยความสะดวกให้มนุษย์สามารถทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยมีประสิทธิผล และประสิทธิภาพ (effective and efficiency) ในสังคมปัจจุบัน ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน หน่วยงาน องค์กร สถาบัน ประเทศชาติ และระดับโลก เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสินค้าโอท็อป สถานีตำรวจ โรงเรียน โรงแรม โรงงาน อุตสาหกรรม กระทรวง องค์กรสหประชาชาติ

องค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน ธุรกิจการค้า และอุตสาหกรรม ต่างๆ ทุกขนาด ทุกประเภท จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ เพื่อที่จะสามารถให้บริการแก่สังคม ตามที่สังคมต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความนี้นำเสนอความรู้เบื้องต้นการบริหาร การจัดการองค์กร และสะท้อนปัญหาภายใน ซึ่งทุกองค์กรย่อมมีมากบ้าง น้อยบ้าง และวัฒนธรรมองค์กรที่ดี เป็นสิ่งที่ตั้งตามควรค่าแก่การอนุรักษ์ การรักษาสืบทอด เช่น วัฒนธรรมของส่วนงานวิทยาเขตนครสวรรค์ มีดังนี้ 1.ยิ้ม เป็นการเปิดประตูหัวใจ แสดงถึง มิตรไมตรี 2.ทักทาย เป็นการแสดงความเป็นกันเอง 3.ไหว้ เป็นธรรมเนียมอันดีของคนไทย 4.ขอโทษ เมื่อเราทำผิด หรือมาช้า 5.ขอบคุณ เมื่อคนหนึ่งให้สิ่งของแก่เรา หรือช่วยเหลือเรา

คำสำคัญ : ความรู้เบื้องต้น , การบริหาร , องค์กร

¹ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

³ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ABSTRACT

Management is the most important task. To facilitate human interaction By effectiveness And effective and efficient in today's society. From families, villages, communities, organizations, institutions, nations and the world, such as housewives, OTOPs, police stations, schools, hotels, factories, industries, ministries, the United Nations.

Public and private organizations, trade and industry of all sizes need to be managed. To be able to serve the society. As society needs efficiently.

This article introduces the administrative knowledge. Enterprise management And reflect on internal problems. All organizations are very small and good corporate culture. Is good Value for conservation. The inheritance treatment, such as the culture of the Nakhonsawan campus, are as follows. 1. Smile is the opening of the heart's door to friendship. 2. Greeting is a friendly gesture. 3. Pay respected is a good Thai people. 4. Sorry when we make mistakes or come late. 5. Thank you when someone gives us something. Or help us

Keywords: Basic knowledge, Management, Organization

1.บทนำ

หลายรูป หลายท่านคงได้ผ่านการทำงานในองค์กร มาบ้าง คงเคยได้ยิน คำว่าการบริหาร มาบ้างพอสมควร เป็นเรื่องปกติของปุถุชน การตัดสินใจ การดำ การพูดลับหลัง ย่อมมีบ้าง เป็นเรื่องธรรมดา หากท่านเป็นผู้ได้บังคับบัญชา ก็จะมีผู้บังคับบัญชา เป็นพวกอนุรักษนิยม พวกหัวเก่าไม่ทันสมัย ในยุค Thailand 4.0 ทำงานตยุค บริหารงานใช้แต่หลักคิดแบบเดิมๆ คือสั่งการอย่างเดียว ความคิดคนอื่นผิดหมด เติ้จการทางความคิด บริหารงานแบบรวบอำนาจ เป็นผู้บริหรไม่ดี ไม่กล้าคิดกล้าลองสิ่งใหม่ๆ รับแต่ความชอบส่วนความผิดเป็นของผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่กล้าตัดสินใจ เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์น้อย เห็นแก่ตัว หูเบา มีการแบ่งพรรคแบ่งพวก เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่มีหลักคุณธรรมโดยเฉพาะหลัก อดติ 4 ประการ คือ 1) ฉันทาคติ มีความลำเอียงเพราะรัก 2) โทสาคติ มีความลำเอียงเพราะโกรธเกลียด 3) โมหาคติ มีความลำเอียงเพราะเขลา 4) ภยากติ มีความลำเอียงเพราะกลัว สิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ผู้ใต้บังคับบัญชามองว่า เป็นการถ่วงความเจริญของหน่วยงาน เป็นการสร้างรอยร้าวฉานแตกแยกในองค์กร

ในมุมมองของผู้บริหาร ก็มองว่าลูกน้องตนเองทำงานไม่เป็น ทำงานไม่ผ่านเกณฑ์ ไม่มีความรับผิดชอบ เป็นพวกเฉื่อยชา มีศักยภาพน้อย เวลาสั่งให้ทำอะไรก็ทำไม่สำเร็จหรือทำได้ไม่ถูกใจตนเอง ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ไม่พัฒนาฝีมือตนเอง ชอบเล่น facebook ชอบเล่น Line ไม่ทุ่มเทให้กับงานที่รับผิดชอบ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วทั้งสองฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับสูง ระดับกลาง ระดับล่าง จนถึงผู้ปฏิบัติการ ควรหาแนวทางในการทำงานร่วมกันเพื่อที่ให้องค์การก้าวเดินต่อไปได้ คือ การทำงานอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ โดยผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความพึงพอใจกับการบริหาร ชื่นชมการบริหาร และยกย่องผู้บริหารว่ามีความสามารถที่จะนำพาองค์กรไปรอดหรือมีความเจริญก้าวหน้า มีคุณธรรมในการบริหาร ผู้บริหารเองก็อยากได้ยินได้ฟัง ผู้บริหารก็คงอยากให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อผู้ได้บังคับบัญชา และมีความคิดที่ดีว่าผู้ได้บังคับบัญชาของตนเองเป็นคนเก่งทำงานได้ผลดี ให้ความร่วมมือในการทำงานไม่ว่าจะเป็นงานเล็กงานใหญ่ผู้ได้บังคับบัญชามีความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการทำงานที่ได้รับมอบหมาย

ส่วนผู้ที่ไม่เคยทำงานหรือมีประสบการณ์มานั้น อาจเคยได้ยินได้ฟังปัญหาความขัดแย้งในหน่วยงานก็คงไม่เข้าใจ อาจจะเข้าใจไปตามความเข้าใจของตนเองหลายคนอาจมีความรู้สึกว่าการบริหารงานนั้นไม่ยาก หากเป็นผู้ได้บังคับบัญชาก็พยายามทำงานของเราอยากสุดความสามารถเอาอกเอาใจผู้ได้บังคับบัญชาเพียงเท่านั้นก็จะประสบความสำเร็จในการทำงาน หากได้รับมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าสายงานก็ง่ายใหญ่ สามารถหาคนเก่งเข้ามาร่วมงานได้คนไหนทำงานดีก็ให้รางวัลตอบแทนเสริมสร้างความสามัคคีในหน่วยงานโดยพาไปเลี้ยงเมื่อว่างจากงาน พาไปศึกษาดูงานเป็นการผ่อนคลาย เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา จะได้มีกำลังใจแรงกายแรงใจในการทำงาน สอบถามสารทุกข์สุกดิบของผู้ได้บังคับบัญชา ทั้งเรื่องงานเรื่องส่วนตัว เรื่องครอบครัว เป็นการสร้างความสนิทสนม

หลายคนมองว่าการบริหารนั้นเป็นเรื่องของศิลป์ของแต่ละคนสอนกันไม่ได้สอนได้เพียงหลักการเท่านั้น ในเวลาปฏิบัติการจริงการแก้ปัญหาของแต่ละคนแตกต่างกันบางคนทำงานสำเร็จเป็นเรื่องความสามารถเฉพาะตัวในส่วนนี้มีทั้งผู้ที่เห็นว่าการบริหารงานนั้นเป็นเรื่องของศิลป์ แต่ก็มีอีกหลายคนที่เห็นว่าการบริหารงานนั้นเป็นเรื่องของศาสตร์ ซึ่งหมายถึงวิชาที่สามารถศึกษาแล้วนำมาสอนกันได้เป็นองค์ความรู้ที่ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติที่แน่นอนทำให้การปฏิบัติงานบรรลุผล ทั้งนี้การบริหารงานนั้นเป็นเรื่องของศาสตร์และศิลป์ กล่าวคือผู้บริหารควรมีความรู้เรื่องศาสตร์การบริหารโดยศึกษาหาความรู้จากการฝึกอบรม การประชุม การสัมมนา ในขณะเดียวกันต้องเป็นผู้มีศิลป์ในการบริหาร ซึ่งหมายถึงความยืดหยุ่น หลักเกณฑ์ในการบริหารในความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีในการเป็นผู้นำ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเก่ง

2. ความรู้

เป็นขั้นต้นของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ อาจจะได้โดยนิกได้ มองเห็น ได้ยิน หรือได้ฟัง ความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วย คำจำกัดความ ความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา หรือระลึกได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่สลับซับซ้อน และไม่ต้องใช้สมองมากนัก การจำได้จึงเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่สำคัญ และเป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิด และความสามารถด้านสมองเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

ความรู้ตามแนวพุทธธรรม ซึ่งอาจแยกประเภทของความรู้ได้หลายนัย ดังนี้

จำแนกโดยสภาวะ หรือโดยธรรมชาติรู้ คือ การจำแนกตามหลักขั้น 5 ความรู้เป็นนามธรรมจำพวกหนึ่งซึ่งกระจายอยู่ในนามขั้น (ขั้นที่เป็นนามธรรม หรือหมวดนาม) 3 ขั้น คือ สัญญาขั้น สัมผัสขั้น และวิญญาณขั้น ความรู้ที่จำแนกตามสภาวะของขั้น ได้แก่ สัญญา วิญญาณ และปัญญา

สัญญา (Perception) คือ ความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในสัญญาขั้น ได้แก่ ความกำหนดได้ หมายถึง รวมทั้งความรู้ที่เกิดจากการกำหนดหมาย หรือหมายรู้แล้วบันทึกเก็บรวบรวมไว้เป็นวัตถุดิบของความคิดต่อ ๆ ไป ทำให้มีการรู้จัก จำได้ รู้ เข้าใจ และคิดได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สัญญา แบ่งตามอารมณ์ คือ สิ่งที่หมายรู้ หรือกำหนดจดหมายไว้ มี 6 ชนิด คือ รูปสัญญา, สัทสัญญา, คันธสัญญา, รสสัญญา, โผฏฐัพพสัญญา, อัมมสัญญา ว่าโดยสภาพปรุงแต่ง แบ่งได้ 2 ระดับ คือ

สัญญาขั้นต้น ได้แก่ ความหมายรู้ลักษณะอาการตามสภาวะของสิ่งนั้น ๆ โดยตรง

สัญญาซ้อนเสริม ได้แก่ ความหมายรู้ตามความคิดปรุงแต่ง หรือความเข้าใจในระดับต่าง ๆ

วิญญาณ (Consciousness) ได้แก่ความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในหมวดวิญญาณขั้น

ปัญญา เป็นความรู้หลักในหมวดสังขารขั้น

จำแนกโดยทางรับรู้ กล่าวตามพุทธธรรม “ผัสสะ” เป็นแหล่งความรู้ ความรู้ทั้งหมดทุกอย่างทุกประเภทเกิดจากผัสสะ หรือเกิดขึ้นที่ผัสสะ คือ อาศัยการรับรู้โดยผ่านอายตนะ (แดนรับรู้) ทั้ง 6 หรือเรียกว่า 6 ทางรับรู้ (ทางรับรู้) ทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ถ้าถือ อายตนะ หรือ ทวาร เป็นหลัก โดยฐานเป็นต้นทางของการรับรู้ ก็สามารถจัดกลุ่มความรู้ได้ 2 ประเภท คือ

ความรู้ (ที่ได้) ทางทวาร หรือเบญจทวาร คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้แก่ความรู้ขั้นต้นหลายอย่าง คือ ความรู้รูป (สี) เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกายทั้งหลาย ซึ่ง

สรุปลงได้ในปฐวี สภาวะแข็งแข็ง เตโช ความร้อน หรืออุณหภูมิจึง และวาโย ความสั่นไหว เคลื่อนและเครื่องตั้ง)

ความรู้ (ที่ได้) ทางมโนทวาร (ใจ) ได้แก่ ธรรมารมณ์ หรือเรียกสั้นๆ ว่า “ธรรม” กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายที่ใจรู้ที่ใจคิด

จำแนกโดยพัฒนาการทางปัญญา (ภายในบุคคล) เมื่อพิจารณาในแง่พัฒนาการ ความรู้ที่อยู่ในขอบเขตของการฝึกอบรม จำแนกได้ 3 ประเภท เรียงตามลำดับแห่งการพัฒนาการ หรือความเจริญแก่กล้า ที่ผลออกมาเป็นอย่าง ๆ ดังนี้

สัญญา ความกำหนดได้ หมายรู้ ได้แก่ ความรู้ที่เกิดจากการกำหนดหมาย หรือจำ ได้หมายรู้ซึ่งบันทึกเก็บรวบรวมไว้สำหรับเป็นแบบและเป็นวัตถุติของการรู้และความคิดต่อ ๆ ไป

ทัญญู ความเห็น ความเข้าใจโดยนัยเหตุผล ได้แก่ ความรู้ที่ลงข้อสรุปอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทางใดทางหนึ่ง และประกอบด้วยความยึดถือโดยอาการผูกพันกับตัวตน อาจเป็นความรู้ที่มาจากแหล่งภายนอก แต่ได้คิดกลั่นกรองยอมรับเอาหรือสรุปเข้าเป็นของตน

ญาณ ความรู้ ความหยั่งรู้ เป็นไวพจน์หนึ่งของปัญญา แต่มักใช้ในความหมายที่จำเพาะกว่า กล่าวได้ว่า ญาณ คือ ความรู้บริสุทธิ์ที่หลุดโพล่งสว่างขึ้น มองเห็นตามสภาวะของสิ่ง นั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ

จำแนกโดยกิจกรรม และผลงานของมนุษย์ ความรู้ที่จัดโดยกิจกรรมของมนุษย์ ได้แก่ความรู้ที่เนื่องด้วยปฏิบัติการทางสังคม เช่น การสื่อสาร ถ่ายทอด แสวงหา เอื้ออำนวยการ และที่เป็นมรดกตกทอดต่อกันมา เป็นสมบัติของมวลมนุษย์ พอจำแนกได้ 3 อย่าง คือ

สูตร หรือสูตร ความรู้ที่ได้สดับ เล่าเรียน หรือถ่ายทอดต่อกันมาแบ่งย่อยเป็น 2 อย่าง

ความรู้ที่ได้สดับรับฟัง บอกเล่า เล่าเรียน หรือถ่ายทอดต่อกันมา ความรู้ที่บางศาสนาถือว่าได้รับการเปิดเผยแจ้งدلใจจากองค์บรมทัญญู ความเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ความเชื่อถือต่าง ๆ

ญาณ ความรู้ ความหยั่งรู้ ความบริสุทธิ์ ความรู้ตรงตามภาวะ หรือปัญญาที่ทำงานออกผลเป็นเรื่อง ๆ หรือมองเห็นตลอดสายในด้านหนึ่ง ญาณเป็นความรู้ระดับสุดยอดของปัญญามนุษย์ และเป็นผลสำเร็จสำคัญของมนุษย์

3.การบริหาร

การบริหารเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดการระเบียบอย่างเป็นระบบ คือ มีหลักเกณฑ์ และทฤษฎีที่พึงเชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหาร โดยลักษณะนี้การบริหารจึงเป็นศาสตร์ (Science) เป็นศาสตร์สังคม ซึ่งอยู่กลุ่มเดียวกับวิชา

จิตวิทยา สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารแต่ละคน ที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อม การบริหารก็จะมีลักษณะเป็นศิลป์ (Arts)

คำว่า “การบริหาร” คือ การบริหาร (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูง มีหน้าที่เน้นหนักที่การกำหนดนโยบายที่สำคัญและการกำหนดแผน เป็นคำที่นิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) ในส่วนของคำว่า การจัดการ (Management) จะเน้นการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายหรือแผนที่ได้วางไว้ นิยมใช้สำหรับการจัดการธุรกิจ (Business Management)

การบริหาร เกิดขึ้นพร้อมกับสังคมมนุษย์ และพัฒนามาเรื่อยๆ ในช่วงแรก อาจเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เช่นในครอบครัว หมู่บ้าน วัด ชุมชน และอื่นๆ ต่อมาเมื่อโลกมีความเจริญขึ้น สภาพแวดล้อมและสังคมมีการเปลี่ยนแปลง มนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อความอยู่รอด เช่นการล่าสัตว์มีการแบ่งงานกันทำ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์วางไว้

คำนิยามความหมายประการหนึ่งของการบริหาร (Management) ที่ได้ยินกันบ่อย ๆ ก็คือ การบริหารนั้น คือ การทำให้งานลุล่วงสำเร็จไปโดยใช้ให้ผู้อื่นกระทำ (Management is getting things done through other people)

นิยามความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่าการบริหาร (Administration) หมายถึง กิจกรรมของกลุ่มบุคคลที่ร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน (The activities of groups operating to accomplish common goals)

ความหมายของการบริหาร (Administration) ตามพจนานุกรมนั้นหมายถึงว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการหรือการจัดการเกี่ยวกับราชการ

การบริหาร คือ การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยคน เงิน วัสดุสิ่งของ เป็นอุปกรณ์ในการปฏิบัติงาน

Administration มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า (Administrare) ซึ่งแปลว่าการรับใช้ การจัดการ การปฏิบัติการกิจ การอำนวยความสะดวก (To serve, To manage, To conduct, To direct) ในทางการบริหารเรามักจะเน้นความหมายของคำว่า (Administration) ไปในแง่ของการรับใช้ เพราะถือว่าข้าราชการต้องเป็นผู้รับใช้ประชาชน มิใช่เป็นเจ้านายประชาชน

ปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในวงการบริหารของไทย ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริหารว่า หมายถึงการร่วมมือดำเนินการหรือปฏิบัติงานในองค์การใดๆ

การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่ (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานเป็นการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการจัดการทรัพยากรการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานบุคคล คือ การปฏิบัติการเกี่ยวกับตัวบุคคลหรือตัวเจ้าหน้าที่ ในองค์การใดองค์การหนึ่ง นับตั้งแต่การสรรหาคนเข้าทำงาน การคัดเลือก การบรรจุแต่งตั้งโยกย้าย การฝึกอบรม การพิจารณาความดีความชอบ การเลื่อนตำแหน่ง การเลื่อนเงินเดือน การปกครองบังคับบัญชา การดำเนินการทางวินัย การให้พ้นจากงาน และการจ่ายบำเหน็จบำนาญเมื่อออกจากงานไปแล้ว การบริหารงานที่กล่าวนี้เพื่อที่จะให้ได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและใช้บุคคลนั้นให้เกิดประโยชน์แก่องค์การในด้านประสิทธิภาพของงาน และเกิดผลงานมากที่สุด ดังที่ศาสตราจารย์ไนโกร (Felix B Nigro) ได้กล่าวอย่างกะทัดรัดว่า การบริหารงานบุคคลนั้นคือศิลปะในการเลือกสรรคนใหม่ และใช้คนเก่าในลักษณะที่จะให้ผลงานและบริการจากการปฏิบัติงานของบุคคลเหล่านั้นมากที่สุดทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ ถ้าเปรียบเทียบทรัพยากรทางการบริหาร (Management Resources) ต่าง ๆ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Material) เครื่องจักร (Machine) และวิธีการ (Method) เราจะเห็นว่าคนหรือทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญ เพราะผู้บริหารจะต้องใช้คนให้ทำงาน ต่าง ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด และคนจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรอื่น ๆ ให้ทำงานให้ได้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ คุณภาพของคนจะเป็นปัจจัยที่บ่งชี้ถึงความสำเร็จขององค์การธุรกิจ เพราะปัจจุบันองค์การต่าง ๆ สามารถจัดหาเงิน เครื่องมือ เทคโนโลยี และอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ใกล้เคียงกันแต่ถ้าคนไม่มีความสามารถ และผู้บริหารไม่สามารถบริหารคนให้ปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย และมีศักยภาพเหนือคู่แข่งได้ ธุรกิจก็อาจประสบความล้มเหลวในการดำเนินงาน โดยเฉพาะในปัจจุบัน และอนาคตที่การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และคาดเดายากคนจึงไม่เพียงแต่เป็นทรัพยากร แต่เป็นสินทรัพย์ที่องค์กรต้องดำรงรักษา และต้องพัฒนาองกงามอยู่เสมอ ดังนั้นการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) จึงไม่ใช่แค่ขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากการวางแผน และการจัดองค์การเท่านั้น แต่เป็นขั้นที่สำคัญขั้นหนึ่งในกระบวนการจัดการ และเป็นการจัดหาบุคลากรให้เหมาะสมกับความต้องการของลักษณะงานทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ (Put the right man on the right job at the right time.) เป็นหลักการสำคัญมากในการบริหารงานบุคคล (Personnel Management) ในทุกองค์การ

หลักการบริหารในลักษณะของอักษรย่อ POLE ออกเป็น 4 ส่วนคือ 1.การวางแผน (Planning) 2.การจัดองค์การ (Organizing) 3. ภาวะผู้นำ (Leading) 4. การประเมินผล

(Evaluating) ได้กล่าวว่า เริ่มเน้นที่ระบบของการประเมินผล และพบว่าการควบคุม การบังคับบัญชา การสั่งการ การจูงใจ การสื่อข้อความ มีลักษณะที่สัมพันธ์กันอย่างมาก และเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยทักษะ ให้ศึกษารวมกันในส่วนที่เรียกว่าการนำองค์การ (Leading) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้คือ

การวางแผน (P = Planning) หมายถึง การคิดหาวิธีการที่จะใช้ในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับรายละเอียดของงานที่จะทำในอนาคต ทั้งนี้เพื่อต้องการที่จะให้งานที่จะทำนั้น ๆ บรรลุเป้าหมายและเป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

การจัดองค์การ (O = Organizing) หมายถึงการจัดรูปงาน หรือการจัดโครงสร้างขององค์การ หมายถึงการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในเชิงกายภาพขององค์การ เช่น การกำหนดตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ สายการบังคับบัญชา แผนภูมิขององค์การ เป็นต้น

ภาวะผู้นำ (L = Leading) ได้ให้ความเห็นว่า หมายถึง ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและอำนาจของตนกระตุ้นชักนำให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้นเต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการโดยมีเป้าหมายขององค์การเป็นจุดหมายปลายทาง

การประเมินผล (E = Evaluating) หมายถึง การตรวจสอบเปรียบเทียบผลงานที่สำเร็จแล้ว เพื่อเปรียบเทียบกับแผนงานและวัตถุประสงค์ ผลของการประเมินจะเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแผนงาน และวิธีการปฏิบัติงานในโอกาสต่อไป

การนำองค์การให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องอาศัยส่วนประกอบ 4 ประการ คือ

- 1) มีการวางแผนงานที่จะทำ
- 2) ต้องมีการจัดองค์การเพื่อกำหนดตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ เป็นต้น
- 3) มีความเป็นผู้นำทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการกระตุ้นการทำงานของแต่ละหน่วยงาน
- 4) มีการตรวจสอบประเมินผลงาน ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงแผนงานให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป

4.ทฤษฎี : กระบวนการบริหาร POSDCoRB

ชื่อย่อที่ผสมจากอักษรตัวต้นของชื่อเต็มเพื่ออธิบายถึงหน้าที่การบริหาร และอักษรตัวต้นนั้นจะหมายถึง 1. การวางแผน (Planning) 2. การจัดองค์การ (Organizing) 3. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) 4.การสั่งการ (Directing) 5. การประสานงาน (Co - ordinating) 6. การรายงานผล (Reporting) 7. การงบประมาณ (Budgeting) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การวางแผน (P = Planning) หมายถึง ผู้บริหารต้องตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอย่างไร กำหนดเป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวขององค์กร และการวางแผนแนวทางในการกระทำดังกล่าวนี้ ผู้บริหารต้องพยากรณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เช่น แผนงานที่วางไว้เพื่อภาวะเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองไม่อาจนำไปใช้ได้ ในทางปฏิบัติในภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำ

การวางแผนเป็นการพิจารณาและกำหนดแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายที่ปรารถนา เปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันกับอนาคต เป็นการคาดการณ์สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น ฉะนั้นการวางแผนจึงเป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่พิจารณากำหนดแนวทางปฏิบัติงาน มีรากฐานการตัดสินใจตามวัตถุประสงค์ ความรู้และการคาดคะเนอย่างใช้ดุลพินิจ

การวางแผน คือ กระบวนการคิดวิเคราะห์ เพื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ที่ต้องการโดยมีการคาดคะเนปัญหาต่าง ๆ พร้อมกับระบุผลสำเร็จต่าง ๆ ที่ต้องการจะนำกิจการมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งเอาไว้

ความสำคัญของการวางแผนไว้ 5 ประการ คือ

1) การวางแผนช่วยให้สามารถระบุเป้าหมายผลสำเร็จ นั่นคือ การระบุผลงานที่วัดด้วยตัวเกณฑ์ต่าง ๆ จะสามารถกำหนดขึ้นมาได้ พร้อมกับแผนงานและกำหนดเวลาการทำงานตามแผน ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารและหัวหน้างานทุกระดับทราบถึงสิ่งที่ต้องการทำให้สำเร็จลุล่วงไป ที่เป็นผลงานรวมขององค์กรและผลงานย่อย ๆ ของแผนก ต่าง ๆ ด้วย

2) การวางแผนช่วยในการกำหนด หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องทำอะไร ด้วยเหตุผลใด และต้องทำเมื่อไร ซึ่งจะช่วยให้สามารถเชื่อมโยงและรวบรวมกิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำโดยหลาย ๆ ฝ่ายให้เข้ากันได้ในเวลาเดียวกัน ก็สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน

3) การวางแผนช่วยให้กิจการสามารถมีนโยบายที่ชัดเจน ที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องชี้แนะและประสานการทำงานของบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็แยกกันรับผิดชอบทำการตัดสินใจแก้ไขปัญหาในหน้าที่งานของตน

4) การวางแผนช่วยให้มีการคาดคะเนปัญหาที่อาจเกิดขึ้นล่วงหน้า และทำการป้องกันหรือแก้ไขก่อนความเสียหายจะเกิดขึ้น

5) การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารสามารถใช้วิธีการควบคุมที่คล่องตัวและให้งานสำเร็จผลลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งนี้ต้องอาศัยแผนงานต่าง ๆ คือวัตถุประสงค์ นโยบาย และแผนงานเป็นเครื่องกำกับ ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลที่ต้องการให้ควบคุมในเป้าหมายและหลักการ

การที่จะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่าง มีประสิทธิภาพนั้น ความสำคัญของการวางแผนอาจมีดังนี้

- 1) การวางแผนมีความสำคัญเท่ากับการทำ
- 2) การวางแผนอาจช่วยให้ผู้บริหารพ้นจากความล้มเหลว
- 3) การวางแผนช่วยให้ผู้บริหารมีความหวังที่จะได้ผลงานที่ถูกต้องและใกล้เคียงกับแผนที่วางไว้
- 4) การวางแผนทำให้เกิดความเชื่อมโยง
- 5) การวางแผนไม่เพียงแต่เป็นการหาคำตอบให้แก่ปัญหาแต่ละปัญหาแต่ยังเป็นวิธีการหรือแนวทางใหม่สำหรับดำเนินการด้วย
- 6) การวางแผนช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 7) การวางแผนช่วยลดต้นทุนการปฏิบัติงาน

การจัดองค์การ (Organizing) องค์การหรือหน่วยงานจะเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพและคุณภาพของผู้ปฏิบัติงาน ควบคู่ไปกับความรู้ความสามารถของผู้บริหารด้วย หากผู้บริหารสามารถจัดการเกี่ยวกับเรื่องคนได้แล้ว ปัญหา อื่น ๆ แทบจะหมดไปสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ในองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในปัจจุบัน ไม่ว่าปัญหาขาดคนทำงาน บุคคลทำงานไม่มีประสิทธิภาพ ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการบริหารบุคคลที่ขาดประสิทธิภาพของผู้บริหารหรือผู้จัดการ การบริหารงานบุคคลที่ดีจะช่วยแก้และลดปัญหาต่าง ๆ ได้หากผู้บริหารมีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารงานบุคคลที่ถูกต้อง

องค์การที่เป็นแบบแผนนั้น หมายถึงความร่วมมือกันระหว่างบุคคลหลายคนซึ่งมีความตั้งใจจริงที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การในลักษณะใหม่ โดยนิยามองค์การว่า คือ ระบบเปิดที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ประกอบด้วย สิ่งนำเข้า (Input) กระบวนการเปลี่ยนแปลง (Transformation) และผลผลิต (Output) (an organization may be define as an open dynamic system, that is, which is characterized by a continuing process of input, transformation and output)

องค์การปฏิบัติงานได้อย่างเต็มความสามารถจึงจำเป็นต้องจัดแบ่งหน้าที่การทำงานกันก็ต้องจัดหมวดหมู่ของงานที่เป็นอย่างเดียวกันหรือมีลักษณะใกล้เคียงกันมารวมเข้าด้วยกัน เรียกว่า ฝ่ายหรือแผนกงาน แล้วจัดให้คนที่มีความสามารถในงานนั้น ๆ มาปฏิบัติงานรวมกันในแผนกนั้น และตั้งหัวหน้างานขึ้นรับผิดชอบควบคุม

การจัดองค์การอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะขององค์การย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้

- 1) ทำให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ทำให้งานทุกอย่างในองค์การดำเนินไปด้วยความสำเร็จด้วยดี

- 3) ทำให้ประหยัดและคุ้มค่า เพราะไม่เกิดปัญหาความซ้ำซ้อน
- 4) ทำให้องค์กรสามารถพัฒนาและเจริญเติบโตต่อไป
- 5) ทำให้สมาชิกเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน
- 6) ทำให้สมาชิกในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

การจัดคนเข้าทำงาน (S = Staffing) คือ การบริหารบุคคลเกี่ยวข้องกับการจัดหาบุคคลที่เหมาะสมในการปฏิบัติงาน

การดำเนินการบริหารงานบุคคลซึ่งเป็นกระบวนการของการสรรหาและคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่หน่วยงาน มีการปฐมนิเทศและมอบหมายงานให้ทั้งบุคลากรใหม่และบุคลากรเก่า มีการบำรุงรักษา สนับสนุน การเลื่อนตำแหน่ง มีการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร มีการพิจารณาความดีความชอบ และดูแลเรื่องสวัสดิการ

การสั่งการ (D = Directing) หมายถึง หน้าที่การสั่งการเกี่ยวข้องกับการปจจัยทางบุคคลภายในองค์กร เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกทุกคนภายในองค์กรต่างรวมพลังเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารต้องมีหน้าที่ออกคำสั่ง ชี้แนะผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาว่า จะต้องปฏิบัติงานอย่างไรเมื่อไรและต้องเป็นที่แน่ใจได้ว่าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทราบถึงความต้องการของผู้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงาน

การสั่งการเป็นการตัดสินใจของผู้บริหารในการกำหนดให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติงานหรือดำเนินการในลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือเป็นการตัดสินใจในการเลือกทางเดินขององค์กรได้

การสั่งการ หมายถึง การใช้อำนาจและอิทธิพลของผู้บริหารในการชักจูงให้ผู้ปฏิบัติงานตามที่ได้มอบหมาย ตามตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ในแต่ละสายงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

การสั่งการหรือการอำนวยการยังหมายถึง การชี้นำ (Leading) เป็นศิลปะอย่างหนึ่ง มิใช่เป็นการสั่งการแต่เพียงอย่างเดียว การอำนวยการจะต้องทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่าเป็นการช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน มิใช่ใช้อำนาจ สั่ง หรือบังคับ ให้ทำ ดังนั้นการอำนวยการจึงควรประกอบด้วยกิจการหลายประการดังนี้

1) การตัดสินใจ (Decision-Making) หมายถึงการตัดสินใจเลือกทางปฏิบัติซึ่งมีหลายทางเป็นแนวปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ การตัดสินใจนี้อาจเป็นการตัดสินใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งหลายอย่าง เพื่อความสำเร็จตรงตามเป้าหมายไว้ ในทางปฏิบัติการตัดสินใจมักเกี่ยวข้องกับปัญหาที่ยุ่ยากสลับซับซ้อนและมีวิธีการแก้ปัญหาให้วินิจฉัยมากกว่าหนึ่งทางเสมอ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้วินิจฉัยปัญหาว่าจะเลือกสั่งการปฏิบัติโดยวิธีใดจึงจะบรรลุเป้าหมายอย่างดีที่สุดและบังเกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่องค์การนั้น การตัดสินใจนี้บางท่านเรียกว่า การตัดสินใจสั่งการ

2) สั่งการ (Commanding) หมายถึงการที่ผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างาน มอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะมอบหมายโดยการสั่งด้วย วาจาหรือเป็นลายลักษณ์อักษร

3) การจูงใจ (Motivation) หมายถึงการที่ผู้จัดการหรือผู้บริหารมีความเห็น ตรงกันว่าพนักงานเป็นผู้ที่มีชีวิตจิตใจ ต้องให้ความสำคัญกับสวัสดิการ เพิ่มค่าจ้างให้สูงขึ้น ปรับปรุงสภาพการทำงานและเสริมกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเพื่อจูงใจให้ทำงาน เพราะ ความสำเร็จขององค์การส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความมากน้อยของการจูงใจพนักงานให้ ทำงานด้วย

4) การสร้างขวัญในการทำงาน (Morale building) หมายถึงความพึงพอใจ และความตั้งใจในการทำงานของบุคคลที่จะอุทิศทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น สติปัญญา แรงกาย เวลา ทรัพย์สิน เพื่อสนองความต้องการและวัตถุประสงค์ขององค์การ

5) การประสานงาน (CO = Co-ordinating) หมายถึงการจัดระเบียบการทำงานและการติดต่อกันเพื่อให้งานและเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ร่วมมือปฏิบัติการเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียว ไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน ขัดแย้งกัน หรือเหลื่อมล้ำกัน

6) การสื่อสาร (Communication) หมายถึงการส่งข่าวสารจากบุคคลหนึ่งไป อีกบุคคลหนึ่ง โดยการออกคำสั่งหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในองค์การ เพราะการ ติดต่อสื่อสารที่ดีนั้น ก็จะทำให้การดำเนินงานขององค์การราบรื่นไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การประสานงาน (CO = Co-ordinating) หมายถึง การปฏิบัติงานของสมาชิก ขององค์การต้องมีความเกี่ยวข้องระหว่างกัน ดังนั้นการประสานงานจะก่อให้เกิดความร่วมมือ ในการปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการประสานงาน การประสานงาน คือจัดระเบียบการทำงานไม่ให้ ก้าวก่ายกัน ติดต่องานให้หน่วยงานย่อยต่าง ๆ ขององค์การ และประสานคนให้ ทำงานโดยราบรื่นไม่ให้ขัดแย้งกัน

การประสานงานมีความสัมพันธ์อย่างยิ่ง กล่าวคือ ต้องจัดระบบประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและกำไรขององค์การ และยังจะช่วยลดค่าใช้จ่าย และความยุ่งยากต่าง ๆ ลงไปได้มาก

การประสานงาน (Co - ordinating) หมายถึงการจัดให้มีวิธีการประสานกิจกรรม ต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันขององค์การ

สาระสำคัญของการประสานงานมี 4 ประการ กล่าวคือ

1) การประสานนโยบายหรือวัตถุประสงค์ ในองค์การมีวัตถุประสงค์ 3 ระดับ คือวัตถุประสงค์หลัก วัตถุประสงค์ในการบริหาร และวัตถุประสงค์ เฉพาะกรณีวัตถุประสงค์

เหล่านี้แต่ละวัตถุประสงค์ยังมีส่วนย่อยลงไปอีกจึงจำเป็นต้องประสานงานระหว่างวัตถุประสงค์ให้ตรงกัน

2) ประธานเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ องค์การโดยทั่วไปมีบุคลากรจำนวนมาก มีความรู้ ความสามารถ ทักษะคติ และนิสัยต่าง ๆ กัน จำเป็นต้องมีการประสานงานให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มิฉะนั้นการขัดแย้ง การริษยา และชิงดีชิงเด่นย่อมจะเกิดขึ้นโดยง่าย

3) ประสานการเงินและวัสดุ คือการจัดงบประมาณและวัสดุให้ได้สัดส่วนกัน และจัดเตรียมไว้ให้ทันฤดูกาลทำงาน

4) ประสานกระบวนการปฏิบัติงานกับวัตถุประสงค์ การปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น การจัดรูปงาน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และนโยบายขององค์การ

การรายงานผล (R = Reporting) หมายถึง การทำรายงานเป็นหน้าที่เกี่ยวกับการรายงานผลการปฏิบัติงานและเป็นแนวทางที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติได้ ในที่นี้รวมทั้งการติดต่อสื่อสารด้วย การทำรายงานให้ผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารู้ถึงความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องดำเนินการ

การจัดทำรายงาน เป็นการแสดงข้อเท็จจริงให้เห็นถึงรายละเอียดของงานที่ทำไป ทำให้ผู้บริหารรู้ถึงผลงาน ความก้าวหน้าของงาน และอุปสรรคที่เกิดขึ้น

การทำรายงานผล (Reporting) หมายถึงการรายงานผลการปฏิบัติงานและการประชาสัมพันธ์ขององค์การในการบริหารงานนั้นเพื่อให้ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์การหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์การและประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และเป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชาและประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

การงบประมาณ (B = Budgeting) หมายถึง งบประมาณเป็นแผนงานชนิดหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการใช้จ่ายเงินจำนวนหนึ่งเพื่อบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ นอกจากงบประมาณจะเป็นแผนงานชนิดหนึ่งแล้ว งบประมาณยังเป็นแนวทางของการควบคุมด้วย

การจัดทำงบประมาณนั้นควรพิจารณา ว่างบประมาณนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดของการใช้จ่ายในรูปของบัญชีการเงินขององค์การซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อตรวจสอบและประเมินผลการทำงานว่ามีค่าใช้จ่ายอย่างถูกต้อง และชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการใช้เงิน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงาน

ความสำคัญและเป็นพื้นฐานในการบริหาร ซึ่งประกอบไปด้วย คน เงิน วัสดุสิ่งของ และการจัดการด้านเครื่องมือ เครื่องจักรรวมถึงอำนาจหน้าที่ระยะเวลาในการทำงานและความสะดวกต่าง ๆ ในการทำงานด้วย

หน้าที่ของนักบริหาร คือ ควรกำหนดว่า นักบริหารควรมีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและจะต้องมีอำนาจในการกำหนดและการบริหารด้วย

ปัจจัยขั้นมูลฐานที่ทำการบริหารงานประสบผลสำเร็จได้มี 5 ประการคือ ต้องมีการวางแผนงาน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน การควบคุม

องค์การในทุกวันนี้ นับว่า ได้มีปัญหาผลกระทบจากอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมเป็นอันมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคลในองค์การโดยตรง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เท่าที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในส่วนที่เป็นเศรษฐกิจ เทคนิควิทยาการ และสภาพสังคม ล้วนแต่เห็นได้ชัดแจ้งว่า จะมีผลกระทบทำให้การบริหารงานบุคคลต้องมีความสำคัญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมากปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบริหารงานบุคคลขององค์การ อาจกล่าวได้ดังนี้ คือ

1) ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลง และความผันผวนทางเศรษฐกิจของประเทศเกือบจะควบคุม และแก้ไขไม่ได้ ทำให้มีผลกระทบต่อสภาพการผลิตของธุรกิจตลอดไปจนถึงปัญหาระดับราคาสินค้าที่สูงขึ้นจากราคาน้ำมัน และต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ทำให้สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนยากลำบากยิ่งขึ้น และทำนองเดียวกันปัญหาทางด้านการจ่ายผลตอบแทนที่พอเพียงสำหรับคนงานเพื่อให้ตามทันกับค่าครองชีพ ก็กลายเป็นปัญหาหนักอกที่ทุกหน่วยงานจะต้องแก้ไข เพื่อให้ผลผลิตต่าง ๆ สูงขึ้นจากวิธีการบริหารงานบุคคลที่สามารถทำได้ถูกต้อง

2) ปัจจัยทางด้านเทคนิควิทยาการ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วมากของเทคโนโลยีที่ส่งผลให้เทคนิควิธีทำงานต้องเปลี่ยนไปนั้น มีผลกระทบโดยตรงต่อสภาพการทำงานในองค์การมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เครื่องจักรสมรรถนะสูง และเครื่องมืออัตโนมัติหลาย ๆ ชนิด ได้ถูกยอมรับและนำเข้ามาทำงานแทนคนด้วยเหตุผลความจำเป็นหลาย ๆ ประการ ซึ่งในกรณีเช่นนั้น ต้องแก้ไขให้การอบรม และจัดสรรหน้าที่การงานตลอดจนปรับปรุงกำลังคนในจุดต่าง ๆ ใหม่ นับว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำ ซึ่งปัญหาด้านการออกแบบงานใหม่ให้ถูกต้องหรือการต้องเร่งพัฒนาคนงานให้มีความสามารถในช่วงเวลาสั้น ๆ นั้น นับได้ว่าเป็นสิ่งที่ยุ่งยากที่ต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ และการดำเนินงานด้วยวิธีการพิเศษหลาย ๆ ประการจึงจะได้ผล

3) ปัจจัยทางด้านสังคม ปัจจัยที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมนี้จะมี ความสำคัญมากเป็นพิเศษ ในสังคมปัจจุบันที่คนมีการศึกษามากขึ้น ความต้องการต่าง ๆ ย่อมมีมากขึ้น และเปลี่ยนชนิดไป ความพอใจในงาน และคุณภาพชีวิตนับว่าเป็นปัญหาสำคัญที่สุดของคนในยุคปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้มีผลทำให้ทัศนคติ และค่านิยม ตลอดจนสิ่งจูงใจต่าง ๆ ของคนในยุคใหม่โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว ต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก การเข้า

ตรวจสอบได้ถูกต้องและมีศิลปะในการจูงใจที่ไม่ซ้ำแบบเดิม นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องดำเนินการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การที่จะสามารถเผชิญกับปัญหาท้าทายต่าง ๆ เหล่านี้ จึงนับเป็นเรื่องสำคัญที่องค์การธุรกิจส่วนมากต้องพยายามมุ่งสนใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานทางด้านการบริหารงานบุคคล คือ

- 1) ต้องพยายามเข้าใจถึงความต้องการทางจิตวิทยาหรือทางใจของคนงาน
- 2) ต้องพิจารณา และยกระดับความสามารถของงานวิชาชีพด้านการบริหารงานบุคคล ซึ่งความพยายามของสมาคมวิชาชีพ คือสมาคมการจัดการงานบุคคลแห่งประเทศไทยที่ได้มุ่งสร้างสรรค์ความรู้ และเทคนิคของงานด้านนี้ให้แพร่หลายมาช้านานแล้วนั้น นับได้ว่ามีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อสังคมธุรกิจ และประเทศชาติโดยรวม
- 3) ต้องให้ความสนใจกับการวิจัยศึกษาปัญหาด้านการบริหารงานบุคคล เรื่องนี้นับว่าขาดแคลนเป็นอย่างมาก ซึ่งถ้าหากได้ให้ความสนใจ ค้นคว้าวิจัยปัญหาอย่างลึกซึ้งทีละด้านเรื่อยไปแล้ว ในระยะยาว การได้ข้อเท็จจริงหรือความรู้มากขึ้น จะช่วยให้การบริหารงานบุคคลมีคุณภาพและทำได้ผลมากยิ่งขึ้น

5.สรุป

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดด้านการเมือง การปกครอง เสรีภาพของประชาชน และเทคนิควิทยาการต่างๆ ทำให้มีการพัฒนาในด้านต่างๆ และองค์การ ทำให้แนวคิดทางการบริหารเป็นไปอย่างมีหลักเกณฑ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน ทุกองค์การเกี่ยวข้องกับการบริหาร โดยองค์การใดบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้องค์การมีความก้าวหน้า และมั่นคง รวมทั้งมีส่วนให้สังคมเจริญรุ่งเรืองด้วย และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารงานนั้น ต้องมีเงินงบประมาณ การติดต่อสื่อสารที่ดี การมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการตัดสินใจวินิจฉัยสั่งการ ทั้งนี้ผู้บริหารที่ดีควรเปิดใจยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาบ้างเพราะถ้าช่วยกันคิดช่วยกันระดมมันสมองหลายๆคนแล้วเชื่อว่าการบริหารจัดการองค์กร นั้นคงเป็นเรื่องง่ายๆ ที่นำเสนอมาเพื่อให้นำมาปรับปรุงแก้ไขให้องค์กรประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป

บรรณานุกรม

- กิตติมา ปรีดีดีลิก, **ทฤษฎีบริหารองค์การ**, กรุงเทพมหานคร : ธารณาการพิมพ์, 2529.
- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติการปกครองคณะสงฆ์ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายปริยัติปกครอง กองศาสนศึกษา กรมการศาสนากระทรวง ศึกษาธิการ, 2527.
- ชูป กาญจนประกร, **รัฐประศาสนศาสตร์ ในหนังสือสังคมศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2509).
- ดิณ ปรัชญพฤทธิ และ อิสระ สุวรรณบล, **ปทานุกรมการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย , 2514.
- ณัฐพันธ์ เขจรนนท์, **การจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท ส. เอเชียเพรส (1989) จำกัด, 2550.
- ธีรยุทธ พึ่งเพียร,ดร. และ ดร.สุพล สุยะพรหม, **การบริหารงานบุคคลและวิชาความถนัดเชิงวิเคราะห์**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, 2543.
- ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภาพพจน์, 2536.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พยอม วงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา, 2537.
- พงศ์สันต์ ศรีสมทรัพย์ และชลิตา ศรมณี, **หลักการจัดองค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง , 2537.
- ศิริอร ชันธหัตถ์, **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ, 2541.
- สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหารงาน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, แก้ไขเพิ่มเติม, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2538.
- สมคิด บางโม, **องค์การและการจัดการ**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทวิทยพัฒน์, 2540.
- สุรชาติ ิน หนองคาย, **หลักการบริหารและการพัฒนาองค์กรสาธารณสุข**, กรุงเทพมหานคร : คณะสาธารณสุขศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

ทฤษฎีกำเนิดรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา

Theories of state origin according to Buddhism

พระอธิการจรัญ สีสโงโต¹

พระครูอุทิศธรรมคุณ²

สุวิชัย อินทกุล³

บทคัดย่อ

มนุษย์ในอดีตยังขาดที่เพื่อ ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจไม่ว่าจะเป็นใดก็ตามที่ มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบได้ก็จะกล่าวอ้างว่าเป็นสิ่งที่พระเจ้าผู้มีอำนาจเหนือตนดลบันดาลให้เกิดขึ้น มีขึ้น แม้แต่เรื่องการกำเนิดรัฐ พระเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดและสร้างรัฐ เชื่อว่าพระเจ้าสร้างรัฐขึ้นมาเพื่อปกครองมนุษย์ เพื่อลงโทษบาปที่มนุษย์ได้กระทำให้ โดยปกติแล้วมนุษย์ในสภาพธรรมชาติมีความรู้สึกร่วมกันอยู่ร่วมกันในสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมมีเจตนารมณ์ทั่วไป ซึ่งเป็นการพิทักษ์รักษา และให้สวัสดิการแก่ส่วนรวม และเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายทั้งมวล และเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม

ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่ได้มองเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ได้ตรัสความหมายของรัฐเอาไว้โดยตรง แต่เท่าที่ได้ประมวลจากคำสอน ทำให้พอสรุปได้ว่า รัฐ ในทัศนะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นอะไรมากกว่าสถานที่คั่นหาสิ่งจะธรรมและการอยู่ดีกินดีของประชาชน ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งถึงเป้าหมายทางสังคมเป็นสำคัญมากกว่ารูปแบบของรัฐหรือการปกครอง

บทความนี้นำเสนอ ทฤษฎีการกำเนิดรัฐตามแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก ว่ามนุษย์ มาอยู่ร่วมกันได้อย่างไร จนกลายเป็น ชุมชน สังคม เมือง รัฐ เป็นพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ตามลำดับ และนำเสนอหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ว่าการกำเนิดรัฐ ของมนุษย์ เกิดจาก กรรมคือการกระทำของมนุษย์นั่นเอง กลุ่มที่มีความคิด ความชอบ เช่นเดียวกันก็จะ เป็นต้น

คำสำคัญ : ทฤษฎีกำเนิดรัฐ, พระพุทธศาสนา

Abstract

The man in the past lacked that. The mental attachment, whatever it is. The man who can not find the answer will claim to be what God has

¹ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

³ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

commanded him to do, even to the origin of the state. God created and created the state. Believe that God created a state to rule the human race. To punish the sin committed by man. Normally, human beings in a natural state are eager to live together in society. For this reason, the society has a general purpose. This is the treatment. And to the public. And is the source of all law. And it determines the relationship between members of society.

Buddhist beliefs The Buddha is not looking at the point. Do not say the meaning of the state directly. But as far as the doctrine. In conclusion, the state in the view of the Buddha is no more than a place to search for truth and prosperity of the people. The Buddha is more focused on social goals than the form of government or government.

This article is offered. The theory of state origin is based on the concept of Western philosophers, how humans come together to become a social, political, and social community. And present the doctrine of Buddhism. The birth of the human state of Karma is the act of man. Group with ideas Like liking it will be.

Keywords: State Generalization Theory, Buddhism

1.บทนำ

มนุษย์ได้พยายามแสวงหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า รัฐ กำเนิดมาได้อย่างไรนานนับศตวรรษแล้ว แต่เนื่องจากขาดพยานหลักฐานทางประวัติศาสตร์และทางมานุษยวิทยาอย่างเพียงพอ ทำให้มนุษย์จำต้องยอมรับเอาสมมติฐาน (Hypothesis) หลายประการมาใช้ ซึ่งสมมติฐานบางอย่างเหล่านั้นไม่เป็นที่ยอมรับมากนัก ในบรรดาสมมติฐานทั้งหลาย ข้อคิดเกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการน่าเชื่อถือที่สุด สอดคล้องแบบมีเหตุผลมากกว่าสมมติฐานอื่น ๆ รัฐน่าจะกำเนิดมาจากสถาบันครอบครัว ต่อมาได้เติบโตกว้างขวางขึ้น ขยายตัวเป็น เผ่าพันธุ์ มีลักษณะนิสัยใจคอเชื่อถือและเชื่อฟังผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสกว่า โดยเริ่มจากการเคารพบิดามารดา จนกลายมาเป็นสถาบันของเผ่าพันธุ์ ทำหน้าที่ปกครองประชาชนที่เป็นสมาชิกของเผ่าพันธุ์นั้น รัฐบาลในความหมายที่เป็นองค์การที่ใช้อำนาจปกครองเริ่มมาตั้งแต่ยุคที่มนุษย์มีเลี้ยงเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และเริ่มใช้หลักกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน เศรษฐกิจดังกล่าวก็ดี หลักกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็ดี ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมทางสังคมและมีผู้นำประมุขในยุคแรก ๆ คือหลักในการสืบสกุล ในระยะหลังเมื่อประชาชนเริ่มมีมากขึ้นจนเกินกว่าอาหารที่มีอยู่ ขุนเผ่าเร่ร่อนพเนจรก็เริ่มตั้งหลักแหล่ง ณ ที่อุดมสมบูรณ์ที่อาจเพาะปลูกได้ จนเมื่อเกิดการยังชีพแบบเกษตรกรรม รัฐในความหมายที่มีดินแดนเป็นองค์ประกอบสำคัญก็เกิดขึ้น ดินแดนจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้ความผูกพันทางญาติ มั่นคงยิ่งขึ้น สงครามและการครอบครองมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดรัฐและรัฐบาล รัฐจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น ชีววิทยา เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการใช้อำนาจปกครอง

2. ทฤษฎีกำเนิดรัฐ

ลัทธิเทวสิทธิ์

พระเจ้าเป็นผู้ให้กำเนิดและสร้างรัฐ เช่นในตะวันออกไกลเชื่อว่าผู้ปกครองสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้า พวกฮิบรูเชื่อว่าพระเจ้าสร้างรัฐขึ้นมาเพื่อปกครองมนุษย์ เพื่อลงโทษบาปที่มนุษย์ได้กระทำให้ในสมัยกลางยังยอมรับลัทธิเทวสิทธิ์นี้อยู่ แต่ผู้ปกครองต้องได้รับอำนาจผ่านทางศาสนจักรสมัยต่อมาพวกโปรเตสแตนต์อ้างว่า กษัตริย์ได้รับอำนาจโดยตรงจากพระเจ้า ซึ่งไม่ใช่เฉพาะอำนาจการปกครองเท่านั้น แต่กษัตริย์ได้รับอำนาจนี้จากพระกรุณาของพระเจ้าด้วย ซึ่งเรียกว่า ทฤษฎีอำนาจเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ ต่อมาเมื่อมีชนชั้นกลางเกิดขึ้น ได้เกิดความคิดเรื่องอธิปไตยของปวงชนขยายตัวกว้างขวางออกไป เห็นได้ว่าการปฏิวัติในศตวรรษที่ 17 และ 18 นั้นได้มีการกล่าวอ้างนามของประชาชนต่อต้านอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์

ทฤษฎีสัญญาประชาคม

เนื่องจากทฤษฎีประชาคมเป็นเจ้าของอธิปไตยได้รับความนิยมสูง ทำให้ลัทธิเทวสิทธิ์หมดความสำคัญลงไป ซึ่งทฤษฎีใหม่นี้มีแนวคิดที่ว่า มนุษย์เป็นผู้เริ่มก่อตั้งรัฐ โดยวิธีการที่ปัจเจกชนยินยอมพร้อมใจกันทำสัญญาประชาคม แต่มีการแปลความหมายแตกต่างกันไปตามนักทฤษฎีต่างๆ ในช่วงเวลาของการปฏิวัติของประชาชนในอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา

ธอมัส ฮอบส์

มีแนวคิดส่งเสริมอำนาจเด็ดขาดของกษัตริย์ และมุ่งให้รัฐบาลมีอำนาจโดยสมบูรณ์ ซึ่งก็คือสมบูรณาญาสิทธิราช เนื่องจากเชื่อว่าเป็นระบอบที่มีความมั่นคงและความเป็นระเบียบที่สุดเชื่อว่าเริ่มแรกมนุษย์ยังไม่เป็นสังคม แต่แยกกันอยู่ในสภาวะธรรมชาติ ซึ่งโหดเหี้ยม ยากจน น่าเกลียด โหดร้าย และสิ้น ซึ่งสภาพแบบนี้ไม่มีความรับผิดชอบ ไม่มีความยุติธรรม ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นของคนที่แสวงหามาได้ เป็นสงครามที่มนุษย์ทุกคนต้องกระทำเพื่อความอยู่รอดของตน ซึ่งไม่ผิดอะไรกับคนป่าเถื่อนตามความเชื่อของฮอบส์ มนุษย์จึงตกลงทำสัญญาประชาคมภายใต้องค์อธิปัตย์ องค์อธิปัตย์ไม่ใช่คู่สัญญา เพราะไม่ได้ร่วมทำสัญญาด้วย ประชาชนเป็นผู้มอบอำนาจให้องค์อธิปัตย์ปกครองโดยความสมัครใจของตนเองสัญญาประชาคมมีลักษณะถาวรและเรียกคืนไม่ได้ และบอกเลิกไม่ได้ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสัญญาควรจะเป็นองค์อธิปัตย์ และสนับสนุนอำนาจสูงสุดของสภานิติบัญญัติ

จอห์น ล็อก

จอห์น ล็อก มีคิดเห็นตรงกับธอมัส ฮอบส์ในเรื่องสภาพธรรมชาติอธิบายให้เห็นถึงสภาพธรรมชาติกับสภาพของสังคมที่มีการจัดระเบียบดีแล้ว โดยชี้ให้เห็นถึงความไม่สมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติในสภาพธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้ตัดสินคดีในกรณีที่มีความผิด แต่มีข้อบกพร่องคือ คำพิพากษาอาจไม่มีความยุติธรรมเพียงพอ ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะบังคับคดีและบางครั้งก็คล้ายกัน โทษที่ได้รับอาจแตกต่างกันมีวิธี 3 ประการคือ การจัดตั้งศาล เพื่อตีความกฎหมายอย่างยุติธรรม การจัดตั้งฝ่ายบริหาร เพื่อรักษากฎหมาย และการจัดตั้งฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพิพากษาคดีต่างๆ มนุษย์จำเป็นต้องสละสิทธิให้องค์กรที่จัดตั้งขึ้น เพื่อทำหน้าที่แทนทุกคน ทั้งนี้ต้องให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่สังคม ขั้นตอนทั้งหมดนี้กล่าวได้ว่าเป็นสัญญาคัดค้านการมีอำนาจสูงสุดของสภานิติบัญญัติ รัฐสภาต้องใช้

อำนาจอย่างจำกัดเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของสังคม อำนาจของรัฐสภาเป็นเพียงอำนาจที่ได้รับมอบหมายเท่านั้น อำนาจสูงสุดยังเป็นของประชาชน ซึ่งสามารถยุบสภาได้สนับสนุนให้เอกชนมีสิทธิในทรัพย์สิน ซึ่งเป็นเป็นการปกป้องสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลสังคมเกิดมาได้โดยการยินยอมสมัครใจของสมาชิกสังคม ซึ่งปกครองโดยเสียงข้างมาก

ฌอง ฌาคส์ รูสโซ

ยอมรับความคิดของจอห์น ล็อกในเรื่องสภาพธรรมชาติและอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ในสภาพธรรมชาติ มนุษย์เป็นคนดี มีความเห็นอกเห็นใจในความทุกข์ยากของผู้อื่นมนุษย์โดยสภาพธรรมชาติมีความรู้สึกอยากอยู่ร่วมกันในสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมมีเจตนารมณ์ทั่วไป ซึ่งเป็นการพิทักษ์รักษา และให้สวัสดิการแก่ส่วนรวม และเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายทั้งมวล และเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมเจตนารมณ์เกิดขึ้นภายหลังจากการรวมเป็นสังคม และเป็นสิ่งสูงสุดภายในรัฐ โดยรัฐเป็นเพียงตัวแทนของเจตนารมณ์ ซึ่งเจตนารมณ์ก็คืออำนาจอธิปไตยนั่นเองรัฐบาลสมควรให้เอกชนมีสิทธิเสรีภาพตามสมควร ภายใต้กรอบกฎหมาย รัฐต้องมีหน้าที่ปกป้องเสรีภาพของประชาชน นอกเหนือจากปกครองและรักษากฎหมายสิ่งที่ถูกต้องคือสิ่งที่กระทำโดยเจตนารมณ์ทั่วไป สิ่งใดผิดจึงไม่ใช่เจตนารมณ์ทั่วไปข้อบกพร่องของทฤษฎีสัญญาประชาคมมนุษย์ทำสัญญากันเพื่อก่อตั้งรัฐ แต่สมัยก่อนมนุษย์ไม่มีความรู้และความชำนาญเรื่องการปกครองเลยความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐนั้นไม่ใช่สัญญาด้วยความสมัครใจ เพราะมนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากการควบคุมของรัฐได้หากพิจารณาจากสัญญา สัญญาจะผูกพันเฉพาะบุคคลที่เซ็นสัญญานั้น รัฐจะมีสภาพต่อไปต้องมีการทำสัญญากันต่อไปอีกเป็นไปไม่ได้เลยที่มนุษย์ในสมัยโบราณไม่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันตามที่กล่าวอ้าง

ทฤษฎีธรรมชาติ

อริสโตเติล กล่าวว่ามนุษย์โดยธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองผู้ซึ่งสามารถสร้างความสำเร็จให้กับตนเอง มนุษย์ที่ไม่ได้อาศัยในรัฐจะเป็นพระเจ้าหรือสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่ง กิจกรรมการเมืองของมนุษย์เป็นเรื่องธรรมชาติ และมนุษย์กับการเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกรัฐเป็นธรรมชาติมีการเจริญเติบโตซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ และรัฐเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง สะท้อนให้เห็นได้ในปลายศตวรรษที่ 18 จากลัทธิอาณานิคม

3.ทฤษฎีกำเนตรัฐตามแนวพระพุทธศาสนา

ทฤษฎีในอัครคัมภีร์

มีพระสูตรที่กล่าวถึงเรื่องกำเนิดรัฐไว้ เช่น ในอัครคัมภีร์สูตร พระสูตรนี้เริ่มต้นจากการที่สามเณรสองรูป คือ สามเณรวาเสฏฐะและสามเณรภราทวาเชได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อประสงค์จะฟังธรรม สามเณรทั้งสองรูปนั้นเดิมเป็นพราหมณ์ที่นับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน กำลังอยู่ปริวาสกรรม เพื่อลดมานะ ละ ทิฐิความเห็นผิดต่างๆ ก่อนที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ทั้งสองนั้นเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนเมื่อมาบวชเช่นนี้พวกพราหมณ์ไม่ด่าว่าบ้างหรือ สามเณรทั้งสองรูปก็กราบทูลว่า พวกพราหมณ์พากันด่าว่าอย่างรุนแรง พระพุทธองค์จึงตรัสถามต่อไปว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นด่าว่าอย่างไรบ้าง สามเณรทั้งสองก็กราบทูลถึงคำด่าของพวกพราหมณ์ว่า

พรหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะประเสริฐที่สุด เป็นวรรณะขาว บริสุทธิ์ เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พวกอื่นนอกจากพรหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ เจ้าทั้งสองคนละวรรณะอันประเสริฐสุดเสียแล้วไปเข้ารีตวรรณะที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่ศรัทธาเป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกดำ เป็นพวกที่เกิดจากเท้าพรหม ข้อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคทรงสดับแล้วจึงตรัสแก่สามเณรทั้งสองรูปนั้นว่า พวกพรหมณ์เหล่านั้นระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเรามีได้จึงกล่าวอย่างนั้น พวกพรหมณ์เหล่านั้นเกิดมาจากโยนิของนางพรหมณ์ทั้งนั้น จะมาอ้างว่าตนสะอาดกว่าคนอื่นหรือเป็นวรรณะขาวอยู่พวกเดียวได้อย่างไร จากนั้นตรัสเรื่องมนุษย์สี่วรรณะที่ทำได้ดีทำได้ชั่วได้ชั่วเหมือนกัน และตรัสเล่าถึงการที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปฏิบัติต่อพระองค์ ซึ่งพรหมณ์ถือว่าเป็นพวกดำเพราะออกบวช (ในความคิดของพรหมณ์คนที่โกนหัวเส้นเป็นคนจััญไร) ด้วยความเคารพ

แล้วพระองค์ก็ตรัสเล่าถึงเรื่องราวดังกล่าว ที่พวกพรหมณ์เข้าใจผิดในเกณฑ์การตัดสินหรือการแบ่งชนชั้นของมนุษย์ให้สามเณรทั้งสองรูปเข้าใจ โดยตรัสเล่าถึงการเริ่มต้นของสังคมมนุษย์ว่าโดยล่วงระยะกาลยืดยาวช้านานที่โลกจะพินาศ เมื่อโลกพินาศอยู่โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้นอภิสสรพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิตเป็นอาหารมีรัศมีชานออกจากกายของตนเอง สัตว์จะไปได้อากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน แล้วทรงอธิบายถึงวิวัฒนาการของโลกที่กลับมาเจริญอีกครั้งหนึ่ง สัตว์เหล่านั้นก็มาจุติในโลกนี้อีกมีสภาพความเป็นอยู่เหมือนกับตอนที่อยู่ในชั้นอภิสสรพรหม คือ มีรัศมีในกาย ไม่ต้องกินอาหาร สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ จักรวาลทั้งสิ้นเป็นน้ำ มีดินไปหมด ยังไม่มีดวงดาว ไม่มีเพศ สัตว์ทั้งหลายดำรงชีพอยู่ด้วยความสุขสบายสิ้นกาลช้านาน ข้อความในพระสูตรต่อไปมีว่า โดยล่วงกาลยืดยาวช้านาน เกิดจันดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้จืด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝายอยู่ข้างบนฉะนั้น จันดินถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีกัลยาเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยดูจรงผั่งเล็กน้อยหาโทษมิได้ฉะนั้น เมื่อเกิดจันดินขึ้นดังนี้ เกิดมีสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนช่างสงสัย ใช้นิ้วจิ้มจันดินเหล่านั้นขึ้นมาชิมดู รสชาติของจันดินนั้นเกิดซาบซ่าไปทั่วร่างกาย ก็เกิดความพอใจและความอยากขึ้น สัตว์เหล่าอื่น ๆ ก็พากันทำตามคนช่างสงสัย นั้น บางคนเริ่มปั้นจันดินเป็นคำ ๆ แล้วบริโภค เมื่อบริโภคจันดินซึ่งเป็นอาหารหายทำให้รัศมีในกายหายไป ปรากฏดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ขึ้นมา ดาวเคราะห์ทั้งหลายก็ปรากฏ ร่างกายก็เริ่มเปลี่ยนแปลง ผิวพรรณก็เริ่มผดผกแตกต่างกันออกไป พวกที่ผิวพรรณดีก็ถือตัว ดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งาม เป็นเรื่องธรรมดาที่มนุษย์มีตัณหาอยู่ภายในจิตใจอยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งร่ำซึ่งเป็นวัตถุภายนอก จึงกระทำการต่าง ๆ ตามความอยากหรือตามความต้องการของกิเลสได้อย่างง่ายดาย เมื่อสัตว์ผู้หนึ่งกระทำสัตว์อื่น ๆ ก็กระทำเลียนแบบกัน เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมที่ผดผกจากเดิมก็ส่งผลให้ธรรมชาติมีความวิปริตแปรปรวนได้ การที่จิตใจของมนุษย์เริ่มตกต่ำลง เริ่มมีการถือตัวเหยียดหยามกันเรื่องผิวพรรณวรรณะนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความตกต่ำในสังคม ต่อมาจันดินนั้นก็หายไป เกิดสะเก็ด เกร็ดดินขึ้นมาแทนที่ตามลำดับ แต่มนุษย์ก็พากันดูหมิ่นเหยียดหยามเรื่องผิวพรรณวรรณะกันมากขึ้น อาหารเหล่านั้นก็หายไปทุกครั้ง และทุกครั้งที่อาหารหายไปพวกสัตว์เหล่านั้นต่างพากันบ่นเพ้อถึงด้วยความเสียดายถึงรสชาติของอาหารนั้น ๆ ผู้คนเป็นอันมากพอกความระทมทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งมากระทบ ก็มักจะบ่นกัน

อย่างนี้ว่า สิ่งของของเราทั้งหลายได้เคยมีแล้ว แต่เดี๋ยวนี้สิ่งของของเราทั้งหลายได้สูญหายไปเสียแล้วเมื่ออาหารหายไปพวกสัตว์ก็จะมาประชุมกัน แต่ไม่ได้มาประชุมกันปรึกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขหรือหาทางป้องกันไม่ให้อาหารนั้นหายไปอีกแต่อย่างใด เพียงแต่จับกลุ่มกันบนถึงอาหารที่หายไปนั้นว่า ดิฉัน ดิฉัน ด้วยความเสียดาย พวกสัตว์เหล่านั้นเพียงแต่รู้ว่าอาหารที่หายไปเป็นของดีเท่านั้น แต่ไม่รู้ชัดถึงว่าอาหารนั้นคืออะไร หลังจากเครื่องดินหายไปก็เกิดข้าวสาลีชนิดที่เป็นอาหารได้ เป็นข้าวที่ไม่มีรา ไม่มีแกลบ ข้าวสะอาดมีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร เมื่อเก็บไปบริโภคในตอนเย็นตอนเช้าก็จะออกกลับขึ้นมาใหม่ สัตว์ทั้งหลายก็พากันบริโภคข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ข้าวสาลีทำให้ร่างกายของมนุษย์มีวิวัฒนาการต่อไป ผิวพรรณวรรณะก็แตกต่างกันมากขึ้น เกิดมีเพศหญิงเพศชายขึ้นมา ทั้งสองเพศต่างก็เพ่งมองซึ่งกันและกันก็เกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเร่าร้อนภายในกาย และพากันเสพเมถุน สัตว์อื่น ๆ เห็นก็พากันด่าว่า โปรงฝุ่นใส่ ขว้างปา สัตว์ที่เสพเมถุนนั้น พร้อมทั้งห้ามเข้ากลุ่มเดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ผู้ใดต้องการที่จะเสพเมถุนก็ต้องหลบซ่อน โดยการสร้างสถานที่กำบังขึ้นมาปกปิดการกระทำนั้น

ในตอนนั้นแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้ง และการใช้ความรุนแรงในสังคม และยังแสดงถึงจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของรัฐ และข้อความในพระสูตรยังแสดงให้เห็นถึงการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสังคม เพราะไม่สามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสตัณหาที่มีอยู่ภายในจิตใจได้ และยังแสดงถึงการสะสมและเกิดทรัพย์สินของปัจเจกชนขึ้นครั้งนั้นสัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจคร้าน

หลังจากนั้นก็เริ่มเก็บสิ่งสมไว้ 2 วันบ้าง 4 วันบ้าง 8 วันบ้าง สัตว์เหล่าอื่นๆ ก็พากันสั่งสมตามอย่าง เมื่อสั่งสมกันมากเข้า ข้าวสาลีก็กลายเป็นมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มบ้าง ต้นที่ถูกเก็บเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับออกแทน จึงปรากฏว่าข้าวสาลีที่เก็บแล้วขาดเป็นตอน ๆ พวกมนุษย์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษาหารือกันปรารภถึงความเสื่อมทรามที่เกิดขึ้นโดยลำดับ และหาทางแก้ไขปัญหานี้โดยการแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดนกันขึ้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเกียจคร้านและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ทำให้เกิดปัญหามา เมื่อมนุษย์เกิดความโลภทรพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดก็มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์จึงเกิดการจัดสรรปันส่วนกันครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่หลังจากแบ่งปันดินแดนและผลผลิตกันครอบครองแล้ว เกิดมีคนที่โลภสวณส่วนของตนไว้แล้วไปขโมยในส่วนของผู้อื่นมาบริโภค เมื่อถูกจับได้ 2 - 3 ครั้งแรกก็ได้แค่ตักเตือนสั่งสอน คนที่ขโมยนั้นก็รับปากว่าต่อไปจะไม่ขโมย แต่ก็ไม่ได้ทำตามสัญญาภายหลังก็ขโมยอีก จึงมีมนุษย์บางคนทนไม่ได้ถึงกับลงไม้ลงมือ พวกหนึ่งตีด้วยท่อนไม้ พวกหนึ่งก็ตีด้วยฝ่ามือ บ้างก็ใช้ก้อนดินขว้างปา เมื่อเกิดเหตุการณ์วุ่นวายอย่างนี้พวกมนุษย์ผู้ใหญ่ก็ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหานี้

พระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงความเลวร้ายในสังคม ที่เป็นสาเหตุของการกำเนิดรัฐอย่างชัดเจน โดยเริ่มต้นจากความตกต่ำทางศีลธรรมของมนุษย์ที่มีความโลภ เกิดมีอหิงสา มีการมุสาวาทคือโกหกหลอกลวง เกิดการตัดสินโทษแก่ผู้ที่ล่วงละเมิดตามความพอใจของตนเอง เกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น ความวุ่นวายในสังคมดังกล่าวจึงเกิดสถาบันผู้ปกครองขึ้นเพื่อคอยปกป้องคุ้มครองคนดี ลงโทษคนผิด เป็นผู้คอยตัดสินว่าใครถูกใครผิดด้วยเหตุนี้สถาบันผู้ปกครองจึงเกิดขึ้นจากการคัดเลือกของประชาชน โดยประชาชนพร้อมใจกันสละ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ผลประโยชน์ของตนหรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า ภาษี ให้เป็นค่าตอบแทน ซึ่งการที่ประชาชนเป็นผู้คัดเลือกและมอบอำนาจให้กับผู้ปกครองนั้น มีส่วนคล้ายคลึงกับทฤษฎีพันธสัญญาของโทมัส ฮอบส์ แต่การมอบอำนาจในพระสูตรนี้ไม่ได้ให้เด็ดขาดเหมือนของโทมัส ฮอบส์ ถ้าหากว่าผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ประชาชนไม่พอใจ ก็สามารถเรียกร้องอำนาจนั้นคืนมาได้ เพราะคำว่าราชา แปลว่า ผู้ทำความสุขใจ พอใจ หรือความชอบธรรมแก่บุคคลอื่น มีข้อความในพระสูตรว่า

คู่ก่อนวาเสฏฐะและการทวาชะ เพราะเหตุที่ผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติตั้งนี้แลมหาชนสมมติจึงอุปถัมภ์ขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุที่ผู้ที่เป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลายดังนี้แลอีกพระว่ากษัตริย์ กษัตริย์จึงอุปถัมภ์ขึ้นเป็นอันดับสอง เพราะเหตุที่ผู้ที่เป็นหัวหนายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรมดังนี้แลอีกพระว่าราชา ราชาจึงอุปถัมภ์ขึ้นเป็นอันดับสามดังนี้แล พระสูตรนี้ได้กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์ แต่ไม่ได้กล่าว ถึงปฐมสภาวะของมนุษย์หรือของโลกตั้งแต่แรกเริ่มทีเดียว เพราะก่อนหน้าที่โลกจะพิภพนั้น แสดงว่าโลกเคยเจริญมาก่อนเมื่อโลกพิภพสัตว์โลกส่วนมากไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม เมื่อโลกกลับมาเจริญอีกครั้งหนึ่ง เริ่มแรกยังไม่ได้กำเนิดขึ้นเป็นสังคมหรือเป็นรัฐ ยังไม่มีการปกครอง ในสภาพดั้งเดิมของมนุษย์นั้นเป็นสภาพที่สงบสุขมนุษย์ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ต่อมาเกิดความโลภ ความเกียจคร้านขึ้นทำให้มีการสังฆสมาคม การเกิดการแข่งขันเขตแดนเพื่อครอบครองผลผลิต เกิดมีสถาบันครอบครัวกิลเลสตันหา มานะทิฐิทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้นในสังคมมนุษย์ การถูกดูหมิ่นกันระหว่างพวกที่มีผิวพรรณงามกับไม่งามนี้เป็นมานะ กิลเลสทำให้เกิดการทำร้าย ทะเลาะวิวาทกันในสังคม จึงเกิดมีผู้นำที่ในการระงับความขัดแย้ง คอยปกป้องคนดีลงโทษคนผิด เรียกว่าเกิดมีสถาบันผู้ปกครองขึ้นมา ผู้ปกครองทำหน้าที่ปกครองหมู่คณะโดยตั้งกฎเกณฑ์หรือกฎหมายขึ้นมา คำตัดสินของผู้ปกครองถือว่าเป็นบรรทัดฐานของกฎหมาย การปกครองโดยอำนาจของกฎหมายนี้เองถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของกำเนิดรัฐ

รัฐจึงเป็นสิ่งที่กำเนิดขึ้นมาเพื่อควบคุมสถานการณ์ความเลวร้ายในสังคม ความเลวร้ายเหล่านี้เป็นตัวบีบคั้นสังคมให้แสวงหาวิธีที่จะนำมาใช้แก้ปัญหา ผู้ปกครองรัฐ คือทางเลือกที่สมาชิกของสังคมเห็นร่วมกันให้เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจรัฐ เพื่อสกัดกั้นกิเลสอันมีอย่างไม่ว่าจิตของมนุษย์ แต่รัฐสามารถทำได้เพียงควบคุมหรือสกัดกั้นกิเลสบางส่วนของมนุษย์เท่านั้น พอที่จะทำให้นุษย์อยู่รวมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำให้กิเลสหมดไปจากมนุษย์ได้จุดมุ่งหมายของรัฐเพียงเพื่อจัดความเลวร้ายในสังคม และปกป้องคนดีให้อยู่กันอย่างสงบสุข หรืออาจจะกล่าวได้ว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้บรรลุถึงเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิตได้

ทฤษฎีในจักรกัวัตติสูตร : สูตรว่าด้วยการปกครองที่ดีที่สุด

ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้า ทรงประทับอยู่ ณ เมืองมาตุลา แคว้นมคธ พระองค์ทรงปรารภกับเหล่าพระภิกษุถึงสิ่งต่าง ๆ แล้วตรัสว่า เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง

เธอจงประพฤติธรรมอันเป็นโคจร อารมณ์กัมมัญฐาน ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมาจากบิดาของตน เมื่อเธอทั้งหลายประพฤติแล้วมารจะไม่ได้โอกาส จะไม่ได้อารมณ์ ภิกษุทั้งหลาย บุญนี้ย่อมเจริญขึ้นได้อย่างนี้เพราะการสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ

เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหนะมิ ผู้ทรงธรรมครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะมีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ ได้แก่ (1) จักรแก้ว (2) ข้างแก้ว (3) ม้าแก้ว (4) มณีแก้ว (5) นางแก้ว (6) คหบดีแก้ว (7) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า 1,000 องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาวุธ ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต

เมื่อเวลาล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ทรงตรัสสั่งว่า ถ้าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ลอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ฟังบอกแก่เราทันที เมื่อเวลาล่วงเลยไปราชบุรุษกราบทูลเรื่องจักรแก้วเคลื่อนลอยจากที่ตั้ง พระองค์จึงทรงรับสั่งให้พระกุมาร ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ พระองค์ได้ลอยเคลื่อนจากที่ตั้ง จะทรงพระชนม์อยู่ไม่นาน กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พอกับบริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พอจะแสวงหากามทั้งหลาย อันเป็นทิพย์ลูกจงปกครองแผ่นดิน ส่วนพอจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาขาวพัสดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต หลังจากนั้นพระองค์จึงตรัสสอนพระราชโอรส ในการให้ได้มาซึ่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ โดยการอาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ และเมื่อกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงประพติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่ สนานพระเศียรในวันอุโบสถ 15 คำ รักษาอุโบสถศีล

เมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์ปรากฏ ก็ทรงตามจักรแก้วอันเป็นทิพย์หมุนไปในทิศต่าง ๆ พระราชาน้อยใหญ่ต่างเข้ามาสวามิภักดิ์ ทรงปราบแผ่นดินโดยมีมหาสมุทรเป็นขอบเขต

แม้พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ก็ทรงกระทำตามเช่นนั้น แต่ทรงทำบางประการ และทรงละเลยบางประการ จนเกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายตามมา เช่น ทรงประพติธรรมแต่ไม่สงเคราะห์ประชาชนด้วยทรัพย์ จึงเกิดความขัดสนเกิดขึ้น ต่อมาจึงเกิดการลักขโมย, การฆ่าสัตว์, พวดเท็จ, พวดส่อเสียด, ประพติผิดในกาม, การพูดคำหยาบ, การพูดเพ้อเจ้อ, ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา, ความคิดร้าย, ความเห็นผิด ก็เกิดขึ้น เมื่อมากขึ้นอายุคนก็สั้นลง ๆ ตามลำดับ

เมื่อมนุษย์เหล่านั้นปรึกษากัน แล้วพากันละชั่วประพติตี โลกจึงเจริญขึ้นอีกครั้ง แล้วจึงถึงยุคของพระศรีอริยเมตไตรยเหตุที่พระพุทธรูปองค์ทรงตรัสปรารภในเรื่องนี้ทรงเห็นถึงความไม่แน่นอนของชีวิตแม้จะมีหรือยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ตาม หากไม่พึ่งตนเองเสียแล้วก็ไม่ประสบผลสำเร็จได้ จึงทรงยกประเด็นของพระเจ้าจักรพรรดิมาตรัสวินิจฉัย

พระเจ้าจักรพรรดิ สามารถแยกได้เป็น 2 คำ คือ พระเจ้า หมายถึงพระมหากษัตริย์ ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชที่ได้รับการยกย่องเทียบกับเทพเจ้า ส่วนคำว่า จักรพรรดิ นั้นในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 ระบุว่า พระราชาธิราช, ประมุขของจักรวรรดิ, สมัยโบราณเขียนเป็นจักรพัทธราชาธิราชนั้นก็หมายความว่าพระเจ้าจักรพรรดิ (อ่านว่า พระ-เจ้า-จัก-กระ-พัถ) นอกจากพระองค์จะเป็นมหาอำนาจทางด้านกำลังที่มีพระราชอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลโดยมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขตแล้ว พระองค์ยังเป็นธรรมราชาคือปกครองโดยธรรม หรือพระองค์ทรงมีธรรมเป็นพลังอำนาจที่แผ่ไพศาลใหญ่ไพศาลน้อยทั้งหลายเข้ามาสวามิภักดิ์อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ โดยเรียกการปกครองของพระองค์ว่าจักรวรรดิ (อ่านว่า จัก-กระ-หวัด) อันเป็นระบอบการปกครองที่นาน ๆ ครั้งจะมีปรากฏ

องค์ประกอบของพระเจ้าจักรพรรดิ

ในอดีตพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ท้าวหนะมิ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระองค์ทรงคุณลักษณะหรือเครื่องหมายของความเป็นจักรพรรดิที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

- 1) ทรงธรรม
- 2) ครองราชย์โดยธรรม
- 3) มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต
- 4) ราชอาณาจักรมั่นคง โดยมีรัตน 7 ประการคือเครื่องหมาย ซึ่งประกอบไปด้วย
 - ก) จักรแก้ว แสนยานุภาพอันเป็นสัญลักษณ์ขององค์จักรพรรดิ
 - ข) ช้างแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี
 - ค) ม้าแก้ว เป็นพาหนะคู่บารมี
 - ง) มณีแก้ว คือทรัพย์สินที่เป็นต้นทุนของจักรพรรดิที่มีขึ้นเกิดขึ้นด้วยพระบารมีที่

ทรงประพฤติปฏิบัติด้วยพระองค์

จ) นางแก้ว หมายถึงมเหสีผู้พร้อมไปด้วยความงดงามทางกาย-วาจา-ใจ และสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจผู้คนได้ เป็นเหมือนน้ำเย็นที่คอยดับความกระหายและฉลัดในการเจรจาความ

ฉ) คหบดีแก้ว หมายถึงคหบดี พ่อค้า นายทุน ที่สร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ และเสียภาษีให้กับรัฐเป็นผู้มั่งคั่งและสมบูรณ์แบบ

ช) ปริณายกแก้ว เสนาอำมาตย์ที่มีความรู้ความสามารถสูงเป็นทหารคู่ใจคู่ราชย์บัลลังก์ได้

รัตนทั้ง 7 ว่า จักรแก้ว มีลักษณะคล้ายวงล้อ มีกง มีดุม มีซี่หนึ่งพันซี่ เวลาถูกลมพัดจะบังเกิดเสียงดนตรีไพเราะชวนใจ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองราชสมบัติอยู่ในราชธานีจะได้เสวยความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ขึ้น จักรแก้วจะปรากฏขึ้นทางทิศตะวันออกของราชธานี มีความสูงประมาณยอดไม้ มีแสงสว่างพวยพุ่งออกจากจักรแก้วประมาณหนึ่งโยชน์ โคจรมุ่งหน้าไปยังราชธานี ชาวเมืองเห็นจักรแก้วนั้นแล้วคิดว่าเป็นดวงจันทร์ดวงที่สองปรากฏ เพราะจักรแก้วจะปรากฏในวันขึ้น 15 ค่ำ เมื่อจักรแก้วโคจรถึงพระนคร จะเวียนรอบพระนคร 7 รอบแล้วหยุดอยู่ที่ด้านทิศเหนือของพระราชวังลอยอยู่สูงประมาณกำแพงเมือง, ช้างแก้ว เรียกว่าหัตถิรัตนจะเกิดขึ้นเป็นช้างคู่บุญของพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นช้างมาจากตระกูลอุโบสถ มีร่างกายขาวปลอด คอและปากมีสีแดงอ่อน ๆ นมเล็กและปลายวงมีสีแดงเข้ม สามารถเหาะไปในอากาศได้ พระเจ้าจักรพรรดิทรงใช้ช้างเผือกคู่บุญนี้ตรวจดูโลกได้ทั่วถึงภายในอาหารเช้า, ม้าแก้ว เรียกว่าอัสสรัตน เป็นม้ามาจากตระกูลสินธพ มีนามว่า วลาหก อัสวราช ร่างกายขาวล้วน ศรีษะดำ เท้าแดง กลีบเท้าแดง มีผมเป็นพวงดุจดุจดุปล้อง มีฤทธิ์เหาะไปในอากาศได้ พระเจ้าจักรพรรดิทรงใช้อัสวราชตัวนี้ตรวจดูความเรียบร้อยของโลกได้ทั่วถึงภายในอาหารเช้า คือ เสด็จออกตอนเช้าตรูเสร็จสิ้นการตรวจตราแล้วกลับมาเสวยพระกระยาหารเช้าได้ทัน, แก้วมณี เป็นแก้วประเภทแก้วไพฑูรย์เกิดเอง ยาว 4 ศอก 8 เหลี่ยม สุกใส แวววาว แสงสว่างของแก้วทำให้บริเวณภายในหนึ่งโยชน์มีแสงสว่างเหมือนกลางวัน นางแก้ว เรียกว่าอิตถิรัตน เป็นสตรีรูปร่างงาม ขนมอง ขนชม ผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ไม่สูง-ไม่ต่ำ-ไม่ผอม-ไม่ดำ-ไม่ขาวเกินไป ไม่มีหญิงมนุษย์ใดเทียมเท่า แต่ไม่เสมอกับความงาม

ของพวกทิพย์ ผิวกายละเอียดอ่อนเหมือนปูนปั้น กายเปลี่ยนไปตามฤดูคือฤดูหน้ากายจะอบอุ่น ฤดูร้อนกายจะเย็น กลิ่นตัวหอมเหมือนกลิ่นจันทร์ กลิ่นปากเหมือนกลิ่นดอกบัว ทรงตื่นก่อนนอนที่หลังพระสวามี, ขุนคลังแก้ว เรียกว่าคหบดีรัตนะ เกิดมาเพื่อหาทรัพย์สมบัติให้พระเจ้าจักรพรรดิโดยมีตาทิพย์สามารถมองเห็นทรัพย์สมบัติที่ฝังอยู่ในที่ต่าง ๆ ทั่วแผ่นดินได้ และ ปริณายกแก้ว เรียกว่าปริณายกรัตนะ คือผู้ปกครองบ้านเมืองตามพระราชโองการ ท่านผู้นี้จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขประชาชนแทนพระเจ้าจักรพรรดิโดยความเที่ยงธรรม เหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ ประชาชนจะประสบความสุขกันทั่วหน้า

การปกครองในจักรวรรดิสุตรมีความชัดเจนมาก ในเรื่องของรูปแบบการปกครองอย่างสมบูรณ์อาณานิธิราช พระมหากษัตริย์เมื่อถึงเวลาต้องสละราชสมบัติ ในพระสูตรนี้ระบุว่าเมื่อจักรแก้วเคลื่อนที่ไป นั่นก็เป็นสัญญาณที่พระเจ้าจักรพรรดิจะต้องหมดวาระการดำรงตำแหน่งหรือหมดอายุขัย โดยเรียกพระราชโอรสองค์ใหญ่แล้วตรัสมอบให้เป็นแบบธรรมราชา ในพระสูตรระบุเอาไว้ว่า

ลำดับนั้น ท้าวเธอรับสั่งเรียกพระกุมารผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อลอยเคลื่อนจากที่ตั้งแล้ว ก็พ่อได้ยินมาว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ใดลอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ณ บัดนี้ พระเจ้าจักรพรรดิของพระองค์นั้นจะทรงพระชนม์อยู่ได้ไม่นาน กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พ่อก็ได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พ่อจะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ มาเกิดลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองแผ่นดินอันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ส่วนพ่อจะโกนผมและผนวชนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต พระราชสมบัติที่ไม่สามารถถ่ายทอดให้กันได้ แม้การปกครองจะเป็นแบบสมบูรณ์อาณานิธิราช อำนาจโอนจากพ่อสู่ลูก แต่กระนั้นรัตนทั้ง 7 ประการมิได้โอนมาด้วย การจะให้บังเกิดคงอยู่ต่อไปต้องสร้างเอง โดยคำแนะนำของกษัตริย์พระองค์ก่อน

ลูกเมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว เจ้าอย่าเสียใจและอย่าแสดงความเสียใจให้ปรากฏเลย ด้วยว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ หาใช่เป็นทรัพย์สมบัติที่เป็นมรดกสืบมาจากบิดาของเจ้าไม่ขอให้ลูกประพุดจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐเกิด ขึ้นนี้เป็นฐานะ ที่จะมีผลได้แล คือ เมื่อลูกประพุดจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ สนานพระเศียรในวันอุโบสถ 15 คำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม จักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีค่า 1,000 ซี มีกม มีคัม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อได้เป็นจักรพรรดิแล้ว ความเป็นจักรพรรดิ จะคงอยู่ได้ก็ด้วยการที่พระมหากษัตริย์ได้ กระทำการดังต่อไปนี้ คือ

1.ให้อาศัยธรรม สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่

2.ให้จัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองชนภายใน หมายถึงพระมหากษัตริย์ พระราชโอรส พระราชธิดา, กำลังพล, กษัตริย์ ที่ตามเสด็จรับใช้, พรหมณ์ และคหบดี, ขวานิคมและชนบท, สมณะพรหมณ์สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม

3.ห้ามไม่ให้ทำผิดแบบแผนจารีตประเพณี

4.สงเคราะห์ผู้คนที่ขาดทุนทรัพย์

5.ให้เข้าหาสมณะพรหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

4. รูปแบบการปกครองของรัฐ: แนวคิดของอริสโตเติล

อริสโตเติล ได้จำแนกลักษณะการปกครองของรัฐต่างๆ โดยใช้จำนวน และ จุดประสงค์ของการปกครองเป็นเกณฑ์ เป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการปกครองที่ดี

- 1.1. ราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นการปกครองโดยคนเดียว
- 1.2. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) เป็นการปกครองโดยกลุ่มคน
- 1.3. โพลิตี (Polity) เป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก

2. รูปแบบการปกครองที่ไม่ดี

- 2.1. ทระราชย์ (Tyranny) เป็นการปกครองโดยคนเดียว
- 2.2. คณาธิปไตย (Oligachy) เป็นการปกครองโดยกลุ่มคน
- 2.3. ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก

อริสโตเติลได้อธิบายว่า รูปแบบการปกครองใดก็ตาม ที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ถือเป็นรูปแบบที่ดี ในขณะที่รูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวก นั้น เป็นรูปแบบที่ไม่ดี

อริสโตเติลได้แสดงความเห็นว่า รูปแบบ Polity นั้น จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด และมีเสถียรภาพมากที่สุด อริสโตเติลได้อธิบายว่า Polity เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ Constitutional Government เป็นรัฐที่ราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้เลือกนักบริหาร ซึ่งมีหน้าที่การปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม การปกครองแบบ Polity จะเป็นหลักการประนีประนอม ระหว่างหลักการ 2 อย่างคือ เสรีภาพ และ ทรัพย์สิน เป็นการเชื่อมเสรีภาพของคนจน กับ ทรัพย์สินของคนรวย เพื่อที่อำนาจสูงสุดจะได้ไม่อยู่ที่ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนจน หรือ คนรวย อริสโตเติลยอมรับว่า อำนาจเป็นของประชาชนดีกว่า ที่จะเป็นคนเพียงไม่กี่คน ที่มีศีลธรรม

รัฐบาล Polity ประกอบด้วยชนชั้นใหญ่ๆ 3 กลุ่ม คือ คนรวย คนชั้นกลาง และ คนจน โดยเสถียรภาพของรัฐแปรตามชนชั้นกลาง กล่าวคือ ถ้าหากชนชั้นกลางมีมาก รัฐก็จะมีเสถียรภาพมาก เพราะเหล่าคนชั้นกลาง จะระงับพลังของคนจน และ คนรวย ที่จะทำลายรูปแบบ Polity แล้วกลับไปสู่รูปแบบ Democracy หรือ Oligachy

อริสโตเติลยังมีความเห็นว่า คนแต่ละชนชั้นในสังคมนั้น จะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง กล่าวคือ คนร่ำรวยมีความรู้ว่าจะปกครองอย่างไร แต่จะไม่ยอมรับในระเบียบข้อบังคับ อีกทั้งยังมีความได้เปรียบกว่าชนชั้นอื่น และ ยังมีความละโมภในเรื่องทรัพย์สิน ในขณะที่คนจนมีความเข้าใจยอมรับและเชื่อฟังในระเบียบข้อบังคับ หากแต่ขาดน้ำใจ อิจฉาในทรัพย์สินสมบัติของคนรวย และยอมฟังการปลุกระดมที่สัญญาว่าจะมีการแบ่งทรัพย์สิน คน 2 ชนชั้นนี้มักจะแตกแยกและขัดแย้งกันอย่างรุนแรง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว อริสโตเติล จึงเชื่อว่า ชนชั้นกลางจะรับฟังเหตุผลมากที่สุด เป็นกลุ่มที่มีความสุขุมเยือกเย็น มีความอดทน และ เป็นผู้คอยเฝ้าดูการบริหารของรัฐ อริสโตเติลใช้ชนชั้นกลางเป็นกันชน ของโครงสร้างชนชั้นทางสังคม

5.รูปแบบการปกครองรัฐในพระพุทธศาสนา

การปกครองในพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองพุทธจักรหรือการปกครองพระสงฆ์ ซึ่งเป็นรูปแบบอีกรูปแบบหนึ่ง ต่างจากรูปแบบของรัฐ โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 3 แบบ คือ

1. แบบราชาธิปไตย คือ พระองค์ทรงเป็นธรรมราชา
2. แบบประชาธิปไตย ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการปกครองหมู่คณะ
3. แบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ให้มีความเสมอภาคกันในด้านปัจจัย 4 ของสงฆ์

แบบราชาธิปไตยหรือแบบธรรมราชา พระองค์ทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ในการบริหารคณะสงฆ์ พระองค์อยู่ในฐานะสังฆบิดา ทรงปกครองเหมือนบิดาปกครองบุตร ในทางนิติบัญญัติ พระองค์ได้ทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อเป็นกฎหมายในการปกครองสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ในการใช้อำนาจตุลาการ พระองค์ก็ทรงพระวินิจฉัยลงโทษตามสมควรแก่เหตุด้วยพระองค์เองเช่นกัน ในการให้บรรพชาและอุปสมบทในระยะเริ่มแรก พระองค์ก็ทรงประธานการบรรพชาและอุปสมบทด้วยพระองค์

แบบประชาธิปไตย เมื่อมีพระสาวกเป็นจำนวนมากขึ้น พระองค์ทรงมอบอำนาจในการบริหาร การบรรพชาและอุปสมบท การทำกิจของสงฆ์ ที่เรียกว่า สังฆกรรม และการตัดสินระงับอธิกรณ์ ซึ่งเป็นอำนาจตุลาการให้แก่สงฆ์ ทำหน้าที่แทนพระองค์ โดยใช้เสียงส่วนมากเป็นเครื่องตัดสิน

แบบสังคมนิยมประชาธิปไตย เมื่อมีปัจจัย 4 เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ปัจจัยเหล่านั้นจะถือว่าเป็นของส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นเสนาสนะ ปัจจัยลาภอื่นๆ ยกเว้นบริวาร 8 ที่เป็นเครื่องใช้ส่วนตัว สิ่งอื่นที่เป็นปัจจัยลาภเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา จะถือว่าเป็นของสงฆ์ หรือของส่วนรวมทั้งสิ้น พระภิกษุทุกรูปเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ มีสิทธิ์ที่จะใช้สอยร่วมกัน ในบางกรณีเมื่อจะยกให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง จะต้องขอความเห็นชอบจากสงฆ์ เมื่อสงฆ์ให้ความเห็นชอบโดยมิตเป็นเอกฉันท์แล้ว จึงยกให้ได้

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการปกครองของรัฐมีหลายรูปแบบ ทั้งที่ดีและไม่ดี รูปแบบที่ดีได้แก่ รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย ประชาธิปไตย ส่วนรูปแบบที่ไม่ดีได้แก่ รูปแบบทฤษฎาธิปไตย หรือทรราชย์ คณาธิปไตย และการปกครองโดยฝูงชน ทั้งนี้ สิ่งที่ตัดสินว่าดีหรือไม่ดี ขึ้นอยู่กับรูปแบบใดสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนได้มากน้อยเพียงใด ส่วนรูปแบบการปกครองในพระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงรูปแบบของรัฐบาลโดยเฉพาะ แต่ได้กล่าวถึงเรื่องของอธิปไตย ซึ่งสามารถสังเคราะห์ได้ในรูปแบบการปกครองทั้งที่ดีและไม่ดีได้เช่นกัน เช่น อัตตาธิปไตย อาจเป็นการปกครองในรูปแบบที่เป็นราชาธิปไตยหรือเผด็จการแบบทฤษฎาธิปไตย หรือทรราชย์ โลกาธิปไตย อาจเป็นการปกครองที่เป็นรูปแบบของประชาธิปไตย คือ เป็นรัฐบาลของประชาชน โดยประชาชนเลือกมาทำประโยชน์เพื่อประชาชน และอาจจะเป็นรูปแบบเผด็จการเสียงข้างมาก หรือรูปแบบของฝูงชนที่เรียกว่า ม็อบ ก็ได้ ธรรมาธิปไตย หมายถึง การปกครองทั้งรูปแบบราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และประชาธิปไตย ทั้งนี้หมายเอาการปกครองซึ่งยึดคุณธรรมและเหตุผลเป็นที่ตั้ง ซึ่งจะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนได้โดยแท้จริง

ส่วนการปกครองในพุทธจักร มีรูปแบบการปกครองอยู่ 3 รูปแบบ คือ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

1. แบบราชาธิปไตย หรือที่เรียกว่า ธรรมราชา ที่พระพุทธรองค์ทรงปกครองสงฆ์ด้วยพระองค์เอง

2. แบบประชาธิปไตย ที่พระพุทธรองค์ทรงมอบอำนาจให้พระสงฆ์ปกครองกันเอง โดยเอาเสียงข้างมากเป็นการตัดสินชี้ขาดในสังฆกรรมต่างๆ

3. แบบสังคมนิยมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรูปแบบในการดำรงชีพในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์สาวก มีความเสมอภาคกันในปัจจัย 4 และศาสนสมบัติทั้งหลาย เป็นของส่วนกลาง สามารถใช้สอยร่วมกัน ไม่เป็นสมบัติของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างเสมอภาค

5.สรุป

องค์ประกอบของรัฐ ตามทฤษฎีตะวันตกจะพบว่า รัฐ นั้นมีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการ คือ

1. ประชากร (Population)
2. ดินแดน (Territory)
3. รัฐบาล (Government)
4. อำนาจอธิปไตย (Sovereignty)

รัฐในอัครคณสูตร เปรียบเทียบกับองค์ประกอบแห่งรัฐในทฤษฎีตะวันตก ได้ ดังนี้

1.ประชากร (Population) ในอัครคณสูตรจะไม่ได้ระบุจำนวนประชากรที่ชัดเจนว่ามีอยู่จำนวนเท่าใด แต่หากพิจารณาจาก ข้อความดังต่อไปนี้ คือ สัตว์เหล่านั้น สัตว์ทั้งหลาย หมู่บ้านนิคมพวกเรา เป็นต้น ก็จะเห็นร่องรอยของการมีประชากรที่มีจำนวนมากอยู่มีใช้น้อย ประชากรดังกล่าวนี้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน

2.ดินแดน (Territory) ในพระสูตรไม่ได้ระบุสถานที่ หรือแผนที่ว่าคือจุดไหน ส่วนไหนของโลก หรือเป็นชมพูทวีปแต่อย่างใด เพียงแต่เรียกรวม ๆ ว่าโลกนี้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ประชากรได้อพยพมาจาก พรหมโลก แล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานขึ้นที่แน่นอน มีการสร้างบ้านเรือน , นิคมขึ้นและที่สำคัญมีการปักเขตแดนพื้นที่การทำมาหากินกันอยู่

3.รัฐบาล (Government) คือผู้ได้รับมอบอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมืองให้ ความสงบเรียบร้อย ในพระสูตรได้ระบุชัดเจนว่ามีการสรรหาบุคคลผู้เป็นผู้นำ หรือต่อมา เรียกว่ากษัตริย์ หรือราชา ขึ้นมาเพื่อปกครองคุ้มครองรักษาโดยประชาชนได้จ่ายภาษีที่ เรียกว่าส่วนแบ่ง คือข้าวสาทิให้ทั้งนี้รัฐบาลมีหน้าที่กำหนดนโยบายของรัฐและต้องดำเนินการ ให้เป็นผลสำเร็จตามนโยบายที่วางเอาไว้รัฐบาลต้องสามารถปกครองดินแดนทุกส่วนของรัฐ อาณาเขต ประชาชนและรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นความสัมพันธ์นั้นแต่ ละรัฐจะแตกต่างกันไป มีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งทำให้รัฐแต่ละรัฐไม่เหมือนกันที่มาของ อำนาจ (Power) การได้มาซึ่งอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองแม้จะไม่มีทางเลือกตั้ง หรือมี ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่สังกัดพรรคการเมือง เข้ามาเสนอตัวเพื่อทำงานให้กับสังคมก็ตาม แต่ วิธีการสรรหาก็คือว่าเป็นแนวทางที่ดีที่สุดของระบอบการเมืองการปกครองที่มีผู้คนอาศัยอยู่ จำนวนยังไม่มากเท่าใดนัก การใช้อำนาจ (Exercise of Power) การใช้อำนาจในระยะเริ่มต้น ไม่มีอะไรยุ่งยากและซับซ้อนเพราะการบัญญัติกฎหมายหรือ นิติบัญญัติ มหาชนเป็นผู้ร่วมกัน ตราขึ้น ส่วนอำนาจทางการบริหาร และตุลาการเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ หรือผู้ที่มหาชน

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

แต่งตั้ง ทั้งนี้เมื่อประชาชนพร้อมใจกันแต่งตั้งอำนาจหน้าที่ให้แล้วผู้ปกครองย่อมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด จึงทำให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญของอำนาจหน้าที่ 2 ประการ คือ ตำแหน่ง (Position) ที่ได้รับมอบหมาย และบทบาท (Role) ของบุคคลผู้ใช้อำนาจนั้น

4. อธิปไตย (Sovereignty) คือความเป็นใหญ่ในการจัดการบริหารบ้านเมือง เมื่อประชาชนแต่งตั้งขึ้นให้อยู่ในตำแหน่งก็ย่อมจะมอบอำนาจและสิทธิ์บางส่วนให้กับผู้นำ แม้ผู้นำ หรือกษัตริย์ ในยุคแรกจะไม่มีขีดจำกัดเท่าปัจจุบันก็จริง แต่รัฐบาลก็มีเสถียรภาพอยู่มาก อำนาจอธิปไตย พระพุทธเจ้าไม่ได้มองเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ได้ตรัสความหมายของรัฐเอาไว้โดยตรง แต่เท่าที่ได้ประมวลจากบริบทของคำสอน ทำให้พอสรุปได้ว่า รัฐ ในทัศนะของพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็นอะไรมากกว่าสถานที่ค้นหาสัจจะธรรมและการอยู่ดีกินดีของประชาชน ทั้งนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งถึงเป้าหมายทางสังคมเป็นสำคัญมากกว่ารูปแบบของรัฐหรือการปกครอง

บรรณานุกรม

- ทวี ผลสมภพ. **ปัญหาปรัชญาในการเมืองของโลกตะวันออก**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพฯ : บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด, 2546.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์ (ศาสตราจารย์ ดร.) ,**การเมือง: แนวคิดและการพัฒนา**, คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, , หน้า 76-79.
- อานนท์ อาภาภิรม , **หลักรัฐศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ , 2528.
- <http://psiba.blogspot.com4-forms-of-government.html> .ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ 3/11/60.

การสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ : กับการพัฒนาเยาวชน

The public support of monks: with youth development

พัทธพล เสวตวรรณ¹

พระครูอุทัยสุตกิจ²

บทคัดย่อ

บทบาทของพระสงฆ์ในด้านสาธารณสงเคราะห์ เราเห็นได้ว่า พระสงฆ์ที่มีบารมี มีคนศรัทธามากๆ ท่านไม่ได้เก็บไว้เพียงตัวท่านเอง หากแต่ได้ช่วยสร้างโรงพยาบาล ที่ว่าการอำเภอ อนามัยตำบล ศาลาที่ประชุม ศาลาพักผ่อน ทำบ่อน้ำ ทำสะพาน ส่งเสริมการศึกษา หากมองลึกลงไปถึงการพัฒนาในด้านจิตใจ พระสงฆ์ได้พัฒนาจิตใจของคนในชุมชน จากคนที่ไม่รู้จักพุทธศาสนาหันมานับถือพระพุทธศาสนา จากที่เคยมกมายให้รู้ใช้สติปัญญา จากความเห็นผิด(มิจฉาทิฐิ)ให้มีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) พระสงฆ์พัฒนาจิตใจของคนในชุมชนให้ขยันหมั่นเพียรในการทำมาหาเลี้ยงชีพ คือหาและสอนให้ขยันเก็บออม ประหยัดใช้จ่ายอย่างรู้คุณค่า ไม่ฟุ่มเฟือย หรหฺรฯ หลงตามค่านิยมที่ผิดๆ สอนให้คนที่อยู่ในสังคม สอนให้รู้จักเลือกคบคน โดยให้เลือกคบกับบัณฑิต ให้หลีกเลี่ยงจากคนพาล และสอนให้วางตนให้เหมาะสมกับภาวะแห่งตน รู้จักฐานะของตน สอนให้เป็นคนไทยที่ดี เป็นพสกนิกรที่ดี ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นหลักการในบทบาทของพระสงฆ์ และเป็นบทบาทจริงในทางปฏิบัติ ที่พระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยพึงปฏิบัติกันโดยเฉพาะในด้านหลัก เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ

บทความนี้ได้นำเสนอผลงานด้านสาธารณสงเคราะห์ ของพระสงฆ์ 2 รูปที่ท่านได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ที่ท่านทั้ง 2 รูปมีอยู่เพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติ โดยเฉพาะด้านการศึกษาของเยาวชนยากไร้ ด้อยโอกาส เยาวชนชายขอบ ให้มีการศึกษา

คำสำคัญ : พระสงฆ์ , สาธารณสงเคราะห์ , การพัฒนา ,เยาวชน

¹ หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

² หน่วยวิทยบริการอุทัยธานี วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ABSTRACT

The role of the Monk in the public welfare We can see Monks with glory A lot of people You do not keep just yourself. But if it helped build a hospital. District Health Office at Sala District Pavilion on the way to make a pond to promote education. Looking deep into the mental development. Monks have developed the minds of the people in the community. From people who do not recognize Buddhism, turn to Buddhism. From ignorance to intelligence. From the wrong viewpoint (sammathiti) to have the right opinion (mitthathiti), the monks develop the minds of the people in the community to diligently work to earn a living. Is finding and teaching hard to save. Saving money, not knowing luxury, luxury, lost the wrong values. Teach people in society Teach them to choose the people. By appointment with the Graduate. Keep away from bully. And teach them to fit their own conditions. Know their position Teach them to be good Thais. Be a good person All of this is a principle in the role of monks. And a practical role in practice. The priests who are in accordance with the Discipline should practice especially in the main field. To support the education of the youth of the nation.

This article presents the public works of Two monks, which you are dedicated to physical strength, energy, intellect. The knowledge that both of you have to live to develop the youth of the nation. In particular, the education of underprivileged youth, the marginalized youth are educated.

Keywords: Monk, public welfare, development, youth

1.บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2504 มาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบันนี้ ทำให้พระสงฆ์มีบทบาท และเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชน การจัดระเบียบสังคม การบำรุงขวัญ และการบริการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำชุมชนซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ และชักชวนประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เป็นต้น เป็นการสร้าง

บทบาทให้สอดคล้องกับหน้าที่ของพระสงฆ์ ทั้งนี้ภารกิจเหล่านี้ของพระสงฆ์มาจากการเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม และพยายามปรับบทบาทสถาบันสงฆ์หรือวัด ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม การพัฒนาสังคม คือ การพัฒนาประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งด้านจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุ การที่จะทำคุณภาพชีวิตของคนให้ดีขึ้นนั้น จำเป็นต้องพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กันไปด้วย วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่ขาดไม่ได้ ทุกหมู่บ้านต่างก็มีวัดเป็นสมบัติร่วมกัน ประชาชนในแต่ละหมู่บ้านต่างก็มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับวัด เป็นสถานที่ซึ่งให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ ความรู้สึกที่ประชาชนที่มีศรัทธาต่อพระสงฆ์สูงมาก เพราะประชาชนถือว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไป สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีบทบาทสำคัญสถาบันหนึ่งในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ เช่นเดียวกับการสงเคราะห์ด้านอื่น ๆ ซึ่งวิธีการดำเนินงานนั้นจะต้องเป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม และในอำนาจหน้าที่ของบทบาทพระสงฆ์ จึงกล่าวได้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์โดยแท้

ด้วยในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการติดต่อสื่อสารสามารถกระทำได้ในเวลาอย่างรวดเร็ว ประกอบกับสภาพสังคมในยุคปัจจุบันที่มีความสลับซับซ้อน มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่อิงอยู่กับค่านิยมทางวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดปัญหาทางสังคมหลายด้านในสังคมไทย โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก และเยาวชนที่เติบโตมาในสังคมบริโภคนิยม กระแสวัตถุนิยม การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาสู่สังคมไทย ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านศีลธรรม และปัญหาสังคมตามมา การมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การแต่งกายที่ไม่เหมาะสมกับกาลเทศะ การใส่เสื้อสายเดี่ยว กางเกงขาสั้น ไปวัด การเที่ยวกลางคืนของวัยรุ่น เป็นต้น ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น การเกิดอาชญากรรม การโจรกรรม การตั้งแก๊งวัยรุ่น สร้างปัญหาความเดือดร้อนแก่ชุมชน และสังคมมากมาย เป็นต้น

2. บทบาทพระสงฆ์

บทบาทของพระสงฆ์ สำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์ก็คือการศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติตาม และอยู่ในศีลธรรมอันดีงามยิ่งกว่านั้น พระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย นอกจากนี้พระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้สูงกว่าชาวบ้าน ยังมีบทบาทในการเป็นผู้จัดการการศึกษา และเป็นครู เด็กผู้ชายจะถูกส่งไปเป็นศิษย์หรือสามเณร เพื่อการเรียน การอ่าน การเขียน และเรียนวิชาเลขคณิตอย่างง่าย ๆ รวมทั้งการรับการอบรมทางศีลธรรม และ

หลักธรรมของศาสนา ทำให้เด็กผู้ชายส่วนมากอ่านออกเขียนได้และมีความรู้ในด้านจริยธรรมของสังคมอีกด้วย

บทบาทของพระสงฆ์ที่เคยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนและให้ความอนุเคราะห์แนะนำช่วยเหลือแก่ประชาชน ทั้งในด้านการสั่งสอน การฝึกอบรมทางการศึกษา การดำรงชีพในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการสาธารณสุขและสุขภาพอนามัย ล้วนแต่มีองค์การหรือสถาบันทางสังคมในรูปแบบใหม่เข้ามามีบทบาทและจัดการแทนบทบาทของพระสงฆ์แทบทั้งสิ้น นอกเหนือจากบทบาทของผู้เผยแพร่ธรรมะและอบรมจิตใจประชาชนแล้ว รูปแบบหรือบทบาทของพระสงฆ์ที่เคยอยู่ในกรอบหรือแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงกันได้แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ตามความต้องการ และตามความจำเป็นของสังคม หรือชุมชนที่พระสงฆ์เกี่ยวข้อง

หน้าที่ของพระสงฆ์มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา และหน้าที่ต่อสังคมและมนุษยชาติ ดังนี้

1) หน้าที่ต่อพระพุทธศาสนา

1.1) หน้าที่ศึกษาหาความรู้ พระสงฆ์จะต้องศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าใน พระไตรปิฎกให้แตกฉาน นอกจากนั้นควรศึกษาข้อเขียนของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เช่นอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคำอธิบายต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจพระพุทธศาสนาในหลายแง่มุม

1.2) หน้าที่ปฏิบัติ พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติจึงจะนับเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ต้องปฏิบัติตามพระธรรมเป็นตัวอย่าง เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้า

1.3) หน้าที่เผยแพร่ เป็นหน้าที่รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ นับเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง แต่ถ้าคนที่จะเข้ามานับถือศาสนาไม่เพิ่มขึ้น วันหนึ่งศาสนาก็สูญไป และถ้าศาสนาดำรงอยู่ในวงแคบก็ไม่ใช่ประโยชน์ สมดังพุทธปณิธาน พระสงฆ์สาวกจึงมีหน้าที่สนองพุทธปณิธานด้วยการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างออกไปทั้งในหมู่ชาวไทยและนานาชาติ เพื่อให้ชาวโลกได้พ้นทุกข์ คือ ปฏิบัติโลกัตถจริยาด้วย

1.4) หน้าที่รักษาและป้องกันความเชื่อมีมากมาย คนที่เชื่อต่างกันก็มีมากมาย คนที่เชื่อต่างกัน อาจพยายามยกความเชื่อของตนให้สูง และดูหมิ่นทำลายความเชื่อของผู้อื่น พระสงฆ์มีหน้าที่รักษาและป้องกันพระพุทธศาสนาไม่ให้ถูกดูหมิ่น และมีให้คนที่ขาดความรู้เข้าใจสอนผิด ๆ อันเป็นการทำลายพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นยังต้องรักษาและป้องกันสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พิธีกรรม ศาสนสถาน ปุชนิยัตถุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ศาสนากับประชาชนมีความสัมพันธ์กัน

2) หน้าที่ต่อสังคมและมนุษยชาติ

2.1) หน้าที่สั่งสอนหลักธรรมะ คือ สั่งสอนคนให้รู้ว่าพระพุทธศาสนาสอนธรรมะอะไรบ้าง หมายความว่าอย่างไร คำอธิบายใดผิด และคำอธิบายใดถูก

2.2) หน้าที่สั่งสอนการนำหลักธรรมไปใช้ คือ สั่งสอนประโยชน์ของหลักธรรม และชี้ว่าจะนำธรรมะไปใช้ได้อย่างไรในสภาพปัจจุบัน

2.3) ชี้ทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สภาวะแวดล้อม ยาเสพติด เป็นต้น ว่าพระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ปัญหาเหล่านั้นอย่างไร

2.4) ให้บริการต่าง ๆ แก่สังคมเท่าที่จะทำได้ เช่น ให้ใช้ที่วัดเป็นสถานศึกษาอบรม ที่ประชุม ให้ยืมเครื่องใช้เพื่อการทำบุญ เป็นต้น

2.5) เป็นผู้นำสังคม เช่น นำชาวบ้านร่วมมือกันแก้ปัญหาของชุมชน เช่น หาแหล่งน้ำ ทำถนน เป็นการพัฒนานั้น ทั้งนี้โดยไม่ขัดกับหลักธรรมวินัยและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน

2.6) เผยแพร่สิ่งที่ได้ปฏิบัติแล้วไปสู่นานาชาติประเทศ เพื่อให้มนุษยชาติได้รับประโยชน์อีกด้วย

บทบาทของพระสงฆ์มีความสำคัญในการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในปัจจุบัน พระสงฆ์มีบทบาทที่ชัดเจนที่สุด 4 ประการ คือ

1) ด้านพัฒนาศีลธรรม คือ การอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม ให้พอใจในการทำบุญสร้างกุศล และรู้จักปฏิบัติธรรม เพื่อความหลุดพ้น ซึ่งถือว่าเป็นงานหลักที่สำคัญยิ่งของพระสงฆ์ และจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2) ด้านพัฒนาการศึกษาและคุณภาพชีวิต พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ พระสงฆ์จึงสามารถถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ในศาสนาแก่ประชาชน ทำให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรม สามารถนำหลักธรรม มาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ ความเจริญ และเลือกประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

3) ด้านสังคมสงเคราะห์ อันได้แก่การสงเคราะห์ในด้านจิตใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาให้แก่ประชาชนทั่วไปได้เรียนรู้ และเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต และไม่เดือดร้อนมากนัก เมื่อเผชิญกับอุปสรรคของชีวิต นอกจากนี้ พระสงฆ์อาจให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตโดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทาง ในบางกรณี บทบาทการสงเคราะห์ประชาชนทางด้านวัตถุด้วย ได้แก่ การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียนต่างถิ่น และผู้มาปฏิบัติธรรมรักษาศีลในวัด และการให้ประชาชนที่ยากจนได้เช่าที่ดินของวัดในราคาถูก เพื่อปลูกบ้านพักอาศัย เป็นต้น

4) ด้านการพัฒนาชุมชน พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางบริการสังคมด้วย เช่น เป็นโรงเรียนสำหรับเด็กวัด เป็นบ้านพักฉุกเฉินสำหรับผู้ขัดสนไร้ที่พึ่ง เป็นหออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งแบ่งได้ ดังนี้

1) บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางจิตใจ

- 2) บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน
 - 3) บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
 - 4) บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน โดยการช่วยจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในหมู่บ้าน
 - 5) บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน เช่น สถาปัตยกรรม ช่างไม้ ช่างก่ออิฐก่อปูน ปรับปรุงการเกษตร และการรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ เป็นต้น
 - 6) บทบาทการเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน คือ การช่วยวางแผนแนะนำ และสนับสนุนงานของชาวบ้านในโครงการพัฒนาต่าง ๆ
- จากการที่ได้กล่าวมาทำให้เป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้พระสงฆ์ในปัจจุบันเข้ามาทำบทบาทต่อชุมชนอย่างเด่นชัดอย่างน้อย 2 ประการ คือ

- 1) การได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม ทั้งด้านแนวคิดและทรัพยากรต่าง ๆ จากรัฐบาลประชาชนในท้องถิ่น นักวิชาการ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ
- 2) สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชนบททั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและการศึกษา

นอกจากนี้บทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์แก่สังคมยังมีอีก 5 ประการ ดังนี้ คือ

1) บทบาทในฐานะเป็นผู้นำทางวิญญาณที่พึงทางจิตใจเป็นกัลยาณมิตรของประชาชน มีประชาชนไม่น้อยที่ประสงค์จะให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในด้านจิตใจ เพื่อความอบอุ่นในคราวมีภัย เพื่อจะได้ปลอบใจในเมื่อมีทุกข์ด้วยหลักธรรม นับเป็นบทบาทที่สำคัญที่พระสงฆ์พึงมีต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่ และขยายออกไปในวงกว้างทั่วประเทศและทั่วโลก

2) บทบาทในฐานะเป็นผู้ให้การศึกษา การศึกษามีหลายแบบ เท่าที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน คือ จริยศึกษา พุทธศึกษา หัตถศึกษา และพลศึกษา นักบวชมีหน้าที่โดยตรงที่จะให้การศึกษาและส่งเสริมจริยศึกษา ให้คนมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ อยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างเป็นสุข การศึกษาในด้านอื่น ๆ แต่เดิมมักเป็นผู้ดำเนินการโดยตรง แต่ปัจจุบันเพียงแค่สนับสนุนโดยอ้อม เพราะรัฐได้ดำเนินการเอง แต่ถ้ารัฐมีคนไม่พอ พระสงฆ์ก็พร้อมที่จะช่วยเท่าที่สามารถทำได้

3) บทบาทในฐานะเป็นผู้ส่งเสริมการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศต้องอาศัยบุคคลหลายฝ่าย และต้องพัฒนาทั้งทางวัตถุและพัฒนาคน การพัฒนาทั้งส่วนกลางและชนบท การพัฒนาคนก็ดี การพัฒนาชนบทก็ดี พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในด้านนี้ เพราะพระสงฆ์หรือนักบวช เป็นผู้นำส่วนหนึ่งในท้องถิ่นอยู่แล้ว โครงการนั้นย่อมสำเร็จได้เร็ว เพราะการพัฒนาจะสำเร็จได้อยู่ที่ศรัทธาของประชาชน หากประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การพัฒนาประเทศย่อมสำเร็จได้โดยยาก พระสงฆ์จึงเป็นแรงสำคัญที่จะกระตุ้นศรัทธาในการพัฒนาชนบทหรือท้องถิ่น

4) บทบาทในฐานะเป็นผู้ประสานให้เกิดความมั่นคงต่อรัฐ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาตินั้นจะเกิดมิได้ก็อยู่ที่ประชาชนที่สละชีวิตเป็นอันเดียว ศาสนาและบุคคลในศาสนาย่อมจะเป็นแรงสำคัญให้คนในชาติมีความเชื่อและอุดมคติร่วมกัน มีความเห็นถูกต้อง นอกจากนั้นยังเป็นผู้ประสานให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน มีความเห็นอกเห็นใจกันเป็นศูนย์รวมความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ เพราะทุกคนที่บวชมาในพระพุทธศาสนาจะได้รับ การยกย่องนับถือ และปฏิบัติตนเสมอกัน สิ่งนี้เองทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ กลายเป็นความมั่นคงของรัฐ

5) บทบาทพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้ดำรงรักษาวัฒนธรรมและศิลปะของชาติ วัดเป็นสถานที่รวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติและวัฒนธรรมที่ต้งาม ก็มีกรอบรมสั่งสอนและปฏิบัติกันอยู่ในวัด พระสงฆ์จึงมีบทบาทโดยตรงในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้ไม่ให้สูญหาย เช่น

5.1) ด้านสถาปัตยกรรม พระสงฆ์ได้ก่อสร้างและดำเนินการก่อสร้าง โบสถ์วิหาร หอระฆัง โรงธรรม ศาลารายต่าง ๆ เจดีย์ ฯลฯ ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่งศิลปะอันงดงามของชาติเป็นที่เชิดหน้าชูตาคนในชาติอยู่จนปัจจุบัน

5.2) ด้านประติมากรรม พระสงฆ์ได้ช่วยกันรักษาและสร้างขึ้นมา เช่น พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ตลอดถึงลวดลายปูนปั้นประดับหน้ามุขของโบสถ์วิหาร

5.3) ด้านจิตรกรรม โดยเฉพาะกิจกรรมฝาผนังพระได้มีส่วนสร้างและบำรุงรักษาให้มีอยู่ปัจจุบันนี้พระสงฆ์บางรูปสามารถเขียนลายรดน้ำและรูปภาพบนฝาผนังของโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญได้อย่างสวยงาม

5.4) ด้านวัฒนธรรมประเพณีพระสงฆ์มีส่วนในการรักษาประเพณีที่ต้งามของชาติไว้หลายอย่าง เช่น ประเพณีการบวช ประเพณีลอยกระทง ประเพณีบุญพระเวสสัน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

3. การสาธารณสงเคราะห์

นิยามของคำว่า สาธารณ หมายถึง เพื่อประชาชนทั่วไป เช่น สวนสาธารณะ, โทรศัพท์สาธารณะ เป็นต้น “การสาธารณสงเคราะห์” หมายถึง การสงเคราะห์ ช่วยเหลือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนในกิจอันชอบด้วยพระธรรมวินัย

ลักษณะการสาธารณสงเคราะห์

ลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ ที่พระสงฆ์หรือวัดวาอารามต่าง ๆ จัดทำอยู่ในปัจจุบัน แยกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1) การดำเนินการเอง หมายถึง การที่ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้ผลงานเป็นสาธารณประโยชน์ สาธารณสมบัติ เป็นประโยชน์แก่บุคคลทั่วไปหรือสรรพสัตว์ เช่น การจัดหาทุนในการสร้างสถานที่ราชการ เช่น การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ ทุนช่วยเหลือวัดต่าง ๆ เป็นผู้ส่งเสริมกิจการห้องสมุด

เพื่อประชาชน การตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือช่วยคราว ประสภภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทาน และกิจการอื่นที่เป็นเจ้าของเองลักษณะนี้ มุ่งเอา กิจการที่ทำเองหรือโครงการที่กำหนดขึ้นเอง ทั้งที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราว

2) การเกื้อกูลกิจการของผู้อื่น หมายถึง การช่วยเหลือส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือเอกชนหรือของผู้ใดผู้หนึ่ง ที่ดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ กล่าวคือ คนอื่นเป็นหลัก ส่วนวัดหรือพระสงฆ์เข้าไปช่วยไม่นิ่งดูตาย เป็นผู้ส่งเสริมกิจการพัฒนาชุมชน เช่น ให้คำแนะนำในการพัฒนาอำเภอต่าง ๆ เป็นผู้สนับสนุนในการจัดอบรมประชาชน เด็ก เยาวชน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของยาเสพติด เป็นผู้สนับสนุนในการจัดงานเพื่อการกุศลต่องาน สาธารณประโยชน์ เป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมในการจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์ประชาชนทุก วิถีทาง เป็นผู้สนับสนุนและร่วมบริจาคทรัพย์ อุปกรณ์ต่าง ๆ ต่อมูลนิธิหรือหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การนี้มุ่งเอาเฉพาะการส่งเสริมผู้อื่น ทั้งที่เป็นกิจการ ประจำหรือกิจการชั่วคราว

3) การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็น สาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง การสร้างฌาปนสถาน เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ ในการขุดลอกคลองน้ำ การขุดสระน้ำขนาดใหญ่ การสร้างโบสถ์ การสร้างศาลา การสร้าง ประปา การช่วยพิทักษ์รักษาสีงที่เป็นสาธารณสมบัติและการอื่น ๆ เป็นการเกื้อกูลสถานที่อัน เป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดิน

4) การเกื้อกูลประชาชนและสรรพสัตว์ หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนใน เวลาที่ควรช่วยเหลือ เช่น เวลาประสบภัยพิบัติ ประสบอุบัติเหตุ ประสภภัยธรรมชาติ หรือ แม้ในยามปกติก็ให้การสงเคราะห์ตามโอกาส เช่น การจัดหาสิ่งของช่วยไฟไหม้ น้ำท่วม สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการ เป็นผู้จัดหาทุนและส่งเสริมการประกอบสัมมาอาชีพ แก่ประชาชน เป็นผู้มอบทุนการศึกษาให้แก่เด็กเรียนนักศึกษา พระ เณร ที่เรียนดีประพฤติดี แต่ขาดทุนทรัพย์ สงเคราะห์คนที่มาทำบุญ การจัดเขตอภัยทานในวัด หรือสงเคราะห์โดย ประการอื่น ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลหรือสรรพสัตว์ ทั้งที่เป็นการประจำ หรือเป็นการชั่วคราว

4.การพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” ใช้ภาษาอังกฤษว่า “Development” นำมาใช้เป็นคำเฉพาะ และใช้ประกอบกับคำอื่น เช่น การพัฒนาประเทศการพัฒนาชนบท การพัฒนาบ้านเมือง การ พัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนาจึงถูกนำไปใช้โดยทั่วไป และมีความหมายแตกต่างกัน ออกไปดังกล่าวนี้ออกมาแล้ว เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายเอาไว้ หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกันออกไป ความหมายเกี่ยวกับ

การปฏิบัติ ความหมายทางพระพุทธศาสนา ความหมายทางสังคมวิทยา และความหมายทางด้านการพัฒนาชุมชน

1) ความหมายจากรูปศัพท์ โดยรูปศัพท์คำว่า “การพัฒนา” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Development” แปลว่า การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญงอกงาม ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี”

“การพัฒนา” โดยความหมายจากรูปศัพท์ จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดความเจริญเติบโตงอกงามจนเป็นที่น่าพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ

2) ความหมายโดยทั่วไป การพัฒนา ที่เข้าใจโดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายจากรูปศัพท์ คือ หมายถึง การกระทำที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่แตกต่างกันกล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่า สมบูรณ์กว่าแสดงว่าเป็นการพัฒนา “การพัฒนา” ในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้มีคุณภาพที่ดีกว่าเดิมความหมายนี้นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการก็ตาม

5. ตัวอย่างการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ 2 รูป

1. พระเทพวิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) วัดบ้านไร่ ได้กล่าวว่า “หลวงพ่เป็นคนยากจนมาโดยกำเนิด จึงอยากคิดช่วยเหลือคนอื่น การนำเงินออกไปช่วยคนอื่น ก็จะมีคนบริจาคเรื่อย ๆ ถ้าเก็บไว้จะทำให้ตนตาบอด ใจก็บอดอีกด้วย จึงอยากช่วยคนอื่นอยู่เรื่อยไป วันใดไม่มีคนมาขอเงิน ก็ไม่ค่อยสบายใจ” หลวงพ่อคุณท่านมีความเข้าใจในสภาพและความเป็นอยู่ของสังคมไทย โดยเฉพาะชาวชนบทเป็นอย่างดียิ่ง ชีวิตทั้งชีวิตหลวงพ่ได้อุทิศกายและใจในการบำเพ็ญทานช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนผู้ยากไร้ ผู้ตกทุกข์ได้ยากช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ เช่น ให้ทุนการศึกษา เป็นทุนอาหารกลางวัน สร้างเสนาสนะ สร้างโรงพยาบาล สถานที่ราชการและอื่น ๆ ลักษณะการบริจาคที่ให้ไปแล้วจะต้องบริจาคกันใหม่ โดยที่ผู้รับก็จะรอคอยรับบริจาคอีกต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การบริจาคแล้วหมดไป เงินดังกล่าวไม่มีโอกาสผลิดอกออกผล จึงเกิดแนวคิดในการ

รวมทุนแล้วนำไปฝากธนาคารเพื่อนำดอกผลจากเงินดังกล่าวมาบริจาคซึ่งจะสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป หลวงพ่อคุณ จึงได้เมตตาจัดตั้งกองทุน และมูลนิธิขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทุก ๆ ด้าน ทั้งการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา สังคม และชุมชน รวมทั้งนักเรียนที่ยากจนทั่วไป

2.พระเทพโกศล (สังวาลย์ พรหมวงฺโณ) วัดศรีโสดา ผู้อำนวยการโครงการพระธรรมจาริก ส่วนภูมิภาคจังหวัดเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ก่อนกำเนิดพระธรรมจาริก

พุทธศักราช 2507 นายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (เดิม) ได้ลาราชการเพื่อเข้าอุปสมบทและจำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ หลังจากที่อยู่จำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร มีความคิดว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนในเรื่องของความสันติ และปัญญา หากนำไปเผยแพร่ให้พี่น้องชาวเขาตามแนวตะเข็บชายแดน ซึ่งกำลังมีปัญหาเรื่องความมาสงบอยู่ขณะนี้ ก็จะต้องประโยชน์เกื้อกูลชาติอย่างมากมาหาหรือหลักการ

หลังจากที่นายประสิทธิ์ ติศวัฒน์ ผู้อำนวยการกองสงเคราะห์ชาวเขา ลาสิกขาแล้ว กลับสู่ราชการและพื้นที่สูงอีกครั้งเกิดแนวคิดใหม่หลังจากที่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย ด้วยเห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอนเรื่องความสงบ สันติ และปัญญา จึงได้นำเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ เข้าปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุฒาจารย์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร (สมัยนั้น) ในฐานะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่ดี มีประโยชน์ จึงได้มอบให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ (พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตร) วางรูปแบบหลักการ วิธีการดำเนินงาน แล้วนำเสนอขอความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์อนุมัติหลักการ

ครั้นกรมประชาสงเคราะห์อนุมัติหลักการแล้ว คณะทำงาน ได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง นิคมสร้างตนเองกองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย ณ หมู่บ้านม้งทับเบิก มังปายหยาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วจึงเริ่มทดลองงานในปี 2508 ปี 2508 พระภิกษุ 5 รูปจากจังหวัดเชียงใหม่ได้รับหนังสือคำสั่งของพระสุเทพสิทธิธารจารย์ (พระเทพวิสุทธิธารจารย์ อินสม อภิชยเถระ) อดีตเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุตอดยสุเทพราชวรวิหารให้เดินทางไปประชุมปฐมนิเทศ พร้อมกับพระภิกษุสงฆ์จังหวัดต่างๆจำนวน 50 รูป เป็นพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร พระวิปัสสนาจารย์ พระมหาเปรียญธรรม พระ (ทรงคุณวุฒิ พระผู้ชำนาญทางรัฐธรรมนูญ

ประเพณี รู้ภาษาชาวเขาประจำเผ่าท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้จะจาริกออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ มีเผ่าเย้า แม่่ว มูเซอ ลีซอ อีเก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ลื้อ ถิ่นขมุ ไทยใหญ่ และชนพื้นเมืองถิ่นทุรกันดาร เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชนถิ่นกันดาร จึงได้พิจารณาพระภิกษุสงฆ์คณะนี้ให้สอดคล้องตามพระพุทธดำรัส ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสแก่พระสงฆ์สาวกที่จะไปประกาศพระศาสนาในครั้งแรกว่า จรณ ภิกขเว จริกิ พุทฺชนทิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมปาย ฯลฯ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ แปลความหมายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพ้นจากบ่วงแห่งมาร พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ประพฤติพรหมจรรย์จบสิ้นแล้ว เธอจงจาริกท่องเที่ยวไป แสดงธรรม อันไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อมหาชนหมู่มาก และเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลกเถิด” ด้วยเหตุดังนี้นามว่า พระธรรมจาริก จึงปรากฏขึ้นด้วยประการฉะนี้แล

การประชุมปฐมนิเทศพระธรรมจาริกใช้สถานที่ศาลาบัณณรศภาค วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพมหานคร

หลังจากปฐมนิเทศ รับนโยบายหลักการ วิธีการ หลักปฏิบัติ จากพระธรรมกิตติโสภณ (เจ้าคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺโณโชตมหาเถระ)) องค์ประธานคณะพระธรรมจาริก ก็ได้พาพระธรรมจาริกเดินทางไปกราบคารวะพระมหาเถรานุเถระ มีพระเดชพระคุณเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฺฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม องค์พระประมุขศาสนาจักรไทย และเจริญพรข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีฯ พณฯ พลเอกประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและนายพ่วง สุวรรณรัฐ ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

ปฏิบัติและพัฒนาจากนั้นพระธรรมจาริกก็ได้พากันเดินทางแยกย้ายไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระธรรมนำปฏิบัติพัฒนาแก่พี่น้องชาวเขาเผ่าต่างๆ ตามท้องถิ่นชายแดน ตามป่าภูเขากันดาร ที่อยู่อาศัยทำมาหากินบนพื้นที่สูง ร่วมกันเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาประจำหมู่บ้านต่างๆ ตามที่กำหนดเขตปฏิบัติไว้แล้ว ด้วยจิตเมตตาตามเป้าหมายหมู่บ้านหลัก 10 แห่ง และหมู่บ้านบริวารอีกหลายสิบหมู่บ้าน สิ่งที่จะเป็นสื่อสะพานเชื่อมโยงจิตใจมนุษย์ให้สมานฉันท์สัมพันธ์ รู้ใจจิตใจเข้าใจกันอยู่ร่วมกันได้นั้นคือ ธรรม เป็นแกนแกนกลางเป็นประการสำคัญ

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีสำนักงานทั้งสิ้น 3 สำนักงาน ได้แก่ 1) สำนักงานพระธรรมจาริกส่วนกลาง ตั้ง ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร 2) สำนักงานประธานคณะพระธรรมจาริกส่วนกลาง วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และ 3) สำนักงาน

บริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ สำหรับสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค มีภารกิจในการบริหารจัดการ ฝึกอบรม จัดส่งพระธรรมจาริก ปีละ 300 – 500 รูป ไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา 220 แห่ง ในพื้นที่ 12 จังหวัดภาคเหนือและภาคกลางบางส่วน เข้าถึงชาวเขา 300,000 คนต่อปี นับได้ว่าสำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค เป็นองค์กรหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง นอกจากพัฒนาจิตใจแล้วยังเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีเก้อ ลีซอ มูเซอ ถิ่น ขมุ ลัวะ ไทยใหญ่ เป็นต้น นอกจากเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของ หน่วยราชการ ภาครัฐต่อชาวเขาทั่วภาคเหนือ ส่งผลต่อความสงบสุขตามแนวชายแดนเป็นอย่างมาก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของคณะพระธรรมจาริกวัดศรีโสดา จึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสถาบันชาติ พระพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ เกี่ยวเนื่องต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน ทำให้ชาวเขามีความรู้สึกรักเป็นพวกเดียวกับคนไทย มีความสามัคคี ประกอบสัมมาชีพ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ รักและหวงแหนในแผ่นดินไทย เป็นพลเมืองดีที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้ โครงการนำร่องเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา 6 เผ่าได้แก่กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีเก้อ ลีซอ และอาหู่ ซึ่งต่อมาคือโครงการพระธรรมจาริกเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทย และกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ได้ทดลองดำเนินการเมื่อปี 2508 ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation) ถือได้ว่า ประสบผลสำเร็จในระดับที่คาดไม่ถึงว่า ชาวเขาซึ่งปกติแต่ละเผ่า จะมีคติความเชื่อตามจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแตกต่างไปจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจนเกิดปรากฏการณ์รูปธรรมหลายอย่างได้แก่ การรับรู้สถานภาพทางสังคมของพระสงฆ์และให้ความเคารพนับถือ กราบไหว้มีธรรมเนียมปฏิบัติเยี่ยงชาวพุทธทั่วไป (เช่นการทำบุญตักบาตร) การปฏิญาณตนเป็นชาวพุทธการส่งบุตรหลานเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุสามเณร รวมทั้งความต้องการให้พระสงฆ์อยู่ในชุมชนของตนเอง เป็นต้น

ปัจจุบันโครงการพระธรรมจาริกมีพระสงฆ์อาสาสมัครที่เรียกว่า พระธรรมจาริกปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือ กว่า 200 รูป ใน 150 แห่ง แต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาประมาณ 3 - 7 หมู่บ้าน มีสำนักงานบริหารโครงการ ฯ อยู่ที่ วัดศรีโสดา ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ภารกิจหลักของพระธรรมจาริกนอกจากการทำ

หน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาและการอบรมศีลธรรมให้แก่ชาวเขาแล้ว ยังมีภารกิจรองที่จะต้องปฏิบัติในลักษณะการเป็น นักพัฒนา อีกมากมาย ซึ่งแท้ที่จริงภารกิจของเหล่านี้เป็นภารกิจของสงฆ์ได้เคยกระทำมาก่อนแล้ว ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม และวัฒนธรรมในสังคมไทย ซึ่งเป็นผลให้บทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชน และสังคมลดลงเป็นลำดับ ได้แก่ การสอนหนังสือแก่ชาวเขาทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ชาวเขา การส่งเสริมให้ชาวเขา ใช้พืชสมุนไพร การจัดตั้งองค์กรชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาในชุมชน (เช่น ธนาคารข้าว กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเยาวชน) การเป็นผู้นำในชุมชนในการพัฒนาสาธารณประโยชน์ในชุมชน รวมทั้งการเป็นที่ปรึกษา เรื่องต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

6.สรุป

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกด้านการสาธารณสงเคราะห์นี้ เป็นการจัดสร้างเพื่อประโยชน์อันก่อให้เกิดผลต่อสาธารณะ เช่น การสร้างโรงพยาบาล การสร้างถนน การสร้างศาลา การสร้างอาคารเรียน การสร้างสถานีดารวจ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการจัดหาสิ่งของ หรือวัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้สำหรับสถานศึกษา หรือสถานที่อื่นใดที่เป็นของสาธารณะต้องใช้หลักการสงเคราะห์ประชาชนเพื่อต้องการนำประชาชนเข้าหาธรรมะ ที่กล่าวมานี้สอดคล้องกับผลงานของ **พระเทพวิทยาคม** ท่านได้อุทิศกายและใจในการบำเพ็ญทาน ช่วยเหลือเกื้อกูลอุดหนุนผู้ยากไร้ ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ หลายรูปแบบ หลายวิธีการ เช่น ให้ทุนการศึกษา เป็นทุนอาหารกลางวัน สร้างเสนาสนะ สร้างโรงพยาบาล สถานที่ราชการและอื่น ๆ ลักษณะการบริจาคที่ให้ไปแล้วจะต้องบริจาคกันใหม่ โดยที่ผู้รับก็จะระคอยรับบริจาคอีกต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด การบริจาคแล้วหมดไป เงินดังกล่าวไม่มีโอกาสผลิดอกออกผล จึงเกิดแนวคิดในการรวมทุนแล้วนำไปฝากธนาคารเพื่อนำดอกผลจากเงินดังกล่าวมาบริจาคซึ่งจะสามารถช่วยเหลือสังคมได้อย่างต่อเนื่องตลอดไป หลวงพ่อคุณ จึงได้เมตตาจัดตั้งกองทุน และมูลนิธิขึ้นมาเป็นจำนวนมาก โดยมีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือทุก ๆ ด้าน ทั้งการศึกษา สาธารณสุข ศาสนา สังคม และชุมชน รวมทั้งนักเรียนที่ยากจนทั่วไป สรุปว่าท่านได้สนองงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค เป็นองค์กรหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง นอกจากพัฒนาจิตใจแล้วยังเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีเก้อ ลีซอ มูเซอ ถิ่น ขมุ ลัวะ ไทยใหญ่ ทำให้ชาวเขากลับมาเป็นชาวเรา นอกจากเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของ หน่วยราชการ ภาครัฐต่อชาวเขาทั่วภาคเหนือ ส่งผลต่อความสงบสุขตามแนวชายแดนเป็นอย่างมาก การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของคณะพระธรรมจาริกวัดศรีโสดา จึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสถาบันชาติ พระพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ เกื้อหนุนเนื่องต่อความมั่นคงตามแนวชายแดน ทำให้ชาวเขามีความรู้สึกรักเป็นพวกเดียวกับคนไทย มีความสามัคคี ประกอบสัมมาชีพ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีกลุ่มชาติพันธุ์ รักและหวงแหนในแผ่นดินไทย เป็นพลเมืองดีที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้

บรรณานุกรม

- การพัฒนาชุมชน”, **รายการงานวิจัย**, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือครูจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เล่ม 6**, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2522.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ, **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2529.
- ปลื้ม โชติขจรยางกูร, **คำบรรยายกฎหมายคณะสงฆ์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2520.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2538.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์ และการพระศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527.
- พระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- พระมหาสุภา อุทโท, **บทบาทของพระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า (2541 - 2560)**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2542.
- พระมหาสุริยา อภิวิมล และคณะ, **หลวงพ่อดุสิต ปรีสุทโธ**, กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2543.
- ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิด และบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ อ่างใน สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2547.
- วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ และปรีชา ช่างขวัญยืน, **หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ส.0112 - ส.0113**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- สุรพล พะยอมแย้ม, **จิตวิทยาชุมชน**, นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.
- สมชาย หลักเพชร, “วิเคราะห์งานของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้นำพัฒนาชุมชน”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2538.

การพัฒนาดตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา

Self-Development According to Buddhist

สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์*

ดิลก บุญอ้อม***

จีระศักดิ์ ปันลำ***

บทคัดย่อ

การเพิ่มพูนศักยภาพและสมรรถนะภาพของแต่ละบุคคลเพื่อให้มีทักษะและประสบการณ์ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ นำความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น ถือว่าเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เน้นตัวบุคคลเป็นหลักที่เรียกว่า “การพัฒนาดตนเอง” เป็นการสร้างทัศนคติ ทำงานเป็นทีม ขจัดความขัดแย้งสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ตนเองให้ถึงพร้อมและยอมรับที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง นักจิตวิทยาองค์การพัฒนาในแง่มุมมองการสร้างแรงเสริมทั้งแง่บวกและแง่ลบ ตรงกันข้ามกับทางพระพุทธศาสนาที่แนวคิดที่ต้องพิจารณาถึงความจริงอันแท้จริงที่จะเกิดแก่การพัฒนาตน ซึ่งการพัฒนาดตนเองจะต้องเริ่มจากความพร้อมในการข่มใจตนเองและพากเพียรการสร้างตามหลักศีล สู่การพัฒนาทั้งทางกาย ศีล ภาวนาและจิต เพื่อให้เกิดประโยชน์ 3 ประการ คือ 1. ภูมิคุ้มกันภัย ประโยชน์อันเกิดจากการดำเนินชีวิต สัมปรายภักตละ ประโยชน์ที่เป็นคุณค่าของชีวิต และปรมาตละ ประโยชน์อันสูงสุดมีปัญญารู้เท่าทันความจริง ก่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้อื่น

คำสำคัญ: การพัฒนาดตนเอง, อัตตละ, ทมะ, ภาวนา

ABSTRACT

To enhance the potential and image of the individual for getting the skills and experience to make knowledge, understanding, taking happiness for self and other; It is a sustainable development that focuses on the person who is called. “Self-Development” that are the creation of teamwork, eliminating conflict, making knowledge, getting right understanding and willingness to change the mindset that is real beneficial. The development on

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

** อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

*** อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

the psychologists think have divided into two reinforcements as; the positive and negative reinforcement. But in the Buddhism, the self-development must be considered the real truth that begins self-restraint and perseverance, making good action according to the precepts. Precept leads to the cultivating physical, conduct, meditation, and spirit for motivating the three purposes or “Atta” as; Dittadhammakattha is benefits of life, Samparāyikattha is the value of life and Paramattha is the highest benefit, getting wisdom and knowing the truth that is the sappiness to self and others.

Keyword: Self-Development, Atta, Dama, Meditation

1.บทนำ

การพัฒนาบุคคลถือได้ว่าเป็นการเพิ่มและส่งเสริมให้แต่ละบุคคลได้มีความรู้ทั้งทางด้านทักษะ ความเชี่ยวชาญและชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่ตนเองหรือการพัฒนาศักยภาพของเราเอง ตลอดจนปรับเปลี่ยนทัศนคติของสมาชิกในองค์กรทุกระดับได้มีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน การเพิ่มประสิทธิภาพด้านการพัฒนาบุคคลทำได้หลายวิธีการ เช่น การฝึกอบรม ปฐมนิเทศ ศึกษาดูงานในหน่วยงาน องค์กรที่มีลักษณะเดียวกันทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกันและกัน ฯลฯ เพื่อให้บุคลากรในรู้และกำหนดทิศทางในการพัฒนาศักยภาพตนเองไปในทิศทางที่หน่วยงานองค์กรได้ตั้งเป้าหมายไว้

การพัฒนาตนเอง (Self-Development) จึงจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อการเพิ่มพูนศักยภาพและสมรรถนะภาพในการสร้างทักษะและประสบการณ์แก่ตนเอง เป็นการกำหนดมุมมองทิศทางที่ถูกต้อง และเป็นการสร้างทัศนคติในการอยู่ร่วมกัน ทำงานเป็นทีม ขจัดความขัดแย้ง/อคติต่อกันและกัน เข้าใจในตนเองและผู้อื่น ซึ่งการพัฒนาตนเองจึงเป็นเบื้องต้นในการสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ตนเองให้ถึงพร้อมในการยอมรับที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เป็นประโยชน์

ขณะที่การพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนานั้นมุ่งเน้นการพัฒนาทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมๆ กัน มุ่งเน้นการส่งเสริมให้มีสุขภาพให้มีความเข้มแข็ง และอดทนต่อปัญหาและความยากลำบาก ป้องกันความทุกข์ทางจิตใจ รักษาความทุกข์ทางจิตใจ เพื่อให้เกิดเจตคติในการดำรงชีพและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยการกำหนดทิศทางในการดำรงชีพที่ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม เกื้อกูลซึ่งกันและกัน แม้โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะมีรากเหง้าแห่งอกุศลกรรมบถที่ไม่ยอมเสียสละอุทิศตนเพื่อบุคคลอื่น ซึ่งถือว่าเป็นปกติสามัญของมนุษย์จะแอบแฝงไปด้วยความเห็นแก่ตัว ความอยากได้ใคร่มีอันเป็นจิตใต้สำนึกของปฏิกิริยาสามัญชน¹ ดังนั้น การเสียสละส่วนตน การทุ่มเท การอุทิศตนเพื่อบุคคลอื่นจึงถือได้ว่าไม่ใช่วิสัยของปกติธรรมดาของสามัญชน แต่เห็นแนวทางและวิถีแห่งผู้ประเสริฐที่ประพฤติ ปฏิบัติเพื่อยังประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น เช่น หลักการเป็นผู้ใหญ่หรือหลักพรหมวิหารธรรม 4 คือ

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2548), หน้า 32.

1. เมตตา (loving-kindness) ความปรารถนาดี ประกอบด้วยไมตรีจิตมีหวังผลตอบแทน ความรักใคร่และปรารถนาดีให้เขามีความสุข จิตเต็มเปี่ยมด้วยไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ผู้อื่น

2. กรุณา (compassion) ความสงสารผู้อื่น คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ประสพทุกข์ และตั้งใจอนุเคราะห์ให้พ้นจากทุกข์ที่ได้รับอยู่

3. มุทิตา (sympathetic joy) ความพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นความยินดี มีจิตผ่องใสบันเทิงเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานต่อสัตว์ทั้งหลาย พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

4. อุเบกขา (equanimity) การวางใจเป็นกลาง วางเฉยสงบอยู่ในสิ่งที่เกินความสามารถของตนที่จะช่วยเหลือแต่ไม่ใช่นิ่งเฉยหรือไม่ดูคำดูดีกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นการวางใจเป็นกลางพิจารณาเห็นด้วยปัญญา จิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับที่รับผิดชอบของตน² เป็นต้น

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลให้เกิดความเข้าใจและยินดีในตนเองด้วยความรู้ ทักษะ ทศนคติที่มุ่งเน้นการสร้างบุคคลให้สมบูรณ์และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยดี สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมด้วยใจเป็นกลาง แม้สภาพปัจจุบัน การพัฒนาหน่วยงาน องค์กรหรือสถาบันต่างๆ จะมุ่งเน้นผลตอบแทนเป็นหลัก โดยมีได้คำนึงและตระหนักถึงความถูกต้องตามธรรมนองคลองธรรม เห็นประโยชน์ส่วนตัวเป็นเป้าหมาย กระทำและพฤติกรรมหวังผลตอบแทนเพียรพยายามในการสร้างคุณค่าในแก่ตนเองได้มุ่งการพัฒนาทางด้านสติปัญญาที่ถูกต้องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเป็นเบื้องต้นเพื่อให้เข้าใจในการเรียนรู้ตนเอง และพัฒนาให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครอบครัว ชุมชนและสังคม แม้จะมีนักวิชาการส่วนมากจะพยายามที่จะให้ความหมายของการพัฒนาด้านตนเองมุ่งเน้นการฝึกอบรมส่งเสริมทางด้านทักษะความรู้ เพื่อใช้ในการปฏิบัติงานของตนเองเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการปฏิบัติงานไปในทิศทางที่ต้องการ³ แต่การพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการขัดเกลาจิตใจบุคคล เข้าใจตนเอง ยอมรับที่จะปรับปรุงแก้ไขตนเองไปสู่ความสุขอันแท้จริงของตนเอง ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น รู้จักการข่มใจตนเองจากสิ่งเร้าที่ก่อให้เกิดความชั่วร้ายต่างๆ การพัฒนาทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการเข้าใจตนเองเป็นเบื้องต้น เข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการพัฒนา รวมถึงประโยชน์อันแท้จริงการประพฤติปฏิบัติตนเองให้ถึงเป้าหมายหรือความจริงอันสูงสุด

การพัฒนาตนเองแบบยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางและหลักการดำเนินชีวิตให้เป็นมนุษย์อันสมบูรณ์แบบที่ก่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทาง รูปแบบ วิธีการอันเป็นแนวทางการเข้าถึงการพัฒนาอย่างแท้จริง จำเป็นจะต้อง

² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 14, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 10.

³ เอกสารประกอบการฝึกอบรมเรื่องการบริหารงานฝึกอบรม, การฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารงานฝึกอบรม, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2523), หน้า 33.

ศึกษาเนื้อหา สารและความสำเร็จของการพัฒนาตนเองทั้งในแง่คิโลกและคิธธรรม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติ และสังคมต่อไป

2.การพัฒนาตนเอง (Self-Development)

การพัฒนาตนเอง เป็นการพัฒนาความสามารถของตนเองให้มีศักยภาพ และมีสมรรถนะของตนที่ทันต่อสภาพความจำเป็นตามความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้ตนเองมีชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น การที่จะพัฒนาตนเองได้ดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ หลักการพัฒนา เพราะมนุษย์ทุกคนจะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้มนุษย์เกิดการเปรียบเทียบกับคนอื่น ทั้งในแง่ความคิด การดำเนินชีวิต หน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนการแสดงออก จึงทำให้มนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำสถานการณ์ต่างๆ มาสู่การพิจารณา ทบทวนและหาแนวทางการพัฒนาตนเองให้เกิดความเหมาะสมทั้งทางความคิด การกระทำให้เกิดความเหมาะสม ส่งผลต่อความเจริญของงานต่อตนเองต่อไป

ความหมายของการพัฒนาตนเอง

คำว่า “การพัฒนาตนเอง” (Self-development) หมายถึง การกระทำเพื่อให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีด้วยความมุ่งมั่น พยายามและคำนึงอันเป็นพฤติกรรมภายในสู่การประพฤติสุภาพนอกด้วยการกระทำที่ดี การพัฒนาเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่มีขั้นตอนและกรรมวิธีที่เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ นับตั้งแต่การศึกษาเรียนรู้ตนเอง การรู้จักตนเอง การประเมินตนเอง เป็นต้น

สมน อมรวิวัฒน์ ได้อธิบายถึงคุณค่าของการรู้จักตนเองว่า “ชีวิตของเรานั้น เมื่อพิจารณาวิเคราะห์หุ้ดูจะเห็นว่า การได้มาอยู่และรับรู้สิ่งต่างๆ ทั้งที่ถือว่าเป็นตัวตนเราเองและผู้คน รวมทั้งโลกภายนอก ก็เมื่อชีวิตนั้นเป็นการอยู่และการรับรู้ก็ควรอยู่ให้ดีและรู้ให้ดีทั้งนี้จะอยู่อย่างดีก็โดยรู้จักตนเอง ความรู้ถูกต้องนั้นต้องเริ่มที่รู้ตนเอง จะเรียนรู้จักตนเองได้ก็โดยมีสติ หมั่นเฝ้าตาม สังเกตตนเองไม่หยุดหย่อน ตามดูการเคลื่อนไหวในทุกขณะชีวิต ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ คนที่ฉลาดจริงนั้นจะรู้จักตนเองและรู้เท่าความรู้สึกรู้จักคิดในใจ จะเคลื่อนไหวอย่างไรก็รู้ตัว ไม่หลงลืมหรือประมาทขาดสติเป็นผู้ไม่พลั้งพลาดโดยง่าย การที่เราจะเป็นเช่นนั้นได้ต้องอาศัยความเพียรหมั่นฝึกฝน กำหนดรู้ตัวไว้อีก่อน⁴

ปธานันท์ และจรัส ดวงสุวรรณ ได้กล่าวถึง หลักการพัฒนาตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การตระหนักรู้ถึงความจำเป็นในการปรับปรุงตนเองเป็นความต้องการในการที่จะพัฒนาตนเองเพื่อชีวิตที่ประสบความสำเร็จ คือ การพัฒนาตนเองในแง่ความรู้และในทุกด้านให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ 2) การวิเคราะห์ตนเองโดยการสังเกตตนเอง ประเมินตนเอง และสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น รวมทั้งเปรียบเทียบบุคลิกภาพที่สังคมต้องการ 3) การวางแผนพัฒนาตนเองและการตั้งเป้าหมาย⁵

⁴ สมน อมรวิวัฒน์, *ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), หน้า 138.

⁵ ปธานันท์ และจรัส ดวงสุวรรณ, *พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2545), หน้า 125-129.

จากความหมายของการพัฒนาตนเองดังกล่าว สรุปได้ว่า คนเราจะมีความสุขและดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมายของตนที่วางไว้ได้นั้นต้องมีการพัฒนาตนเองให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เจริญทั้งด้านความประพฤติปฏิบัติการศึกษา การประกอบอาชีพ การใช้ชีวิตในครอบครัว และในสังคม ดังนั้น หากตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีก็จะเกิดผลดีเกี่ยวเนื่องกับทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกันในสังคม การพัฒนาตนเองมีองค์ประกอบที่เป็นสาระสำคัญ ดังนี้

1) เพื่อเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) มนุษย์ทุกคนเกิดมาล้วนแต่มามือเปล่าด้วยกันทั้งนั้น แต่ภายหลังจากเกิดมาแล้ว มนุษย์จึงมีทรัพย์สินสมบัติติดตัว ทั้งสมบัติความรู้ ทรัพย์สินเงินทองและชื่อเสียงเกียรติยศ

2) เพื่อเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ ทักษะ (Skill) และประสบการณ์ (Experience) เกิดจากการฝึกและศึกษาดูงาน การอบรมเพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในอาชีพที่มีอยู่ให้เจริญก้าวหน้า ได้รับการยอมรับชื่นชมและศรัทธา

3) เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือเจตคติ พฤติกรรม (Behavior) และเจตคติ (Attitude) ของมนุษย์จะเป็นเช่นใด กระบวนการขัดเกลาและพัฒนาตนเองจะเป็นเครื่องบ่งชี้ที่สำคัญที่สุด บุคคลที่มีการศึกษาและฝึกฝนอบรมตนเป็นประจำย่อมได้เปรียบกว่าบุคคลทุกประเภทในสังคม การพัฒนาจึงเป็นหัวใจสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีของชีวิตมนุษย์ ด้วยองค์ประกอบของการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและการเพิ่มพูนทักษะความสามารถให้ตนเองก้าวสู่ความสำเร็จในชีวิต

3.ความสำคัญของการพัฒนาตนเอง (Self-Development)

การพัฒนาตนเองมีความสำคัญมาก นักพัฒนาต้องรู้จักจุดเด่นและจุดด้อยของตนเองก่อน การรู้จักจุดเด่นของตนเองก็เพื่อทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถของตน การรู้จักจุดด้อยก็เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของตน ฉะนั้น ความสำคัญในการพัฒนาตนเองพอประมวลได้ดังนี้

1) มนุษย์ทุกคนพัฒนาตนเองได้: ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ที่พัฒนาได้หรือเชื่อในความเป็นมนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ จะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะต้องฝึกฝน พัฒนาการตนเอง แสดงอาการออกมาเป็นความอ่อนน้อมถ่อมตน อันบ่งชี้ถึงความเป็นผู้พร้อมที่จะฝึกฝน พัฒนาการ เพราะฝึกฝนพัฒนาตนจะทำให้บุคคลมีท่าทีต่อประสบการณ์ทั้งหลายอย่างที่เราเรียกว่า มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาตน⁶

2) มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาไปสู่ระดับการมีสัจการแห่งตนได้: มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาไปสู่ระดับการมีสัจการแห่งตนได้ หมายถึง การเป็นตัวของตัวเองอย่างสมบูรณ์ มีความเป็นอิสระสามารถคิดและกระทำการใดๆ ตามมโนธรรมและอุดมการณ์อย่างแท้จริง ซึ่งมาสโลว์ (Maslow) ได้ระบุบุคคลที่เข้าถึงสัจการแห่งตนว่า มีคุณลักษณะที่เป็นผู้สามารถรับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง มีความพร้อมที่จะยอมรับความเป็นจริง มีความสามารถแยกแยะปัญหาส่วนตนและมีความต้องการเป็นส่วนตัว เป็นต้น

นอกจากนั้น การพัฒนาตนเอง (Self-Development) หากมองในแง่ขององค์กร หน่วยงาน หมายถึง แนวทางการพัฒนาบุคคลที่ยังผลกระทบและส่งผลต่อการดำรงชีพและการกำหนดเป้าหมายของหน่วยงาน องค์กร เพราะอาจจะเกิดจากความเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร เช่น การขยายขนาดของหน่วยงาน องค์กร ฯลฯ จำเป็นจะต้องมีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน สร้างความเข้าใจในการกำหนดทิศทางและเป้าหมาย เพื่อให้แต่ละบุคคลได้มี

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2541), หน้า 19.

เป้าหมายในการปฏิบัติไปในทิศทางที่กำหนดไว้ และความเปลี่ยนแปลงภายนอกองค์กร เช่น สภาพสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ องค์กรจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากร เพื่อพนักงานจะได้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกอยู่ตลอดเวลาและเป็นการละลายพฤติกรรมแต่ละคน เพราะปกติทุกคนจะมีทัศนคติที่แตกต่างกันไป การพัฒนาบุคคลจึงได้มีการพยายามที่จะใช้กิจกรรม เครื่องมือและวิธีการต่างๆ เพื่อหลอมละลายพฤติกรรมให้ทุกคนได้มีแนวทางและเป้าหมายในการดำเนินงานในทิศทางแบบเดียวกัน เช่น การนำความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อาทิ เครื่องจักรที่ทันสมัย คอมพิวเตอร์ การอบรมให้พนักงานมีความรู้ ความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีเหล่านั้น จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการทำงานของพนักงาน อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคคลแตกต่างกัน ดังนี้

พนัส หันนาคินท์ ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรว่าประสิทธิผลของโรงเรียนย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ปฏิบัติงานประสิทธิภาพของผู้ปฏิบัติงานย่อมจะเพิ่มขึ้นจากการที่ระบบโรงเรียนให้โอกาสแก่เขาที่จะพัฒนาวิสัยความสามารถที่มีอยู่ในตัวของเขาแต่ละคนการพัฒนาบุคลากรเป็นกิจกรรมที่จะต้องกระทำตั้งแต่แรกเข้ามาทำงานถึงเวลาที่จะต้องออกจากงานไปตามวาระ⁷

ประชุม รอดประเสริฐ ได้สรุปแนวคิดของนักวิชาการบริหารต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการที่จะเสริมสร้างให้บุคลากรมีความรู้ความสามารถความเข้าใจ ตลอดจนทัศนคติ อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การพัฒนาบุคคลอาจจำแนกออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท คือ การพัฒนาผู้ได้บังคับบัญชาและการพัฒนาตนเอง⁸

สมาน รังสิโยภักษ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรว่าเป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ความสามารถมีทักษะในการทำงานดีขึ้นตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงานอันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่จะสร้างเสริมและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการในการทำงานอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน⁹

นพพงษ์ บุญจิตราดุล ได้ให้ความหมายของการพัฒนาบุคลากรว่า เป็นกระบวนการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยมความสามารถของบุคคล ตลอดจนการให้แนวความคิดใหม่ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้บุคลากรมีคุณภาพที่ดีขึ้น¹⁰

การพัฒนาบุคคลคำนึงถึงความสมบูรณ์ของมนุษย์ที่ต้องการความสุข ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายและความต้องการของตนเองพัฒนาตนเองได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ดังนั้น การพัฒนาบุคคลจึงมีความสำคัญ ดังนี้

⁷ พนัส หันนาคินท์, การบริหารบุคลากรในโรงเรียน, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2526), หน้า 133.

⁸ ประชุม รอดประเสริฐ, การบริหารงานบุคลากรทางการศึกษา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528), หน้า 132.

⁹ สมาน รังสิโยภักษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพฯ: อักษรสารการพิมพ์, 2522), หน้า 80.

¹⁰ นพพงษ์ บุญจิตราดุล, หลักการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: เอส.เอ็ม. เอ็ม จำกัด, 2525), หน้า 208-209.

1) ความสำคัญต่อตนเอง การพัฒนาเป็นการเริ่มจากการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ เพิ่มพูนศักยภาพของตนเอง และเป็นแนวทางในการพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เกิดจากตัวบุคคล คือ 1) การเตรียมตนให้พร้อมต่อสถานการณ์ต่างๆ เพื่อสร้างความรู้สึที่ดีต่อตนเอง 2) การปรับปรุงจุดบกพร่องและพัฒนาตนให้เหมาะสมเพื่อจัดคุณลักษณะที่ไม่ต้องการออกและเสริมสร้างคุณลักษณะที่สังคมต้องการ 3) การวางแผนทางให้ตนเองสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายในชีวิตได้อย่างมั่นใจ 4) ส่งเสริมคุณค่าตนให้เกิดความเข้าใจตนเอง สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนได้เต็มศักยภาพ

2) ความสำคัญต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาบุคคลย่อมส่งผลต่อบุคคลอื่นจากการปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองที่ก่อให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรา เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อน ชุมชน ฯลฯ เพื่อให้เป็นแบบอย่างหรือบุคคลที่ควรยกย่องควรแก่การนำไปอ้างอิงให้เกิดการพัฒนาคนอื่นๆ ต่อไป เป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งชีวิตส่วนตัวและการทำงาน และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชุมชนที่จะส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3) ความสำคัญต่อสังคมโดยรวม ภาระกิจแต่ละหน่วยงานในสังคมที่รับผิดชอบ ล้วนแต่อาศัยทรัพยากรบุคคลเป็นผู้ปฏิบัติงาน การพัฒนา ปรับปรุงตนเองให้ทันต่อรูปแบบการทำงานหรือเทคโนโลยีความทันสมัย เทคนิควิธีปฏิบัติ วิธีคิดและการเสริมสร้างทักษะใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและคุณภาพของผลผลิตทำให้หน่วยงานนั้นสามารถแข่งขันในเชิงคุณภาพและประสิทธิภาพกับสังคมอื่นได้สูงขึ้น ส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมได้¹¹

อย่างไร ก็ตามการพัฒนาบุคคลหรือพัฒนาด้านนั้นมีกระบวนการพัฒนาคนสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติ นิสัยและพฤติกรรมทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งสามารถพัฒนาตนให้เป็นไปในทิศทางที่ตนและสังคมต้องการได้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาด้านตนเองพอสรุปได้ดังนี้

1) ทำให้รู้และเข้าใจธรรมชาติพฤติกรรมของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาและไม่ปรากฏออกมาให้เห็นชัดเจนทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว

2) ทำให้รู้และเข้าใจพัฒนาการทางด้านสรีระและภาวะทางจิตที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์

3) ทำให้รู้และเข้าใจกระบวนการพัฒนาด้านตนเองและวิธีปรับตัวของมนุษย์ การเผชิญปัญหาการแก้ปัญหาการพิจารณาสภาพของจิตใจ ทั้งในด้านการกระทำ ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์และแนวทางในการรักษาสุขภาพจิต

4) ทำให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นในสังคมได้และสามารถรับรู้และเข้าใจพฤติกรรม ได้อย่างถูกต้อง โดยใช้หลักการและแนวทางจิตวิทยาเป็นตัวกำหนด

5) ทำให้รู้ศาสตร์ประยุกต์ในฐานที่จะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม เพื่อดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จสูงสุดในเรื่องที่ต้องการ

6) ทำให้ลดปัญหาที่มีอยู่ให้หมดไปและป้องกันปัญหาใหม่ไม่ให้เกิดขึ้นหรือไม่ให้เกิดปัญหาเก่าซ้ำเพราะมีภูมิคุ้มกันตนเอง

¹¹ ประสิทธิ์ ทองอุ่น, จิตวิทยาและพุทธศาสตร์, (สำนักส่งเสริมวิชาการ: สถาบันราชภัฏสุรินทร์ 2540), หน้า 50-51.

7) ทำให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ต้องการและอยู่ในวิสัยที่จะทำได้ในเวลาที่กำหนด กระตุ้นพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์และมีวิธีการจัดการกับความเครียด ความท้อแท้ให้กำลังใจต่อไป

8) ทำให้เครื่องมือที่มีคุณภาพสำหรับใช้ในการพัฒนาตนและสังคมสิ่งแวดล้อมไปตลอดชีวิต

9) ทำให้เข้าใจหลักการ เทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาตน เพื่อนำมาส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และมีทักษะในการพัฒนาตนเองไปตลอดชีวิต ประโยชน์ของการพัฒนาตนเองจะส่งผลให้ตัวบุคคลมีการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเต็มภาคภูมิ และมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่มีภาวะเข้มข้นในจิตใจที่จะเผชิญกับปัญหา และสามารถแก้ปัญหาได้

โดยสรุป การพัฒนาตนเองเป็นการยอมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเอง จากการเข้าใจ เรียนรู้ตนเอง ยอมรับในการเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติให้เป็นไปทางที่ดีขึ้น อีกทั้งเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องและสังคมโดยรวม เพื่อให้การปฏิบัติงานได้ผลตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาตนจึงถือว่าเป็นการพัฒนาและเสริมสร้างให้บุคคลได้ปฏิบัติได้อย่างเต็มความรู้ ความสามารถอย่างมีแบบแผนในการแสดงศักยภาพของตนได้อย่างเหมาะสม เป็นการพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืนต่อบุคคล หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง

4.หลักการพัฒนาตนเอง (Self-development)

การดำเนินชีวิตในสังคมที่มีการแข่งขันตลอดเวลา แต่ละคนย่อมต้องเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ตามทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การพัฒนาตนเองจึงมีความสำคัญ โดยจะต้องผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ดังนั้น การพัฒนาตนเองจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้และการพัฒนานั้นมิได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณที่สามารถจับต้อง วัดได้ เท่านั้น แต่หมายถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพด้วย นอกจากนั้น การพัฒนาคุณสมบัติที่ทำให้บุคคลสำนึกในคุณค่าตนเองยังมีแนวทางในการพัฒนาตนเอง ดังนี้

- ๑) พัฒนาด้านจิตใจ เป็นการพัฒนาสภาพของจิตใจให้มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองสิ่งแวดล้อม มองโลกในแง่ดีอย่างสร้างสรรค์
- ๒) การพัฒนาด้านสติปัญญาและความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ เป็นการฝึกทักษะใหม่เพื่อเรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิต
- ๓) การพัฒนาด้านสังคม เป็นการพัฒนาปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม
- ๔) การพัฒนาความรู้ความสามารถที่มีอยู่ในตนเองให้มีมากยิ่งขึ้น

การพัฒนาตนเอง ผู้ที่พัฒนาตนเองต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยความเต็มใจและสมัครใจ โดยปราศจากความรู้สึกลัวถูกบังคับ การพัฒนาจึงจะเกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นได้ง่ายและเป็นการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิผล¹²

การพัฒนาตนเองยังมีแนวคิดพื้นที่ที่สำคัญต่อการพัฒนาตนเอง คือ

¹² การพัฒนาตนเอง หมายถึง ?, <https://www.im2market.com/2015/12/10/2162> (9 มีนาคม 2561).

- 1) มนุษย์ทุกคนมีเอกลักษณ์ มีศักยภาพ มีคุณค่าสามารถฝึกพัฒนาตนได้ในทุกเรื่อง
- 2) ไม่มีใครที่มีความสมบูรณ์ไปหมดทุกด้าน
- 3) แม้จะไม่มีใครรู้จักตัวเองได้ดีเท่าตัวเอง แต่ในบางเรื่องตนเองก็ไม่สามารถจัดการปรับเปลี่ยนได้ด้วยตนเอง
- 4) การควบคุมสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม กับการควบคุมความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเอง มีผลกระทบซึ่งกันและกัน
- 5) อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตนเอง คือ การที่บุคคลไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการปฏิบัติ ไม่สร้างนิสัยและฝึกทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็น
- 6) การพัฒนาตนเองดำเนินการได้ตลอดเวลาเมื่อต้องการหรือพบปัญหาข้อบกพร่อง จะเห็นได้ว่า การพัฒนาตัวเองเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจที่ดีต่อสิ่งรอบข้าง เพื่อให้เกิดสติปัญญาในการรอบรู้และควบคุมอารมณ์เพื่อการอยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติสุขจากการนำความรู้ความเข้าใจของตนเองสู่สาธารณชนได้รับรู้ถึงคุณค่าและการพัฒนาตนเองที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม หลักการพัฒนาตนเองทางจิตวิทยามีหลายกลุ่ม แต่แนวคิดจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) และจิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychology) ให้หลักการที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง

1. หลักการจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่าพฤติกรรมที่เป็นปัญหาหรือพัฒนา ล้วนเกิดจากการเรียนรู้ที่เป็นผลของการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมที่ไม่ปกติของบุคคล (ยกเว้นความผิดปกติทางพันธุกรรม ชีวเคมีและระบบประสาท) จากการเรียนรู้ที่ไม่ถูกต้อง จะต้องเรียนรู้และเข้าใจหลักการการเรียนรู้เพื่อปรับพฤติกรรมและควบคุมตนเอง

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบปฏิบัติการ (operant conditioning) เป็นแนวคิดสำคัญของจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมที่เป็นหลักการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลพวงจากการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่แสดงออกจะเปลี่ยนแปลงไปได้เนื่องจากผลกรรม (consequences) และสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งทฤษฎีวางเงื่อนไขเป็นการเสริมแรง 2 ประการ คือ ตัวเสริมแรงปฐมภูมิ เป็นตัวเสริมแรงที่สนองความต้องการทางชีวภาพ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ ระดับอุณหภูมิ และความเจ็บปวด เป็นต้น และตัวเสริมแรงทุติยภูมิ ที่ผ่านการสัมพันธ์กับตัวเสริมแรงปฐมภูมิระยะหนึ่ง ก่อนที่จะมีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงได้ด้วยตัวเอง เช่น คำยกย่องชมเชย เงินตรา เครื่องหมาย หรือตำแหน่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการเสริมแรงจะดำเนินการได้ 2 ลักษณะ คือ 1) **การเสริมแรงเชิงบวก** เป็นการเสริมที่ทำให้พฤติกรรมที่ได้รับการเสริมมีความถี่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า มีความหมาย เหมือนกับ การให้รางวัล แต่ในความจริงมีความหมายแตกต่างกัน การเสริมแรงเชิงบวกเป็นการทำให้พฤติกรรมมีความถี่เพิ่มขึ้น แต่การให้รางวัลเป็น การให้แก่บุคคลที่ทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามโอกาสที่สำคัญ ซึ่งไม่จำเป็นว่าพฤติกรรมนั้น จะมีความถี่เพิ่มขึ้นหรือไม่ 2) **การเสริมแรงเชิงลบ** เป็นการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมเพิ่มขึ้น เมื่อผลของพฤติกรรมนั้นสามารถช่วยให้บุคคล ถอดถอนสิ่งรบกวน หรือสภาพแวดล้อมที่ไม่พึงพอใจออกไปได้ การเสริมแรงลบทำให้เกิดพฤติกรรมได้ 2 แบบ คือ พฤติกรรมหลีกเลี่ยง (escape) และพฤติกรรมหลีกเลี่ยง (avoidance)

การพัฒนาตนเองตามแนวจิตวิทยาพฤติกรรมนิยมจึงมุ่งเน้นการควบคุมสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม และการควบคุม การกำหนดผลกรรม ด้วยตนเอง ทั้งในการสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม และการลดเลิกพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

2. หลักการจิตวิทยาปัญญานิยม มีแนวความเชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้น และเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม แต่เพียงอย่างเดียว แต่จะเกี่ยวข้องกับ 3 ปัจจัยสำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ สติปัญญา ลักษณะทางชีวภาพ และกระบวนการอื่นๆ ภายในร่างกาย 2) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม และ 3) ปัจจัยด้านพฤติกรรม ได้แก่กระทำต่างๆ ปัจจัยทั้งสามนี้ทำหน้าที่กำหนดซึ่งกันและกัน (reciprocal determinism) แต่ไม่ได้หมายความว่าจะมีอิทธิพลต่อกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน และอาจไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลมากกว่า ซึ่งอาจต้องอาศัยระยะเวลาเป็นตัวประกอบด้วย ในการกำหนดให้เกิดผลกระทบต่อปัจจัยอื่น

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมแรง จิตวิทยาปัญญานิยมไม่ได้มองการเสริมแรงเป็นเพียงแต่การทำให้พฤติกรรมมีความถี่เพิ่มขึ้นเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่อื่นๆ อีก 3 อย่าง คือ

1. เป็นข้อมูลให้บุคคลให้บุคคลรู้ว่าควรต่อไปในอนาคตควรจะทำพฤติกรรมใดในสภาพการณ์ใด
2. เป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลเกิดความคาดหวังว่าการกระทำบางอย่างจะทำให้ได้รับการเสริมแรง เป็นการเพิ่มโอกาสให้การกระทำ ดังกล่าวเกิดขึ้นในระยะต่อมา
3. ทำหน้าที่เป็นตัวเสริมแรง คือเพิ่มความถี่ให้พฤติกรรม ต่อเมื่อบุคคลตระหนักถึงการมีโอกาสสูงที่จะได้รับการเสริมแรง

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จิตวิทยาปัญญานิยมเชื่อว่า พฤติกรรมการเรียนรู้จากการสังเกต (observational learning) เป็นการสังเกตจากตัวแบบที่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่มีการลองผิดลองถูก และสามารถถ่ายทอดทั้งความคิด การกระทำได้พร้อมกัน เนื่องจากคนส่วนใหญ่มักมีสภาพแวดล้อมที่จำกัด การรับรู้ทางสังคมจึงผ่านจากประสบการณ์ของคนอื่นหรือสื่อต่างๆ เป็นส่วนมาก ตัวแบบแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1) ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ที่เราได้มีโอกาสสังเกตและเกี่ยวข้องกับตัวแบบนั้นโดยตรง

2) ตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ เป็นตัวแบบที่เสนอผ่านสื่อต่างๆ ทางวิทยุ โทรทัศน์ หรือนิยาย ความสำคัญของตัวแบบต่อการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คือ 1) ทำหน้าที่สร้างพฤติกรรมใหม่ให้บุคคล ในกรณีที่ยังไม่เคยเรียนรู้พฤติกรรมนั้นมาก่อนเลย 2) ทำหน้าที่เสริมพฤติกรรมของบุคคลที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ในกรณีที่เคยเรียนรู้พฤติกรรมนั้นมาบ้างแล้ว ตัวแบบจะเป็นแรงจูงใจให้บุคคลพยายามพัฒนาพฤติกรรมให้ดียิ่งขึ้น 3) ทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ หรือทำให้พฤติกรรมนั้นลดความถี่ลง ในกรณีที่เห็นผลกระทบที่เป็นโทษจากการกระทำที่ไม่เหมาะสมของตัวแบบ ซึ่งการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบ ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการตั้งใจ (attention) เป็นตัวกำหนดว่าบุคคลจะสังเกตอะไรจากตัวแบบ การตั้งใจสังเกตจะทำให้เกิดการรับรู้ได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมของตัวแบบ ความตั้งใจจะสูงถ้าหากตัวแบบเป็นผู้มีชื่อเสียง มีลักษณะดึงดูดใจ เป็นที่นิยมและชื่นชอบกันทั่วไป หรือมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้สังเกต และยังขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้สังเกตเกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้ สติปัญญา ระดับการตื่นตัว เจตคติ อีกด้วย

2. กระบวนการเก็บจำ (retention) ผู้สังเกตต้องมีความสามารถในการเก็บจำลักษณะของตัวแบบได้ถูกต้อง สามารถแปลงข้อมูลจากตัวแบบเป็นสัญลักษณ์ทางภาพหรือทางภาษาได้ เพื่อจัดโครงสร้างในการเก็บจำให้ง่ายขึ้น ในขั้นนี้จะเกี่ยวข้องกับความสามารถทางภาษาและการสร้างจินตภาพในสมอง เมื่อเก็บจำไว้แล้วจะต้องสามารถเรียกกลับมาได้อีก ในกรณีที่ต้องการทดลองปฏิบัติเป็นพฤติกรรมของตนเอง

3. กระบวนการกระทำ (reproduction) ในขั้นนี้ผู้สังเกตจะใช้ความคิดดัดแปลงพฤติกรรมที่ได้เก็บจำไว้นั้นออกมาเป็นการกระทำจริงด้วยตัวเอง ตอนแรกคงเป็นการพยายามกระทำให้เหมือนกับตัวแบบ ซึ่งจะทำให้ดีหรือไม่ย่อมขึ้นอยู่กับสิ่งที่เก็บจำ การสังเกตตนเอง การได้ข้อมูลย้อนกลับ และการเปรียบเทียบการกระทำของตนกับสิ่งที่จำได้ เมื่อได้ทดลองทำบ่อยๆจะสามารถเรียนรู้ได้เร็วขึ้น และยังสามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าไปโดยจินตนาการของตนเองได้อีกด้วย

4. กระบวนการจูงใจ (motivation) แม้ผู้สังเกตจะมีความสามารถในการเก็บจำการกระทำของตัวแบบได้ดีเพียงใด แต่ถ้าขาดแรงจูงใจเขาย่อมไม่ประสงค์จะเลียนแบบหรือทำตามตัวแบบ เขาจะทำตามอย่างเมื่อมีเหตุผลที่ดีพอหรือมีแรงจูงใจบางอย่างเท่านั้น เช่น ประวัติการได้รับการเสริมแรงในอดีตที่ผ่านมาเมื่อเขาทำตามแบบอย่างในเรื่องอื่นได้ ความเชื่อมั่นในสัญญาว่าจะได้รับการเสริมแรง เป็นความคาดหวังว่าเมื่อทำตามตัวแบบได้จะได้รับสิ่งที่ต้องการหรือพึงพอใจ การเสริมแรงทางอ้อมจากการที่เห็นคนอื่น ๆ ได้รับสิ่งที่พอใจเมื่อทำตามตัวแบบได้

5. หลักการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา (Buddhist Self-Development)

หลักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเชิงพุทธศาสตร์ ถือว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อไปสู่ศุขของชีวิตที่มีความสัมพันธ์กลมกลืนระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันและสภาพแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้เกิดความสุขแก่ตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืนหลักการพัฒนาตนตามหลักพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ ทัมะ สิกขาและหลักภาวนา

ทัมะ คือ การฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การรู้จักข่มใจ ข่มระงับ ความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสครอบงำ หลีกหล้อ ชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้ และ 2) การฝึกปรับปรุง ตนเอง โดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สิกขา คือ การศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขามี 3 ประการ คือ

1. ศีลสิกขา หมายถึงการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนใน สังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสถานของสังคมสามารถดำเนิน ชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม

2. จิตสิกขา หมายถึง การฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ ควบคุม ตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามสัจธรรม

3. ปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจ เป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์

ภาวนา คำนี้ตรงกับคำว่า พัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศิลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับ การพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนารามณ์ และพัฒนาสติปัญญา

กายภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ช่อง ทางารติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริม ให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่ง ดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น

ศิลปภาวนา หมายถึง การพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาทกับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและ การกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพ จิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพ ทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมานคือความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานคือมี ความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความ สบายใจ อิ่มเอิบใจ แข็งแรงขึ้น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะ ของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโต งามต่อไป

6.ปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนา

พลัง(พละ)ในการพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตามการพัฒนาตนเองจนถึงระดับสูงสุดเชื่อว่า จะเป็นไปไม่ได้ทางพุทธศาสตร์หากเรามีพลังหรือ กำลังที่เข้มแข็งพอ ซึ่งในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกำลังหรือพลังในการทำงานหรือประพฤติไว้ซึ่งเกิดจาก คุณธรรมความประพฤติปฏิบัติที่เป็นหลักประกันของชีวิตซึ่งทำให้เกิดความมั่นใจในตนเองจนไม่มีความหวาดหวั่นกลัวภัย ซึ่งเรียกกันว่า พละ(ธรรมอันเป็นกำลัง) มี 4 ประการ คือ

1. ปัญญาพละ กำลังปัญญา คือ ได้ศึกษา มีความรู้ความเข้าใจถูกต้องชัดเจน ในเรื่องราวและกิจการที่ตน เกี่ยวข้อง ตลอดไปถึงสภาวะอันเป็นธรรมดาของโลกและชีวิต เป็นผู้กระทำกรต่างๆ ด้วยความเข้าใจเหตุผลและ สภาพความจริง

2. วิริยะพละ กำลังความเพียร คือ เป็นผู้ประกอบกิจการหน้าที่การงานต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ด้วยความบาก บั่นพยายาม ไม่ได้ทอดทิ้งหรือย่อหย่อนท้อถอย

3. อดวิชชะพละ กำลังสุจริต(กำลังการกระทำที่ปราศจากโทษ) หรือกำลังความบริสุทธิ์ คือมีความ ประพฤติและหน้าที่การงาน สุจริตไร้โทษ สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีข้อที่ใครจะติเตียนได้

4. สังคหผละ กำลังการสงเคราะห์ คือ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เป็น สมาชิกที่มีคุณประโยชน์ของชุมชน หลักการแห่งความสำเร็จในการพัฒนาตนเอง การพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ ไม่เว้นแม้กระทั่งการพัฒนาตนเองเพื่อความเป็นผู้มี จิตอาสา ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้นว่า อิทธิบาท(ธรรมให้ ถึงความสำเร็จ) ซึ่งประกอบด้วย 4 ข้อด้วยกัน คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองาน ที่ทำมิใช่สักแต่ว่าทำเพื่อให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เหาะระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตใจฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทากิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4.วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาให้ใคร่ครวญตรวจตาหาเหตุผล และตรวจสอบ ข้อยิ่งย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้นโดยการใช้จัก ทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้น แนวปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนตามหลักพุทธศาสตร์ สำหรับการปฏิบัติ ผักผืนเพื่อพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์นั้น

พระพรหมคุณภาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า “รุ่งอรุณแห่งการพัฒนาตน” ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. กัลยาณมิตตา: ความมีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี การรู้จักใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคสื่อและข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่า

2. ศิลสัมปทา: ถึงพร้อมด้วยศิลป์ เพื่อให้รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการ กิจการงานต่างๆ อย่างมีระบบระเบียบ ไม่ก่อให้เกิดความบกพร่องหรือเสียหาย

3. ฉันทสัมปทา: ถึงพร้อมด้วยฉันทะ ที่มีความถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจ สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการที่จะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นคนดีงามและมีประโยชน์

4. อัตตสัมปทา: ทำให้ตนให้ถึงพร้อม มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ เชื่อในความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ มีความองอาจถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน

5. ทิฐีสัมปทา: กระทำความเห็น ความเข้าใจให้ถึงพร้อม ปรับเจตคติและค่านิยมให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต เอาต่อการเรียนรู้ ทำให้สติปัญญางอกงามขึ้น

6. อัมปมาทสัมปทา: ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท มีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวทุกเวลา มีจิตสำนึกแห่งความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อม เห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่างคุ้มค่า

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา: โยนิโสมนสิการ รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการ แก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง

จากหลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการพัฒนาตนเองตามหลัก พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และ

สติปัญญา หากสามารถปฏิบัติตนให้ครบบริบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และปัญญาแล้ว ย่อมนำไปสู่การดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

แนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืนในการพัฒนาตนที่บุคคลพึงฝึกหัดพัฒนา ได้แก่ ความเชื่อในการฝึกฝนพัฒนาตน การมีศีลและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม ฝึกการเพิ่มภาวะอิสระจากวิฤตภายนอก เช่น บริจาคและสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ฝึกสมาธิเพื่อการสร้างพลังจิตที่เข้มแข็ง ฝึกพัฒนาปัญหาให้มีความเข้าใจชีวิตและโลกที่แท้จริง ซึ่งขั้นตอนการพัฒนาตนเอง ประกอบด้วย 1) การสำรวจพิจารณาตนเอง 2) วิเคราะห์ จุดเด่น – จุดบกพร่อง 3) กำหนดปัญหาและพฤติกรรมเป้าหมาย 4) รวบรวมข้อมูลพื้นฐาน 5) เลือกเทคนิควิธีและวางแผน 6) ทดลองปรับปรุงพัฒนา 7) ประเมินผลและขยายผลการพัฒนา นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองนั้น สามารถจำแนกได้ ดังนี้ 1) ปัจจัยการพัฒนาตนเอง 2) แนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง 3) ผลการสำรวจพิจารณา ตนเอง 4) ผลการวิเคราะห์ตนเอง 5) พฤติกรรมเป้าหมาย 6) เทคนิควิธีพัฒนาตนเอง 7) แผนการพัฒนาตนเอง¹³

7. เป้าหมายการพัฒนาตนเองเชิงพุทธ

การพัฒนาตนเองตามหลักพุทธศาสตร์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามนุษย์นั้นมีความจำเป็นต้องพัฒนาตนเองอย่าง รอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา และที่สำคัญการพัฒนาตนเองนั้นจะมีประโยชน์ได้ต้องนำชีวิต ไปสู่จุดหมายด้วย กล่าวคือการดำเนินชีวิต ให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิต ที่เรียกว่า อตถะ หรือ อรรถะหรือประโยชน์ 3 ประการ คือ

ทิฐฐัมมิกัตถะ จุดหมายชั้นตาเห็น หรือ ประโยชน์ปัจจุบัน ที่สำคัญ คือ 1) สุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว 2) มีเงินมีงาน มีทรัพย์จากอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ 3) มีสถานภาพดี ทรง เกียรติ ไม้ตรี เป็นที่ยอมรับในสังคม 4) ครอบครัวผาสุก ทาวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าับถือ ทั้งหมดนี้พึงเกิดขึ้นโดยมีธรรม และใช้หรือปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยชอบทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

สัมปรายิกัตถะ จุดหมายชั้นเลียดาเห็น หรือประโยชน์เบื้องหน้า ที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งให้เกิด ความสุขล้าลึกภายในโดยเฉพาะ คือ 1) ความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ด้วยศรัทธามีหลักใจ 2) ความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติดังการดีงามสุจริต 3) ความอึดใจ ในชีวิตที่มีคุณค่า ที่ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ 4) ความแก้แค้นล้าง มั่นใจ ด้วยมีปัญญาที่จะแก้ปัญหา นำพาชีวิตไป 5) ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสุภาพใหม่

ปรมัตถะ จุดหมายสูงสุดหรือประโยชน์อย่างยิ่ง คือ การมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติ ของโลกและชีวิตอันทำให้จิตใจเป็นอิสระ อตถะ 3 ชั้นนี้ จัดแบ่งใหม่เป็น 3 ด้านดังนี้

1) อัตตัตถะ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ 3 ชั้นข้างต้น ซึ่งทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุถึง

¹³Tampon

chomsri, การพัฒนาตนเอง: แนวทางการพัฒนาที่น่าสนใจ, <https://www.gotoknow.org/posts/361773> (9 มีนาคม 2561).

2) ประัตถะ จุดหมายเพื่อผู้อื่นหรือประโยชน์คนอื่น คือ ประโยชน์ 3 ชั้นข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือให้ผู้อื่น หรือเพื่อมนุษย์ได้บรรลุถึง ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงตามลำดับ

3) อุภยัตถะ จุดหมายร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของ ชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางวัตถุ เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ ถนนหนทาง และทาง นามธรรม เช่น ศีลธรรม วัฒนธรรม ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่อุดมคติ 3 ชั้นข้างต้น อย่างน้อยไม่ให้เกิดการแสวงประโยชน์ตนส่งผลกระทบเสียหายต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม

โดยสรุป การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นมุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ใน 3 ชั้น/ด้านคือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์เบื้องต้นของการพัฒนาและเป็น ธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดมาย่อมมุ่งประโยชน์ของตนเองก่อน ลำดับต่อมาคือการพัฒนาตนเองในระดับสูงขึ้น คือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของคนอื่น ซึ่งถือว่าเป็นระดับที่เริ่มทำได้ยากเพราะในขั้นนี้ต้องละวางตัวตน อุทิศตนและที่สำคัญการทำเพื่อประโยชน์ของคนอื่นย่อมคาดหวังผลที่จะได้รับการตอบแทนกลับมาไม่ได้และการ พัฒนาตนเองขั้นสูงคือ การพัฒนาตนเองเพื่อประโยชน์ของสังคม/ส่วนรวมมนุษย์มนุษย์ที่พัฒนาตนเองถึงขั้นนี้ได้ ในโลกและเป็นที่รู้จักได้รับการยอมรับ อาจกล่าวได้ว่ามีจำนวนที่นับได้

8.สรุป

การพัฒนาตนเองเป็นการมุ่งที่จะเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ตนเอง ทั้งด้านทักษะ (Skill) และประสบการณ์(Experience) จากการฝึกฝนในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรม การศึกษา อดทน การแลกเปลี่ยนทัศนะความเห็น ฯลฯ เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) และเจตคติ (Attitude) พฤติกรรม เจตคติ ในการขัดเกลา พัฒนาตนเองเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมีความสุข บรรลุเป้าหมายของตนที่วางไว้ แม้ในทางจิตวิทยาอธิบายพฤติกรรมศาสตร์ของมนุษย์ด้วยแรงเสริมทั้งในด้านบวกและลบ แต่ในทางพระพุทธศาสนามีมุมมองในการพัฒนาจากการเตรียมความพร้อมที่ตัวบุคคลเป็นเบื้องต้น โดยอาศัยหลักกรรม 3 ประการเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง คือ การข่มใจ (ทมะ) ในการฝึกอบรมตนเองให้รู้จักการระงับจากการกระทำความชั่ว รู้จักการข่มใจต่อสิ่งเร้าที่ชักนำไปสู่ความชั่วร้าย และการข่มใจตนเองในการเพียรพยายามในการสร้างคุณงามความดีที่อาศัยหลักของไตรสิกขา คือ ศีล การมีสติ อยู่ทุกขณะในการควบคุมการกระทำทางกาย ฝึามองการกระทำทางวาจา และมีสติทางการกระทำทางใจ สมาธิ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น แน่วแน่ ควบคุมตนเอง ปัญญา การเข้าใจความรู้ของสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริงแห่งธรรม สู่การเข้าถึงการภาวนาที่นำไปสู่การพัฒนาทางกาย (กายภาวนา) โดยการสำรวมอินทรีย์ 5 เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทางศีล (ศีลภาวนา) เมื่อจะกระทำ พุท คติที่ประกอบด้วยสติ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และการพัฒนาทางด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) การพัฒนาจิตใจให้เต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม อันดีงาม มีสมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี จิตใจมีคุณธรรม เมื่อการเจริญธรรมตามหลัก 3 ประการ คือ ทมะ (การข่มใจ) สิกขา (ความถึงพร้อม) และภาวนา (การพัฒนา) ย่อมก่อให้เกิดอรรถประโยชน์ คือ ญาณธรรมมีกัตถะ ประโยชน์อันเกิดจากการดำเนินชีวิต การใช้ชีวิตและการอยู่ร่วมกับสังคม สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์อันเกิดจากกายภาวนาที่เป็นคุณค่าของชีวิต และปรมัตถะ ประโยชน์อันสูงสุดมีปัญญารู้เท่าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต ทำให้ตนเองดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- การพัฒนาตนเอง หมายถึง ?. <https://www.im2market.com/2015/12/10/2162> (9 มีนาคม 2561).
- กระทรวงศึกษาธิการ. **การพัฒนาคุณภาพการบริหารการศึกษาตามระบบคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2548.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **หลักการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอส.เอ็ม. เอ็ม จำกัด, 2525.
- ประชุม รอดประเสริฐ. **การบริหารงานบุคลากรทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2528.
- ประสิทธิ์ ทองอุ่น. **จิตวิทยาและพุทธศาสตร์**. สำนักส่งเสริมวิชาการ: สถาบันราชภัฏสุรินทร์ 2540.
- ปราณีรามสุด และจำรัส ดวงสุวรรณ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2545.
- พนัส หันนาคินทร์. **การบริหารบุคลากรในโรงเรียน**. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. 2526.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **ธรรมนยชีวิต**. กรุงเทพฯ: มลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- สมาน รังสียกฤษฎ์. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพฯ: อักษรสารการพิมพ์, 2522.
- สุมน อมรวิวัฒน์. **ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- เอกสารประกอบการฝึกอบรมเรื่องการบริหารงานฝึกอบรม. **การฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารงานฝึกอบรม**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2523.
- tanaporn chomsri, **การพัฒนาตนเอง: แนวทางการพัฒนาที่น่าสนใจ**. <https://www.gotoknow.org/posts/361773> (9 มีนาคม 2561).

แนวการบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5

The Management Guideline of Educational Personnel in accordance with Five Precepts

พระครูปลัดเอนก ปุณณวุฑฺโฒ (แก้วดวงดี)¹

บทคัดย่อ

แนวทางการบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5 และประยุกต์ใช้หลักศีล 5 ในการพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมให้กับบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ศีล 5 นั้น กล่าวคือ 1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต จากการฆ่าหรือการประทุษร้ายกัน 2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ ลักขโมย หรือประทุษร้ายต่อทรัพย์สินผู้อื่น 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดนินทา ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแห่งผู้อื่น 4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จโกหกหลอกลวง หรือไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์ของเขาด้วยวาจา และ 5) สุราเมรัยมัชฌมาทัญญานา เวรมณี เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ ศีล 5 หรือเรียกอีกอย่างว่า “หลักศีลธรรม” เป็นหลักประพฤติดุติปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ที่พัฒนามนุษย์ทั้งภายใน คือ จิตใจ และ ภายนอก คือ ร่างกาย ให้อยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างสันติสุขด้วยความรักและเมตตาต่อกัน หากบุคลากรทางการศึกษาได้รับการพัฒนาให้สมบูรณ์ด้วยคุณลักษณะเหล่านี้อย่างถูกต้อง การศึกษาไทยจะได้รับความศรัทธาและความเชื่อถือในสังคมยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : แนวการบริหารจัดการ, บุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5

ABSTRACT

Guideline of educational personnel is following principles the five precepts (Pañca Sīla) and for applying the doctrine of five precepts in developing of ethic and moral for educational personnel can do the effective duty more. Those precepts namely: (1) Pāṇātipātā veramaṇī: to abstain from killing, not taking life or doing bodily harm (2) Adinnādānā veramaṇī: to abstain from taking what is not given, not stealing or not violating other's properties (3) Kāmesumicchācārā veramaṇī: to abstain from sexual misconduct, not violating the loved or cherished ones of others (4) Musāvādā

¹ นักวิชาการอิสระและเจ้าอาวาสวัดโคกนอน ตำบลพัททัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

veramaṇī: to abstain from false speech, lying and using deceptive speech or not violating other people or the their interests through speech and (5) Surāmerayamajjapamādatthāṇā veramaṇī: to abstain from intoxicants causing heedlessness or addictives. Five Precepts or called “Śīladhamma” as the doctrine of important practicing in the Buddhism which develop both internal is moral and external is body to live with others by peacefully and loving-kindness together. If the educational person is developed with these characteristics by right methods. Thai education will have faithful and believing in society better more.

Keyword : The Management Guideline, Educational personnel, Five precepts

1.บทนำ

ปัญหาสังคมไทย เป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทย ที่มีผลกระทบโดยตรงกับการดำรงชีวิตของประชาชนไทย สร้างความสูญเสียต่อสังคมไทยในหลายๆ ด้านทั้งที่เป็นปัญหาเดิมที่ยังแก้ไขไม่ได้และปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมจึงเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนช่วยกันปฏิบัติตามกรอบกติกาหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดไว้ รวมทั้งมีหน้าที่จะต้องเร่งรับหามาตรการคลี่คลายหรือแก้ไขให้เบาบางหรือให้หมดไป² ก่อนที่ทุกอย่างจะสายเกินจะเยียวยา โดยทุกภาคส่วนในสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง สถาบันศาสนา สถาบันสื่อมวลชน รวมทั้งสถาบันวิชาชีพต่าง ๆ ต่างร่วมมือกันทำบทบาทหน้าที่ของตนเองในการสรรค์สร้างคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงามในเกิดขึ้นในสังคมได้³

ดังที่ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์⁴ มีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล 5 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน กอปรกับ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการให้ทุกภาคส่วน ในประเทศร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และทำให้ประชาชนมีความรักความสามัคคีกัน โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืน และสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่กล่าวไว้ในบทสรุปผู้บริหารไว้ตอนหนึ่งว่า “...การติดกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง ทัดคนคิดความเชื่อ ค่านิยมวัฒนธรรม และพฤติกรรมของประชากรที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแส โลกาภิวัตน์ การเติบโต

² อัญธิษฐา อักษรศรี, ปัญหาสังคมกับศีล 5 ในการดำเนินชีวิต, วารสาร สิริธรปริทรรศน์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 49, เดือนกันยายน - ธันวาคม 2529, หน้า 74

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75

⁴ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงาน โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557), หน้า 5.

ทางเศรษฐกิจของประเทศที่ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว รวมทั้งระบบการศึกษาที่ยังมีปัญหามากหลายประการ นับตั้งแต่ปัญหาคุณภาพของคนไทยทุกช่วงวัย ปัญหาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับ จุดอ่อนของระบบการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี และการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่ยังไม่เหมาะสม ขาดความคล่องตัว ยังมีความเหลื่อมล้ำในด้านโอกาส และความเสมอภาคทางการศึกษา

รวมทั้งปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรม และการขาดความตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัยความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะของคนไทยส่วนใหญ่ ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาที่ต้องปรับเปลี่ยนให้สนองและรองรับความท้าทาย...”⁵

ในบรรดาการบริหารจัดการองค์กรต่างๆ มนุษย์เป็นกลไกสำคัญของความสำเร็จแห่งกระบวนการพัฒนางานองค์กร การพัฒนามนุษย์ จึงต้องได้รับการเอาใจใส่จากองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน โดยเฉพาะองค์กรภาคการศึกษาจะต้องมีการพัฒนามนุษย์ในองค์กรให้มีคุณภาพ มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญเพื่อพัฒนาองค์การให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารองค์กรจึงให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์ในกระบวนการบริหารงาน เพราะทุนมนุษย์เป็นหัวใจของการทำงานทุกระบบ และมีผลจะช่วยให้งานนั้นสำเร็จหรือล้มเหลวได้ ประเทศพัฒนาแล้วในโลกจึงให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพราะเชื่อว่าหากทรัพยากรบุคคลมีคุณภาพ จะคิดทำการสิ่งใดย่อมมีโอกาสพบกับความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” โดยภาพรวม ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการศึกษา ด้านการส่งเสริมสวัสดิการ ด้านการสร้างภาวะความเป็นผู้นำ ด้านความก้าวหน้าในอาชีพการงาน และ ด้านความจงรักภักดีต่อสถาบัน พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.65 และดูจากด้านความจงรักภักดีต่อสถาบัน ซึ่งอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.92 อาจเป็นเพราะว่า มหาวิทยาลัยทุกส่วนงานมีความผูกพันใจรักด้วยความเคารพนับถือผู้ก่อตั้งสถาบันมายาวนานพร้อมทั้งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยดีเสมอมา และด้วยเหตุนี้เองทำให้บุคลากรมีจุดเด่น 2 ประการ คือ (1) บุคลากรทุกระดับของมหาวิทยาลัย มีจุดเด่นในเรื่องคุณธรรม และจริยธรรม เช่นการเคารพในพระรัตนตรัย ความอ่อนน้อมถ่อมตัวต่อผู้อาวุโส และต่อพระภิกษุสงฆ์ผู้บริหาร ความมีเมตตา กรุณาต่อกัน เป็นต้น มหาวิทยาลัยควรมีมาตรการส่งเสริมการดำรงรักษาไว้ซึ่งคุณธรรมและจริยธรรมของบุคลากร และกระตุ้นให้บุคลากรมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือ สังคมอย่างกว้างขวางต่อไป (2) ในส่วนรวมของบุคลากรเองจะต้องมีจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่ามหาวิทยาลัย มีพระคุณต่อตนเองเป็นอย่างมาก ดังนั้น

บุคลากรของมหาวิทยาลัยจะต้องปฏิบัติอย่างเหมาะสมและเป็นแบบอย่างของสังคมภายนอก เพื่อเป็นลักษณะพิเศษของบุคลากรในองค์กร และนำชื่อเสียงที่ดีมาสู่องค์กร⁶

⁵ สำนักงานเขยารธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2560), หน้า 9

⁶ ศ.ดร. อติศักดิ์ อติวัฒน์ และสาคร ธรรมะ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (ออนไลน์) บทความวิชาการ, สืบค้นวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2560

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากความเป็นมาและความสำคัญที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สิ่งสำคัญอันดับแรกของการบริหารจัดการการศึกษา คือ การพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมทั้งด้านสภาพร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะสภาพจิตใจซึ่งเป็นปัจจัยภายในต้องได้รับแก้ไขอย่างเร่งด่วน ศิลป 5 ประการนี้เอง ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมคุณธรรมที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน และประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จึงเสมือนเป็นยารักษาโรคอย่างดีที่คนทุกคนได้ เมื่อทุกคนได้รับการรักษาอย่างถูกต้องแล้ว สภาพร่างกายจึงฟื้นกลับมาแข็งแรงและสามารถปฏิบัติหน้าที่การงานได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

2.การบริหารจัดการ

1)ความหมายของการบริหาร

Peter F. Drucker กล่าวว่า การบริหาร เป็นการทำให้งานต่าง ๆ ลุล่วงไปโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้นำ

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง การใช้ศาสตร์และศิลป์ เพื่อนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบการตามกระบวนการบริหาร ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ⁷

บุญโญ สาร อธิบายว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน⁸

พนัส หันนาคินท์ อธิบายว่า การบริหาร เป็น ขบวนการที่ผู้บริหารใช้ อำนาจตลอดจนทรัพยากรต่างๆ เช่น คน, เงิน, วัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่ หรือคาดว่าจะมี จัดการดำเนินงานของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ⁹

สมยศ นาวิการ ให้ความหมาย การบริหาร ว่าเป็น กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมทรัพยากรขององค์การ (วัสดุ คน ข้อมูล เป็นต้น) เพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้¹⁰

ศิริอร ชันธหัตถ์ กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้¹¹

สรุปความว่า การบริหาร หมายถึง การรวมตัวทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ผ่านเป้าหมาย วิธีการวางไว้ โดยอาศัยปัจจัยสนับสนุน เช่น บุคลากร เงินทุน เครื่องอุปกรณ์ เป็นต้น

⁷ สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพฯ : ไทยพัฒนาการพิมพ์, 2513), หน้า 13

⁸ บุญโญ สาร, หลักการบริหารการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2515), หน้า 2

⁹ พนัส หันนาคินท์, หลักการบริหารโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 2524

¹⁰ สมยศ นาวิการ, การบริหาร คู่มือและแบบทดสอบ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ 1990 จำกัด, 2544), หน้า 1

¹¹ ศิริอร ชันธหัตถ์, องค์การและการจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2547), หน้า 2

2) ความหมายของการจัดการ

การจัดการมีความหมายคล้ายกับการบริหาร ซึ่งมีความสองแง่ คือ ในแง่ของการบริหารงานและการจัดการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงาน ตามความต้องการ ดังที่ สมพงษ์ เกษมสิน ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการว่า การจัดการ หมายถึง การทำงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัย คน เงิน วัสดุ และอุปกรณ์ หรืออีกนัยหนึ่ง การจัดการ หมายถึง การกำหนดหน้าที่ และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลในองค์การ การควบคุมดูแล การปฏิบัติงานของบุคคลเหล่านั้น ให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง¹² และพระสุพล จุมพลน้อย ได้ให้ความหมายของการจัดการ ไว้ว่า เป็นการบริหารที่ใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้เกิดผลงานตามวัตถุประสงค์ขององค์การนั่นเอง การจัดการให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยการบริหาร วิธีการจัดการ ความรู้ ความสามารถของผู้บริหาร เพื่อให้ได้ผลงานที่เป็นประโยชน์สูงสุด มีความสำเร็จของผลงานตามที่กำหนดไว้¹³

จากความหมายของการบริหารและการจัดการที่มีแสดงไว้ข้างต้น พอสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นการทำกิจกรรมบางอย่าง ผ่านการวางแผนตามลำดับขั้นตอน และมีวิธีการจัดการลงมือปฏิบัติร่วมกันให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

กระบวนการบริหาร ได้แก่ หน้าที่หรือกิจกรรมขั้นพื้นฐานที่ผู้บริหารต้องกระทำ ซึ่งมีผู้เสนอแนวคิดไว้หลายท่าน ดังนี้

กลุค และ เออร์วิก (Gulick and Urwick) ได้เสนอหลักการบริหารจัดการ POSDCORB ซึ่งเป็นกระบวนการในการบริหารจัดการ 7 ประการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดเป้าหมายขององค์การว่าควรทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อะไร และจะดำเนินการอย่างไร
2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดตั้งโครงสร้างอำนาจอย่างเป็นทางการภายในองค์การเพื่อประสานงานหน่วยงานย่อยต่างๆ ให้สามารถบรรลุเป้าหมายขององค์การได้
3. การจัดการคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง หน้าที่ด้านการบริหารงานบุคคล เพื่อฝึกอบรมเจ้าหน้าที่และจัดเตรียมบรรยากาศการทำงานที่ดีไว้
4. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การที่หัวหน้าฝ่ายบริหารมีหน้าที่ต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา โดยพยายามนำเอาการตัดสินใจดังกล่าวมาเปลี่ยนเป็นคำสั่งและคำแนะนำ นอกจากนี้ยังหมายถึงการที่หัวหน้าฝ่ายการบริหารต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำองค์การ
5. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง หน้าที่สำคัญต่างๆ ในการประสานงานต่างๆ ของงานให้เข้าด้วยกันอย่างดี

¹² สมพงษ์ เกษมสิน อ้างถึงใน พระสุพล จุมพลน้อย “ความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียน

พระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสิงห์บุรี”, สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2551), หน้า 13

¹³ พระสุพล จุมพลน้อย, อ้างแล้ว, หน้า 13

6. การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานความเคลื่อนไหวต่างๆ ในองค์การให้ทุกฝ่ายทราบ ทั้งนี้อาจให้วิธีการต่างๆ เช่น การวิจัยและตรวจสอบ

7. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง หน้าที่ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณในรูปงานของการวางแผนและการควบคุมด้านการเงินและการบัญชี¹⁴

เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) เห็นว่าหน้าที่การจัดการประกอบด้วย “POCCC” ได้แก่

1. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อบุคลากร และกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิธีการที่จะปฏิบัติเอาไว้ เพื่อสำหรับเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำเป็นต้องจัดให้มีโครงสร้างของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของและตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

3. การสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำ ให้สำเร็จด้วยดีก็โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำ ตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคน เข้าใจงานของคน

4. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงของคนทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

5. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนงานที่วางไว้แล้ว¹⁵

วิจิตร ศรีสอ้าน ได้เสนอหลักการบริหาร ไว้ว่า การบริหารเป็นแนวคิด 3 มิติ(The Tridimensional Concept) โดยทั่วไปผู้บริหารมีภารกิจในการบริหาร ประกอบด้วย งาน (Job) คน (Man) และบรรยากาศขององค์การ (Social setting) คือ

1. งาน ผู้บริหารมีหน้าที่และความรับผิดชอบในงานทั้งหมดขององค์การ เช่น งานวางแผนดำเนินงาน และประเมินผลงาน งานที่ปฏิบัติเป็นประจำ ได้แก่ งานวินิจฉัยสั่งการ งานแก้ปัญหา และงานลงนามในหนังสือที่ออกจากรองการ นอกจากนั้นเป็นงานอื่นๆ

2. คน ผู้บริหารมีหน้าที่เกี่ยวกับคน คือ งานสรรหาคนดีมาปฏิบัติงาน มอบหมายงาน พัฒนา ให้บำเหน็จความชอบ และให้พ้นจากงาน ซึ่งนับว่าคนเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด

3. บรรยากาศขององค์การ ผู้บริหารมีหน้าที่ในการสร้างบรรยากาศและสัญลักษณ์ให้แก่องค์การ เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นให้แก่สมาชิกในองค์การ¹⁶

¹⁴ กลุค และ เออร์วิก อ้างถึงใน พระมหาวิรุธ นิลเพ็ชร, “ความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนคณะจังหวัดสิงห์บุรี”. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2549), หน้า 14

¹⁵ เฮนรี ฟาโยล อ้างถึงใน พระสุพล จุมพลน้อย, “ความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสิงห์บุรี”, อ้างแล้ว, หน้า 14-15

¹⁶ วิจิตร ศรีสอ้าน อ้างถึงใน ศิริอร ชันธหัตถ์. องค์การและการจัดการ, อ้างแล้ว, หน้า 45

4.คุณลักษณะของบุคลากรทางการศึกษาพึงประสงค์

กรมวิชาการ (2544 ข, หน้า 15-16) ได้สรุปผลประชุมวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย สรุปว่า จริยธรรมของบุคคลมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1) ด้านความรู้สึกรู้จัก (Moral Reasoning) คือ ความเข้มแข็งทางจิตใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ ความคิด

2) ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ¹⁷

3) ด้านพฤติกรรม (Moral Conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของสององค์ประกอบข้างต้น

คณะกรรมการการศึกษาจริยธรรมไทย โครงการศึกษาจริยธรรมไทย ได้เสนอจริยธรรม มีหลักสำคัญ ได้แก่

1) การใฝ่สัจธรรม คือ การแสวงหาความจริง ยึดถือแต่ความจริง เชื่อแต่ในสิ่งที่มีเหตุผล

2) ความไม่ประมาท คือ การปฏิบัติตนด้วยการวางแผนอย่างรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจและควบคุมได้ในสถานการณ์ต่างๆ

3) การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา คือ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีระบบด้วยการรู้สภาพปัญหา สาเหตุ กำหนดเป้าหมายที่จะขจัดปัญหา และรู้วิธีการแก้ปัญหา

4) เมตตากรุณา คือ การเสียสละส่วนตน เพื่อเกื้อกูลบุคคลอื่น กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

5) สติสัมปชัญญะ คือ การระลึกตัวอยู่เสมอว่า ตนกำลังทำอะไร มีความว่องไวในการตัดสินใจ ปฏิบัติตนด้วยความรอบคอบ และระมัดระวังอยู่เสมอ

6) ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การไม่ประพฤติผิด ดำเนินชีวิตด้วยความจริงด้วยความถูกต้อง รักษาความสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบตามระเบียบ และกฎเกณฑ์ทางสังคม

7) ความขยันหมั่นเพียร คือ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจจดจ่อไม่ย่อท้อ ขยันอดทน เพื่อให้งานบรรลุผลตามเป้าหมาย

8) ทริโอตตปัปะ คือ ความละเอียด และเกรงกลัวต่อการทำผิดคิดไม่ซื่อ¹⁸ เนื่องจากบุคลากรทางการศึกษาในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการจัดการศึกษาให้ตรงกับสภาพความจริง ตามความต้องการของสังคมว่าต้องการอะไร สิ่งหนึ่งที่

¹⁷ ดนุพล สุนทรรัตน์, “การพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาเอกชน”, *ดุชนิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2550), หน้า 15

¹⁸ ดนุพล สุนทรรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า 17

เป็นคุณลักษณะอันประสงค์ของบุคลากรทางการศึกษาควรมี คือ เทคนิคและวิธีการจัดการเรียนรู้

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้ ไว้ถึง 3 ระดับ คือ

1) ระดับที่เกิดความรู้ ซึ่งหมายถึง การรู้ความจริง การที่บุคคลจะทำอะไรให้สำเร็จได้ บุคคลนั้นต้องรู้และใช้ความจริง ความรู้ต้องเป็นความจริง เพราะการใช้ความจริงทำให้ทำได้ถูกต้อง การให้ผู้เรียนสัมผัสความจริงเท่ากับเป็นการทำให้ผู้เรียนมีความรู้ระดับเบื้องต้น

2) ระดับที่เกิดปัญญา เป็นระดับที่ผู้เรียนสามารถบูรณาการหรือเชื่อมโยงความรู้ใน 4 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

3) ระดับที่เกิดจิตสำนึก คือเกิดความเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ และเข้าใจตัวเองว่าสัมพันธ์กับสรรพสิ่งอย่างไร

นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้กล่าวอีกว่า จริยธรรมจะเกิดแก่บุคคลต่อเมื่อ บุคคลนั้นได้บรรลุการเรียนรู้ทั้ง 3 ระดับดังกล่าว จึงควรมีการปฏิบัติการเรียนรู้ให้มาเน้นการสัมผัสความจริง การคิดและการจัดการให้มากขึ้นทุกระดับ¹⁹

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การเรียนรู้ชีวิตและสังคมจึงเป็นการเรียนรู้ที่ต้องบูรณาการการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และธรรมชาติ โดยการบูรณาการจะต้องนำชีวิตเป็นตัวตั้งแต่มีใช้ให้ทุกอย่างมารวมกัน และได้ผลลัพธ์เป็นเพียงผลรวมของหน่วยย่อยๆ การบูรณาการจะต้องเป็นการมองแบบองค์รวม ไม่ใช่การมองแบบแยกส่วน²⁰ ซึ่งสอดคล้องกับ ดนุพล สุนทรรัตน์ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของคุณธรรมจริยธรรมว่า เป็นเครื่องมือกำหนดแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเป็นแบบแผนในการประพฤติที่พึงตามของบุคคลในสังคม²¹

สรุปความว่า บุคลากรทางการศึกษาที่พึงประสงค์ คือ บุคคลที่ทำการจัดการศึกษาในหน่วยงานใดหน่วยหนึ่ง ที่ต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ 2 ด้าน คือ ด้านวิชาความรู้ดีในงานที่ทำ และด้านจริยธรรมคุณธรรมที่ดี เพื่อเป็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตในสังคมทั่วไป

5.ความหมายของคำว่า “ศีล”

พระพุทธโฆษาจารย์ ได้แสดงความหมายของคำว่า ศีล ไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยพรรณานอรรถในศีลศัพท์นี้ไว้ โดยนัยเช่นว่า ศีลศัพท์ มีความหมายว่า สิริระ คือ สูงดุจอวียะ คือ ศิระษะ มีความหมายว่า สีสระ มีความหมายว่า สิตละ คือเย็น มีความหมายว่า สีวะ (เกษม) พระภิกษุ กาจจารย์ผู้แต่งวิสุทธิมรรคฎีกาได้อธิบายขยายความหมายแห่งศีลศัพท์นี้ซึ่งปรากฏ

¹⁹ ทิศนา ขมมณี, ศาสตร์การสอน (องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ), พิมพ์ครั้งที่ 6 (ฉบับพิมพ์เพิ่มเติม), (กรุงเทพฯ: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2550), หน้า 176-177

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 179

²¹ ดนุพล สุนทรรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า 14

ในเชิงอรรถว่า ศิล หมายถึง สิริกับสี่สนั้นเป็นอันเดียวกัน คือแปลว่า หัวเหมือนกัน ท่านขยายไว้ว่า เมื่อหัวขาดแล้ว ร่างกายทั้งหมดก็เสีย ใช้การไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อศีลแตกทำลายเสีย แล้วร่างกายคือคุณธรรมทั้งปวง ก็เสียไปหมด ฉะนั้น เพราะฉะนั้น ศิล จึงมีอรรถว่า สิริ หรือสี่สนะ ความหมายว่าสิดละ (เย็น) เข้าใจได้ง่าย คือมีศีลแล้วก็จะรับเรื่องร้อนได้ (คนมีศีลเป็นคนเย็น ไม่ทำความเดือดร้อนให้ใคร)²²

พุทธทาสภิกขุ²³ ได้อธิบายความหมายของ “ศีล” ไว้ว่า ศิล หมายถึงความเป็นปกติหรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือ ไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใดๆ เกิดขึ้น โดยเนื้อความ ศิล หมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติกปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ศิล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศิลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่าดู เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดีสมาธิก็มีง่าย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)²⁴ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา (ข้อ 1 ในไตรสิกขา, ข้อ 2 ในบารมี 10, ข้อ 2 ในอริยทรัพย์ 7, ข้อ 2 ในอริยวัชคิ 5)

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ศิล หมายถึง การประพฤติดีดเว้น สำรวมระวัง การแสดงอาการต่างๆ ที่ไม่ก่อความความเดือดเนื้อร้อนใจให้แก่ตนเองและผู้อื่นทางกายและวาจา และศีลสำหรับประชาชนคนทั่วทั้งนบถือพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ศิล 5 นี้ ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมคุณธรรมพื้นฐานสำหรับการดำเนินชีวิตให้เป็นปกติสันติสุขในสังคมปัจจุบันได้อย่างรู้เท่าทันสภาพความจริง ซึ่งมี 5 ประการ 5 ข้อ หรือ 5 สิกขาบทที่ควรศึกษาและทำความเข้าใจ ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) อธิบายว่า ถ้ามนุษย์ขาดศีลธรรม หรือจริยธรรมเสีย อย่างเดียวแทนที่จะก่อคุณอย่างที่ดีคาดหวัง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมักจะกลายเป็นช่องทาง และเป็นเครื่องมือเสริมกำลังสำหรับทวีโทษภัยให้แก่มนุษย์ทั้งหมด²⁵

6.ความสำคัญของศีล

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ตรัสถึงความสำคัญของศีลไว้ในหนังสือ “พระโอวาท ภาค 100 บทนิพนธ์” นิพนธ์ที่ 96 ว่า “ศีลเป็นฐาน ปัญญาเป็นยอด ผู้มีศีล คือ ผู้มีฐานที่จะรองรับสิ่งดีงามทั้งหลายทั้งปวงได้ และในบรรดาสิ่งดีงามทั้งหลายทั้งปวงนั้น มีปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด สิ่งดีงามทั้งหลายทั้งปวงมีศีลเป็นฐาน เกิด

²² วิสุทธิ. (ไทย) 1/1/16.

²³ พุทธทาสภิกขุ, **หนังสือธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2539), หน้า 56-57.

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 245.

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) อ้างถึงใน ดนุพล สุนทรรัตน์, อ้างแล้ว, หน้า, 15

แต่ศีล 5 เป็นต้น.”²⁶ และพระองค์ยังได้ตรัสความสำคัญของศีลไว้ใน นิพนธ์ที่ 64 หนึ่งเล่มเดียวกันว่า “ที่ว่าถ้ามีศีลธรรม จะอยู่ในหมู่คนไม่ได้ จะต้องหลบไปอยู่คนเดียวมัน จึงผิดไปเสียแล้ว เพราะเมื่อพิจารณาเหตุตามเป็นจริงแล้ว กลับเห็นว่าจะต้องหลบไปอยู่คนเดียว เพราะไม่ศีลธรรมมากกว่า คนที่อยู่ด้วยกันได้ เพราะถือศีลธรรมต่อกัน แม้หมูโจรจะปล้นคนอื่นก็ต้องไม่ปล้นกันเอง จึงคุมกันเป็นหมู่ด้วยกันได้ แปลว่าต้องมีศีลธรรมต่อกันนั่นเอง”

วิลเลียม ฮาร์ท ได้เขียนหนังสือ “ศิลปะในการดำเนินชีวิต วิปัสสนากัมมัฏฐาน สอนโดยท่านอาจารย์โกเอ็นก้า” ในหัวข้อ คุณค่าของการรักษาศีล ว่า “...เพราะศีลเป็นก้าวแรกที่สำคัญ และจำเป็นต่อความก้าวหน้าทางธรรม เราต้องละเว้นการกระทำทางกายและวาจา ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นเรื่องที่เราเข้าใจกันดีอยู่ เพราะช่วยมิให้เกิดความวุ่นวายในสังคม แต่ความจริงแล้ว การละเว้นพฤติกรรมดังกล่าว มิใช่เพียงเพราะมันเป็นอันตรายต่อผู้อื่นเท่านั้น แต่ยังเป็นผลร้ายต่อตัวเองด้วย...”²⁷

สรุปความว่า ความสำคัญของศีล มิใช่มีคุณประโยชน์ต่อตนเองที่ประพาสปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังหลักจริยธรรมคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างเป็นสังคมที่อยู่ให้เป็นสถานที่ปลอดภัย ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ปกติสุข เหตุเพราะคนเหล่านั้นมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต ไม่เบียดเบียนกันทางกายและวาจาเป็นพื้นฐานเหมือนกัน

6.1 ศีล 5 ประการ

ศีล 5 หรือ เบญจศีล ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า the Five Precepts, rules of morality มี 5 ประการ ดังนี้

- 1) ปาณาติปาตา เวรมณี (เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน)
- 2) อทินนาทานา เวรมณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน)
- 3) กาเมสุมิจฉารวา เวรมณี (เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งผู้อื่นรักใคร่หวงแหน)
- 4) มุสาวาทา เวรมณี (เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง)
- 5) สุราเมรยมชชพมาทัฏฐานา เวรมณี (เว้นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ศีล 5 ข้อนั้น ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า ลิกขาบท 5 (ข้อปฏิบัติในการฝึกตน) บ้าง ธรรม 5 บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือ เป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปาทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้น

²⁶ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, พระโอวาท ภาค 100 บทนิพนธ์ ในวโรกาสฉลองทรงเจริญพระชันษา 100 ปี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2556)

²⁷ วิลเลียม ฮาร์ท. ศิลปะในการดำเนินชีวิต วิปัสสนากรรมฐาน สอนโดยท่านอาจารย์โกเอ็นก้า. พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, 2554), หน้า 85

ว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ) บ้าง ว่าเป็น มนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง²⁸

สรุปความว่า ศีลทั้ง 5 ประการ หรือ ทั้ง 5 ลิกขาบท เป็นการฝึกและพัฒนาด้านการแสดงออกทางกายและวาจา เพื่อให้สามารถควบคุมระมัดระวังไม่ให้สร้างความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ ทำตนให้คนดีและเป็นอยู่ในสังคมอย่างสันติสุข

6.2 หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับศีล 5

ศีลทั้ง 5 ประการที่กล่าวไว้ข้างต้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อที่ควรงดเว้น ไม่ควรทำ และข้อที่ควรทำให้มี ทำให้เจริญพร้อม หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับศีล 5 หรือ ธรรมเกื้อหนุนแก่การรักษาเบญจศีล ซึ่งเรียกว่า **เบญจธรรม หรือ เบญจกัลยาณธรรม** (ธรรม 5, ธรรมอันดีงามห้าอย่าง, คุณธรรมห้าประการ) ซึ่งคู่กับเบญจศีล ซึ่งมี 5 ประการดังนี้

1) **เมตตาและกรุณา** (ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญและความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์) ศีลข้อที่ 1

2) **สัมมาอาชีวะ** (การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต) ศีลข้อที่ 2

3) **กามสังวร** (ความสังวรในกาม, ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส) คู่กับศีลข้อที่ 3

4) **สังข** (ความสัตย์ ความซื่อตรง) คู่กับศีลข้อที่ 4

5) **สติสัมปชัญญะ** (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ ระมัดระวังให้เป็นคนมีวาจาประมาท) คู่กับศีลข้อที่ 5²⁹

กล่าวโดยสรุป ธรรมทั้ง 5 ประการ หรือ เบญจธรรมนี้ จะมาคู่กับการรักษาศีล 5 เมื่อพูดถึงศีล 5 ก็ต้องให้เข้าใจธรรมเป็นองค์ประกอบของศีล 5 ด้วย เมื่อพูดถึงข้อธรรมเป็นองค์ประกอบของศีล 5 ก็ควรศึกษาในศีล 5 ที่เป็นข้องดเว้นเช่นกัน อีกนัยหนึ่ง เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติในเบญจธรรม ก็เป็นอันว่า บุคคลนั้นระมัดระวังสำรวมในการล่วงละเมิดแต่ละข้อไปโดยปริยาย อย่างเช่น เป็นคนซื่อสัตย์รักษาสัจจะ คนนั้นก็เลยไม่ทำผิดศีลข้อที่ 4 มุสาวาท เป็นต้น

6.3 ศีล 5 กับการปฏิบัติตามกฎกติกาในสังคม

จริยธรรมเป็นหลักความประพฤติในเบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป ที่เรียกว่า “ศีล” ในทางพระพุทธศาสนามีหลักของศีลห้าเป็นพื้นฐานในกฎหมายต่างๆ ได้แก่

ศีลข้อที่ 1 (เว้นปาณาติบาต) ไม่ทำร้าย เว้นจากทำร้ายร่างกาย ทำลายชีวิต พัฒนาเป็นกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย (มาตรา 295-297) ความผิดฐานฆ่า

²⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 10

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175 - 176

ผู้อื่น (มาตรา 288-289) ความผิดฐานทำให้แท้งลูก (มาตรา 301-305) ความผิดฐานทารุณสัตว์ (มาตรา 281)

ศีลข้อที่ 2 (เว้นอนินนาทาน) ไม่ลักทรัพย์ ละเมิดกรรมสิทธิ์ พัฒนาเป็นกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง ได้แก่ ความผิดฐานลักทรัพย์ (มาตรา 334-335) ความผิดฐานยักยอกทรัพย์ (มาตรา 352) ความผิดเรื่องละเมิดในกฎหมายแพ่ง (มาตรา 420)

ศีลข้อที่ 3 (เว้นกาเมสุมิฉฉาจาร) ไม่ประพฤติผิดทางเพศ พัฒนามาเป็นกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดฐานกระทำความผิดผู้อื่น (มาตรา 276-277) ความผิดฐานอนาจาร (มาตรา 278-280) และเรื่องเหตุฟ้องหย่าในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (มาตรา 1516 (1))

ศีลข้อที่ 4 (เว้นมสวาท) ไม่พูดเท็จ โกหกหลอกลวง พัฒนามาเป็นกฎหมายอาญา ได้แก่ ความผิดฐานฉ้อโกง (มาตรา 341-348) ความผิดฐานดูหมิ่น หมิ่นประมาท (มาตรา 393 และมาตรา 326)

ศีลข้อที่ 5 (เว้นสุราเมรัย) ไม่เสพสุรายาเมา พัฒนามาเป็นกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่น ได้แก่ หลักความมึนเมา (มาตรา 66) ความผิดฐานเสพสุราหรือของมึนเมาอย่างอื่น (มาตรา 378) ความผิดตามพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ.2522 มาตรา 43 ฐานขับขี่ยานพาหนะในขณะที่เมาสุราหรือของเมาอย่างอื่น และความผิดฐานขับขี่ยานพาหนะโดยเสพติดยาเสพติดหรือสารเสพติดให้โทษ นอกจากนี้ในกฎหมายพิเศษหรือพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุรา ยาเสพติด สิ่งเสพติดต่าง ๆ ก็ถึงกับต้องควบคุมกำกับโดยมีมาตรการต่างๆ ที่ออกมา เห็นได้ตัวอย่างของการกำหนดห้ามสูบบุหรี่ในพื้นที่ที่กำหนด ห้ามดื่ม จำหน่ายสุราในสถานที่กำหนด แม้แต่ห้ามโฆษณาบรรดาสิ่งเสพติดเหล่านี้มากมาย³⁰ และยังไม่รวมกฎข้อบังคับอื่นที่ใช้เป็นมาตรการคุมเข้มในเทศกาลต่าง ๆ อีก

บุคลากรทางการศึกษา ก็คือประชาชนคนหนึ่งสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใด ต้องปฏิบัติตามกฎกติกาของบ้านเมืองเช่นคนอื่น ๆ แต่ถึงกระนั้น ก็มักถูกหยิบยกขึ้นเป็นข้ออ้างลบล้างแต่ละวันเช่นเคย เช่น จากปัญหาอาชญากรรม การใช้ความรุนแรง ปัญหาการคุกคามทางเพศ ปัญหาหนี้สิน การติดการพนัน การฉ้อโกง แต่ปัญหาเกิดขึ้นนั้นล้วนมาจากการกระทำผิดศีล 5 ดังกล่าวทั้งสิ้น ซึ่งปัญหาเหล่านั้นบ่งบอกถึงความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในวงการศึกษไทยเป็นอย่างยิ่ง และปัญหาดังกล่าวยิ่งปรากฏมากขึ้นในกลุ่มเด็กนักเรียนและเยาวชนที่เป็นกำลังของชาติไปด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นภัยอันตรายอย่างร้ายแรง ที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรให้ความสนใจและเอาใจจริงเอาใจกับการแก้ปัญหาในการบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาไทยที่มีอยู่ ให้มีความเป็นมืออาชีพในจรรยาบรรณวิชาชีพของนักการศึกษา ที่เคยได้ปฏิญาณเอาไว้ในใจเสมอ ตั้งแต่ที่ได้เลือกเส้นทางมาเป็นแม่พิมพ์ของชาติไว้

³⁰ อัญชัญ อักษรศรี, อ้างแล้ว, หน้า 75

7. สรุป

การบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5 หมายถึง การดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อวางแผน เป้าหมาย วิธีการต่างๆ เพื่อหาแนวทางการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษามีศีลมีธรรมพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในการปฏิบัติหน้าที่การงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ

เพราะการขับเคลื่อนองค์กรต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ แต่ส่วนประกอบสำคัญค่านึงถึงอันดับคือ ทรัพยากรมนุษย์ ดังที่ พระสุพล จุมพลน้อย กล่าวไว้ว่า การบริหารทรัพยากรบุคคล เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร และยังเป็นทรัพยากรการบริหารอันดับแรก ที่นำ มาใช้เพื่อการดำเนินขององค์กร ทั้งนี้เพราะบุคลากรเป็นผู้จัดทำ และใช้ทรัพยากรบริหารอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเงิน วัสดุ อุปกรณ์และการจัดการ ในอันที่จะนำองค์การนั้น ไปสู่ความสำเร็จก้าวหน้าหรือความเสื่อมได้³¹ และในปัจจุบัน สิ่งทีบุคลากรทางการศึกษาได้ถูกลดความน่าเชื่อถือเสื่อมใสลง ปัจจัยสำคัญคือขาดจรรยาบรรณวิชาชีพในการปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้น การบริหารจัดการศึกษา จำต้องเร่งฟื้นฟูจริยธรรมคุณธรรมที่ขาดหายไปในตัวของบุคลากรเหล่านั้นกลับมา เพื่อให้องค์กรแม่พิมพ์ของชาติ มีความเจริญและเป็นที่เคารพศรัทธาดังเดิม สอดคล้องกับ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตรัสไว้ว่า “การพัฒนา ซึ่งมีความหมายถึงการสร้างเสริมปรับปรุงให้ดีขึ้น เป็นกิจที่ควรทำ เพราะบ้านเมืองจะเกิดความเจริญก็ด้วยการพัฒนาในส่วนต่าง ๆ ที่ยังด้อยความเจริญอยู่ แต่ต้องพัฒนานคนด้วย ในการพัฒนาคน ก็จำเป็นต้องพัฒนาให้ถึงจิตใจ ถ้าคนมีจิตใจไม่เจริญ ก็ยากที่จะพัฒนาส่วนอื่นๆ ให้เกิดผลสำเร็จได้”

เพราะฉะนั้น การบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5 จึงเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่จะร่วมมือกันบริหารจัดการและพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพงานในด้านจริยธรรมคุณธรรมแก่บุคลากรทางการศึกษา ให้มีศีลธรรมขั้นพื้นฐาน คือ ศีล 5 ในการดำรงชีวิตเป็นต้นแบบของมนุษย์ที่ได้รับการศึกษามาอย่างดี ดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมและอยู่ในกฎเกณฑ์ระเบียบกติกาของสังคมบ้านเมืองอย่างสงบสุข

อธิบายกรอบแนวคิด: ศีล 5 เกิดจากการพัฒนาภายใน คือ ด้านจิตใจเป็นสำคัญอันดับแรก จิตใจมีเจตนางดเว้นทั้ง 5 สิกขาบท บุคคลจะถูกพัฒนาคุณธรรมที่เกี่ยวข้องตามศีลที่ถูกงดเว้นไปทั้ง 5 ประการโดยปริยาย เช่น งดเว้นศีลที่ 1 ได้ บุคคลนั้นจะเกิดคุณธรรมข้อเมตตากรุณาขึ้น เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ธรรมที่เกี่ยวข้องกับศีล 5 อาจเกิดขึ้นก่อนได้ และการทำผิดศีลก็สามารถเกิดขึ้นได้เช่นกัน เช่น ถ้าบุคคลใดประกอบการทำงานอาชีพที่สุจริตไม่ทำผิดกฎหมาย บุคคลนั้นไม่ได้ล่วงละเมิดศีล 2 ไปโดยปริยายเช่นกัน เป็นต้น

เมื่อพัฒนาภายในถูกต้อง บุคคลนั้นก็สามารถแสดงออกทางกายและทางวาจาอย่างสำรวมระมัดระวัง เช่นนี้เรียกว่า การพัฒนาภายนอก คือ ด้านร่างกายและด้านวาจา เมื่อภายในได้รับการพัฒนาควบคู่กับภายนอกลักษณะนี้ วงการศึกษาจะได้บุคลากรการศึกษาต้นแบบด้านคุณธรรมจริยธรรมที่ดี ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารจัดการบุคลากรทางการศึกษาตามหลักศีล 5 ที่ตั้งเป้าหมายไว้แต่แรก

³¹ พระสุพล จุมพลน้อย, อ้างแล้ว, หน้า 16

บรรณานุกรม

- ทิศนา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน (องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ)**. พิมพ์ครั้งที่ 6 (ฉบับพิมพ์เพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2550.
- ภิญโญ สาร. **หลักการบริหารการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2515.
- พนัส หันนาคินทร์. **หลักการบริหารโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524 .
- พุทธทาสภิกขุ. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2539.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 10 กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระสุพล จุมพลน้อย “ความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จังหวัดสิงห์บุรี”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2551
- พระมหาวิริฐ นิลเพชร. “ความคิดเห็นของบุคลากรเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม สำนักเรียนคณะจังหวัดสิงห์บุรี”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2549.
- พระสมภพ รัตนวัน. “การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาการบริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดสิงห์บุรี”. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา , 2550.
- วิลเลียม ฮาร์ท. **ศิลปะในการดำเนินชีวิต วิปัสสนากรรมฐาน สอนโดยท่านอาจารย์โกเอ็นก้า**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์ดี, 2554.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **พระโอวาท ภาค 100 บทนิพนธ์ ในวโรกาสฉลองทรงเจริญพระชันษา 100 ปี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2556.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการดำเนินงาน โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5 ”**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2557.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 프리ทวอนกราฟฟิค จำกัด, 2560.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. **การพัฒนาองค์กรและบุคลากร: แนวคิดใหม่ในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2547
- สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยพัฒนาการพิมพ์, 2513.
- สมัยศ นาวิการ, **การบริหาร คู่มือและแบบทดสอบ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ 1990 จำกัด, 2544.
- ศิริอร ชันธหัตถ์. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2547.

“เวชสำอาง”

การนิยามศัพท์เพื่อการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมาย “cosmeceutical products”

The definition is in compliance with the principle of the Laws

รัฐวัฒน์ สรรสรวิสุทธิ¹
คณิตพัฒน์ นาคะรัต²
โสฬส วัฒนศิลป์³

บทคัดย่อ

เนื่องจากผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอางมีจำหน่ายโดยแพร่หลาย การอ้างสรรพคุณทางยาในผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางอาจทำให้เกิดปัญหาด้านความปลอดภัยต่อผู้บริโภค จึงควรมีการกำหนดค่านิยามของยากับเครื่องสำอางให้ชัดเจนและครอบคลุมเพื่อใช้ในการจำแนกผลิตภัณฑ์ให้ได้รับการควบคุมที่เหมาะสม โดยผลิตภัณฑ์ทับซ้อนโดยความมุ่งหมายอยู่บนพื้นฐานเครื่องสำอาง แต่มีการอ้างสรรพคุณของสารที่เป็นยาเพิ่มเติมจากความเป็นเครื่องสำอาง ดังนั้นเราจึงต้องพิจารณานิยามของเครื่องสำอางเป็นหลัก โดยกำหนดกรอบของความเป็นเครื่องสำอางให้ชัดเจนและรัดกุมประกอบกับการพิจารณาไม่ให้วัตถุประสงค์หรือการใช้งานก้าวข้ามความเป็นเครื่องสำอาง เพื่อแยกการควบคุมให้ชัดเจนและเพื่อควบคุมให้เกิดความปลอดภัยต่อผู้ใช้ผลิตภัณฑ์เป็นหลัก สามารถแยกลักษณะของการจำแนกผลิตภัณฑ์ได้ 2 ลักษณะคือ 1) การจำแนกโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผลิตภัณฑ์ไว้ในค่านิยาม 2) การจำแนกประเภทจากลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์ การจำแนกประเภทจากลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์ เป็นรูปแบบที่พบในกฎหมายของสหรัฐอเมริกา โดยนิยามของเครื่องสำอางของสหรัฐอเมริกามีการจำแนกผลิตโดยวัตถุประสงค์ในการใช้เหมือนสหภาพยุโรป ไทย ญี่ปุ่น แต่มีการกำหนดว่าต้องไม่ก่อให้เกิดผลต่อโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกายแต่อย่างใด นิยามในส่วนนี้เป็นการจำแนกผลิตภัณฑ์โดยใช้ลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์แยกยากับเครื่องสำอางออกจากกัน ในประเทศไทยการกำหนดนิยามของผลิตภัณฑ์ใช้หลักการกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้งานของ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์ วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลิตภัณฑ์เป็นหลักในการจำแนกผลิตภัณฑ์ออกจากกัน จึงควรนำหลักการจำแนกประเภทจากลักษณะการทำงานของผลิตภัณฑ์มาผสมผสานในการกำหนดนิยามของผลิตภัณฑ์จะทำให้เกิดความชัดเจนในการจำแนกผลิตภัณฑ์เพื่อการควบคุมความปลอดภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ : เวชสำอาง , การทับซ้อนของผลิตภัณฑ์ยากับเครื่องสำอาง

ABSTRACT

Overlapping products in medicine and cosmetic industries are distributed widely. Claiming medical qualification in cosmetic products will affect consumer's safety, so the government should specify the definition of medicine and cosmetic products. Therefore, the products should be regulated properly. Cosmetic products always claim having medicinal properties – these products must stay within the boundaries of the cosmetic product definition and the product's properties must be specified. This will result in the separation of these products and protect the consumer. The product is classified in two types: a. Classified by a purpose of use b. Classified by characteristics of used products. Classifying by characteristics of used products discovered by US law, which defines the classification of use in Europe, Thailand, and Japan but the product must not affect to a body structure. This definition classifies the product by operating between medicine and cosmetic separately, however in Thailand the definition of product decided by an operation. The complete definition should clarify by purposing and operating so that the product will be controlled safely and efficiently.

Keyword: cosmeceutical products, Overlapping products: Drugs and Cosmetics

1.บทนำ

ในปัจจุบันเครื่องสำอางเข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมากในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมบุคลิกภาพ ตลาดเครื่องสำอางจึงเป็นตลาดที่ทราบดีมหาศาล และเกิดการแข่งขันในเชิงการค้า ผู้ประกอบธุรกิจจึงมีความพยายามที่จะสร้างกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมูลค่ามากกว่าในผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางปกติ โดยอ้างสรรพคุณที่เกินกว่าความเป็นเครื่องสำอางเพื่อจูงใจให้ซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคต้องเสียเงินจำนวนไม่น้อยเพื่อซื้อผลิตภัณฑ์ดังกล่าว สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งในสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย คือ การเรียกผลิตภัณฑ์

เครื่องสำอางกลุ่มหนึ่งว่า เวชสำอาง เพื่อให้เข้าใจว่าเป็นเครื่องสำอางที่มีสรรพคุณทางยาด้วยนั่นเอง

ในบทความนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอนิยามศัพท์ทางกฎหมายของผลิตภัณฑ์ ยา เครื่องสำอาง และผลิตภัณฑ์ที่ทับซ้อนยากับเครื่องสำอาง (เวชสำอาง) เพื่อการวิเคราะห์และหาแนวทางการควบคุมผลิตภัณฑ์ให้เกิดความเหมาะสม ตอบสนองด้านความปลอดภัยของผู้บริโภค และปัจจัยด้านธุรกิจ เพื่อให้สอดคล้องกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและสภาพสังคมที่เติบโตอย่างรวดเร็ว

1.1 ความเป็นมาของเวชสำอาง

คำว่า “เวชสำอาง” แปรมาจากคำว่า “cosmeceutical products” ซึ่งเป็นคำที่ไม่มีนิยามตามกฎหมาย (หมายถึงไม่มีประเทศใด ที่มีคำนี้ในกฎหมาย) ไม่ว่าจะจากองค์การอาหารและยา (อย.) ของประเทศไทย อเมริกา หรือประเทศกลุ่มยุโรป แต่มีความหมายลักษณะเดียวกับผลิตภัณฑ์ที่จัดอยู่ในกลุ่ม “quasi-drug” ของญี่ปุ่น (แต่ของญี่ปุ่นมีการควบคุมเฉพาะสำหรับผลิตภัณฑ์กลุ่มนี้) เมื่อ คำว่า “เวชสำอาง” แปรมาจากคำว่า “cosmeceutical products” ประเทศไทยเอาศัพท์ภาษาอังกฤษมาแปลเอง และคำว่า เวชสำอาง ก็ไม่มีนิยามใดๆสำหรับกฎหมายของประเทศไทยเช่นกัน

ขณะที่ “เครื่องสำอาง” มีนิยามตามกฎหมาย หมายถึง สิ่งปรุง รวมทั้งเครื่องหอม และสารหอมต่างๆ ที่ใช้บนผิวหนัง หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ ที่มุ่งหมายสำหรับทำความสะอาด ป้องกัน แต่งเสริม เพื่อความงาม หรือเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะ โดย ถู ทา พ่น หรือโรย เป็นต้น” โดยที่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของร่างกาย แต่.....เวชสำอางใช้แล้วให้ผลต่อการเปลี่ยนแปลงของร่างกายได้ หรือเรียกได้ว่าเป็น functional cosmetics จึงมีข้อคาบเกี่ยวระหว่างยากับเครื่องสำอางว่า “เวชสำอาง” ซึ่งสารออกฤทธิ์ที่ถือเป็นเวชสำอางได้แก่ Vitamin ต่างๆ, Antioxidants, Hydroxy acids, Growth Factors, Hormones, Peptides, Glycosaminoglycans และสารสกัดจากพืชบางชนิด

ในทางกฎหมายไม่มีประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่เรียกว่า “เวชสำอาง” ในการโฆษณาสินค้าเหล่านี้ทางกฎหมายจึงถือเป็นเครื่องสำอาง จึงต้องโฆษณาให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลการโฆษณาเครื่องสำอางตามบทบัญญัติของ พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ต้องไม่โฆษณาคุณสมบัติมากไปกว่าการเป็นเครื่องสำอาง ดังนั้นอย่างคำว่าใช้แล้ว ขาว จึงใช้ไม่ได้ ถือเป็นการโอ้อวดเกินจริง ต้องเลี่ยงไปใช้คำว่า “ทำให้ผิวแลดูกระจ่างใส” แทน เป็นต้น

สำหรับในเมืองไทย มีผลิตภัณฑ์ที่ดูคล้ายเป็นเครื่องสำอาง หรือเวชสำอาง แต่จริงๆแล้วจัดเป็น ยา อยู่บ้างเหมือนกันและมีการประกาศขายทางอินเทอร์เน็ต โดยที่ไม่รู้ว่ากำลังขาย ยา เช่น CM-lotion (โลชั่น clindamycin แด้มสิว) ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ต้องมีเลข

ทะเบียน ออย. กำกับ (เลขทะเบียนบนเครื่องสำอาง จะไม่มีคำว่า ออย. นำหน้าตัวเลข จะแสดงเฉพาะตัวเลขเท่านั้น)⁴

1.2 สาเหตุที่ต้องมีการควบคุมผลิตภัณฑ์หัตถ์ชื้อนยาเกี่ยวกับเครื่องสำอาง

ลักษณะผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์หัตถ์ชื้อนยาเกี่ยวกับเครื่องสำอาง⁵ ผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ได้แก่ อาหาร ยา เครื่องสำอาง วัตถุอันตรายและเครื่องมือแพทย์ (ในบางกรณีอาจจำเป็นต้องใช้ยาเสพติด หรือวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ตามที่แพทย์สั่ง) ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ซึ่งมีหน้าที่และภารกิจหลักในการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข และส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน โดยการกำกับ ดูแล กำหนดมาตรฐาน และเฝ้าระวังความปลอดภัยผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย รวมทั้งรณรงค์เผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน โดยดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายจำนวน 8 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติอาหาร พระราชบัญญัติยา พระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พระราชบัญญัติเครื่องมือแพทย์ พระราชบัญญัติวัตถุที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ และพระราชกำหนดป้องกันการใช้สารระเหย ซึ่งกฎหมายแต่ละฉบับข้างต้นจะมีบทบัญญัติครอบคลุมค่านิยามของผลิตภัณฑ์ คุณภาพมาตรฐาน ความปลอดภัย เป็นการกำหนดแนวทางให้ผู้ประกอบธุรกิจนำไปปฏิบัติ เพื่อความปลอดภัยของผู้บริโภค รวมทั้งกำหนดบทลงโทษในกรณีที่มีการฝ่าฝืนกฎหมายไว้ด้วย

การกำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยผลิตภัณฑ์สุขภาพแต่ละชนิด เพื่อให้หน่วยงานรัฐสามารถควบคุมกำกับดูแลผลิตภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริโภคได้บริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี ได้มาตรฐานปลอดภัย รวมทั้งมั่นใจได้ในประสิทธิภาพผลในกรณีที่เป็นยา ทั้งนี้ หากการประกอบธุรกิจผลิตภัณฑ์สุขภาพแต่ละประเภทเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด ปัญหาจะไม่เกิดขึ้น แต่ในสถานการณ์ที่เป็นจริง การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาสับสนระหว่างผลิตภัณฑ์แต่ละกลุ่ม เช่น ปัญหาระหว่างยาเกี่ยวกับเครื่องสำอาง ยาเกี่ยวกับเครื่องมือแพทย์ หรือ แม้แต่ยาเกี่ยวกับอาหาร ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่คาบเกี่ยวระหว่างกฎหมายสอง หรือ สามฉบับ จึงจะขอเรียกผลิตภัณฑ์กลุ่มที่มีปัญหานี้ว่า “ผลิตภัณฑ์หัตถ์ชื้อนยาเกี่ยวกับเครื่องสำอาง”

ลักษณะและการจำแนกผลิตภัณฑ์หัตถ์ชื้อนยาเกี่ยวกับเครื่องสำอางหรือเวชสำอาง (Cosmeceuticals) เป็นคำที่เพิ่งมีการใช้อย่างแพร่หลายทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยเมื่อนานมานี้ และมีส่วนน้อยที่เข้าใจความหมายที่แท้จริง เวชสำอางเป็นผลิตภัณฑ์ที่อยู่ระหว่างยา (pharmaceuticals) และเครื่องสำอาง (cosmetics) เป็นการรวมคุณสมบัติของ

⁴ อ.ญ. ธรรมชาติ มหามงคล.เวชสำอาง คือ อะไร. www.pleasehealth.com

⁵ ภ.ญ.พรพิมล ชัดดินานนท์ และภ.ก.ปานศักดิ์ ปราโมกษ์ชน. การจัดการผลิตภัณฑ์คาบเกี่ยว ยา-เครื่องสำอาง. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข,2545.หน้า 1-3.

ยาและเครื่องสำอางไว้ด้วยกัน นั่นคือ เป็นเครื่องสำอางที่สามารถออกฤทธิ์หรือทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างของเซลล์ผิวหนัง มีผลต่อการทำงานของผิวหนัง ช่วยในการแก้ไขข้อบกพร่องให้ดีขึ้น ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดกว่าเครื่องสำอาง ซึ่งเครื่องสำอางมีความสามารถและประสิทธิภาพในการทำมาสะอาด หรือส่งเสริมให้เกิดความงามเท่านั้น และกลไกการทำงานหรือการออกฤทธิ์จะเห็นผลได้ช้าหรือได้น้อยกว่าเวชสำอาง ผลิตภัณฑ์ที่จัดเป็นเวชสำอางจะไม่นับเรื่องการเสริมความงาม แต่จะให้ความสำคัญในเรื่องของประสิทธิภาพในการรักษาปัญหาเฉพาะที่เป็นจุด ประสงค์หลัก แต่ไม่จัดเป็นยา

ผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอางเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายทั้งภาคธุรกิจในฐานะที่เป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ ผู้บริโภคผู้จ่ายเงินซื้อและได้รับผลจากการใช้ผลิตภัณฑ์ และภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแลให้เป็นไปตามกฎหมาย และมีหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัย

สำหรับภาคธุรกิจกับผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอาง ในมุมมองของภาคธุรกิจมักจะคำนึงถึงหลักการเชิงธุรกิจ 2 ประการ คือ 1) การดำเนินธุรกิจสะดวก ง่าย ภายใต้กฎหมายที่ไม่เข้มงวด บทลงโทษไม่รุนแรง หากจำเป็นต้องมีการขออนุญาต ขอให้วิธีการไม่ยุ่งยาก ใช้เวลาน้อย เพื่อให้วางตลาดได้เร็ว 2) การวางจำหน่ายในท้องตลาด ขายได้เสรีไม่มีเงื่อนไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ต้องการให้มีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่จำหน่าย หรือการโฆษณา สามารถให้ข้อมูลข่าวสารกับผู้บริโภคอย่างเสรี เพื่อให้ผู้บริโภครู้จักสินค้าอย่างกว้างขวาง สร้างความต้องการที่จะซื้อและใช้ ขายได้เป็นจำนวนมาก

สำหรับผู้บริโภคกับผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอาง การที่ผู้บริโภคที่จะซื้อหรือใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพชนิดใดชนิดหนึ่งนั้น มักจะคำนึงถึงผลที่ได้รับจากผลิตภัณฑ์ คาดหวังแต่สรรพคุณในด้านดี และมักตัดสินใจจากข้อมูลที่เจ้าของผลิตภัณฑ์เผยแพร่ทั้งฉลากและโฆษณา โดยที่หลายท่านอาจไม่สนใจผลิตภัณฑ์นั้น จะจัดเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพชนิดใด ยา หรือ อาหาร หรือเครื่องสำอาง หรือเครื่องมือแพทย์

สำหรับหน่วยงานรัฐกับผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอาง ในอดีตการดำเนินการของหน่วยงานรัฐ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการบังคับใช้ให้เป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งผู้ใช้กฎหมายต้องมีความชัดเจนแต่แรกว่าผลิตภัณฑ์ที่จะดำเนินการชนิดใด จะได้ใช้นักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์นั้นมาใช้ แต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน พบว่าผลิตภัณฑ์ก้ำกึ่ง คาบเกี่ยว ไม่ชัดเจนเป็นชนิดใดแน่ จึงต้องมีการนำหลักการประเมินความเสี่ยง มาใช้เป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจโดยเฉพาะการคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้ประกอบการธุรกิจ และผู้บริโภค และใช้หลักการนี้ในการจัดการเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่มีปัญหา ทั้งก่อนที่จะอนุญาตให้ออกจำหน่าย และกำกับดูแลหลังออกวางตลาดแล้ว

เมื่อพิจารณาในภาพรวม ผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ทับซ้อนยากับเครื่องสำอางมิได้เป็นปัญหาเฉพาะระหว่างหน่วยงานรัฐซึ่งเป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย กับภาคธุรกิจที่เป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น แต่มีผลกระทบต่อทุกฝ่าย คือผู้บริโภค และระบบงานคุ้มครองผู้บริโภคด้าน

ผลิตภัณฑ์สุขภาพด้วย ประกอบกับปัญหาผลิตภัณฑ์คาบเกี่ยวมีหลากหลาย และมีการปรับเปลี่ยนตามวิทยาการและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง ภาคธุรกิจเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่สุด ในขณะที่ผู้บริโภคเป็นผู้ที่ถูกแสวงหาผลประโยชน์ และภาครัฐทำหน้าที่วินิจฉัยในการจัดประเภทผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการยากต่อการกำหนดนิยามของผลิตภัณฑ์ให้ครอบคลุม เพื่อจำแนกให้เกิดการควบคุมตามกฎหมายโดยเฉพาะในปัจจุบันมีปัญหาความคาบเกี่ยวระหว่างเครื่องสำอาง และยา ที่ทำให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยและการกำกับดูแล

ส่วนด้านการควบคุม กำกับดูแลเครื่องสำอางส่วนใหญ่ไม่ต้องขึ้นทะเบียน หรือจดแจ้งคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เน้นที่ความปลอดภัย ไม่เน้นที่ประสิทธิภาพ สามารถโฆษณาได้โดยไม่ต้องขออนุญาตก่อนกฎระเบียบต่างๆ ไม่เข้มงวดเหมือนในด้านยา ซึ่งยาทุกตัวต้องขึ้นทะเบียนทุกตำรับ คุณภาพของผลิตภัณฑ์เน้นที่ประสิทธิภาพ และความปลอดภัย และจะต้องขออนุญาตก่อนจึงจะโฆษณาได้ โดยการจำแนกประเภทของผลิตภัณฑ์นั้นให้ดูที่สรรพคุณวิธีใช้ สูตร และส่วนประกอบตามกฎหมายมีความลึกซึ้งกว่าความเข้าใจของคนทั่วไปมาก ความจำเป็นในการให้ความหมายของยาอย่างชัดเจนย่อมมีความสำคัญต่อการประกอบธุรกิจยาเป็นอย่างมาก เนื่องจากประเทศไทยมีกฎหมายควบคุมผลิตภัณฑ์กับเครื่องสำอางแยกออกจากกันอย่างชัดเจน

2.กฎหมายและนิยามและการควบคุมผลิตภัณฑ์ทับซ้อนของสหรัฐอเมริกา⁶

เครื่องสำอางตามคำจำกัดความของกฎหมายอาหาร ยา และเครื่องสำอาง (FD&C Act) ของสหรัฐอเมริกากำหนดไว้ว่า วัตถุที่ใช้ทา ถู โรย พ่น ใส่ หรือ กระทำ ด้วยวิธีอื่นใด ต่อร่างกายมนุษย์ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกายมนุษย์เพื่อให้สะอาด สวยงาม หรือ ส่งเสริม ความสะอาดตาสะอาดใจ หรือ เปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์โดยไม่ก่อให้เกิดผลต่อโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกายแต่อย่างใด ทั้งนี้ไม่รวมถึงสบู่

ผลิตภัณฑ์สบู่ที่ไม่มีฉลากแสดงสรรพคุณนอกเหนือจากการทำความสะอาดร่างกาย จะไม่ถูกจัดให้เป็นเครื่องสำอางตามกฎหมายนี้ แต่หากผลิตภัณฑ์สบู่ได้มีการอ้างสรรพคุณของเครื่องสำอาง จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลตามกฎหมายอาหาร ยา และเครื่องสำอาง (FD&C Act)⁷ นี้

การกำกับดูแลผลิตภัณฑ์ยาที่รัฐบัญญัติว่าด้วย อาหาร ยา และเครื่องสำอาง ค.ศ. 1938 (แก้ไขเพิ่มเติม) ได้ให้คำจำกัดความของยาไว้ดังนี้

(1.1) วัตถุที่รับรองไว้ในตำราฟาร์มาโคเปียของสหรัฐอเมริกา (Official United States Pharmacopoeia) ตำราโฮมิโอพาติคฟาร์มาโคเปียของสหรัฐอเมริกา (Official

⁶ ภ.ญ.พรพิมล ชัดดินานนท์ และภ.ก.ปานศักดิ์ ปราโมกษ์ชน.อ้างแล้ว. หน้า 31.

⁷ GLOBALIZATION OF COSMETIC REGULATIONS, Janet Winter Blaschke, CBiol, MIBiol, 60 Food & Drug L.J. 413

Homeopathic Pharmacopoeia of the United States) หรือในตำราแนชแนลฟอร์มูลารี (National Formulary) รวมทั้งบทแก้ไขเพิ่มเติมตำราต่างๆ เหล่านี้

(1.2) วัตถุที่มีความมุ่งหมายเพื่อการวินิจฉัย การรักษา บรรเทา บำบัดและป้องกันโรคในมนุษย์และสัตว์

(1.3) วัตถุใดๆ (ยกเว้นอาหาร) ที่มีความมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดผลต่อโครงสร้างหรือระบบการทำงานในร่างกายของมนุษย์และสัตว์

(1.4) วัตถุอื่นใดที่มีความมุ่งหมายเพื่อใช้เป็นส่วนประกอบของวัตถุตามข้อ (1.1) (1.2) และ (1.3) แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงเครื่องมือ ส่วนประกอบชิ้นส่วน หรืออุปกรณ์ของเครื่องมือเหล่านั้น

นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้กล่าวได้ขยายความหมายของยาไว้โดยให้รวมถึงตัวยาทุกชนิดและยาสำเร็จรูป ซึ่งได้รับรองไว้ในตำราฟาร์มาโคเปียของสหรัฐอเมริกาหรือ ตำราแนชแนลฟอร์มูลารี(The United States Pharmacopoeia or National Formulary) สำหรับใช้ภายนอกหรือภายในร่างกายและหมายรวมถึงสารบริสุทธิ์ ส่วนผสมของสารบริสุทธิ์ที่มีความมุ่งหมายเพื่อใช้วินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษา หรือป้องกันโรคไม่ว่าในมนุษย์หรือสัตว์

การขึ้นทะเบียนยาถือเป็นหน้าที่หลักของ Food and Drug Administration (FDA) ซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญภายใต้ Department of Health and Human Services โดยหน่วยงานหลักใน FDA ที่ทำหน้าที่ขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ยาได้แก่ Center for Drug Evaluation and Research (CDER) สำหรับผลิตภัณฑ์ชีววัตถุ ซึ่งรวมถึงวัคซีนจะถูกลงทะเบียนโดย Center for Biologics Evaluation and Research (CBER) ยาที่ขึ้นทะเบียนกับ CDER อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ยาใหม่ หรือ new generic drug ซึ่งต้องยื่น New Drug Application (NDA) เพื่อขอขึ้นทะเบียน และยาเลียนแบบ หรือ generic drug ซึ่งต้องยื่น Abbreviated New Drug Application (ANDA) ซึ่งกระบวนการขึ้นทะเบียนจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน

การกำกับดูแลผลิตภัณฑ์ OTC DRUG⁹ แม้กฎหมายอาหาร ยา และเครื่องสำอาง (FD&C Act) ไม่เกินกำหนดนิยามของยา OTC Drug เอาไว้ แต่แจกแจงลักษณะของยาอย่างชัดเจนว่ายาจะถูกส่งมอบให้ผู้ป่วยก็ต่อเมื่อมีใบสั่งยาจากแพทย์เท่านั้น อย่างไรก็ตามมีรายงานที่ได้รับการตีพิมพ์ใน Food Drug Cosmetic Law Reports ระบุว่า โดยนัยยะและความเข้าใจร่วมกันระหว่าง ภาควิชาการ US FDA และรัฐสภาของสหรัฐอเมริกา US Congress แล้ว ยาที่ไม่จำเป็นต้องจ่ายโดยอาศัยใบสั่งแพทย์คือ

⁸ Benefit Vs. Risk: How FDA approves new drugs. US FDA Center of Drug Evaluation and Research. Special Report (September, 1999) pg 33

⁹ Buta, Robert J., Trager, Philip G., Murphy Edward J., **Establishing the dividing Line : Is Your Product a Drug** : *Allured's Cosmetics and Toiletries Magazine*, Vol. 116, No.4, April 2001.

ผลิตภัณฑ์ยา OTC Drug ดังนั้นผลิตภัณฑ์ยา OTC Drug คือ ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งหมายในการใช้รักษา หรือ ป้องกันโรค หรือ เครื่องสำอางที่มีฤทธิ์ต่อโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกาย ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้จะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของทั้งยาและเครื่องสำอางตามกฎหมายอาหาร ยาและเครื่องสำอาง (FD& C Act)¹⁰

ผลิตภัณฑ์ยา OTC Drug คือ ผลิตภัณฑ์ที่มุ่งหมายในการใช้รักษา หรือ ป้องกันโรค หรือ เครื่องสำอางที่มีฤทธิ์ต่อโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกาย ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้จะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของทั้งยาและเครื่องสำอางตาม กฎหมายอาหาร ยาและเครื่องสำอาง (FD& C Act) ตัวอย่างผลิตภัณฑ์ประเภทนี้ได้แก่ ยาสีฟันที่มีฟลูออไรด์เป็นส่วนผสม ผลิตภัณฑ์ป้องกันแสงแดด ผลิตภัณฑ์ระงับกลิ่นกาย (A/P) แชมพูขจัดรังแค และครีมฮอร์โมน เป็นต้น ยาเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทที่จะต้องได้รับการกำกับดูแลอย่างเข้มงวดกว่าเครื่องสำอางอย่างแน่นอน ฉะนั้นผลิตภัณฑ์ประเภทนี้จะต้องผลิตขึ้นตามข้อกำหนดของการผลิตที่ดี (cGMPs–current Good Manufacturing Practices) นอกจากนี้ทุกๆ ปี ผู้ผลิตยังจะต้องจดทะเบียน (Register) กับ US FDA รวมทั้งปรับปรุง (update) รายการยาที่ทำการผลิตปีละ 2 ครั้ง

แม้กฎหมายอาหาร ยา และเครื่องสำอาง (FD& C Act) ไม่เคยกำหนดนิยามของยา OTC Drug เอาไว้ แต่แจกแจงลักษณะของยาอย่างชัดเจนว่าย่าจะถูกส่งมอบให้ผู้ป่วยก็ต่อเมื่อมีใบสั่งยาจากแพทย์เท่านั้น อย่างไรก็ตามมีรายงานที่ได้รับการตีพิมพ์ใน Food Drug Cosmetic Law Reports ระบุว่า โดยนัยยะและความเข้าใจร่วมกันระหว่างภาคอุตสาหกรรม US FDA และรัฐสภาของสหรัฐอเมริกา US Congress) แล้ว ยาที่ไม่จำเป็นต้องจ่ายโดยอาศัยใบสั่งแพทย์คือ ผลิตภัณฑ์ยา OTC Drug

3.กฎหมายและนิยามและการควบคุมผลิตภัณฑ์ทับซ้อนของสหภาพยุโรป¹¹

การกำกับดูแลเครื่องสำอาง การกระจายผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางในสหภาพยุโรปสามารถกระทำได้อย่างเสรี โดยปราศจากการกำกับดูแลก่อนออกวางตลาดตามข้อกำหนดใน 1976 EC Cosmetic Directive แต่ในปี ค.ศ. 1993 ได้มีการปรับปรุงแก้ไขครั้งที่ 6 อันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในนาม 6th Amendment ในส่วนนิยามของเครื่องสำอาง ข้อกำหนดในการแสดงรายการสารประกอบบนฉลากที่ครอบคลุมข้อมูลส่วนประกอบโดยละเอียดของผลิตภัณฑ์บนบรรจุภัณฑ์ ข้อมูลความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์โดยการทดสอบตามหลักของ Good Laboratory Practice และต้องผ่านการลงนามรับรอง โดย “ บุคลากรผู้มีคุณวุฒิ Qualified person ” ข้อมูลยืนยันประสิทธิภาพ หรือสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ตามที่กล่าวอ้าง บทบัญญัติของสหภาพ

¹⁰ What are the Legal Aspects of Over-the-counter Sale of Allopathic Medicines?

MC Gup,talIndian Journal of Clinical Practice, Vol. 23, No. 12, May 2013

¹¹ ภ.ญ.พรพิมล ชัดดินานท์ และภ.ก.ปานศักดิ์ ปราโมกษ์ชน. อ้างแล้ว. หน้า 34-36.

ยุโรปฉบับที่ 76/768/EEC ได้ให้นิยามคำว่าเครื่องสำอางคือ สารใดๆหรือยาปรุงสำเร็จใดๆที่ถูกใช้เพื่อมาสัมผัสกับส่วนต่างๆของร่างกายมนุษย์ (ผิวหนังชั้นนอก ผมหรือขน เล็บ ริมฝีปาก และ อวัยวะสืบพันธุ์ภายนอก) หรือ ใช้สัมผัสกับฟัน และเยื่อในปากอย่างเป็นการส่วนตัว หรืออย่างเป็นสำคัญ เพื่อที่จะ ทำความสะอาด การทำให้สิ่งนั้นหอม หรือ การปกป้องสิ่งเหล่านั้นเพื่อที่จะ รักษาให้อยู่ในสภาวะที่ดี ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ หรือ ปรับปรุงกลืนกาย¹²

การกำกับดูแลผลิตภัณฑ์ยาพระราชบัญญัติยา ค.ศ.1968 (Medicine Act 1968)¹³ เพื่อวางขอบข่ายแห่งการควบคุม โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ให้คำจำกัดความของยาไว้ดังนี้ “ ผลิตภัณฑ์ยา หมายถึงสารใดๆ หรือวัตถุใดๆ ที่มีความหมายในการใช้โดยนัยสามัญเพื่อการเยียวยาความเจ็บป่วยของมนุษย์ หรือสัตว์” ความมุ่งหมายในการรักษาเยียวยาได้แก่ (1) การรักษาและป้องกัน (2) การวินิจฉัย ขั้นตอนโรค การป้องกันการมีอยู่ของเชื้อโรค (Ascetining the Existence) ขนาดและสภาพทั่วทางภาพของเชื้อโรค (3) การคุมกำเนิด และการกีดกันการผสมเชื้อ (Contraceptives) (4) การวางยาสลบ (5) การป้องกันหรือการเข้าไปแทรกแซงการทำงานของระบบต่างๆทางกายภาพของร่างกาย

อย่างไรก็ดี ยาให้หมายความรวมถึงสารประกอบทางเคมีของสาร ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมและผู้ประกอบโรคศิลปะถือว่าเป็นยา

การควบคุมตามพระราชบัญญัติยานี้ให้ครอบคลุมถึง (1) สารชีววัตถุที่ใช้เป็นส่วนประกอบในการผลิตยา ชีววัตถุซึ่งจะต้องมีการควบคุมคุณภาพและความปลอดภัยในการผลิต (2) วัสดุดูดซับในการผ่าตัด ด้ายและเชือกที่ใช้ในการผ่าตัด (3) สารที่ใช้อุดฟัน (4) คอนแท็กเลนซ์ น้ำยาล้างคอนแท็กเลนซ์ และห่วงคุมกำเนิด

ใน EU มีการจัดตั้ง The European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare (EDQM)¹⁴ขึ้นเพื่อกำหนดให้มีการควบคุมยาเป็นมาตรฐานเดียวกันของกลุ่มสมาชิก โดยมีการทำตำรายาชื่อ pharmacopoeia ในการทำตำรายานี้เกิดจากการตกลงร่วมกันโดยนำตำรายาของประเทศสมาชิกมาจัดทำเป็นแผนภูมิ หลังจากนั้นจะมีการวิเคราะห์ค่าของผู้เชี่ยวชาญในคณะทำงานของ EDQM และมีการเหวตจากประเทศสมาชิกเพื่อขึ้นทะเบียนสารนั้นในตำรา pharmacopoeia ซึ่งเป็นที่ยอมรับไปทั่วโลก และสารที่กำหนดในตำรายา pharmacopoeia ประเทศในกลุ่มสมาชิกของ EU ต้องไปบัญญัติไว้เป็นกฎหมายภายในประเทศของตัวเองเพื่อให้การผลิตยาเป็นมาตรฐานเดียวกัน

นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งหน่วยงานทางการวิจัย ชื่อ Official Medicines Control Laboratories (OMCLs)¹⁵ ซึ่งอยู่ภายใต้หน่วยงานของ EDQM ในการตรวจสอบยาที่จะผลิต

¹²European Union Directive 76/768/EEC. See also EUROPEAN COMMISSION, 1 COSMETICS LEGISLATION (1999) (rules governing cosmetic products in the European Union), at http://pharmacos.eudra.org/F3/cosmetic/pdf/vol_len.pdf (วันที่ค้นข้อมูล : 1 มีนาคม 2557)

¹³ GLOBALIZATION OF COSMETIC REGULATIONS, Janet Winter Blaschke, CBIOL, MIBiol ,60 Food & Drug L.J. 414

¹⁴ Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia CETS No.: 050, Treaty Office, Council of Europe

¹⁵ Resolution AP-CSP (07) 1(adopted by the Public Health Committee (Partial Agreement) (CD-P-SP) on 21/02/2007) Certification of suitability to the monographs of the European Pharmacopoeia (revised version)

ออกขายในท้องตลาดว่ามีสารตรงตามที่กำหนดไว้ในตำรา pharmacopoeia หรือไม่ ซึ่งเมื่อตรวจสอบแล้วผู้ผลิตจะขายยานั้นได้ต้องได้รับการอนุมัติจาก EDQM เสียก่อน

4.กฎหมายและนิยามและการควบคุมผลิตภัณฑ์ทับซ้อนของญี่ปุ่น¹⁶

การกำกับดูแลเครื่องสำอาง PHARMACEUTICAL AFFAIRS LAW ได้นิยามคำว่า เครื่องสำอางคือ สิ่งต่างๆ (ที่ไม่ใช่ quasi-drug) ที่ถูกใช้ ด้วยวิธีการขูด การหลังริน หรือ วิธีการที่คล้ายคลึงกัน บนร่างกายมนุษย์ เพื่อการทำความสะอาด การเสริมความงาม การเพิ่มความน่าหลงใหล เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ของร่างกายมนุษย์และ เพื่อการรักษาสุขภาพที่ดีของผิวหนังและเส้นผม โดยมีเงื่อนไขว่าการกระทำของสารเหล่านั้นอ่อนโยนต่อร่างกายมนุษย์

ประเทศญี่ปุ่นมีระบบกฎข้อบังคับ¹⁷ ที่เปลี่ยนแปลงน่าสนใจและมีผลต่อการดำเนินชีวิต วัตถุที่ถูกใช้ในเครื่องสำอางในปัจจุบันได้ถูกกำหนดไว้เป็นข้อบังคับโดยกฎหมายเกี่ยวกับเภสัชกรรม ในอดีตที่ผ่านมา วัตถุดิบนั้นจะได้รับความเห็นชอบเป็นคราวๆไปในแต่ละครั้ง โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ประเภทของสารประกอบบางอย่างเช่น วัตถุที่ใช้ให้สี สารกันบูด และสารกรองแสงแดด ยังคงกำหนดให้จดทะเบียนโดยผ่านความเห็นชอบและกำหนดไว้ในบัญชีรายชื่อของทางภาครัฐ เพื่อประโยชน์ในการผลิตเครื่องสำอางให้ถูกต้องตามกฎหมาย สารประกอบอื่นๆต้องแสดงมาตรฐานเป็นเรื่องๆไปซึ่งก็อาจจะไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ หรืออาจถูกควบคุมจำกัดให้ใช้เพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้ สารประกอบอื่นนอกจากที่กำหนดไว้ในบัญชีรายชื่อจะต้องได้รับการพิจารณาจากสมาคมอุตสาหกรรมเครื่องสำอาง (JCIA) ก่อน และนำรายชื่อของสารประกอบนั้นไปพิมพ์ให้เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

การกำกับดูแลเครื่องสำอางในญี่ปุ่นมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2544 โดยยกเลิกการออกใบอนุญาตสำหรับผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง และมีการกำหนดรายการสารห้ามใช้ และสารให้ใช้ข้อกำหนดการจัดทำฉลาก ซึ่งครอบคลุมการแสดงรายการส่วนประกอบของเครื่องสำอางทั้งหมดเป็นภาษาญี่ปุ่น โดยที่สารทั้งหมดจะต้องมีเลข CLS Number อ้างอิง และนั่นหมายถึงว่า ผู้จำหน่ายวัตถุดิบต้องยื่นแจ้งการผลิต/นำเข้าวัตถุดิบต่อ Japanese Cosmetic Industry Association (JCIA) ซึ่งจะใช้เวลาราว 3 เดือน อย่างไรก็ตาม ระบบใหม่นี้ก็ยังมีปัญหาผลิตภัณฑ์คาบเกี่ยวอยู่ต่อไปเช่น Bath Preparations Medicated Cosmetics Hair dyes agent ซึ่งถูกจัดให้เป็น Quasi-drug ยังคงได้รับใบอนุญาตผลิตภัณฑ์เหมือนเดิม

การกำกับดูแลผลิตภัณฑ์ยา¹⁸ วัตถุประสงค์ของกฎหมายว่าด้วยยาประเทศญี่ปุ่นได้มีการออกกฎหมายว่าด้วยยาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพ ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของยาต่าง

Pharmaceutical affairs law ได้นิยามคำว่ายา¹⁹ คือ

1. สารที่กำหนดไว้ในมาตรฐานบัญชียาแห่งชาติ

¹⁶ ภ.ญ.พรพิมล ชัดดินานท์ และภ.ก.ปานศักดิ์ ปราโมกษ์ชน. อ้างแล้ว หน้า 40.

¹⁷ GLOBALIZATION OF COSMETIC REGULATIONS, Janet Winter Blaschke, CBIOL, MIBiol ,60 Food & Drug L.J. 413

¹⁸ Steinberg, David C., The new Japanese Cosmetic Regulations: Allured's Cosmetics and Toiletries Magazine, Vol.116, No.1, January 2001.

¹⁹ PHARMACEUTICAL AFFAIRS LAW (Law No.145 of August 10, 1960)

2. สารที่มีวัตถุประสงค์มุ่งหมายเพื่อใช้ในการวินิจฉัยโรค การรักษา หรือ ป้องกันโรคในมนุษย์และสัตว์

3. สารที่วัตถุประสงค์มุ่งหมายที่จะให้มีผลต่อการทำงานของร่างกายของ มนุษย์และสัตว์มาตรฐานยาซียาแห่งชาติ (The Japanese Pharmacopoeia) ตาม มาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติยา ได้กำหนดมาตรฐานยาซียาแห่งชาติไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการ กำหนดเกณฑ์ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติ และคุณภาพของยาที่มีความสำคัญในการรักษาโรค โดยแยกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ยาพื้นฐานในการรักษาโรค (มี 881 รายการ) และส่วน ที่ 2 ยาที่ส่วนประกอบของวัตถุดิบที่ผสมผสานกัน (มี 881 รายการ)

ระเบียบขั้นตอนการขออนุมัติเอกชน ในที่ต้องการผลิตยาเพื่อจำหน่ายจะต้องมีการ ผ่านกระบวนการปฏิบัติการทางห้อง ทดลองและกระบวนการทางคลินิกที่ดีมีมาตรฐาน จึงจะ สามารถยื่นความจำนงค์ในการขออนุมัติต่อองค์กร ทั้ง 4 ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการอาหาร ยา และอนามัย กระทรวงสาธารณสุข การประสานการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ ถ้าได้รับการ ตรวจสอบผ่านจึงจะได้รับการอนุมัติ สถาบันวิจัยเพื่อความปลอดภัยทางเภสัชกรรมและ สถาบันสาธารณสุขและสุขภาพแห่ง ชาติ ซึ่งจะมีการพิจารณาถ่วงดุลอย่างเป็นระบบ ใน กระบวนการยื่นขอผลิตยา ผู้ประกอบการต้องดำเนินการทดสอบผลทางการแพทย์ โดยใช้ สัตว์ทดลองและเก็บข้อมูลยื่นต่อองค์กรทั้งสี่โดยต้องปฏิบัติตามกฎ Good Laboratory Practice (GLP) ได้แก่ แจ้งผลทดสอบด้านความปลอดภัย แจ้งผลการทดสอบและทดลอง ด้วยกับสัตว์ทดลอง ทั้งนี้ โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมการทดสอบด้วย

การกำกับดูแลผลิตภัณฑ์ “ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะกึ่งยา (quasi-drugs)”²⁰ สำหรับ คำนิยามของคำว่า “ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะกึ่งยา (quasi-drugs)” ได้กำหนดคำจำกัดความไว้ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นการเฉพาะสำหรับ เช่น เพื่อป้องกันการ อาเจียร การระคายเคือง การร่วงของเส้นผม เป็นต้น
2. ผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีผลรุนแรงต่อร่างกาย รวมถึงเครื่องมือเพื่อการบำบัดโรค เป็น ต้น

Quasi Drug²¹ แปลว่า คล้าย ๆ ยาแต่ไม่ใช่ยา ซึ่งในที่นี้หมายถึง สิ่งที่อยู่ระหว่าง เครื่องสำอางกับยา เรียกว่า เวชสำอางได้ผ่านการรับรองมาตรฐานตามกฎหมายของกระทรวง สาธารณสุขญี่ปุ่น (Quasi Drug Regulation) จึงได้รับการรับรองโดยออกเครื่องหมาย 医薬部 外品 อ่านว่า อียาคูบุไกฮิน (IYAKUBUKAIHIN) ก็คือเวชสำอาง ส่วนประกอบที่สำคัญที่เป็น ตัวบ่งชี้ว่าเป็นเวชสำอางตามมาตรฐานญี่ปุ่นต้องมี 1.ส่วนผสมที่ใช้ต้องมีความปลอดภัยสูง 2.มีสัดส่วนปริมาณของสารแต่ละประเภทอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูง โดยไม่เป็นอันตราย และ 3.ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ ทั้งทางด้านทฤษฎีและมีผลการ ทดลองที่พิสูจน์แล้วยืนยันกำกับ ในปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศแรกและเป็นประเทศ เดียวที่มีการระบุเวชสำอางอย่างถูกต้อง โดยใช้ Quasi Drug Regulation ของกระทรวง สาธารณสุข ทำให้สามารถทราบได้เลยว่าสินค้าใดเป็นเวชสำอางโดยสามารถดูได้จาก เครื่องหมาย 医薬部外品

²⁰ อัครพงษ์ เวชยานนท์.กฎหมายว่าด้วยยาของประเทศญี่ปุ่น.[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.gotoknow.org/posts/165160> (วันที่ค้นข้อมูล : 10 มีนาคม 2561).

²¹ PHARMACEUTICAL AFFAIRS LAW (Law No.145 of August 10, 1960)

5.กฎหมายและนิยามและการควบคุมผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางในกลุ่มประเทศ-อาเซียน

มาตราในบทบัญญัติเครื่องสำอางแห่งอาเซียน (ASEAN Cosmetic Directive) ซึ่งทุกประเทศสมาชิกอาเซียนต้องปฏิบัติตามตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2551 มาตราในบทบัญญัติเครื่องสำอางแห่งอาเซียน ประกอบด้วย

1.ข้อกำหนดทั่วไป (General Provisions)²²

- จะต้องดำเนินการมาตรการที่จำเป็นทั้งหมดเพื่อให้มั่นใจได้ว่าผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางที่วางจำหน่ายในประเทศสมาชิก เป็นไปตามข้อกำหนดของบทบัญญัติฉบับนี้

- ประเทศสมาชิกไม่ปฏิเสธ ห้าม หรือจำกัดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางใดๆ ที่เป็นไปตามข้อกำหนดของบทบัญญัติฉบับนี้

- บริษัท หรือบุคคลที่รับผิดชอบผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางจะต้องแจ้งต่อหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านเครื่องสำอางของแต่ละประเทศสมาชิกที่จะมีการวางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทราบ เกี่ยวกับแหล่งผลิตหรือนำเข้าครั้งแรกก่อนที่จะมีการวางผลิตภัณฑ์ในท้องตลาด

- บริษัทหรือบุคคลที่รับผิดชอบผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางจะต้องเก็บรักษาข้อมูลทางด้านวิชาการและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ (PIF) ที่พร้อมให้หน่วยงานที่กำกับดูแลตรวจสอบได้ทันที

2.คำนิยามและขอบเขตของผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง(Definiton and Scpoe of Cosmetic Product)เครื่องสำอาง หมายความว่า “วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้หรือสัมผัสกับส่วนภายนอกต่างๆของร่างกายมนุษย์ เช่น ผิวหนังชั้นนอก เส้นผม เล็บ ริมฝีปาก อวัยวะเพศภายนอก และรวมถึงฟัน เยื่อในช่องปาก ทั้งนี้เพื่อความสะอาด ความสวยงาม หรือระงับกลิ่นกาย หรือปกป้องดูแลส่วนต่างๆนั้น ให้อยู่ในสภาพดี”

6.บทสรุป

การควบคุมผลิตภัณฑ์หัตถ์ซื่อนั้นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ การจัดการกับผลิตภัณฑ์ดังกล่าวมีความแตกต่างกันออกไปเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการเพิ่มการควบคุมผลิตภัณฑ์ที่มีความอันตรายเกินกว่าความเป็นเครื่องสำอางแต่ก็ไม่ถึงกับอันตรายเหมือนยา (OTC DRUG) หรือในประเทศญี่ปุ่นมีการควบคุมผลิตภัณฑ์กึ่งกลางของยากับเครื่องสำอาง (QUASI DRUG)ขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อการควบคุม ในประเทศไทยการจัดการกับผลิตภัณฑ์หัตถ์ซื่อนยากับเครื่องสำอางใช้วิธีการจำแนกผลิตภัณฑ์ว่าควรได้รับการควบคุมตามกฎหมายยาหรือเครื่องสำอางซึ่งมีลักษณะเหมือนสหภาพยุโรปไม่มีการกำหนดผลิตภัณฑ์ประเภทใหม่ขึ้นมาเพื่อการควบคุม

การจำแนกผลิตภัณฑ์ในเบื้องต้นจำแนกโดยคำนิยามตามกฎหมาย ลักษณะของคำนิยามตามกฎหมายของแต่ละประเทศแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือการจำแนกโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผลิตภัณฑ์และการจำแนกประเภทจากลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์ไว้ในคำนิยามของผลิตภัณฑ์ตามกฎหมาย นิยามของยานั้นในแต่ละประเทศกำหนดนิยามคล้ายคลึงกันคือวัตถุประสงค์เพื่อรักษา บำบัด เยียวยาและการใช้ผลิตภัณฑ์ต้อง

²² กลุ่มควบคุมเครื่องสำอาง.Association of Southeast Asian Nations ASEAN COSMETIC DOCUMENTS. สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา,1กันยายน2549.หน้า 112.

ส่งผลต่อโครงสร้างของร่างกาย แต่ในส่วนเครื่องสำอางมีความแตกต่างกันออกไป ในสหรัฐอเมริกามีการนิยามของผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางโดยใช้ลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์โดยกำหนดว่าเครื่องสำอางนั้นต้องไม่กระทบต่อโครงสร้างหรือการทำงานของระบบร่างกายมนุษย์

ส่วนในประเทศไทยนั้นเมื่อมีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนโดยในกลุ่มประเทศมีการวางระดับมาตรฐานการควบคุมเครื่องสำอางให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและวางกฎระเบียบที่ใช้ร่วมกันคือบทบัญญัติเครื่องสำอางแห่งอาเซียน ประเทศไทยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนแก้ไขกฎหมายด้านเครื่องสำอางให้เป็นไปตามบทบัญญัติดังกล่าวส่วนหนึ่งคือนิยามตามกฎหมายของผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง คำนิยามที่ตามบทบัญญัติเครื่องสำอางแห่งอาเซียนนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับของสหภาพยุโรปซึ่งกำหนดนิยามของผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางจากการกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผลิตภัณฑ์เป็นสำคัญ เช่น เพื่อความสะอาด เพื่อกลิ่นหอม ฯลฯ ดังนั้นจึงควรกำหนดนิยามของผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางให้ครอบคลุมและรัดกุมเพราะหากกำหนดนิยามด้วยแนวคิดที่แตกต่างกันจะทำให้เกิดปัญหาด้านการค้าระหว่างประเทศได้เพราะผลิตภัณฑ์เดียวกันจะถูกจำแนกให้เป็นผลิตภัณฑ์ต่างชนิดกันในแต่ละประเทศ การกำหนดนิยามของเครื่องสำอางเป็นสิ่งสำคัญในการควบคุมผลิตภัณฑ์ที่ซับซ้อนเป็นอย่างมาก ถ้านิยามของเครื่องสำอางมีความครอบคลุมจะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเกินนิยามของความเป็นเครื่องสำอางถูกควบคุมในกฎหมายที่มีระดับการควบคุมที่สูงขึ้นเพื่อประโยชน์ในความปลอดภัยของผู้บริโภค

การมีผลิตภัณฑ์ที่ซับซ้อนนั้นเกิดจากเทคนิคทางด้านการค้าซึ่งกฎหมายมีความจำเป็นต้องพัฒนาเพื่อทันต่อการควบคุมผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเพื่อให้เกิดความปลอดภัยซึ่งนิยามตามกฎหมายเป็นเครื่องมือในการจำแนกผลิตภัณฑ์เพื่อการควบคุมที่เหมาะสมโดยผลิตภัณฑ์ที่ซับซ้อนโดยพื้นฐานของผลิตภัณฑ์ คือเครื่องสำอาง ดังนั้นการกำหนดนิยามของเครื่องสำอางให้ครอบคลุมเป็นมาตรการหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเรื่องการซับซ้อนของผลิตภัณฑ์ยากับเครื่องสำอาง ซึ่งจากการศึกษาพบว่านิยามตามกฎหมายของเครื่องสำอางนั้นมีสองลักษณะคือการจำแนกโดยการกำหนดวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผลิตภัณฑ์และการจำแนกประเภทจากลักษณะของการทำงานของผลิตภัณฑ์ การจะทำให้นิยามตามกฎหมายนั้นมีความครอบคลุมจึงควรกำหนดโดยการผสมผสานของวัตถุประสงค์ในการใช้ผลิตภัณฑ์ ประกอบกับลักษณะการทำงานของผลิตภัณฑ์เพื่อให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น นิยามตามกฎหมายไทยนั้นกำหนดตามนิยามของบทบัญญัติเครื่องสำอางแห่งอาเซียนซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิยามเครื่องสำอางของสหภาพยุโรปซึ่งกำหนดนิยามโดยเน้นเรื่องวัตถุประสงค์ในการใช้ผลิตภัณฑ์ จึงควรมีการเพิ่มนิยามที่เกี่ยวข้องกับลักษณะการทำงานของผลิตภัณฑ์เพิ่มในนิยามของเครื่องสำอางตามกฎหมายไทยเหมือนนิยามของเครื่องสำอางในสหรัฐอเมริกา คือประโยคที่ว่า”โดยไม่ก่อให้เกิดผลต่อโครงสร้างหรือการทำงานของร่างกายแต่อย่างใด”เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นในเรื่องของค่านิยามตามกฎหมายระหว่างผลิตภัณฑ์เครื่องสำอางกับยา

บรรณานุกรม

1.ภาษาไทย

- กลุ่มควบคุมเครื่องสำอาง. Association of Southeast Asian Nations ASEAN COSMETIC DOCUMENTS. สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 1 กันยายน 2549.
- ภ.ญ.พรพิมล ชัดดินานนท์ และภ.ก.ปานศักดิ์ ปราโมกษ์ชน. การจัดการผลิตภัณฑ์คาบเกี่ยว ยา-เครื่องสำอาง. นนทบุรี : สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข, 2545.
- อ.ภญ. ھرรษา มหามงคล. เวชสำอาง คือ อะไร. www.pleasehealth.com
- อัศรพงษ์ เวชยานนท์. กฎหมายว่าด้วยยาของประเทศญี่ปุ่น. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.gotoknow.org/posts/165160> (วันที่ค้นข้อมูล : 10 มีนาคม 2561).

2.ภาษาอังกฤษ

- Benefit Vs. Risk: How FDA approves new drugs. US FDA Center of Drug Evaluation and Research. Special Report (September, 1999) pg 33
- Buta, Robert J., Trager, Philip G., Murphy Edward J., **Establishing the dividing Line : Is Your Product a Drug** : Allured's Cosmetics and Toiletries Magazine, Vol. 116, No.4, April 2001.
- Convention on the Elaboration of a European Pharmacopoeia CETS No.: 050, Treaty Office, Council of Europe
- European Union Directive 76/768/EEC. See also EUROPEAN COMMISSION, 1 COSMETICS LEGISLATION (1999) (rules governing cosmetic products in the European Union), at http://pharmacos.eudra.org/F3/cosmetic/pdf/vol_len.pdf (วันที่ค้นข้อมูล : 1 มีนาคม 2557)
- GLOBALIZATION OF COSMETIC REGULATIONS, Janet Winter Blaschke, CBIOL, MIBiol, 60 Food & Drug L.J.
- Resolution AP-CSP (07) 1 (adopted by the Public Health Committee (Partial Agreement) (CD-P-SP) on 21/02/2007) Certification of suitability to the monographs of the European Pharmacopoeia (revised version)
- Steinberg, David C., **The new Japanese Cosmetic Regulations: Allured's Cosmetics and Toiletries Magazine**, Vol. 116, No.1, January 2001.
- PHARMACEUTICAL AFFAIRS LAW (Law No. 145 of August 10, 1960)
- What are the Legal Aspects of Over-the-counter Sale of Allopathic Medicines? **MC Gupta, Indian Journal of Clinical Practice**, Vol. 23, No. 12, May 2013

หลักการและเทคนิคการบริหารตนเองตามแนวพุทธธรรม

The Principles and Techniques of Self-Management According to the Buddha-Dhamma

พระครูวศินวรกิจ, ดร. (วิชาญ แดงประไพ)¹

พระครูพิสุทธิปัญญาวีวัฒน์ (นพณัฐ คล้ายผึ่ง)

บทคัดย่อ

การบริหารตนเองเป็นการประยุกต์ใช้หลักการบริหารในการวางแผนเพื่อให้ตนเองบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของชีวิตที่ตั้งไว้ การบริหารตนเองจะประสบความสำเร็จได้ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ เก่งคิด เก่งคนและเก่งงาน คนทั่วไปมักจะตั้งเป้าหมายความสำเร็จไว้ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความสำเร็จในเรื่องส่วนตัว 2) ความสำเร็จในหน้าที่การงาน 3) ความสำเร็จในชีวิตครอบครัว การพัฒนาตนตามแนวคิดทางพุทธศาสนามีสาระสำคัญ 3 ประการ (ทมะ สิกขา และภาวนา) ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือ การมีดุลยภาพของชีวิต การมีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อม การรู้เท่าทันตนเอง และการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ การบริหารตนเองจึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : หลักการและเทคนิค, การบริหารตนเอง, พุทธธรรม

ABSTRACT

Self-management is the application of management principles in planning for achieving the life's purposes or goals. Self-management will successful, it must conclude 3 main aspects (good thinking, talented people, skillful workers). People usually set 3 goals for success: personal, career and family. Self-management according to concepts of Buddhism comprises of 3 main points (thma, sik-kāa, and paa-wá-naa) which caused learning and practicing to balance of life, having a harmonious relationship between a person's lifestyle and the environment, self-knowledge, self-sufficiency. Hence, self-management is the guideline for sustainable development of living.

Keywords : The Principles and Techniques, Self-Management, Buddha-Dhamma

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธชะวันโชติการาม อำเภอดงเจริญ จังหวัดพิจิตร

1. บทนำ

ในปัจจุบันการที่จะคนเราจะสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้น ไม่ใช่อาศัยแค่เพียงความรู้หรือความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ อย่างเดียว แต่จะต้องมีการบริหารจัดการตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ซึ่งการบริหารจัดการตัวเองที่ดี จะต้องรู้ว่าตนเองมีจุดแข็งคืออะไร มีวิธีการทำงานอย่างไร มีการเรียนรู้แบบไหน ค่านิยมคืออะไร จะทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไร และเราเหมาะสมกับองค์กรใด การบริหารจัดการตนเองจะต้องเริ่มต้นจากการค้นหาจุดแข็งของตนเองให้เจอเพื่อพัฒนาจุดแข็งของเราให้มากยิ่งขึ้น²

การบริหารงานทุกอย่างจะต้องอาศัยทรัพยากรหรือปัจจัยทางการบริหารทั้งสิ้น ทรัพยากรทางการบริหารนี้ ช่วงแรกนักวิชาการทางการบริหาร ได้แบ่งออกได้เป็น 4 องค์ประกอบ ที่เรียกติดปากว่า 4 M's อันได้แก่ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ (Material) และวิธีการบริหาร (Management)³ การบริหารตนจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีคุณลักษณะเด่น 3 ประการคือ 1. เก่งคิด 2. เก่งคน และ 3. เก่งงาน โดยทั่วไปเป้าหมายของคนเรานั้นมักจะตั้งเป้าหมายความสำเร็จไว้ 3 ด้านด้วยกันคือ 1. ความสำเร็จในเรื่องส่วนตัว ซึ่งได้แก่ความสำเร็จในด้านการศึกษา ในด้านได้รับตอบสนองความต้องการทั้ง 5 ขั้นตอนของ Maslow 2. ความสำเร็จในด้านหน้าที่การงาน ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้บังคับบัญชา 3. ความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ซึ่งได้แก่การมีคู่ครองที่ดีมีบุตรที่ดีและมีสภาพครอบครัวที่ดีพร้อม

ทางพุทธศาสนามองว่าชีวิตทุกชีวิตประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 2 ส่วน คือ กายและจิต⁴ ดังนั้นชีวิตที่มีคุณภาพคือชีวิตที่ประกอบด้วยกาย และจิต ที่มีคุณภาพซึ่งมีโอกาสจะพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ต่อไปทำให้มีสุขภาพกายดีและมีสุขภาพจิตดี สุขภาพกายดี คือ ร่างกายแข็งแรงไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ซึ่งต้องเป็นมาตรการเอาใจใส่ดูแลรักษาสุขภาพ เลือกรับประทานอาหารที่มีประโยชน์มีคุณค่าแก่ร่างกาย ออกกำลังกายให้พอเหมาะพอควรตามวัย และมีเวลาพักผ่อนที่พอเหมาะ หลีกเลี่ยงการกระทำที่จะเป็นสาเหตุในการบั่นทอนสุขภาพ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มสุรา เป็นต้น สุขภาพจิตดี จะส่งผลให้มีสุขภาพกายดีด้วย เพราะจิตใจที่ดีย่อมต้องอยู่ในร่างกายที่ดี ในขณะที่เดียวกันสุขภาพกายดีก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้สุขภาพจิตดีและ ยังพบว่า การที่บุคคลมีสุขภาพจิต ดีนั้นเกิดจากการมองโลกในแง่ดี การที่คนจะมองโลกในแง่ดีได้ก็ย่อมมาจากรู้จักคิดแต่สิ่งดี ๆ คิดในเชิงสร้างสรรค์เป็นประโยชน์เลือกที่จะคิดในเชิงบวกบุคคลเกิด

² ภาคย์ เหลืองจรรย์รัตน์, การบริหารจัดการตนเอง,[ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://www.softbankacademy.com/ArticleInfo.aspx?ArticleID=95>,[18 กรกฎาคม 2560].

³ สมพงษ์ เกษมสิน,การบริหารงานบุคคล,(กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2541), หน้า 4.

⁴ พระมหาบุญมี มาลาวิชโร, พระพุทธศาสนากับความตาย, กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการจำกัด, 2547.

ความคิดที่ดีที่ย่อมส่งผลให้การแสดงพฤติกรรมหรือการทำต่อบุคคลอื่นหลักธรรมในการบริหารตนเอง ธรรมช่วยทำให้มนุษย์รู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องนั่นคือการดำเนินชีวิตที่นำมา ความสงบสุขมาสู่ตนและสังคมโดยรวม สถานที่ใดก็ตามที่ประกอบด้วยบุคคลที่ยึดหลักธรรม เป็นหลักในการดำเนินชีวิต สถานที่นั้นจะสงบร่มเย็นมีแต่ความสุข ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีการให้ร้ายป้ายสีกัน ไม่มีการอาฆาตพยาบาทจองเวรกัน มีแต่ความเมตตา อภัยซึ่งกันและกัน แนะนำในสิ่งที่พึงกระทำและหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงกระทำ บุคคลที่อยู่ในสถานที่นั้นย่อมเป็นสุข และทำให้สังคมเกิดความสงบสุขที่อยู่ในสถานที่นั้นก่อนที่จะนำหลักธรรมไปใช้ควรจะได้ทำความเข้าใจกับคำว่า "ธรรม" ก่อน ธรรม คือ สภาพความเป็นจริงที่ปรากฏขึ้นเป็นธรรมดา ธรรมชาติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาปรับใช้ในการบริหารตนเองมีหลายหลักธรรม

ผู้นำยุคเก่ามีสถานะเป็นแบบเก่าแก่ใช้อำนาจตัดสินใจในทุกเรื่อง ไม่มีการกระจายอำนาจ เข้าไปยุ่งทุก เรื่องจนลูกน้องเกร็งไม่ต้องทำอะไร อิงสามัญสำนึกของผู้นำอย่างเดียว ขาดการฟังความคิดเห็นของลูกน้อง อาศัยโชคชะตาและหมอดูเข้าช่วย ความสำเร็จเกิดขึ้นก็ภูมิใจจนเคลิ้ม พอล้มเหลวก็โทษโชคชะตาหรือ คนอื่นทำให้เกิด ไม่มีการวางแผนและคำนวณผลลัพธ์ล่วงหน้าอย่างดี บางคนทำธุรกิจตามใจชอบ ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่จะได้เป็นที่ตั้ง บ้างก็เอาเปรียบลูกค้ายังไม่พอ หัน มาเอาเปรียบพนักงานด้วยเพื่อกอบโกยความ ร่ำรวย ชอบใช้สินบนกับผู้มีอำนาจเพื่อแลกกับผลประโยชน์ แต่กลับอ้างตนเป็นผู้นำยุคใหม่ (น่าจะเป็นผู้นำแบบเก่าที่เคลือบตัวแบบใหม่) ส่วนเก่าแก่ที่ประสบความสำเร็จมากก็มี หากถ้า มองลึกลง ไปในความสำเร็จของคนเหล่านั้น มักพบว่า ความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมและไม่เอา รัดเอาเปรียบผู้คน ลูกค้า รักและมีน้ำใจกับลูกน้อง ไม่ทอดทิ้งยามลำบาก ล้วนมีในคน เหล่านั้น ส่งผลให้เกิดความสำเร็จ ในธุรกิจแบบยั่งยืนไปได้หลายรุ่นจนถึงปัจจุบัน⁵

บทความนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอหลักการและเทคนิคการบริหารตนเองตามแนว พุทธธรรมโดยเลือกหลักธรรมบางหลักที่สอดคล้องกับยุคปัจจุบัน ที่จะนำมาใช้ในการบริหาร ตนเองให้มนุษย์รู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง แนะนำในสิ่งที่พึงกระทำและหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึง กระทำ ได้แก่ ทัมะ สิกขา และภาวนา โดยทั่วไปเป้าหมายของคนเรานั้นมักจะตั้งเป้าหมาย ความสำเร็จไว้ 3 ด้านด้วยกัน คือ

1. ด้านความสำเร็จในเรื่องส่วนตัว ซึ่งได้แก่ความสำเร็จในด้านการศึกษา ในด้าน ได้รับตอบสนองความต้องการทั้ง 5 ขั้นตอนของ Maslow
2. ความสำเร็จในด้านหน้าที่การงาน ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่ การงาน เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และผู้บังคับบัญชา

⁵ การบริหารความเปลี่ยนแปลงจากยุคเก่าสู่ยุคใหม่ ที่มา : <http://get.ksbrhospital.com/>
<http://www.hrtotai.com/Articles/Index/394>.

3. ความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ซึ่งได้แก่การมีคู่ครองที่ดีมีบุตรที่ดีและมีสภาพครอบครัวที่ดีพร้อม การที่เราจะมีความสำเร็จตามเป้าหมายทั้ง 3 ประการที่ตั้งไว้ ก็ต้องใช้หลักการบริหารเข้ามาประยุกต์ใช้ ซึ่งได้แก่กระบวนการบริหาร ซึ่งจะได้กล่าวขยายความต่อไป

2.ความหมายของการบริหารตนเอง

ความหมายการจัดการตนเอง (Self-management) มีนักวิจัยต่างประเทศ ได้ให้ความหมายของคำว่า การจัดการตนเอง (Self-management) ไว้แตกต่างกันไปดังนี้ การจัดการตนเอง หมายถึงกระบวนการหรือผลลัพธ์ ที่เหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างความรู้ของผู้ป่วยและความรู้การจัดการตนเอง ความเกี่ยวข้องกับการจัดการตนเอง และ ประสิทธิภาพของการฝึกปฏิบัติการจัดการตนเอง

การพัฒนาตน หมายถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนและจัดระบบพฤติกรรมให้สอดคล้องกลมกลืนเหมาะสมทั้งในดานของตนเองและในดานการสร้างความสัมพันธ์กับสังคม เพื่อให้เกิดความปรกติสุขในการดำรงชีวิต⁶

Creer (1976)⁷ ให้หลักการของการจัดการตนเอง ไว้ว่า การจัดการตนเองจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นและกำลังอยู่ในระหว่างการรักษา

Lorig, K. & Holman, H.⁸ ได้ให้นิยามของ คำว่า การจัดการตนเองไว้ว่าเป็นการเรียนรู้และการฝึกทักษะ ที่จำเป็นที่จะดำรงไว้ซึ่งความพอใจของการที่บุคคลนั้นต้องอยู่กับโรคเรื้อรัง

Redman⁹ ให้ความหมายของการจัดการตนเองไว้ว่าเป็นการฝึกบุคคลที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรังให้สามารถ เผชิญกับการรักษา คงไว้ซึ่งการดำเนินชีวิตในแต่ละวันกับ ครอบครัวกับอนาคตการเปลี่ยนแปลงต่างๆในชีวิตรวมทั้งด้านจิตใจอารมณ์โกรธอารมณ์เศร้า

การพัฒนาตน หมายถึงการรับรู้และการยอมรับตนเองรู้ว่าตัวเราแยกจากคนอื่น ๆ มีคุณภาพ ความสามารถความรู้สึกความคิดการรู้งดงามเป็นผลมาจากกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงปัจจุบัน¹⁰

⁶ กุญชร คาขาย, **พฤติกรรมกับการพัฒนาตน**, (กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา,2545), หน้า 1-2.

⁷ Creer, L.T. **Self-management of chronic illness**. Handbook of self-regulation. California: Academic,2000,pp.601-629

⁸ Lorig, K. R. & Holman, H. **Self-management Education: History, definition, outcome, and mechanisms**. Annals of Behavioral Medicine,2003: 26(1),1-7.

⁹ Redman, B.K., **Patient self-management of chronic disease: The health care provider's challenge**, Sudbury, MA: Jones & Bartlett Publishers,2004.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

การบริหารตนเอง หมายถึง วิธีดำเนินการควบคุม ปรับปรุง และพัฒนาตนเอง เพื่อความงอกงามของชีวิตด้านต่างๆการบริหารตนเองสามารถทำได้หลายด้านดังนี้

1. การบริหารเวลา โดยวิเคราะห์เวลาทำงาน ได้แก่ การแยกแยะงานที่ทำในแต่ละวัน เป็นงานสำคัญและเร่งด่วน หรือเป็นงานสำคัญแต่ไม่เร่งด่วน หรือเป็นงานเร่งด่วนแต่ไม่สำคัญหรืองานที่ทำไม่ได้อยู่ในหน้าที่ทำให้เสียเวลาไป

2. จัดลำดับคุณค่าของงาน ตามลำดับความสำคัญของการสำเร็จ เตรียมปัจจัยแวดล้อมที่ส่งเสริมความสำเร็จในการวางแผนงาน จัดประเภทของงานจัดการการใช้เวลาประจำวัน ดำเนินงานตามลำดับการติดตามผลงานในแต่ละวัน

3. การควบคุมตนเองความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการควบคุมตนเองเป็นกระบวนการที่บุคคลเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่ตนเองกำหนดด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้คือการควบคุมสิ่งเร้าหมายถึงการเปลี่ยนแปลงสิ่งเร้าเพื่อให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการการควบคุมผลการกระทำด้วยตนเองการเสริมแรงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและหยุดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาการบริหารตนเอง จึงหมายถึง ศิลปะการดำเนินการโดยการประยุกต์ใช้หลักการบริหารมาใช้ในการวางแผนควบคุมแผนการบริหารตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของชีวิตที่ตั้งไว้

3.แนวคิดการจัดการตนเอง (self - management)

แนวคิดการจัดการตนเองมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ที่มีความเชื่อว่าบุคคลสามารถเรียนรู้ได้โดยการเสริมแรงอย่างเป็นระบบ ซึ่ง Browder & Shapiro¹¹ ได้ให้แนวคิดการจัดการตนเองว่าเป็นการประเมินความรู้ ทักษะและความสามารถของตนเอง อย่างตรงตามความเป็นจริงการตั้งเป้าหมายที่มีความเป็นไปได้การติดตามความก้าวหน้าในการปฏิบัติเพื่อไปสู่เป้าหมายสร้างแรงจูงใจเพื่อไปถึงเป้าหมายที่กำหนดการควบคุมตนเองและตอบสนองต่อผลสะท้อนกลับโดยเป็นกระบวนการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นรายบุคคลในขณะที่ Barlow,Hainsworth,Sheasby &Turner¹² กล่าวว่าความสามารถของ

¹⁰ เมธาวี อุดมธรรมานภาพ, พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏ สวนดุสิต, 2544), หน้า 113.

¹¹ Browder, D. M. & Shapiro, E. S., Applications of self-management to individuals with severe handicaps. A review Journal for the Association for Persons with Severe Handicaps, 1985: 10(4), 200-208.

¹² Barlow J, Wright C, Sheasby J, Turner A, Hainsworth J. Self-management approaches for people with chronic conditions, a review. Patient Education and Counseling, 2002; 48:177-187.

บุคคลในการจัดการกับอาการแสดงออกการรักษาผลกระทบทางกายและจิตใจการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตเมื่อมีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง

แนวคิดการจัดการด้วยตนเองของ Kanfer and Gaelick¹³ เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจาก ทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญาทางสังคม โดยแนวคิดการจัดการด้วยตนเองเป็นแนวคิดที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคคลในทุกกระบวนการโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าการที่บุคคลจะปฏิบัติพฤติกรรมใด ๆ ต้องเกิดจากกระบวนการตัดสินใจ ประเมินผลดีผลเสียของการปฏิบัติ กิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเองมองเห็นคุณค่าของสิ่งที่จะปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะเมื่อประเมินและตัดสินใจแล้วว่าพฤติกรรมนั้นมีคุณค่าก็จะส่งผล ต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ในการดำรงชีวิตและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (Coates & Boore, 1995 cite in Kangchai, 2002)¹⁴ การส่งเสริมการจัดการด้วยตนเองรู้รูปแบบหนึ่งที่ยินนำไปประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สุขภาพ คือรูปแบบการกำกับตนเอง (Self - regulation Model) ซึ่งกลวิธีการกำกับตนเองของ Kanfer and Gaelick เป็นรูปแบบหนึ่งของการกำกับตนเอง ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) การติดตามตนเอง 2) การประเมินผลตนเองและ 3) การเสริมแรงตนเอง

การพัฒนาตนเองนั้น เป็นเรื่องที่สำคัญในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน และเราไม่อาจหยุดที่จะพัฒนาตนเองได้ เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก เมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป ชีวิตของปัจเจกชนก็ย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้วย จุดหมายที่ผู้บริหารบ้านเมืองต้องการให้ประเทศเป็น คือ การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ถ้าบ้านเมืองเราพัฒนาไปถึงจุดนั้น เราจะพบว่า จะเกิดข้อเสียบางประการ คือ คนแต่ละคนในสังคมอุตสาหกรรมจะมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น จะประสบกับมลภาวะแวดล้อมตัวเรามากขึ้น อันจะส่งผลต่อสุขภาพกายใจของเรา เพราะเมื่อสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น อากาศเสีย น้ำในคูคลองหรือแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย อย่างนี้จะทำให้เรามีสุขภาพดีได้อย่างไร คนในสังคมอุตสาหกรรมจะต้องทำงานอย่างเร่งร้อน เดินทางด้วยความเร่งรีบ แต่ขณะเดียวกันการจราจรก็ติดขัด ทำให้อารมณ์เสียและสุขภาพจิตเสื่อมโทรม เราจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาดูแลตัวเอง เพื่อให้มีภูมิคุ้มกันต่อสิ่งแวดล้อมตัวเราที่เปลี่ยนไป¹⁵

4.ความสำคัญของการบริหารตนเอง

¹³ Kanfer, F. H., & Gaelick, L. Self-management Methods. In F. H. Kanfer & A.P. Goldstein (Eds.), *Helping People Change: A Textbook of Methods* (3 rd ed.) (pp.283- 345). New York: Pergamon Press, 1986.

¹⁴ Coates, V.E., & Boore, J.R.P. (1995), cite in Kangchai, 2002, **Self-management of chronic illness : implication for nursing**. International Journal of Nursing Studies, 32(6), 628-640.

¹⁵ สมิต อาชนิจกุล, *การพัฒนาตนเอง*, กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2534, บทนำ

การที่มนุษย์มีความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกัน ปรีกษาหรือปรับทุกข์และเห็นอกเห็นใจกันเช่นนี้ มนุษย์จะสามารถสร้างสิ่งเหล่านี้ได้ เมื่อมนุษย์รู้จัก “การบริหารตนเอง” การที่มนุษย์สามารถบริหารตนเองไปสู่แนวทางที่พึงปรารถนาได้นั้น มนุษย์ควรเรียนรู้เพื่อให้เกิดการ รู้จักและเข้าใจตนเองเสียก่อน ควรเข้าใจถึงสภาพทางร่างกายและจิตใจของตัวเอง เข้าใจอารมณ์และความรู้สึก นึกคิดของตนเอง สามารถยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล และนำมาปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ของตนเองได้ การพัฒนาศักยภาพความสามารถด้านต่างๆ ของเราเช่น ด้านความคิด ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม หรืออื่นๆ ด้านความคิดก็ อย่างเช่น ต้องการฝึกทักษะการแก้ปัญหาที่ลองหากิจกรรมที่พัฒนาความสามารถด้าน ความคิดมาฝึกให้เกิดการพัฒนาด้านกระบวนการคิดเป็นต้น ด้านร่างกาย เช่น มีน้ำหนักตัว มากต้องการลดน้ำหนักให้อยู่ในเกณฑ์ปกติก็ออกกำลังกายควบคุมการกินอาหารจนสามารถมี สุขภาพร่างกายที่เหมาะสม เป็นต้นด้านอารมณ์ เช่น จากเป็นคนใจร้อน ก็ฝึกควบคุมอารมณ์ ให้ได้ เป็นต้น

คุณลักษณะของบุคคลที่ได้มีการพัฒนาตนเองแล้ว

คุณลักษณะของบุคคลที่ได้มีการพัฒนาตนเองแล้วสามารถอธิบายได้ดังนี้ การบริหารตนจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีคุณลักษณะเด่น 3 ประการ คือ

1. **เก่งคิด** ประกอบด้วย การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีหลักการและเหตุผล มีความละเอียดรอบคอบ มีความสามารถในการตัดสินใจ
2. **เก่งคน** ประกอบด้วย การยอมรับนับถือความรู้ความสามารถของผู้อื่น มีหลัก จิตวิทยาในการทำงาน เข้าใจผู้อื่น เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีเทคนิคในการใช้คน มีเหตุผลใน การทำงาน มีศิลปะในการติดต่อสื่อสาร และ
3. **เก่งงาน** ประกอบด้วย ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ใฝ่หาความรู้ ประสิทธิภาพ มีทักษะในการทำงาน มีความรอบคอบ มีไหวพริบ สามารถแก้ปัญหาได้ มีความกระตือรือร้น

5.หลักการพัฒนาด้านตามแนวพุทธศาสตร์

ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ การพัฒนาดนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการเดินทางชีวิต ของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการ พัฒนาดนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ ทมะ สิกขา และ ภาวนา

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ทมะ คือ การฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม ทมะ¹⁶ นี้อยู่ในหลักพรวาธธรรม 4 เป็นธรรมสำหรับพรवास, ธรรมสำหรับการครองเรือน, หลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ การฝึกฝน, การข่มใจ ฝึกนิสัย ปรับตัว, รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดสินใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา มีขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1) การรู้จักข่มใจ ข่มระงับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ไม่ยอมให้กิเลสเบาหลอกล่อชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้

2) การฝึกปรับปรุงตนเอง โดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สิกขา คือการศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า **ไตรสิกขา**¹⁷ มี 3 ประการ คือ

1. ศีลสิกขา หมายถึงการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสฐานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม

2. จิตสิกขา หมายถึงการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจธรรม

3. ปัญญาสิกขา หมายถึงการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญาบริสุทธิ์

ภาวนา¹⁸ คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

กายภาวนา หมายถึงการพัฒนาทางกายให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น ภาวนา (การ

¹⁶ ส.ส.(ไทย) 15/845/316; พ.ส.(ไทย) 25/311/361.พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546,

http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=139

¹⁷ ที.ปา.(ไทย) 11/118/231; อ.ต.ก.(ไทย) 20/521/294.,พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546, แหล่งที่มา : http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=124

¹⁸ อ.ป.ญจ.(ไทย) 22/79/121,พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546, แหล่งที่มา : http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=37

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

เจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development) ประกอบด้วยหลักสำคัญคือ

1. กายภาวนา หมายถึง การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development)

2. สีลภาวนา หมายถึง การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development) การพัฒนาการกระทำ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจาจากบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

3. จิตภาวนา หมายถึง การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา ขันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development) พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติ คือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ เข้มแข็ง เบิกบาน เกิดความสบายใจเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกัน

4. ปัญญาภาวนา หมายถึง การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา : cultivation of wisdom; intellectual development) การพัฒนาปัญญา ได้แก่ การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระ ได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)¹⁹ ได้เสนอวิธีการที่จะพัฒนาตนไปสู่วิถีชีวิตที่ดีงาม เรียกว่า "รุ่งอรุณแห่งการพัฒนาตน" ไว้ 7 ประการ ดังนี้

1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี ได้แก่ การรู้จักใช้สติปัญญาในการวิเคราะห์ พิจารณาในการเลือก เริ่มจากการเลือกคบคนดี เลือกตัวแบบที่ดี เลือกบริโภคนิสัย และข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่า เรียกว่า ความมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตา)

2. รู้จักจัดระเบียบชีวิต มีการวางแผนและจัดการกิจการงานต่าง ๆ อย่างมีระบบระเบียบ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยศีล (ศีลสัมปทา)

3. ถึงพร้อมด้วยแรงจูงใจให้สร้างสรรค์ มีความสนใจ มีความพึงพอใจ มีความต้องการจะสร้างสรรค์กิจการงานใหม่ๆ ที่เป็นการความดีงามและมีประโยชน์ เรียกว่า ถึงพร้อมด้วยฉันทะ (ฉันทสัมปทา)

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน, นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2546.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

4. มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ผู้มีความเชื่อในตนว่าสามารถจะพัฒนาได้จะมีความองงามถึงที่สุดแห่งความสามารถของตน เรียกว่า ทำให้ตนให้ถึงพร้อม (อัตตสัมปทา)

5. ปรับเจตคติและค่านิยม ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ต้งาม เอื้อต่อการเรียนรู้ ทำให้สติปัญญาองงามขึ้น เรียกว่า กระทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม (ทัญญูสัมปทา)

6. การมีสติ กระตือรือร้น ตื่นตัวตลอดเวลา หมายถึง การมีจิตสำนึกแห่งความไม่ประมาท เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของชีวิตและสภาพแวดล้อมเห็นคุณค่าของเวลาและใช้เวลาอย่างคุ้มค่า เรียกว่าถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท(อัปปมาทสัมปทา)

7. รู้จักแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง จัดการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ มีความคิดวิจารณ์ญาณตามเหตุปัจจัยด้วยตนเองเรียกการคิดแบบนี้ว่าโยนิโสมนสิการ(โยนิโสมนสิการสัมปทา)

การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาจิตใจ ทำให้สงบบริสุทธิ์ โดยการทำสมาธิ หรือวิปัสสนา คุณลักษณะของบุคคลที่ได้มีการพัฒนาตนเอง ด้านความรู้ย่อมแตกต่างไปตามขั้นหรือภูมิ โดยแยกออกเป็น 3 ขั้น²⁰ คือ

1. ในขั้นต้น เป็นความรู้ที่เกิดจากอวัยวะของการรับรู้เป็นต้นว่าตา หู จมูก ลิ้น สัมผัสและใจ ความรู้ในขั้นนี้เป็นความรู้ที่มีอยู่ในสัตว์และมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นและดับไปในชั่วขณะหนึ่ง

2. ในขั้นสอง เป็นความรู้ที่หลงเหลือมาจากความรู้ในขั้นต้น เป็นต้นว่า คนเรียนหนังสือ ความรู้ที่ได้รับจากอวัยวะของการรับรู้ในเวลาเรียน คงเกิดและดับอยู่เสมอ ๆ แต่ความรู้ก็ระดับ ซึ่งให้ผลเป็นความเข้าใจถูกหรือผิดคงเหลืออยู่ จึงทำให้คนที่เรียนหนังสือรู้ อ่านออก แล้วไม่จำเป็นต้องเรียนใหม่ คงอ่านออกเป็นพื้นเพอยู่ แต่เมื่อไม่ได้ใช้อ่านก็ไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏ เราจึงกล่าวว่า ส่วนที่ละเอียดเช่น พื้นเพที่ชั่ว ฉลาด โง่ จึงอยู่ในขั้นนี้ พระบรมศาสดาจึงตรัสเตือนให้พิจารณาว่า“เราเป็นผู้มีกรรมของตนจักทำกรรมอันใดไว้ดีหรือชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

3. ในขั้นที่สาม คือ ความรู้ที่ปลอดโปร่งไม่ติดข้องในสังขาร ยากที่จะแสดงเพราะเกิดวิสัยที่สามัญชนจะรู้ถึงและแสดงให้ถูกต้องได้ ต้องอาศัยข้อความในพระพุทธานุศาสนที่พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้ในพระสูตรต่าง ๆ เป็นหลักพิจารณาหาความจริง ความถูกต้อง แต่จะจริงจะถูกต้องแท้จริงหรือไม่ ก็แล้วแต่ผู้อ่านจะคิดเห็น

ดังนั้น ความรู้ในส่วนนี้จะต่างกันไปในขั้นต้นรู้จำ รู้ตั้งชื่อ และรู้ตามเรื่อง เป็นส่วนทฤษฎีและแนวคิดจากการเรียนหนังสือหรือจากผู้รู้ (ปริยัติ) ส่วนการรู้ทันทีเลศที่เกิดขึ้นและสงบเสียได้ไม่ให้ฟังชันไปเป็นส่วนปฏิบัติ รู้ทั่ว รู้ถึง รู้รอบ จนกำจัดกิเลสเสียได้จนขาดไปไม่เกิดอีกได้ตามขั้นของความรู้เป็นส่วนปฏิเวธ ไม่รู้เลยอาจให้รู้ปริยัติได้ ตั้งใจเรียนรู้เพียงปริยัติอาจให้รู้ถึงปฏิบัติได้ด้วยมีสติตั้งใจปฏิบัติตามปริยัติ รู้เพียงปฏิบัติอาจให้รู้ถึงปฏิเวธได้ด้วยตั้งใจปฏิบัติอบรมทำให้มากบ่อย ๆ เข้าให้มีกำลังยิ่งขึ้น

²⁰ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์, ธรรมานุสรณ์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2525, หน้า 125-131.

6.บทสรุป

การบริหารตนเอง เป็นศิลปะการดำเนินการโดยการประยุกต์ใช้หลักการบริหารมาใช้ในการวางแผนควบคุมแผนการบริหารตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของชีวิตที่ตั้งไว้ การบริหารตนจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีคุณลักษณะเด่น 3 ประการคือ 1. เก่งคิด 2. เก่งคน และ 3. เก่งงาน โดยทั่วไปเป้าหมายของคนเรานั้นมักจะตั้งเป้าหมายความสำเร็จไว้ 3 ด้านด้วยกันคือ

1. ความสำเร็จในเรื่องส่วนตัว ซึ่งได้แก่ความสำเร็จในด้านการศึกษา ในด้านได้รับตอบสนองความต้องการทั้ง 5 ขั้นตอนของ Maslow คือ ความต้องการทางด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ ความต้องการได้รับความนับถือยกย่องและความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง

2. ความสำเร็จในด้านหน้าที่การงาน ซึ่งได้แก่การประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา และผู้บังคับบัญชา

3. ความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ซึ่งได้แก่การมีคู่ครองที่ดีมีบุตรที่ดีและมีสภาพครอบครัวที่ดีพร้อม

ทางพุทธศาสนามองว่าชีวิตทุกชีวิตประกอบด้วยส่วนที่สำคัญ 2 ส่วน คือ กายและจิต ดังนั้นชีวิตที่มีคุณภาพคือชีวิตที่ประกอบด้วยกาย และจิต ที่มีคุณภาพซึ่งมีโอกาส จะพัฒนาให้ก้าวหน้าได้ต่อไป การที่จะคนเราจะสามารถประสบความสำเร็จในชีวิตได้นั้น ไม่ใช่อาศัยแค่เพียงความรู้หรือความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีการบริหารจัดการตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ซึ่งการบริหารจัดการตัวเองที่ดี จะต้องรู้ว่าตนเองมีจุดแข็งคืออะไร มีวิธีการทำงานอย่างไร มีการเรียนรู้แบบไหน ค่านิยมคืออะไร จะทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างไร และเราเหมาะสมกับองค์กรใด ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ การพัฒนาตนเองตามแนวพุทธศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาจิตใจ ทำให้ใจให้สงบ บริสุทธิ์ โดยการทำสมาธิ หรือวิปัสสนา การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีดุลยภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล กับสภาพแวดล้อมและมุ่งการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่าทันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ หมด ฝึก และภาวนา หมด คือการฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม ฝึก คือการศึกษาเพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิตเรียกว่า ไตรสิกขา มี 3 ประการ คือ ศีลสมาธิ และปัญญา ภาวนา ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนามารมณ์และพัฒนาสติปัญญา

บรรณานุกรม

- บุญศรี คาชาญ. พฤติกรรมกับการพัฒนาตน. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2545.
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.(พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **รุ่งอรุณของการศึกษาเบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน, 2546.
- พระมหาบุญมี มาลาวิชโร. **พระพุทธศาสนากับความตาย**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้าวิชาการจำกัด, 2547.
- ภาคย์ เหลืองจรุงรัตน์. **การบริหารจัดการตนเอง** .[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.softbankacademy.com/ArticleInfo.aspx?ArticleID=95> ,[18 กรกฎาคม 2560].
- เมธาวี อุดมธรรมานุภาพ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน** .กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏ สวนดุสิต, 2544.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์. **ธรรมานุกร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2525.
- สมิต อาชวนิจกุล. **การพัฒนาตนเอง**. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2534.
- สมพงษ์เกษมสิน. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2541 .
- การบริหารความเปลี่ยนแปลงจากยุคเก่าสู่ยุคใหม่ ที่มา : <http://get.ksbrhospital.com/http://www.hrtotai.com/Articles/Index> .394.
- Browder, D. M. & Shapiro, E. S., Applications of self-management to individuals with severe handicaps. A review Journal for the Association for Persons with Severe Handicaps, 1985: 10(4), 200-208.
- Barlow J., Wright C., Sheasby J., Turner A., Hainsworth J. Self-management approaches for people with chronic conditions, a review. Patient Education and Counseling 2002; 48:177-187.
- Creer, L.T. **Self-management of chronic illness**. Handbook of self-regulation. California: Academic. 2000, pp.601-629.
- Coates, V.E., & Boore, J.R.P. **Self-management of chronic illness : implication for nursing**. International Journal of Nursing Studies, 1995:32(6), 628-640.
- Kanfer, F. H., & Gaelick, L. Self-management Methods. In F. H. Kanfer & A.P. Goldstein (Eds.), Helping People Change: A Textbook of Methods (3 rd ed.) (pp.283- 345). New York: Pergamon Press, 1986.
- Lorig, K. R. & Holman, H. **Self-management Education: History**, definition, outcome, and mechanisms. Annals of Behavioral Medicine .2003 : 26 (1),1-7.
- Redman, B.K. **Patient self-management of chronic disease: The health care provider's challenge**. Sudbury, MA: Jones & Bartlett Publishers, 2004.

พุทธธรรมนำการบริหารสู่ความรุ่งโรจน์ขององค์กร

The Management with Buddha-Dhamma Leads to the Glory of the Organization

พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สุนันท์ สอนเล็ก)¹
สุภาวศ์พิมพ์ คล้ายธานี²

บทคัดย่อ

พุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้นั้นสัมพันธ์กับการบริหารงานทุกระดับ การบริหารงานในองค์กรให้สำเร็จลุล่วงนั้นต้องใช้หลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) ทศพิธราชธรรม เป็นพระจริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิบัติ ในขณะเดียวกันอาจเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้บริหารเพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมและประโยชน์สุขแก่ประชาชน 2) พรหมวิหารธรรม เป็นคุณธรรมของผู้บริหารที่มีต่อลูกน้องในด้านความหวังดี ความช่วยเหลือ ความยินดี และความเป็นกลาง ทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว 3) สัมปยุตตธรรม เป็นการบริหารงานที่สัมพันธ์กับคนและบริบท หลักการนี้ช่วยให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จแม้ว่าคนจะมีความแตกต่างกันและสถานการณ์มีความหลากหลาย

คำสำคัญ : พุทธธรรม, การบริหาร, ความรุ่งโรจน์, องค์กร

ABSTRACT

The Buddha-Dhamma that the Buddha has said is related to the management of all levels. Successful management in the organization requires 3 principles. As follow, 1) Dasavidha-rājadhamma: the virtues of the king, it is the proper behavior of the king towards the people, at the same time, it can be the virtues of the ruler too. This principle contributes to fairness, benefit of the people 2) Phrāmwiḥārādharm sublime states of mind, it is the moral towards the followers. This principle comprises of loving-kindness, compassion, sympathetic joy, and neutrality, in both of work and

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธชะวันโชติการาม อำเภอดงพนาหิน จังหวัดพิจิตร

² นักวิชาการ 16/1 ช.ร่วมเกล้า ต.ตะพานหิน อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร

personal matters. 3) Sappurisadhamma: virtuous quality, it is the management related to the man and the context. This principle enables the operation success, although people are different and the context is diverse.

Keywords : Buddha-Dhamm, Administrative, Glory, Organization.

1.บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบันสังคมเราต้องการนักบริหารที่มีความรู้ ความซื่อสัตย์ สุจริต ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตสำนึกมุ่งมั่นในการเสริมสร้างคุณงามความดี มีความรับผิดชอบ เพื่อนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเจตนารมณ์วัตถุประสงค์ขององค์กรนั้นๆ อนึ่งการบริหารงานย่อมต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป ซึ่งคำว่า “ศาสตร์” แปลความว่า การบริหารย่อมต้องยึดกฎระเบียบแบบแผนตามกฎหมาย ในขณะที่คำว่า “ศิลป์” เป็นการใช้ทักษะเทคนิคในด้านมนุษยสัมพันธ์ในการช่วยบริหารงาน ประคับประคองให้เกิดความยืดหยุ่น พระพุทธศาสนามีข้อให้ปฏิบัติตามคือ “ธรรม” ข้อห้ามคือ “วินัย” หรือ “ศีล” การละเมิดข้อปฏิบัติและข้อห้ามเป็นความชั่ว เป็นความผิดทางจิต โมโน วิญญาน และเมื่อปฏิบัติผิด หรือไม่ปฏิบัติ ก็จะได้รับทุกขตามกฎแห่งกรรมหรือกฎอิทัปปัจจยตา (กฎความสัมพันธ์ตามเหตุปัจจัย) ทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันเป็นกฎธรรมชาติที่ให้ความยุติธรรมที่สุด³

สภาพสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ท่ามกลางการแข่งขันทางธุรกิจอย่างรุนแรง ทุกองค์กรธุรกิจต่างมุ่งสร้าง ผลประกอบการให้ได้มากที่สุด เพื่อการเติบโตหรือความอยู่รอด หลายครั้งที่ผู้นำองค์กร ต้องเผชิญ คือ ความกดดันซึ่งเป็นความขัดแย้ง ระหว่างผลประโยชน์ของตนหรือของบริษัทที่ต้องการกับความถูกต้องที่ควรเป็นซึ่งถือเป็นสิ่งที่สังคมรับรู้และต้องการ ซึ่งเป็นภาวะกดดันที่ผู้นำต้องตัดสินใจเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างผลประโยชน์หรือคุณธรรมซึ่งไม่อยู่ในทิศทางเดียวกัน สำหรับผู้นำที่ไม่มีคุณธรรมย่อมเลือกผลประโยชน์ที่ตนพึงได้ก่อน แทบจะกล่าวได้ว่าคนที่มองแต่ผลประโยชน์สูงสุดมักมีวิสัยทัศน์ที่คับแคบ เห็นแก่ตนและไร้จริยธรรม และมักหาทางลัดในการทำธุรกิจโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น จะเปลี่ยนแปลงตนเองได้รวดเร็วตามผลประโยชน์ที่พึงจะได้รับ ไม่คำนึงผลกระทบระยะยาวที่จะเกิดขึ้น นับเป็นปัญหาของสังคมที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น การนำหลักที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้จะต้องมีคุณธรรม ที่เรียกว่า ทศพิธราชธรรม เป็นข้อปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นหลักธรรมของผู้บริหารทุกระดับที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่

³ พุทธทาสภิกขุ, อิทัปปัจจยตา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2533), หน้า 468.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ประชาชนโดยรวม มีการบริหารจัดการด้วยหลักสัปปุริสธรรม 7 คือความฉลาดในปัญหา พิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ให้เหมาะสมและในการบริหารงาน มีพรหมวิหารธรรม 4 ประการ ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา จะเห็นได้ว่า หลักธรรมทาง พุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมความเป็นผู้นำเพราะเป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองตนเอง และผู้อื่นสามารถ นำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานทุกประเภท ทั้งยังเป็นหลักธรรมนำชีวิต ให้ประสบสุขในแนวทางจริยธรรมของพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

จากความสำเร็จของการปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารงานข้างต้นผู้เขียนเห็นว่าการนำหลักพุทธธรรมนำการบริหารเป็นการบริหารงานที่ยึดหยุ่น ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์และผลกำไรจนไม่สนใจคุณธรรมจริยธรรมจะนำองค์กรสู่ความสำเร็จและนำความรุ่งโรจน์มาสู่องค์กรอย่างแน่นอน

2.ความหมายของหลักพุทธธรรม

คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้าเป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2560 ปี แล้ว และได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาโลกเป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลกที่หาค่ามิได้⁴

พุทธธรรม เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิมมีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ ธรรม ก็คือการรับรู้ ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่ปกติที่มีบ่อเกิดที่มาจากอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรม คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมา นั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ถ่องแท้⁵

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า พุทธธรรม คือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงค้นพบด้วยภูมิความรู้และภูมิปัญญาของพระองค์เอง เป็นหลักคำสอนที่เป็นสัจธรรมที่ทันสมัยอยู่เสมอ

3.หลักการของพุทธธรรม

⁴ สุภาภย์ อินทองคง, การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กรวม, ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.),2550,แหล่งที่มา:

<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=553>

⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,2543).

พุทธธรรมมีหลักการว่าไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้ สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม)ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริงโดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือจิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือหลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป⁶

4.ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)⁷ ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม สรุปได้ดังนี้

๑) คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมีองค์ 8) คือความพอดีและทักษะเกี่ยวกับ สังขธรรม ก็เป็นกลางความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

2) พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมดาของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใคร

พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมดาของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือ

⁶ อ้างแล้ว

⁷ พระพรหม.คุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล,สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน,2547,หน้า 7-10.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล 5 เป็นต้น

3) พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติ เป็นเครื่องจำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ขัดทอดสิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้กับโชคชะตากรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผลสอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูด สิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส

วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกิริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธต้องมองอย่างวิเคราะห์ แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

4) หลักการสำคัญของพุทธศาสนาคือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทร แม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉันใด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุตติส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น”

5) เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง” หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญาจึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอกปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสัจธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

6) สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลยการมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

7) ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนา แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่ มนุษย์ (ทนต์ เสฏฐิฐ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

8) เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนิน ชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ 8 เรียกว่า สิล สมภาณี ปัญญา หรือไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุดุจจุดหมายแห่งชีวิตที่พึงปรารถนา เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์

9) ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยบคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือรู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

10) สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัมปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือพระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

11) สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความ ทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และทุกข์ ในหลักอริยสัจ 4ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความ รู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนา ทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชน ทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาว พุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำ ความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนิน ชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนนยิ่งขึ้น

5.การบริหารสู่ความรุ่งโรจน์ขององค์กรตามหลักพุทธธรรม

พระพุทธศาสนามีข้อให้ปฏิบัติตามคือ “ธรรม” ข้อห้ามคือ “วินัย” หรือ “ศีล” การ ละเมิดข้อปฏิบัติและข้อห้ามเป็นความชั่ว เป็นความผิดทางจิต มโน วิทยาน และเมื่อปฏิบัติ ผิด หรือไม่ปฏิบัติ ก็จะได้รับทุกข์ตามกฎแห่งกรรม ดังเช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครคิดดีทำดี

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ได้รับผลดี ใครคิดชั่วทำชั่ว ได้รับผลชั่ว เป็นกฎธรรมชาติที่ให้ความยุติธรรมที่สุด ถ้าผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นถือธรรมเป็นใหญ่มีทั้งอดีตหิตสมบัติ คือยึดธรรมประจำใจและมีปรีติปฏิบัติ คือ มุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรมสังคมส่วนรวมก็อยู่เป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อฝูงโคข้ามปากแม่น้ำ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคลำน้ำนั้นย่อมไปตรงทั้งหมดในเมื่อโคผู้นำฝูงไปตรงในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน ประชาชนทั้งประเทศย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”⁸

การหลักการบริหารเชิงพุทธมาประยุกต์ใช้ เพื่อบริหารจัดการองค์กร ให้บรรลุเป้าหมายหลักการในการนำหลักธรรมที่ใช้ประกอบกับการดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ⁹

1. ศรัทธาที่อธิบายความว่าคนจะข้ามโอชะได้ด้วยศรัทธา หรือศรัทธาทำให้ข้ามโอชะได้นั้นในการทำงานอะไรถ้าคนเราหรือผู้ทำงานนั้นไม่มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตนเองกระทำ ผลของงานก็จะไม่สำเร็จแต่เมื่อเราทำด้วยความเชื่อมั่นว่าการกระทำในสิ่งนั้น ๆ เมื่อสำเร็จแล้วจะได้ผลตามที่ตนคิดเหล่านี้โดยไมย่อท้ออุปสรรคความเชื่อเหล่านี้จะข้ามพ้นอุปสรรคไปได้

2. ความไม่ประมาท ทำให้ข้ามอรรถพได้ความหมายว่า การบริหารงานต่าง ๆ ถ้าเราทำด้วยความไม่ประมาทพิจารณาถึงเหตุผลคอยระมัดระวังจะทำให้งานเรียบร้อย ความประมาททำให้เกิดความผิดพลาดและมีปัญหาตามมาหลาย ๆ อย่าง การจะก้าวไปสู่ความสำเร็จต้องไม่มองข้ามปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อมีปัญหาแล้วต้องรีบแก้ไขหาทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา การมองปัญหาว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่รีบหาทางแก้ไขหรือป้องกันถือว่ามีความประมาทความสำเร็จของงานจะไม่ราบรื่นหรือไม่สำเร็จตามเป้าหมายได้ดังนั้นหลักความไม่ประมาทจึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการที่ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีความตระหนักอยู่เสมอ

3. ความเพียร ทำให้ล่วงทุกข์ได้หมายความว่า ความเพียรคือหัวใจสำคัญของการทำงานผู้นำหรือผู้บริหารเมื่อเจอปัญหาแล้วไม่อดทนไม่มีความเพียรพยายามที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นก็จะพบแต่ความทุกข์ใจ ผู้นำหรือผู้บริหารที่เข้าใจสภาพปัญหาแล้วคอยเพียรพยายามแก้ไขด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่ตัวเองตั้งไว้ถึงแม้จะพบอุปสรรคปัญหาก็ยังไม่ถอยในที่สุดก็จะประสบความสำเร็จ ดังนั้นความเพียรจึงได้ชื่อว่าทำให้ล่วงทุกข์ได้

⁸ อด.จตุกก(ไทย) 21/70/98

⁹ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คลังธรรมเล่ม 2**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, 2546), หน้า 24.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

4. ปัญญา ทำให้บริสุทธิ์ได้ หมายความว่า การบริหารงานต่าง ๆ ของผู้นำต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง มองให้ทะลุในปัญหาทุกด้าน

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ใช้ประกอบดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จหรือที่เรียกทั่วไปว่า ปณิธิธัมมูปการณกถาหรือธรรมเป็นเครื่องมือแห่งความสำเร็จมี 4 ประการ คือ ศรัทธาทำให้ข้ามโอฆะได้ ความไม่ประมาททำให้ข้ามอรรณพได้ ความเพียร ทำให้ล่วงทุกข์ได้ และปัญญาทำให้บริสุทธิ์ได้ บุคคลทั้งหลายควรมีเครื่องมือทั้ง 4 ประการจะทำให้ประสบความสำเร็จได้ การนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับ ผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้ ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ประยุกต์ในงานบริหารที่ประสบความสำเร็จและความรุ่งโรจน์ขององค์กร ประกอบด้วย 3 หลักธรรม ได้แก่ และทศพิธราชธรรม 10 ประการ พรหมวิหารธรรม 4 และ สปัจริยธรรม 7 ในแต่ละหลักธรรมมีรายละเอียด ดังนี้

6.พุทธธรรมนำการบริหารหลักทศพิธราชธรรม

ทศพิธราชธรรม เป็นข้อปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นหลักธรรมของผู้บริหารทุกระดับ ที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อ ประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยรวม¹⁰ เป็นคุณธรรมที่โบราณบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระมหากษัตริย์ในอดีตได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราชจริยาวัตร แม้บุคคลผู้มิใช่พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตาม โดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้มาปฏิบัติในการบริหารการปกครอง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเกิดความสวัสดิ์ในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครองยิ่ง ๆ ขึ้นไป คุณสมบัติของนักบริหารหรือนักปกครอง หรือ ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ตั้งแต่พระราชามหา กษัตริย์ตลอดจนนักบริหารหรือนักปกครองทั่วไป¹¹ ผู้บริหารยังสามารถใช้หลักธรรม 10 ประการสร้างแรงจูงใจในการ ทำงานของบุคลากรทุกระดับชั้น เพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และสำเร็จตามเป้าหมาย หลัก ทศพิธราชธรรม 10 ประการ คือ¹²

1. ทาน คือ การให้ การที่ผู้บริหารให้ทรัพย์สินวัตถุสิ่งของ หรือองค์ประกอบที่ได้มาซึ่งวัตถุ อันหมายถึงเงิน เวลา กำลังกายของตน และผู้อื่นที่ต้องการ(วัตถุทาน) การให้ความรู้ การชี้แนะที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน (วิทยาทาน) และการ ใช้ชีวิต (ธรรมทาน) และการ

¹⁰ พระราชญาณวิสสุ, หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์:คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี, พิมพ์ครั้งที่ 6. (ราชบุรี: มูลนิธิพุทธทาสภวนาวิชาธรรมกาย,2552).

¹¹ พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมมวฑฒโน), 99 ธรรมวาตะ-ข้อคิด, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงการพิมพ์,2552)

¹² ชุ.ชา.(ไทย) 28/240/86.,พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ศัพท์ประมวลธรรม,พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546 http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=-326.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ให้อภัยแก่ผู้ที่ทำผิดพลาด ที่พร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุง หรือการไม่ถือโทษในเรื่องทั้งปวง (อภัยทาน)

2. ศิล คือ วิธีการอยู่ในศีลธรรมอันดีทั้งกาย วาจา และทางใจ อันเป็นหลักการสากลคุ้มครองสิทธิ มนุษยชน รวมทั้งการประพฤติตนตามระเบียบวินัยของหน่วยงาน ตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพ และขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของสังคม

3. ปริจจาคะ คือ การเสียสละสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงาน ในด้านการเสียสละ เพื่อ ส่วนรวม เพื่อประโยชน์ของบุคลากร และองค์กร การไม่เห็นแก่ตัวของผู้บริหาร จะสามารถทำให้บุคลากรทำงานอย่างเป็น มีความสุข

4. อาชชวะ คือ ความเป็นผู้ซื่อตรงสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงาน ในด้านของความซื่อสัตย์ สุจริตต่อองค์กร ต่อบุคลากร เป็นผู้ตรงต่อหน้าที่รับผิดชอบต่อการงานให้ประสบความสำเร็จ

5. มัททวะ คือ ความสุภาพอ่อนโยน ความสุภาพอ่อนโยนที่ผู้บริหาร แสดงออกถึง กิริยามารยาทที่สุภาพ เรียบร้อย ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างให้เกียรติ และการพูดจา สุภาพไพเราะ นุ่มนวล กับบุคคลในทุกระดับ

6. ตปะ คือ ความเพียรพยายามสำหรับผู้บริหาร เป็นวิธีการของผู้บริหารในการดำเนินงานในด้านความ พยายาม ความบากบั่นความก้าวหน้า ไม่ถอยหลัง ความไม่หยุดอยู่กับที่ รู้จักระงับยับยั้งซึ่งใจได้ ไม่หลงไหลหมกมุ่นใน ความสุขสำราญและการปรนเปรอ มุ่งมั่นในหน้าที่การงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์

7. อักโกธะ คือ ความไม่โกรธสำหรับผู้บริหาร เป็นวิธีการของผู้บริหารที่แสดงถึงความมีเหตุผล ไม่ โกรธผู้ร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างไรเหตุผล มีเมตตาธรรมประจำใจ รู้จักระงับความขุ่นเคืองแห่งจิต และมีวินัยที่มี เหตุผล

8. อวิหิงสา คือ ความไม่เบียดเบียนสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารที่ไม่แสดง การกดขี่ข่มเหง ผู้ใต้บังคับบัญชา โดยใช้อำนาจที่เหนือกว่าเบียดเบียนผู้อื่น ให้ความช่วยเหลือ สร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในองค์กร

9. ชันติ คือ ความอดทน การที่ผู้บริหารอดทนต่อความยากลำบากไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคในการดำรงชีวิต มีมานะอดทนในการทำงาน มีความอดทนต่ออารมณ์ร้ายๆ ที่เข้ามากระทบ คือการควบคุมอารมณ์เมื่อผิดหวัง หรือการอด กลั้นต่อความโลภและความอยากได้

10. อวิโรธนะ คือ ความยุติธรรมสำหรับผู้บริหาร วิธีการของผู้บริหารที่ยึดมั่นในหลักของความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหว ไม่มีอคติโดยมิชอบ ใช้ความรู้ความสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยยึดหลักความถูกต้อง สามารถทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวต่อการงาน

สรุปได้ว่า ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม 10 คือ จริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรม ประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ได้

7.พุทธธรรมนำการบริหารด้วยพรหมวิหารธรรม 4

นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณ ควบคุมการบริหาร¹³ [6] เป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรม ที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ¹⁴ ซึ่งประกอบด้วย

1. เมตตา คือ ความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ความ รักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดี หรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียในตัวเขา นักบริหารต้องมองข้ามและ ให้อภัย เมื่อพบส่วนที่ดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีของเขา

2. กรุณา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารที่มีจิตใจที่เกื้อกูลต่อผู้ร่วมงาน บุคลากรในองค์กร นักบริหารช่วยเหลือ ผู้ร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อถึงคราวให้ช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ทอดทิ้งไม่วางเฉย เป็นการสร้างแรงจูงใจ ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมงานที่สำคัญ กระตุ้นส่งเสริมหลักการทำงานได้เป็นอย่างดี เพราะผู้บริหารคอยช่วยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

3. มุทิตา คือ การชื่นชมยินดี เป็นหลักวิธีการของผู้บริหาร เมื่อผู้ร่วมงานผู้ใต้บังคับบัญชา ประสบความสำเร็จใน หน้าที่การงาน หรือประสบผลสำเร็จในชีวิต หน้าที่ของผู้บริหาร คือ ร่วมแสดงความยินดี ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้มี โอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถให้มากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างแรงจูงใจที่ดีสำหรับผู้บริหารที่จะสร้างแรงใจ ดึงความสามารถของบุคลากร ผู้ร่วมงาน ให้ออกมาอย่างเต็มความสามารถ

4. อุเบกขา คือ หลักวิธีการของผู้บริหารทุกคน จะต้องมีความเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะต้องตั้งตนเป็นกลาง แล้วใช้ปัญญาพิจารณาอันสมควรแก่เหตุ ในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นของผู้ร่วมงาน หรือบุคลากรในองค์กรตัดสินอย่างเที่ยงธรรม ผู้บริหารจะต้องสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้ร่วมงานทุกคน ให้เกิดความเคารพนับถือ

สรุปได้ว่า ผู้บริหาร จะต้องมีความรัก ความเมตตา ความกรุณาต่อลูกน้องด้วยการใส่ใจดูแลลูกน้อง เสมือนหนึ่งสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน มีการแสดงมุทิตาความชื่นชมใน

¹³ พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต.), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549).

¹⁴ ที.ม.(ไทย) 10/184/225; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546, http://www.84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=161

ผลสำเร็จของงานและงานอื่นๆ ที่ลูกน้องประสบความสำเร็จ และมีอุเบกขา วางตัวเป็นกลาง ไม่มีสองมาตรฐาน หรือเลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้เสียการปกครอง นี่แหละคือธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้บริหารหรือผู้นำในองค์กร จะเห็นได้ว่าหลักพรหมวิหาร 4 นี้ ครอบคลุมทุกสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับทุกเรื่องในชีวิต ไม่ใช่เฉพาะกับเรื่องการทำงาน ไม่จำกัดเฉพาะคนที่เป็นเจ้านาย แต่คนที่เป็นลูกน้องก็สามารถใช้หลักการนี้ในการดำเนินชีวิตได้เช่นกัน หากต่างฝ่ายต่างอยู่ร่วมกันด้วยความปรารถนาดีต่อกันเช่นนี้ ที่ทำงานและสังคมของเราคงจะเป็นสถานที่ที่อบอุ่นด้วยความสามัคคี ประองตอง มีความสุขกันทุกฝ่าย

8.พุทธธรรมนำการบริหารหลักสัปปริสธรรม

หลักสัปปริสธรรม 7 ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไว้ในสัปปริสสูตร¹⁵ อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่ง เพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขัน เพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลก โดยมีได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์ หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก หลักสัปปริสธรรม ที่เกี่ยวข้องกับ การบริหารจัดการ มี 7 ประการ คือ

1. อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือรู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมชาติ การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคง และไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กร การมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่าง ๆ

3. อัตตัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักเราว่าเรานั้น โดยฐานะภาวะเพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมเป็นอย่างไร และทำไ้แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มี

¹⁵ ที.ปา.(ไทย),11/331/264; 439/312; ในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

ผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร

4. มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือ การขยายกิจการต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณในความเพียงพอขององค์กร ชีตความสามารถขององค์กร ชีตความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร รวมทั้งการ แข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณชีตความสามารถขององค์กร

5. กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลา อันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจ ในที่นี้หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณา ถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรเร่ง อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

6. ปริสัญญูตา ความเป็นผู้รู้จัก ชุมชน คือ รู้ரியที่จะประพัตต่อชุมชนนั้น ว่าควร จะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็น พันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือ การประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อ องค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

7. บุคคลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดย อัยยาศัยความสามารถ และคุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่ เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากร มนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภักดี ต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากสาระของสัปปริสธรรมข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาอธิบาย ความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรม และจริยธรรมที่มีคุณค่า ในการบริหารจัดการด้วยหลักสัปปริสธรรม ผู้บริหารต้องเป็นคนมี เหตุมีผล รู้จักตนเอง ว่าการบริหารงานได้ดีหรือบกพร่องตรงไหนงานนั้นเกินกำลังที่จะทำ ด้วยตนเองหรือต้องหาคนช่วยมากน้อยแค่ไหน สถานที่เราทำงานอยู่นั้นมีความเหมาะสม หรือไม่ ใครควรเป็นผู้ที่จะทำหน้าที่ช่วยเราได้ในเวลาใดบ้าง ดังนั้น ผู้บริหารควรยึด หลักธรรมที่ดี ๆ และฉลาดเลือกใช้หลักธรรมแต่ละข้อให้เหมาะสมกับสถานการณ์จึงจะทำให้ เกิดความสำเร็จด้วยดี

9.บทสรุป

หลักธรรมที่ใช้ประกอบดำเนินงานให้เกิดความสำเร็จหรือที่เรียกทั่วไปว่า พลทธิธัมมูปกรณกถาหรือธรรมเป็นเครื่องมือแห่งความสำเร็จมี 4 ประการ คือ ศรัทธา ทำให้ข้ามโอฆะได้ ความไม่ประมาท ทำให้ข้ามอรณพได้ ความเพียร ทำให้ล่วงทุกข์ได้ และปัญญา ทำให้บริสุทธิ์ได้ บุคคลทั้งหลายควรมีเครื่องมือทั้ง 4 ประการจะทำให้ประสบความสำเร็จได้ การนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้ ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการนำหลักพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ประยุกต์ในงานบริหารที่ประสบความสำเร็จและความรุ่งโรจน์ขององค์กร ประกอบด้วย 3 หลักธรรม ได้แก่ **ทศพิธราชธรรม** เป็นข้อปฏิบัติปฏิบัติชอบสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ทรงใช้ปกครองพระราชอาณาจักร และเป็นหลักธรรมของผู้บริหารทุกระดับที่จะพึงใช้ประกอบการปฏิบัติงานของตน ให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนโดยรวม ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ปัน 2) ศีล คือ การสำรวมกาย วาจา ใจ 3) บริจาค คือ การให้ทรัพย์สินสิ่งของเพื่อเป็นการช่วยเหลือหรือความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่นหรือเป็นการเสียสละเพื่อหวังให้ผู้รับได้รับความสุข 4) อาชวะ คือ ความมีอริยาศัยซื่อตรงมั่นในความสุจริตธรรม 5) มหะ คือความมีอริยาศัยดีงาม ละมุนละไม อ่อนโยน สุภาพ 6) ตบะ คือการบำเพ็ญเพียรเพื่อขจัดหรือทำลายอกุศลกรรมให้สิ้นสูญ 7) อโกรธะ คือความสามารถระงับความโกรธ 8) อวิหิงสา คือการไม่เบียดเบียนคนอื่น 9) ขันติ คือความอดกลั้นไม่ปล่อยกาย วาจา ใจ 10) อวิโรธนะ คือการธำรงรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม นักบริหารที่จะปกครองคนได้ต้องอาศัยธรรมที่เรียกว่า ธรรมของผู้ใหญ่ คือ มีทั้งความรัก ความสงสาร เอื้ออาทร และทำใจให้เป็นกลาง นั่นคือ การใช้อำนาจหน้าที่หรือใช้พระเดชพระคุณ ควบคุมการบริหารเป็นหลักธรรมที่นักบริหารทุกคนพึงมี เพราะจะเป็นนักปกครองหรือนักบริหารได้จะต้องมีคุณธรรม ที่เรียกว่า **พรหมวิหารธรรม 4 ประการ** ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา เป็นคนดีเป็นคนเก่งและมีคุณธรรมด้วยหลัก**สัปปริสธรรม** ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัตบุรุษ มี 7 ประการ คือ 1) ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักผล 3) อตตัญญตา เป็นผู้รู้จักตน 4) มัตตัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักกาล 6) ปริสสัญญตา เป็นผู้รู้จักชุมชน 7) ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญตา เป็นผู้รู้จักบุคคล ในการบริหารจัดการด้วยหลักสัปปริสธรรมนั้น ผู้บริหารต้องเป็นคนมีเหตุมีผล รู้จักตนเอง ว่าการบริหารงานได้ดีหรือบกพร่องตรงไหนงานนั้นเกินกำลังที่จะทำด้วยตนเองหรือต้องหาคนช่วยมากน้อยแค่ไหน สถานที่เราทำงานอยู่นั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ ใครควรเป็นผู้ที่จะทำหน้าที่ช่วยเราได้ในเวลาใดบ้าง ดังนั้น ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมที่ดี ๆ และฉลาดเลือกใช้หลักธรรมแต่ละข้อให้เหมาะสมกับสถานการณ์จึงจะทำให้เกิดความสำเร็จด้วยดีและนำพาองค์กรก้าวไปสู่ความรุ่งโรจน์ได้

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม-สิงหาคม 2560

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12.กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พุทธทาสภิกขุ. **อิทัปปัจจยตา**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2533.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**.สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2547.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คลังธรรมเล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2546.
- พระราชญาณวิสิฐ. **หลักธรรมาภิบาลและประมุขศิลป์:คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี**. พิมพ์ครั้งที่ 6. ราชบุรี: มูลนิธิพุทธภวนาวิชาธรรมกาย, 2552.
- พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.
- พระพิจิตรธรรมพาที (ชัยวัฒน์ ธมฺมวฑฺฒโน). **99 ธรรมวาตะ-ข้อคิด**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงการพิมพ์, 2552.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สุภาภย์ อินทองคง. **การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กรรวม**. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.), 2550, แหล่งที่มา: <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=553>

แนวคิดการบริหารจัดการ: ตน คน และงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา

The Management Concepts : Self, Human and Jobs Upon Buddha-Dhamma

พระราชสิทธิเวที, ดร. (วิรัช วิโรจน์)¹

พระครูพิจิตรวราเวท (มานัส มารยาท)

พระปลัดอนุชาติ นรินโท (อยู่ยิ่ง)

บทคัดย่อ

หลักการบริหารจัดการตามแนวพุทธศาสนาแบ่งเป็น 3 ประการ ได้แก่ 1) การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดีต้องสามารถบริหารตนได้เป็นลำดับแรก จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้เป็นลำดับต่อมา หลักการที่ใช้ในการบริหารตน คือ ทมะ สิกขา และภาวนา 2) การบริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารคนอื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา หลักการที่ใช้ในการบริหารคน คือ สังคหวัตถุ 4 3) การบริหารงาน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนและคนอื่นได้แล้ว ก็จะก้าวสู่การบริหารงานซึ่งส่งผลให้ประสบความสำเร็จในการทำงานต่างๆ หลักการที่ใช้ในการบริหารงาน คือ อิทธิบาท 4

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ, การบริหารตน, การบริหารคน, การบริหารงาน,
หลักพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

There are 3 management principles of Buddhist. As follow, 1) self-management, it is a principle that masterful executives must be able to manage themselves before the others. The principles of self-management are thma, sik-kāa, and paa-wá-naa. 2) human-management, when the executives can manage themselves, he/she will evolve into the subordinate management. The principle of human-management is Sangahavatthu 4. 3) job-management, If the executives can handle themselves and subordinate well,

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดพุทธะวันโชติการาม อำเภอดงพิกุล จังหวัดพิจิตร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

it will contribute to the success of the job-management definitely. The principle of job-management is Iddhipada 4.

Keywords: Management, self-Management, Human-Management, Jobs-Management, Buddha-Dhamma

1.บทนำ

การบริหารตน บริหารคนและบริหารงาน เป็นศิลปะการดำเนินการโดยการประยุกต์ใช้หลักการบริหารมาใช้ในการวางแผนควบคุมแผนการบริหารตนเองเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ การทำงานทางด้านการบริหารจัดการเป็นเรื่องยุ่งยากเพราะเป็นการทำงานกับคนส่วนใหญ่ในองค์กรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ หลักของพุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการบริหารจัดการ พุทธศาสนากับคนไทยมีความผูกพันกันมานานไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ฉะนั้นหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ทัศนคติ ในด้านความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของคนไทยจะมีหลักพระพุทธศาสนาмаเกี่ยวข้อง ซึ่งหลักธรรมของพระพุทธศาสนา จะมีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของคนไทยมากและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ โดยยึดแนวทางการปฏิบัติที่เรียกว่า ทางสายกลาง ซึ่งในทางสายกลางของพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับทั้งกาย วาจา และใจ

ความสนใจของคนตะวันตกที่มีต่อพุทธศาสนาน่าจะเป็นจุดสำคัญที่ผู้บริหารองค์ในประเทศไทยเรา จะต้องกลับมาคิดทบทวนและหันมาสนใจหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อประยุกต์ไปสู่การบริหารองค์กรเพื่อพัฒนาคุณภาพ แทนการรับรู้แบบตะวันตกที่มีความแปลกแยกจากวิถีไทยและนับวัน จะมีพลังทำลายสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น² ท่ามกลางการแข่งขันทางธุรกิจอย่างรุนแรงในยุคปัจจุบัน ทุกองค์กรธุรกิจต่างมุ่งสร้างผลประกอบการให้ได้มากที่สุดภาวะกดดันที่ผู้นำต้องตัดสินใจเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างผลประโยชน์กับคุณธรรมจริยธรรมซึ่งไม่อยู่ในทิศทางเดียวกัน ผู้บริหารที่เห็นแก่ตนและไร้จริยธรรมมักหาทางลัดในการทำธุรกิจโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น

ในการบริหารจัดการองค์กรนั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป หลักในการพิจารณาเลือกคำสอนพุทธศาสนามาใช้ในการบริหารจัดการนั้นต้องเลือกมาให้เหมาะกับวิถีชีวิตและองค์กร การพัฒนาตนเป็นการเรียนรู้และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดีหรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างการดำเนินชีวิตของบุคคล หลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ ทมะ สิกขา และภาวนา การบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรใช้หลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ

² วราส ประสมสุข และ นิพนธ์ กีนาวงค์, หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม, วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 เดือนพฤศจิกายน 2549-มีนาคม 2550 หน้า 66.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

4 ประกอบด้วย ทาน ปิยะวาจา อตถจริยาและสมานัตตา เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ประสานใจทุกคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกันให้อยู่อย่างมีความสุขสามัคคี ในการบริหารงานในองค์กรเพื่อให้งานประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ด้วยหลักอิทธิบาท ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความรัก และความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจจดจ่อ ความเอาใจใส่)และวิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง ตรวจสอบ)

จากความเป็นมาดังกล่าวข้างต้นผู้เขียน จึงต้องการนำเสนอแนวคิดการบริหารจัดการ : คน คน และงาน ตามหลักพระพุทธศาสนาซึ่งการผสมผสานระหว่างบริหารจัดการกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรที่เห็นชัด คือ องค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัวบุคคล ผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรม พนักงานในองค์กรก็จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้บริหาร และบุคลากรในองค์กรมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้นำแนวทาง การทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันทำให้งานประสบความสำเร็จได้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะหลักการพัฒนาตนตามแนวพุทธศาสตร์ 3 ประการ คือ ทมะ สิกขา และภาวนา การบริหารคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 และการบริหารงานด้วยหลักอิทธิบาท 4

2.แนวคิดการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือ บุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น (1) การบริหารนโยบาย (Policy)(2) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority)(3) การบริหาร คุณธรรม (Morality)(4) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society)(5) การวางแผน (Planning)(6) การจัดองค์การ(Organizing)(8) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing)(8) การอำนวยความสะดวก (Directing)(9) การประสานงาน (Coordinating)(10) การรายงาน (Reporting) และ (11) การงบประมาณ (Budgeting) การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่มและมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหาร ตามลำดับ ดังนั้น ที่ใดมีกลุ่มที่นั่นย่อมมีการบริหาร การบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการของภาคเอกชนเข้ามาใช้ใน

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

การบริหารราชการ เช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ³

3.แนวคิดการบริหารจัดการ : คน คน และงาน ตามหลักพระพุทธศาสนา

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหารหรือนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี
2. บริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา
3. บริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเอง คนได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัว เพื่อเป็นผู้บริหารควรจะพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ พัฒนาดน พัฒนาคณ และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง 3 ด้านนั้น จะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม ทำอย่างไรจะพัฒนาได้ทั้ง 3 ด้าน

พระพิพิธธรรมสุนทร วัดสุทัศน์เทพวราราม⁴ ได้นำเสนอหลักธรรมในการบริหาร ซึ่งจะทำให้การบริหารตน บริหารคนและบริหารงาน บรรลุความสำเร็จสมความประสงค์ไว้ 11 ประการ คือ

1. ส่งเสริมความรู้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนบริษัทของพระองค์ให้ทุกคนมีความรู้ การสอนคนนั้นต้องจัดทำเป็นบัว 4 เหล่า คือให้ความรู้ตามลักษณะภูมิปัญญา ดังนี้⁵

³ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548)

⁴ พระพิพิธธรรมสุนทร(สุนทร ญาณสุนทรโร). คติธรรมนำชีวิตเล่ม 1. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, 2541).

⁵ อย.จตุก(ไทย) 21/ 183/ 133

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

1) อุคฆมิตัญญ คือ พวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็วเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำเมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที

2) วิปจิตัญญ คือ พวกที่มีสติปัญญापานกลาง เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติมจะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้าเปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปริ่มน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป

3) เนยยะ คือ พวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิเมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำซึ่งจะค่อย ๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง

4) ปทปรมะ คือ พวกที่ไร้สติปัญญา และยังเป็นมิถิลาทิฐิแม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเสมือนดอกบัวที่จมอยู่กับโคลนตม ยังแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน

ผู้บริหารคนใดที่พัฒนาแต่ความรู้ของตนเอง โดยไม่พัฒนาความรู้ของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้อยู่ในความปกครอง ย่อมไปไม่รอด เหมือนมีแต่สมอง แต่อวัยวะทุกส่วนเป็นอัมพฤกษ์อัมพาต การทำงานย่อมสำเร็จได้ยาก

2. อยู่อย่างเสียสละ ผู้บริหารต้องรู้จักเสียสละให้กับลูกน้อง เช่นต้องมี สังคหวัตถุ 4 คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา⁶

2.1 ทาน โดยการเอื้อเฟื้อเจือจานแก่ลูกน้องด้วยวัตถุมากน้อยตามแต่สถานการณ์

2.2 ปิยวาจา โดยการพูดจากับลูกน้องให้ถูกใจ ผูกใจผูกใจรัตรึงตึงใจไว้ถูกสถานการณ์และถูกกับอารมณ์ของคน (ปิยวาจาไม่จำเป็นต้องพูดครบพูดหาเสมอไป มึงกูก็ได้ แต่ต้องตรงกับคนและสถานการณ์ และที่สำคัญต้องมีเจตนาที่ดี)

2.3 อตถจริยา โดยการลงไปบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกับผู้น้อยโดยไม่เกี่ยงงอน เช่น ประสานงานศพ งานสวด งานบวช งานแต่งงานไปเยี่ยมยามป่วย ถวายข้าว ให้ซื้อ สกุลของเราไปร่วมในงานของลูกน้อง

2.4 สมานัตตตา โดยการวางตนสม่ำเสมอการเสียสละกำลังกาย กำลังใจ กำลังความรู้ กำลังความคิด และกำลังทรัพย์เรียกว่าร่วมด้วยช่วยกันในฐานะผู้บริหารและผู้ร่วมงานควรจะมีการเสียสละทั้งสองฝ่ายจึงจะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด

3. กระจายตำแหน่งงาน อำนาจของงานนั้นไม่ให้อยู่ที่รวมอำนาจผู้บริหารหลายคน ประสบความสำเร็จ เพราะไม่ยอมแบ่งอำนาจลงไปการกระจายอำนาจภารกิจ เป็น

⁶ วจ.จตุกก. (ไทย) 21/32/50-51.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

สิ่งจำเป็นในการบริหารนโยบายแบบTQC ก็เน้นการกระจายนโยบาย (Policy Deployment) โดยการกระจายงาน กระจายอำนาจ และกระจายภารกิจ การไม่กระจายงาน ทำให้งานไม่ทัน เพราะมีงานมาก ต้องใช้หลาย ๆ คนช่วยกันและทำงานเป็นทีมลองมาพิจารณาต้นไม้ ต้นไม้ มีลำต้น มีราก มีกิ่งก้านสาขา และมีหน้าที่ต่างกัน และสร้างความสมดุลด้วย มิเช่นนั้นต้นจะเอียงจะล้มในที่สุดสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงกระจายตำแหน่งงานมี 80 พระอรหันต์เอก เรียกว่า เอตทัคคะ หรือ อสีติมหาสาวก ที่มีความเป็นเลิศในด้านต่าง ๆ เช่น พระโมคคัลลานะ ทรงยกย่องว่ามีฤทธิ์เสมอด้วยพระองค์พระสารีบุตร ทรงยกย่องว่ามีปัญญาเสมอด้วยพระองค์ จำไว้เสมอว่า “งานกระจุก ผู้บริหารตาย งานกระจาย ผู้บริหารรอด”

4. ประสานสามัคคี งานทุกอย่างทุกชนิดมีปัญหาด้านการทะเลาะเบาะแว้ง แกร่งแย่งชิงดี และมีความเข้าใจ คลาดเคลื่อนผู้บริหารที่ดีต้องประสานสามัคคีให้ได้ การประสานสามัคคีนั้นผู้บริหารที่ใหญ่ที่สุด ต้องประชุมโต๊ะกลม ต้องมีใจกล้า เเชิญหน้ากล้าเรียกประชุม ก่อนการประชุมต้องหาข้อมูลจากแต่ละคนก่อน เพื่อหาเหตุที่ถูกต้องไม่ฟังความข้างเดียว แล้วนำมาตัดสิน ไม่ควรไล่โทษกัน หรือไล่บี้กัน จะสร้างความขัดแย้งบางท่านอาจเคยอ่านหนังสือ “การบริหารความขัดแย้ง” ก็พอจะเข้าใจปัญหาได้ดี การบริหารแบบไทย ๆ ที่ผิดพลาดคือ จับผิดและลงโทษทำให้ขาดการประสานสามัคคี ไม่ค่อยปรับความเข้าใจซึ่งกันและกันแต่ชอบปรับทุกข์กัน ปรับโทษกัน การบริหารอย่างมีแต่ล้มเหลวในที่สุด เพราะจะเกิดการ “คนแตกความสามัคคี” เพราะฉะนั้นควรระลึกไว้ว่าความพร้อมเพรียงของหมู่คณะในหน่วยงานนั้น ๆ ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดังใจปรารถนา

5. ไม่เอาดีแต่เพียงตัว คือ ไม่เอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่ผู้อื่น เหยียบย่ำผู้อื่น แล้วเอาความดีมาใส่ตัวคนเดียว ย่อมเป็นไปไม่ได้ การบริหารที่ประสบความสำเร็จนั้นจะเกิดจากทีมงาน ดังนั้นการบริหารงานจะต้องช่วยกันต้องมีการยกย่องให้กำลังใจ มีการมอบของขวัญรางวัลให้เกียรติดัน ยกย่องเชิดชูแม้ผู้บริหารไม่มีอะไรจะให้ก็หัดพูดคำว่า “ขอบคุณ” ให้มันติดปาก ลูกน้องก็จะดีใจ ผู้บริหารยกย่องลูกน้อง ลูกน้องก็มีส่วนเกื้อกูลผู้บริหาร ศรัทธาผู้บริหาร ทำให้ผู้บริหารดูดีขึ้นไม่ได้ตกต่ำแต่อย่างใด ในการกล่าวคำว่า “ขอบคุณ” กับลูกน้อง

6. ไม่เมาเรื่องเงิน “เราให้เงินก็อย่า งง อย่าไปหลงจนสุดขีด เงินก็เหมือนพวงมาลัย อาจจะกลายเป็นพวงหรีด” เราจะต้องพิจารณาว่าเงินเป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดปัจจัย 4 คือ ข้าว ผ้า ยา บ้าน เงินเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสะดว การบริหารงานถ้าผู้บริหารเห็นแก่เงินก็จะใช้พนักงานอย่างทาส เอาเปรียบลูกน้อง หรือกินใช้จ่ายจนเพลิดเพลินเจริญใจ คนระดับล่าง ระดับปฏิบัติการก็อย่าโลภเงินจนถึงกับโกงเงินบริษัท พระพุทธเจ้าเสด็จไปพบลุงใส่เงิน ยังตรัสกับพระอานนท์ว่า นั่นเป็นงูเห่า เป็นอสรพิษที่จะกัดคนเสมอ การจะทำอะไรก็ตามต้องระวังเรื่องเงิน

8. ไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาคือ นายจ้างของเราเราคือลูกน้องของท่าน บางคนชอบแอบอ้างนายไปหากินทางทุจริตหรือไปอ้างกับคนอื่น เพื่อจะได้อะไร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

บางอย่าง เลขาบางคนซึ่งใกล้ชิดผู้บังคับบัญชา มักทำตัวใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา พระอานนทเถระใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้ามากที่สุด พระอานนทขอพรจากพระพุทธเจ้า คือ ขออย่าให้รับเข้านิมนต์ ขออย่าส่งไปในที่นิมนต์ ขออย่าให้อะไรกับท่านเป็นพิเศษ เป็นต้นท่านปฏิบัติงานไม่ใหญ่เกินผู้บังคับบัญชา และมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

8. ตั้งเมตตาไว้เป็นนิจ ผู้บริหารต้องมีเมตตาต่อผู้ใต้ปกครองผู้ใต้ปกครองต้องมีเมตตาต่อผู้บังคับบัญชา คำว่า “เมตตา” นี้ อาจตีความหมายถึง ความรัก ความเคารพ ความนับถือ การบูชา การเทิดทูน จนถึงความจงรักภักดี เทิดทูนเหนือเศียรเกล้า ผู้บริหารควรมีหลัก 3 ประการในเรื่องความเมตตา คือ มือเอื้อม ปากอ้า และหน้ายิ้ม มือเอื้อม คือ เอื้อมไปแตะไปจับผู้ใต้ปกครองเป็นลักษณะอาการทางกายที่สร้างความเป็นกันเองเป็นห่วงเป็นใย แต่ต้องระวังอย่าให้เป็นการกระทำอนาจารต่อลูกน้อง ปากอ้า คือ เป่า ปลอบ ปลุก เป็นลักษณะทางวาจาในการให้กำลังใจลูกน้องทางวาจา หน้ายิ้ม คือการให้กำลังใจเป็นเรื่องของใจที่แสดงออกทางใบหน้าสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงปฏิบัติอย่างนี้ต่อพระสงฆ์ต่อพุทธบริษัทของพระองค์เช่นเดียวกัน ส่วนผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็ต้องไปเยี่ยมเยียนถามข่าว หมอบกราบไหว้ต่อผู้บังคับบัญชาบ้าง เราทุกคนจะอยู่ได้อย่างมีความสุข

9. ใครทำผิดต้องเด็ดขาด ผู้บริหารงานต้องใจเพชรเด็ดขาด ผู้ใต้บังคับบัญชาจึงจะยอมรับกฎเกณฑ์ ผู้บริหารต้องเดินทางสายกลาง คือ ใช้ทั้งพระเดชพระคุณใครทำดีต้องให้รางวัล ใครทำชั่วต้องลงโทษ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า นิคคณเห นิคคหารหิ กัรณคนทึควร กัรณ ปคคณเห ปคคหารหิ ยกย่องคนทึควรยกย่อง⁷

10. ไม่ประมาทมัวเมา สิ่งที่ไม่ควรประมาทมีการทำงาน ร่างกายที่แข็งแรงของเรา ความรู้ของเรามีอยู่ในขณะนี้ บริษัทจะยั่งยืนตลอดไปโรครักยัยไข้เจ็บ อุบัติเหตุ เงินทองที่มีอยู่ในขณะนี้ คู่แข่งทางการค้า ความไม่ประมาทในการบริหารงานนั้นจะต้องแข่งขันกับเวลา แข่งขันกับบุคคลและแข่งขันกับพื้นฐานของการพัฒนาและสามัคคี

11. ประมาณตัวทุกเวลา คือ การรู้จักประมาณตน ประมาณการและประมาณสถานการณ์นั่นเอง การประมาณในธุรกิจ เช่น บริษัทเรามีคนครบหรือไม่ แต่ละคนมีความรู้ครบไหม เงินทุนครบไหม คู่แข่งเป็นอย่างไร เป็นต้น และที่สำคัญผู้บริหารต้องประมาณเหตุการณ์ประมาณสถานการณ์ด้วย ดังนั้น จำเป็นต้องมีการประชุมกัน “เอาความคิดมารวมกัน” ๑๐๐ คนเอง บริษัทที่เราทำธุรกิจอยู่ หน้าที่การงานที่ทำอยู่ ต้องประชุมวิเคราะห์สถานการณ์เสมอ ๆ เมื่อวิเคราะห์แล้วพึงเหตุพึงผลหาเหตุรากเหง้า แล้วตัดสินใจแก้ไขปัญหาละเลทางปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไปพุทธวิธีในการบริหารที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน แต่ก็ถือว่าเป็นทฤษฎีที่ทำท้ายต่อนักบริหาร และผู้ที่เตรียมตัวจะเป็นนักบริหาร

⁷ เตสกุณชาตก. 34/ 2422/ 348

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

4.พุทธธรรมกับการบริหารจัดการตน

การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีเสียก่อน จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดีหลักการพัฒนาดตนตามแนวพุทธศาสตร์ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ คือ ทมะ สิกขา และภาวนา

ทมะ⁸ คือการฝึกนิสัยดั้งเดิมที่ยังไม่ได้ขัดเกลาให้เหมาะสม มีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

1) การรู้จักข่มใจ ข่มระงับความเคยชินที่ไม่ดีทั้งหลายได้ ไม่ยอมให้กิเลสรบเร้า หลอกล่อชักนำไปสู่ความเลวร้ายได้

2) การฝึกปรับปรุงตนเอง โดยทำคุณความดี ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สิกขา คือการศึกษา เพื่อให้รู้แจ้ง รู้จักประโยชน์ มองทุกอย่างเป็นการเรียนรู้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาตัวเอง เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองในการดำเนินชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา⁹ มี 3 ประการ คือ

1. ศีลสิกขา หมายถึงการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามปทัสฐานของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม

2. จิตสิกขา หมายถึงการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจธรรม

3. ปัญญาสิกขา หมายถึงการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่ง รู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระและมีปัญญาวิริสุทธิ์

ภาวนา¹⁰ คือ คำนี้ตรงกับคำว่าพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา และปัญญาภาวนา เทียบได้กับการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางสังคม พัฒนาอารมณ์ และพัฒนาสติปัญญา

กายภาวนา หมายถึงการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ 5 หรือ ทวาร 5 ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนากายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้าย

⁸ ส.ส.(ไทย) 15/845/316; ขุ.ส.(ไทย) 25/311/361.

⁹ ที.ปา.(ไทย)11/118/231; อง.ตัก.(ไทย) 20/521/294.

¹⁰ อง.ปญจ.(ไทย) 22/89/121

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

เข้ามาภาวนา ประกอบด้วยหลักสำคัญ คือ

ศีลภาวนา หมายถึงการพัฒนาการกระทำ ได้แก่การสร้างความสัมพันธ์ทางกาย และวาทะกับบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้าง

ความสัมพันธ์ที่ดี

จิตตภาวนา หมายถึง พัฒนาจิตใจ เพื่อให้จิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตา มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือการมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมานคือความมีใจตั้งมั่น อธิษฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกรู้เท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แข็งแรง เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น

ปัญญาภาวนา หมายถึงการพัฒนาปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตงอกงามต่อไป

การพัฒนาตนตามหลัก ภาวนา ทมะ ศึกษา เป็นธรรมเนียมในเรื่องของการทำให้เจริญขึ้นในการพัฒนาตนโดยรวมแล้วทั้ง 3 คำ มีความหมายว่าเป็นการฝึกทั้งสิ้น คำว่าภาวนาจึงเป็นการปฏิบัติที่ครอบคลุมทั่วทั้งหมด ส่วนคำว่า ศึกษา ก็ครอบคลุมหลักการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา สำหรับคำว่า ทมะ ก็เป็นการใช้แสดงคุณสมบัติของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนตน เกิดการพัฒนาตนแล้ว

5.พุทธธรรมกับการบริหารจัดการคน

สังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล หมุ่ชนให้สามัคคีและสงเคราะห์กัน หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อการครองคน พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต)¹¹ ได้ให้ความหมายของสังคหวัตถุ 4 คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ประกอบด้วยธรรม 4 ประการดังนี้

1. ทาน คือ การให้ หมายถึง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

¹¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 142 – 143.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ หมายถึง การมีวาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่ นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมน้อมตาม

3. อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

4. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ หมายถึง ทำตนเสมอด้วยปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

โดยสรุปหลักสังคหวัตถุ 4 ว่าด้วยการครองคนเป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี มีข้อธรรม 4 ข้อ ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอหรือทำตนเสมอดั้นเสมอปลาย ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรม สังคหวัตถุ 4 เพื่อการครองคนและประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ

6. พุทธธรรมกับการบริหารจัดการงาน

หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการงานคือ หลักอิทธิบาท 4¹² เป็นธรรมะของความสำเร็จเป็นทางแห่งความก้าวหน้า ซึ่งสามารถมาใช้ในธุรกิจได้ มีหลักอยู่ 4 ประการ ดังนี้

- 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ รักในสิ่งที่เราทำและสิ่งที่ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรม
- 2) วิริยะ คือ ต้องมีความพยายาม ขยัน หมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
- 3) จิตตะ คือ เอาใจมุ่งมั่นต่อสิ่งที่ทำ มีสติ ไม่เหม่อลอยฟุ้งซ่าน ต้องมีสมาธิ และตั้งอกตั้งใจ

4) วิมังสา คือ การรู้จักพิจารณาหาเหตุผลใช้ปัญญาในการทำงาน ประกอบไปด้วย การวางแผนงาน วัดผลงาน เมื่อมีข้อบกพร่องต้องรู้จักแก้ไขปรับปรุงวิธีการผสมผสานระหว่างบริหารจัดการกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาแล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรที่เห็นชัด คือองค์กรเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นโดยเฉพาะตัวบุคคล ผู้นำองค์กรประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องอยู่ในศีลธรรม พนักงานในองค์กรก็จะถือเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าหากผู้บริหาร และบุคลากรในองค์กรมีหลักธรรมเป็นเครื่องชี้แนะแนวทาง การทำงานก็จะสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นต่าง ๆ ความขัดแย้งก็ลดน้อยลง เพราะทุกคนได้เรียนรู้และนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาไปใช้ ดังนั้นการทำงานต่าง ๆ จะสามารถ

¹² ที.ปา.(ไทย) 11/231/233.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

สนองนโยบายบริษัทได้เป็นอย่างดี และความเปลี่ยนแปลงอีกอย่างหนึ่งที่เห็นคือ บรรยากาศในการทำงานเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ร่าเริงแจ่มใส คนทำงานมีความสามัคคี และมีความสุข สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรของให้ก้าวหน้าไปอย่างราบรื่นปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กร และสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ ความไม่ซื่อสัตย์สุจริต ปัญหาทางเศรษฐกิจส่วนตัวซึ่งมีผลกระทบถึงเรื่องการทำงาน ความไม่ซื่อสัตย์สุจริตเช่น การยกยอกหรือการไม่ซื่อตรง ในฐานะผู้ปกครองคนต้อง ถือว่าคนเรามีสิทธิ์ที่จะทำผิดพลาดได้ในชีวิต บางครั้งควรให้โอกาสเขาได้แก้ตัว โดยการใช้หลักการให้อภัยการจะให้อภัยต้องมีหลักเกณฑ์หลายอย่าง เช่น การตักเตือน การอบรม และการให้โอกาสแก้ตัวโดยกำหนดระยะเวลาดูความประพฤติหรือการให้แก้ไขตัวเองหลังจากนี้แล้วก็ให้อภัยและให้กลับมาเป็นเหมือนพนักงานทั่วๆ ไปโดยการให้โอกาส

คนในการที่จะแก้ไขตน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในองค์กร

1. ลาภ คือ การได้ทรัพย์สินสมบัติมาจากประโยชน์ของการขายเข้าป่านั้นคือลาภ
2. ยศ คือ ได้รับตำแหน่งส่งเสริมทางด้านการงาน มีอำนาจ
3. สรรเสริญ คือ ได้รับการชมเชย ค่ายกย่องชื่นชมจากทุก ๆ ฝ่าย
4. สุข คือ การได้รับความสุขกาย สบายใจ เบิกบาน สิ่งนี้คือประโยชน์ทางด้านโลก

ธรรม เพราะเรายังอยู่ในโลกอยู่ในโลกียวิสัยอยู่ ทุกคนต้องการสิ่งนี้

ดังนั้นประโยชน์ของการใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในชีวิตทางที่ดีคือ ทางสายกลาง และการรู้จักการปฏิบัติตนที่ถูกต้องและให้รู้สึกผ่อนคลายเวลาที่ทำผิดในเรื่องของการทำงาน จะต้องไม่บ่มบ่มร้อนทำงานแบบฉุนเฉียว โดยปราศจากการไตร่ตรองพิจารณาให้ถึถ้วนมิฉะนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียหายตามมา การทำงานต้องมีสมาธิ มีสติ และมีปัญญา

7.บทสรุป

ธรรมะของพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือนใบไม้ในป่าใหญ่ หยิบใบไม้มากำมือเดียวก็เพียงพอแล้วสำหรับใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักในการพิจารณาเลือกคำสอนพุทธศาสนาใช้ในการบริหารจัดการนั้นต้องเลือกมาให้เหมาะกับวิถีชีวิตและองค์กร การบริหารตนตามหลัก กาวนา ทมะ สิกขา เป็นธรรมเน้นในเรื่องของการทำให้เจริญขึ้นในการพัฒนาตนโดยรวมแล้วทั้ง 3 คำ มีความหมายว่าเป็นการฝึกทั้งสิ้น คำว่า กาวนาจึงเป็นการปฏิบัติที่ครอบคลุมทั่วทั้งหมด ส่วนคำว่า สิกขา ก็ครอบคลุมหลักการปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา สำหรับคำว่า ทมะ ก็เป็นการใช้แสดงคุณสมบัติของบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนตน เกิดการพัฒนาตนแล้ว

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

การบริหารคน จะต้องใช้หลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 คือ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ประสานใจทุกคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกันให้อยู่อย่างมีความสุข สามัคคี ซึ่งประกอบไปด้วย 1) การให้ทาน คือ การอนุเคราะห์หรือสงเคราะห์ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามถณานารูป ในโอกาสต่างๆเช่นงานบุญกุศลงานอัคริยหรือหลายๆอย่าง 2) ปิยวาจา คือ การกล่าวด้วยคำที่เป็นที่รัก มีประโยชน์ ถูกต้องดีงาม และก็จริงใจต่อผู้ร่วมงาน 3) อัตถจริยา คือ ความประพฤติที่เป็นประโยชน์กับคนอื่น เช่นว่าเราช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั่วไปแนะนำแก้ไขปัญหาดัง ๆ และชักชวนให้คนอื่นสนใจธรรมะ ให้ประพฤติ 4) สมานัตตา คือ ความเป็นผู้มีตนเสมอ วางตนเสมอตนเสมอปลายปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างเสมอภาค วางตัวให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ เข้ากับคนอื่นให้ได้ ไม่เอาเปรียบคน การบริหารงานให้สำเร็จด้วยหลัก อิทธิบาท 4 คือ ธรรมให้ถึงความสำเร็จ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ 2) วิริยะ คือ ความพยายาม ความขยันหมั่นเพียร 3) จิตตะ คือ ความตั้งใจ การฝึกฝนเอาใจใส่งานอย่างต่อเนื่อง และรอบคอบ 4) วิมังสา คือ ปัญญา ทำให้เป็นผู้มีความคิดแยบคาย คิดแก้ไขอุปสรรค ทำให้งานเกิดการพัฒนา ดังนั้นประโยชน์ของการใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในชีวิตทางที่ดีคือ ทางสายกลาง และการรู้จักการปฏิบัติตนที่ถูกต้องและให้รู้สึกละอายเวลาที่ทำผิดในเรื่องของการทำงาน จะต้องไม่บ่มบ่มร้อนทำงานแบบฉุกละหุก โดยปราศจากการไตร่ตรองพิจารณาให้ถี่ถ้วนมิฉะนั้นจะก่อให้เกิดผลเสียหายตามมา การทำงานต้องมีสมาธิ มีสติ และมีปัญญา

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย . พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, 2541.
- พระพิพิธธรรมสุนทร(สุนทร ญาณสุนทรโร). คติธรรมนำชีวิตเล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ เลียงเชียง, 2541.
- วรภาส ประสมสุข และ นิพนธ์ กินวงศ์. หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม. วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 เดือนพฤศจิกายน 2549-มีนาคม 2550 หน้า 66.
- วิรัช วิวัชนิภาวรรณ. การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548.

การพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

Development of temple for Buddhist tourism

พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ ดร.*

พระครูโสภณ ปภัสสโร, ดร.

พระครูสมุห์ณรงค์ ไชลิตธมโม

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอใน 3 ประเด็น คือ 1) ความหมายของการพัฒนาวัด 2) แนวทางในการพัฒนาวัด 3) แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาวัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยว จะต้องมีการพิจารณากันอย่างรอบคอบ ควรมีรูปแบบแตกต่างไปจากการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ เพราะจะต้องคำนึงถึงในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม ปัญหาที่พบมากในวัด คือ เรื่องการวางผังของวัด การแยกกลุ่มการใช้สอยให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนว่าเขตใดเป็นเขตศูนย์รวม เขตกลาง เขตสงบ ซึ่งการดำเนินการบริหารจัดการต่างๆ เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีได้ ส่วนการพัฒนาวัดโดยทั่วไป คือการดูแลรักษาปรับปรุงวัดให้เจริญรุ่งเรือง โดยมีการพัฒนาให้มีสภาพวัดที่สะอาด สงบ ร่มรื่น ทำให้เป็นดังวัดในอดีตและประยุกต์ให้เหมาะสมกับปัจจุบัน โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่บริหารวัดต้องปรับปรุงวัดและตัวเองให้เข้ากับความจริงจะต้องเป็นผู้มีความสนใจในกิจการงานของวัด ไม่ปล่อยปละละเลย เพราะจะทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาวัดได้ ทั้งยังต้องมีการร่วมแรงร่วมใจกับประชาชนคนรอบวัดในการทำคนในชุมชนให้มีความรักสามัคคีช่วยกันในการทำนุบำรุงวัดและทำให้เสมือนวัดและชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคีมีความสุข

คำสำคัญ: การพัฒนาวัด, การท่องเที่ยวเชิงพุทธ

ABSTRACT

This article has 3 points ; 1) The meaning of temple Development. 2) Guidelines for measuring development. 3) Guidelines for the development of temple for Buddhist tourism. From Developing a measure for tourism purposes must be carefully considered. Different forms of tourism resources

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

should be developed. Because it must be considered in terms of conservation of fine arts Architecture and environment appropriate. The most common problem in measuring temples is the layout of temples. The separation of the functional groups makes it clear that any one of them is a busy area in the central area where all these management actions are part of the development of the temple as a good tourist destination. Generic Measurement Development Is to maintain a prosperous measure. It has developed a clean and peaceful environment, as measured in the past and adapted to the present. In particular, the monks who administer the temple must improve their temples and their development to be prosperous. Do not abandon This will cause problems in developing the measure. They also have to join forces with people around the temple to make people in the community to have a harmonious love to help keep the temples and make the same temple and community together with love, harmony, happiness.

Keywords : Temple Development, Buddhist tourism

1. บทนำ

ในปัจจุบันนี้บทบาทด้านการท่องเที่ยวของวัดมีมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับกิจกรรมของวัดมากขึ้น อีกทั้งวัดก็พยายามจัดกิจกรรมทางศาสนาและก่อสร้างศาสนวัตถุเพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนเช่นกัน ตัวอย่างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่พบเห็นได้ในวัด เช่น ศึกษาความเป็นมาชมศิลปกรรม นมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำบุญทำทาน ตามความเชื่อ ฝึกปฏิบัติธรรมทำสมาธิ เพื่อมาพักผ่อนหย่อนใจ พร้อมกับการชมทัศนียภาพของธรรมชาติและการจับจ่ายซื้อสินค้าท้องถิ่นที่ผู้คนในชุมชนรอบข้างวัดนำมาจำหน่ายตามที่แต่ละวัดจะมีกิจกรรมที่กล่าวข้างต้นเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจมาก¹ ผู้คนบางกลุ่มเมื่อมีปัญหาต่างๆ ก็มักจะเข้าวัดบ้าง เพื่อหาความสงบร่มเย็นให้กับจิตใจของตัวเอง ผู้คนบางกลุ่มก็เข้าวัดโดยไม่มีปัญหา แต่มาวัดเพื่อต้องการความสุขสงบทางใจ เช่นกันไม่ว่าจะมาทำบุญ ทำสาธารณกุศลต่างๆ การกราบไหว้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ การร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่ทางวัดจัดขึ้น ร่วมประเพณีในวันสำคัญต่างๆ พร้อมทั้งการมาพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

¹ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 'วัดพัฒนา' 43, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543), หน้า 83.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

ผู้เขียนมองเห็นว่าสภาพปัญหาต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยว จึงมีความสนใจที่จะเขียนถึงการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานและการบริหารจัดการในด้านต่างๆ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ในการเสนอแนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.การพัฒนาวัด คืออะไร

ในทัศนะของผู้เขียนมองว่า “การพัฒนา” คือ การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบหรือการทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้แล้วยังมีนักวิชาการที่กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาและการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนาไว้ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นถึงความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ว่า การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางดี และ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัด” ไว้ว่า สถานที่ทางศาสนา โดยปรกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวชเป็นต้น² หากนำทั้งสองคำมารวมกัน คือ การพัฒนาวัด ก็จะได้ความหมายว่า การทำสถานที่ทางศาสนาให้เจริญการเปลี่ยนแปลงสถานที่ทางศาสนาในทางเจริญขึ้น และไปในทางที่ดีขึ้น

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาวัด³ ไว้ว่า การดูแลรักษา และการปรับปรุงวัดให้อยู่ในสภาพที่สะอาด สว่าง สงบ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หากแต่การนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชน จึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์

“สะอาด” นั้น โดยเป้าหมายหลัก หมายถึง วัดเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ผู้มีความสะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ดำรงอยู่ในศีลจารวัตรอันงดงามและเป็นสถานที่ให้อุบาสกอุบาสิกาได้มาฝึกฝนให้ตนเองสะอาดกาย วาจา ใจ ตามรอยพระสงฆ์ แต่ถ้าหากกล่าวโดยรูปธรรม คำว่า สะอาด ในที่นี้หมายถึงการดูแลและการจัดการวัดที่ดี ไม่สกปรกกรุงรังจัดเสนาสนะเป็นระเบียบ เป็นที่เกิดศรัทธาปสาทะแก่ผู้มาพบเห็นไม่สร้างความขุ่นข้องใจแก่ผู้มาเยือน

“สว่าง” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้สว่างด้วยคุณธรรม คือ สมาธิ หรือสมณะวิปัสสนา และเปิดโอกาสให้สาธุชนได้มีโอกาสสมาธิภาวนาธรรมและฝึกปฏิบัติให้เกิด

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, หน้า 1059.

³ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺโณ), **วัดพัฒนา** 50, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 26-28.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ความสว่างในใจด้วยพุทธธรรมตามรอยพระสงฆ์ในส่วนรูปธรรม ได้แก่ การจัดวัดที่ดูโปร่งสบายตา ไม่รกทึบหรือมีความสลับซับซ้อนเน้นความเรียบง่ายและประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

“สงบ” หมายถึง วัดที่เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้มีกาย วาจาและใจอันสงบ สำรวมด้วยศีลสงบอยู่ด้วยสมาธิและปัญญาและเป็นสถานที่ให้สาธุชนได้รับความสงบด้วยศีลสมาธิปัญญาตามรอยพระสงฆ์ในส่วนรูปธรรม วัดที่เป็นสถานที่ที่สงบจากอบายมุขไม่มีเสียงอึกทักครึกโครม ร่มเย็นเป็นสุขด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

สมานจิต ภิรมย์รัตน์ ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาวัด ไว้ว่า การปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์⁴

ผู้เขียนสรุปได้ว่า “การพัฒนา” คือการดูแลรักษาและการปรับปรุงวัดให้เจริญขึ้นหรือเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยการบริหารจัดการให้วัดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด จัดวัดให้ดูโปร่งสบายตาไม่รกทึบและเป็นสถานที่สงบไม่มีเสียงอึกทักครึกโครม เป็นที่เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็นหากแต่การนี้ต้องอาศัยศักยภาพของวัดและบุคลากรภายในวัด รวมถึงศรัทธาความเลื่อมใสของสาธุชนจึงจะทำให้การพัฒนาวัดบรรลุวัตถุประสงค์

2.แนวทางในการพัฒนาวัด

ในเบื้องต้นผู้เขียนมองว่าวัดเป็นสุดยอดของแหล่งท่องเที่ยวเพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรมมีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรที่เป็นวัฒนธรรม นามธรรม เพียงแต่เราจะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ยังมีนักวิชาการได้เสนอแนวทางในการพัฒนาวัดไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาวัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะความผูกพันของคนไทยที่มีต่อวัดนั้นมีความลึกซึ้งการพัฒนาวัดจึงควรมีรูปแบบแตกต่างไปจากการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ เพราะความเลื่อมใสศรัทธาเป็นเรื่องของจิตใจที่ละเอียดลึกซึ้ง การพัฒนาวัดจึงต้องคำนึงทั้งในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม รวมทั้งคำนึงถึงกิจกรรมต่อเนื่องต่อลักษณะทางกายภาพของวัด เช่น การจัดให้มีสถานที่จอดรถที่ไม่รบกวนสถานที่ปฏิบัติธรรมหรือประกอบกิจกรรมทางศาสนา มีการแบ่งแยกเขตสังฆาวาส พุทธาวาสกับสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยวการพัฒนาใดๆ ก็ตาม ที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบเชิงนิเสธ (Negative Impact) ระหว่างความสัมพันธ์ของวัดกับประชาชนในท้องถิ่น

⁴สมานจิต ภิรมย์รัตน์, **วัดพัฒนา** 41, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541), หน้า

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

ไม่ว่าจะเป็นในด้านรูปธรรมหรือนามธรรม เป็นเรื่องที่พึงต้องหาทางหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้นอย่างเด็ดขาด เมื่อใดที่จำเป็นต้องเลือกจะต้องคำนึงถึงคนในท้องถิ่นเป็นอันดับแรกและให้ความสำคัญมากที่สุด⁵

พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิริปณฺโญ) ได้กล่าวไว้ว่า ปัญหาของการพัฒนาวัดในปัจจุบัน ก็ต้องพูดถึงถึงตัวบทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้นำทำหน้าที่ปกครองวัดในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส แต่ก่อนจะเห็นได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทต่อสังคมแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการสงเคราะห์ และด้านศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนี้ บทบาทของวัดเริ่มจะจางหายและหมดไป เพราะสังคมของเราไปรับเอาความเจริญสมัยใหม่แบบตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิต แต่ก่อนวัดซึ่งเคยเป็นสถานที่ศึกษามีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ เคยเป็นสโมสรพบปะสังสรรค์ชุมนุมเวลามีกิจกรรมเกี่ยวกับบ้านเมือง แต่สิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไป สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและตัวพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ผู้บริหารวัดไม่สร้างสรรค์ปรับปรุงวัดและตัวเองเข้ากับ ความเจริญ พระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้สนใจในกิจการของวัด จะปล่อยปละละเลยไปตามมีตามเกิดเรื่อยไปไม่ได้ เพราะจะก่อให้เกิดปัญหาต่อการพัฒนาวัดได้ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาหลักและอุปสรรคที่มีผลต่อการพัฒนาในปัจจุบันโดยภาพรวมแล้ว พอประมวลได้จากบทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่กำลังจะเสื่อมไปได้ เช่น ด้านบทบาทของวัดที่ถูกลดสถานะไป ด้านบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำไม่มีศักยภาพเพียงพอ ด้านชาดระบบ และการจัดการที่ดีและด้านติดขัดเรื่องงบประมาณ⁶

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่า พัฒนาสงฆ์ก็คือพัฒนาวัด การพัฒนาวัดให้ดี ให้กลับมาร่มรื่นสงบเงียบ เรียบง่ายและเป็นของชุมชน ก็ต้องมาดูที่พระสงฆ์สามเณรว่าได้ศึกษาอบรมเพาะบ่มมีความรู้ความสามารถ เข้าใจโลก สังคมจนสามารถประยุกต์พุทธธรรมมาให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคมได้อย่างไร วัดคงจะพัฒนาไปไม่ได้เลย ถ้าพระภิกษุสามเณรศาสนทายาท ผู้สืบทอดพระศาสนายังไม่ได้พัฒนาสนับสนุนให้มีการบ่มอบรมเพาะความรู้ความสามารถศิลาจารย์วัดและจิตวิญญาณอย่างแข็งแกร่งเพียงพอ⁷

⁵ ชาญภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, “วัดกับการท่องเที่ยว”, *จุลสารการท่องเที่ยว*, ฉบับปีที่ 11 เล่มที่ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2535) : 47 - 48.

⁶ พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิริปณฺโญ), *วัดพัฒนา* 43, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543), หน้า 70.

⁷ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), *วัดพัฒนา* 43, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543), หน้า 106.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กล่าวถึงการพัฒนาวัด⁸ ไว้ว่า การจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเท่านั้นยังไม่สมบูรณ์ครบถ้วน การพัฒนาวัดที่สมบูรณ์ครบถ้วนจะต้องพัฒนาวัดแบบบูรณาการ โดยการเชื่อมโยงกิจกรรมของวัดให้สอดคล้องกับการบริหารงานคณะสงฆ์ และให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมปัจจุบันโดยบูรณาการให้สอดคล้องกับการกิจ 6 ด้าน ของคณะสงฆ์ ดังนี้

1. การปกครอง หมายถึง การดูแล ค้ำครอง บริหารเป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวัด หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร

2. การศาสนศึกษา หมายถึง การเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรมเป็นภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญศึกษา การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอนเป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรม-บาลีสนามหลวง เป็นเลขานุการสอบธรรม-บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือเป็นประธานจัดสอบธรรม-บาลีสนามหลวงและเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. การเผยแผ่ หมายถึง ทำให้ขยายออกไป ทำให้ขยาย กว้างขวางออกไป เป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

⁸ กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551), หน้า 2-6.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์) การจัดโครงการ บรรพชาสามเณรภาพฤๅน การจัดโครงการบวชนกขั้มมจาริณี (ชีพรามณ) การจัด อุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดง ตนเป็นพุทธมามกะ ฯลฯ กล่าวโดยสรุปการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด นอกวัด เชื่อว่า การกิจด้านการ เผยแผ่ทั้งสิ้น

4. การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานภายในวัด การดูแลศาสนสมบัติวัดเป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุดำเนินการเกี่ยวกับการ พัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาสและเขต สังฆาวาส หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ การกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุง ดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างอุโบสถ วิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เเมรุ การจัดศาสนสมบัติให้เป็นไปด้วยดี การจัดทำบัญชี เสนาสนะและศาสนสมบัติของวัด เป็นต้น

5. การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การฝึกฝนอบรมแก่ประชาชนเป็นภารกิจ ด้านการดำเนินการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตใน สังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ โดยมีความมุ่ง หมาย 4 ลักษณะ คือ

5.1 การจัดการศึกษาเป็นโรงเรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมุ่งให้ พระภิกษุสามเณร นักเรียน ได้ศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ได้แก่ โรงเรียนราษฎร์การกุศล ของวัด ศูนย์การเรียนรู้ศีลธรรมในวัด (ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เดิม หรือวันหยุด อื่นๆ) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยสงฆ์

5.2 การสงเคราะห์ให้เด็กและประชาชน ได้รับการศึกษาในสถานศึกษาของรัฐ หรือเอกชน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ เช่น การเป็นผู้นำในการก่อตั้งโรงเรียนในชนบทใน ที่ตั้งของวัด การให้สร้างสถานศึกษาในบริเวณวัด การให้ใช้หรือให้เช่าที่ดินวัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ในการสร้างสถานศึกษาของรัฐหรือท้องถิ่นการเป็นผู้อุปการะโรงเรียนต่างๆ การให้ความ อุปถัมภ์แก่เด็กวัด

5.3 การสอนศีลธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนตามแผนการ ศึกษาชาติ เช่น การสอนธรรมศึกษา การสอนศีลธรรม หน่วยงานพระธรรมทูตและหน่วย อบรมประชาชนประจำตำบลในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนและสถานศึกษาต่างๆ

5.4 การสงเคราะห์แก่กุลเกื้อการศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคลากรทาง การศึกษา เช่น มอบทุนการศึกษา มอบอุปกรณ์การศึกษา ฯลฯ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึง การที่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของวาสได้บริจาคทุนทรัพย์ส่วนตัวเพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

โรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน หรือสร้างหรือซ่อมแซมอาคารสถานศึกษาหรือการดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุที่มีความสามารถโดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภาพกิจด้านการศึกษา สงเคราะห์ทั้งสิ้น

6. การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือเพื่อประชาชนทั่วไปเป็นภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร และวัดที่ประสบภัยและขาดแคลน การให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกรุกุลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวดศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น การให้วัดเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมประชาชนด้านอาชีพต่างๆ การสงเคราะห์ ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัว หรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุขมูลฐาน การปกครอง การช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยหรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

ผู้เขียนขอสรุปว่า การพัฒนาวัดจะต้องเน้นวัดให้เป็นดังเช่นในอดีตด้วยและจะต้องพัฒนาให้ดีกว่า ในอดีตที่ผ่านมา เพียงแต่สถานการณ์ทำให้กระบวนการของการพัฒนาวัดบางอย่างเปลี่ยนรูปแบบไปอาจจะมาจากสาเหตุและปัจจัยทั้งภายในและสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคมโดยเฉพาะโลกได้เข้าสู่ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ ระบบอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการบริหารจัดการเข้ามามีบทบาทขึ้นมากขึ้น กระบวนการพัฒนาจึงเปลี่ยนไปเพื่อให้การพัฒนานุรักษ์ส่งเสริมความดีงามของสถานภาพวัดในอดีตและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะประชาชนซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งในฐานะพุทธบริษัทที่มีส่วนรับผิดชอบ การสอดส่องดูแล สนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรม กิจการต่างๆ ของวัดที่อยู่ในชุมชนของตน มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา มีความรู้สึกว่าจะตนเองจะต้องมีส่วนในความเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมวางแผน อนุรักษ์ รักษา สิ่งของภายในวัดการมีส่วนร่วมจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

ผู้เขียนเสนอแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาวัด ไว้ 3 ด้าน

1. การพัฒนาศาสนสถานและศาสนวัตถุ

1.1 พัฒนาและปรับปรุงศาสนสถาน เช่น โบสถ์ วิหาร กุฏิ ฯลฯ ให้สวยงาม ประหยัดเรียบง่าย สอดคล้องต่อศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาติและท้องถิ่น มีการจัดเก็บศาสนวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ใบลาน ฯลฯ แยกไว้อย่างชัดเจนเป็นหมวดหมู่ในรูปของพิพิธภัณฑ์ และเป็นประโยชน์สูงสุดในแง่การศึกษาและเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน

1.2 ปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้มีความสะอาดร่มรื่น เช่น การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ ต้นไม้เพื่อความร่มรื่น มีบ่อน้ำ สระน้ำ ทางเดินเท้า ท่อระบายน้ำ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

ฯลฯ การจัดทำแผนผังภายในวัดเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

2. การพัฒนาบุคลากร

2.1 ปรับปรุงระบบการรับบุคคลเข้ามาบวชเพื่อให้ได้ผู้มีคุณภาพและมุ่งหวังจะใช้ชีวิตที่ดำรงเป็นประโยชน์ในบวรพุทธศาสนา รวมทั้ง มีกระบวนการคัดเลือกพระสงฆ์ การที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ คุณวุฒิและวัยวุฒิอันเหมาะสมรวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

2.2 พัฒนาความรู้ของพระสงฆ์การให้ถูกต้องทันสมัยทั้งทางโลกและทางธรรมสามารถนำวิทยาการแผนใหม่มาใช้จัดการหรือบริหารกิจการในวัดหรือในองค์กรการปกครองให้มีประสิทธิภาพและสามารถเป็นผู้นำของชุมชนได้

2.3 พัฒนาความรู้ของบุคลากรทางศาสนา คือ พระภิกษุ สามเณร ซี อุบาสก อุบาสิกาและศิษย์วัด ให้รอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบและประกอบศาสนกิจอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม จัดผู้แสวงประโยชน์และไม่ประสงค์ออกจากสถาบันพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามารถอบรมสั่งสอนและชี้แนะสิ่งที่ดีงามแก่สังคมได้

3. การพัฒนาการจัดกิจกรรมภายในวัด

3.1 ปรับปรุงแบบการประกอบศาสนพิธีให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง สามารถประกอบศาสนพิธีได้ตรงตามพุทธบัญญัติประหยัดเรียบง่ายและเป็นประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียสุรุ่ยสุร่ายหรือไม่เหมาะสม

3.2 จัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุให้เรียนรู้หลักธรรมคำสั่งสอนสามารถปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง เป็นแบบอย่างแก่สังคมและเผยแพร่หลักธรรมดังกล่าวแก่ประชาชนได้มีการจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้และศึกษาหลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งความรู้อื่นอันเป็นประโยชน์ นอกจากนี้ ควรเสริมสร้างความรู้แก่ประชาชนให้มีความเข้าใจและยึดมั่นศรัทธาในหลักธรรมทางศาสนาเพื่อเป็นแนวทางให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

3.3 พัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลายสามารถเลือกใช้ความรู้จากหลักธรรมพื้นฐานมาเป็นหลักในการเผยแผ่โดยสามารถดำเนินการได้อย่างแพร่หลายมีการใช้สื่อต่างๆ รวมทั้งใช้นวัตกรรมใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.4 พัฒนางานสาธารณสงเคราะห์ ให้วัดเป็นที่พึ่งพิงของประชาชน โดยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา สงเคราะห์สำหรับผู้ยากไร้ การฝึกอาชีพ การศึกษาพิเศษ การจัดแหล่งสาธิตความรู้ สวนสมุนไพร การสงเคราะห์บุคคลติดเชื่อโรคเอดส์ การเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์รวมของกิจกรรม จัดลานกีฬาที่เหมาะสมตลอดจนใช้เป็นสถานที่ประชุมและประกอบกิจกรรมต่างๆ อันตอบสนองความต้องการของสังคม ทั้งนี้ เพื่อทำให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ผู้เขียนเห็นว่า การพัฒนาวัดให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าวได้นั้น นอกจากวัดเองจะต้องเริ่มดำเนินการอย่างจริงจัง โดยมีเจ้าอาวาสและบุคลากรในวัดเป็นแกนนำแล้ว ยังจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจจากประชาชนรอบวัด และชุมชนอันเป็นพื้นที่ตั้งวัด รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ระดมการช่วยเหลือกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนกิจการของวัดให้มีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาจิตใจของประชาชนและเป็นศูนย์รวมของความสงบให้แก่สังคมได้อย่างแท้จริง

3.แนวทางการพัฒนาวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

หากพิจารณาความหมายของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาตามคำนิยามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ในหนังสือโครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ แล้วจะพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาก็คือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งได้กล่าวถึงนิยามความหมาย จำนวนผู้ประกอบการ ประมาณการขนาดตลาดของการท่องเที่ยว ปัญหาและอุปสรรค ความต้องการความช่วยเหลือจากภาครัฐ และผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนาไว้ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค (SWOT) ของการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

จุดแข็ง

1. ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีจำนวนแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานจำนวนมาก มีวัดในพระพุทธศาสนา มากถึง 33,902 แห่ง ทั้งนี้ในส่วนของวัดทางพุทธศาสนา ได้มีการจำแนกระดับของวัดในกลุ่มพระอารามหลวง มีทั้งหมด 272 แห่ง แจกแจงออกเป็นระดับต่างๆ 3 ระดับ คือ พระอารามหลวงชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี ซึ่งแต่ละแห่งจัดได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีความสวยงามทางด้านประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประณีตศิลป์ เนื่องจากพระอารามหลวงเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศานุวงศ์ เช่น สมเด็จพระบรมราชาธิราช สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หรือพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร หรือมีผู้สร้างน้อมเกล้าถวายพระนามถวายเป็นวัดหลวง และวัดที่ราชกรุสร้าง หรือบูรณปฏิสังขรณ์ และขอพระราชทานให้ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง เช่น วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นต้น

2. วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะวัดในระดับอารามหลวงส่วนใหญ่ มีความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ มีจุดบริการขายดอกไม้ธูปเทียน ที่จอดรถ ห้องน้ำ ป้ายอธิบายต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และมีการพัฒนาภูมิทัศน์อยู่ตลอดเวลา ด้านของการจัดการ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

ได้มีการแบ่งเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส มีการจัดการที่ชัดเจน เป็นสัดส่วนอย่างดี มีการปลูกต้นไม้ต่างๆ ทำให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่น สามารถเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย

3. เมื่อพิจารณาจำนวนและความพร้อมของผู้ที่ทำหน้าเผยแผ่พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พบว่า ในประเทศไทยมีบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นจำนวนมาก และมีบุคลากรพร้อมสำหรับรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม อาจยังไม่สามารถรองรับกับความต้องการของนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านภาษา

จุดอ่อน

1. ปัจจุบันวัดที่ได้รับการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวแต่มีชื่อเสียงและเป็นที่นิยมในการท่องเที่ยวอย่างแท้จริงยังมีอยู่ไม่มากนัก ดังนั้น ในช่วงเทศกาลสำคัญประจำปีของประเทศไทย เช่น เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ จะมีนักท่องเที่ยวมาทำกิจกรรมตามวัดที่มีชื่อเสียงต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้เจ้าหน้าที่ของวัดไม่สามารถดูแลเรื่องความสะดวกเรียบร้อยได้อย่างทั่วถึง ทั้งในเรื่องสถานที่จอดรถ ความสะดวกของทางเดินเท้า หรือห้องน้ำ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความไม่ประทับใจ

2. งบประมาณจากภาครัฐ ในการใช้จ่ายดูแลศาสนสถานต่างๆ ในประเทศไทยยังมีอยู่จำกัด ไม่มากเพียงพอสำหรับทำนุบำรุงดูแลรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด จึงจำเป็นต้องมีการขอบริจาคจากบุคคลทั่วไป หรือนักท่องเที่ยว ซึ่งบางครั้งทำให้เสียภาพลักษณ์ของศาสนสถาน

3. วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งยังขาดแคลนพระสงฆ์หรือบุคลากรที่สามารถทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ด้านศาสนาพุทธให้กับชาวต่างชาติ เนื่องจากปัจจุบันพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่หรือคนดูแลภายในวัดหรือศาสนสถานต่างๆ ส่วนใหญ่ไม่สามารถพูดภาษาต่างประเทศได้ ทำให้ไม่สามารถสื่อสารกับชาวต่างชาติที่สนใจในศาสนาพุทธที่มาท่องเที่ยวตามวัดต่างๆ ได้

โอกาส

1. ปัจจุบันคนไทยในเมืองประสบปัญหาความเครียดจากเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาจากภาวะเศรษฐกิจ และปัญหาภายในครอบครัว ทำให้คนส่วนใหญ่นิยมหันมาหาทางแก้ไขปัญหาด้วยการเข้าวัดหรือมาสนใจศึกษาทางธรรมหรือไปนมัสการเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงตามต่างจังหวัด เพื่อเป็นสิริมงคลกับชีวิตเพิ่มมากขึ้น

2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของททท. เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างจริงจัง โดยมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวประเภทนี้อย่างต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวไหว้พระให้ครบ 9 วัดภายใน 1 วัน ในช่วงปีใหม่ที่กรุงเก่า หรือ การท่องเที่ยววัดในเขตภาคกลางและในเขตภาคเหนือ

3. ในปัจจุบันกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร มีนโยบายที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในแหล่งชุมชนต่างๆ ซึ่งจะมีส่วนช่วยทำให้เกิดความเชื่อมโยงของวัดกับคนในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นทำให้คนมีความสนใจในศาสนาเพิ่มมากขึ้น และสามารถส่งผลต่อไปถึงการท่องเที่ยวเชิงศาสนาได้ด้วย

อุปสรรค

1. การเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของผู้ประกอบการนำเที่ยวนั้น ผู้ให้บริการจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาเป็นอย่างดี เช่น สามารถเป็นผู้นำสวดมนต์ได้ ทราบประวัติสถานที่น่าท่องเที่ยวไป ซึ่งในประเทศไทยมีผู้นำเที่ยวศาสนาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านศาสนาและมีบริษัทนำเที่ยวเชิงศาสนาไม่มากนักเนื่องจากหัวหน้าทัวร์หรือผู้นำเที่ยวต้องเป็นผู้ที่ชื่นชอบสนใจและมีความรอบรู้เรื่องวัด สถานที่ต่างๆ ในแต่ละจังหวัด รวมทั้งเรื่องธรรมะและประวัติศาสตร์ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นอย่างดี

2. การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาใหม่ๆ ยังมีน้อย ทำให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังกระจุกตัวอยู่ที่กรุงเทพฯ และเมืองท่องเที่ยวหลักๆ เช่น เชียงใหม่ ภูเก็ต พระนครศรีอยุธยา เท่านั้น ทั้งๆ ที่ประเทศไทยมีศาสนสถานที่สำคัญกระจายอยู่ทั่วประเทศ ทำให้ขาดโอกาสในการขยายฐานของนักท่องเที่ยว

3. ในภูมิภาคเอเชียมีหลายประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ และมีศาสนสถานที่มีความสวยงาม เช่น ประเทศญี่ปุ่น จีน เกาหลี เป็นต้น หรือแม้กระทั่งศาสนสถานของศาสนาอื่น เช่น วัดของศาสนาฮินดูที่เกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย ทำให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาของประเทศไทย มีคู่แข่งจากประเทศเพื่อนบ้าน

จากแนวทางดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธคือ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ตามคานิยามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาในหนังสือโครงการส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษแล้วจะพบว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ก็คือการท่องเที่ยวเชิงพุทธซึ่งหมายถึง การเดินทางไปท่องเที่ยวยังศาสนสถาน (Religious Place) เพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์นมัสการศาสนสถานและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ทำบุญทำทานและการสาธารณกุศลต่างๆ การเดินทางเพื่อการบำบัตจิตใจตามหลักพุทธศาสนาหรือการบำบัตจิตใจโดยการฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิและการทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการผ่อนคลายและลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน ซึ่งบางครั้งการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนา ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาไม่ได้มีแต่เพียงผู้ที่นับถือศาสนาเท่านั้นที่เข้าเยี่ยมชมศาสนสถาน หากแต่นักท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ยังให้ความสนใจเข้าชมความงาม เข้าชมศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมของศาสนสถานหรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตสงบใจ ซึ่งในปัจจุบันนี้ ผู้คนโดยทั่วไปนั้น ก็มักจะให้ความนิยมในสถานที่ทางศาสนาเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันมาก รวมถึงการเดินทางไปเพื่อการบำเพ็ญบุญกริยาวัตถุ 10 ประการ บำเพ็ญสา

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม - สิงหาคม 2560

ธารณกุศลหรืออย่างใดอย่างหนึ่งและยังร่วมไปถึงการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธีและงานเทศกาลประเพณีต่างๆ

4. สรุป

ผู้เขียนสรุปว่าการพัฒนาวัดเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยว นั้น จะต้องมีการพิจารณากันอย่างรอบคอบ ควรมีรูปแบบแตกต่างไปจากการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ เพราะจะต้องคำนึงถึงในแง่ของการอนุรักษ์ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม รวมทั้งคำนึงถึงกิจกรรมต่อลักษณะทางกายภาพของวัดด้วย มีการแบ่งแยกเขตสังฆาวาส พุทธาวาสกับสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยวที่มาวัด ปัญหาที่พบมากในวัด คือ เรื่องการวางผังของวัด การแยกกลุ่มการใช้สอยให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนว่าเขตใดเป็นเขตวันวาย เขตกลาง เขตสงฆ์ ซึ่งการดำเนินการบริหารจัดการต่างๆ เหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีได้ ส่วนการพัฒนาวัดโดยทั่วไป คือการดูแลรักษาปรับปรุงวัดให้เจริญรุ่งเรือง โดยมีการพัฒนาให้มีสภาพวัดที่สะอาด สงบ ร่มรื่น ทำให้เป็นดังวัดในอดีตบางและประยุกต์ให้เหมาะสมกับปัจจุบัน โดยจะต้องมีการพัฒนาที่ตัวบุคลากรของวัดด้วย นั่นก็คือ ตัวพระสงฆ์และสามเณรในวัดจะต้องมีการศึกษาหาความรู้ให้เข้าใจทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่ออันจะนำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากที่สุด โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่บริหารวัดต้องปรับปรุงวัดและตัวเองให้เข้ากับความจริงใจจะต้องเป็นผู้มีความสนใจในกิจการงานของวัด ไม่ปล่อยปละละเลย เพราะจะทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาวัดได้ ทั้งยังต้องมีการร่วมแรงร่วมใจกับประชาชนคนรอบวัดในการทำคนในชุมชนให้มีความรักสามัคคีช่วยกันในการทำนุบำรุงวัดและทำให้เสมือนวัดและชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอยู่ร่วมกันด้วยความรักความสามัคคีมีความสุข

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **คู่มือการประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2551.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. **วัดพัฒนา' 43**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. "วัดกับการท่องเที่ยว". **จุลสารการท่องเที่ยว**, ฉบับปีที่ 11 เล่มที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2535.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**.
- พระราชธรรมโมลี (สมศักดิ์ ฐิตวิณฺโณ). **วัดพัฒนา' 43**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2543.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). **วัดพัฒนา' 43**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา ,2543.

สมานจิต ภิมย์รัตน์. **วัดพัฒนา' 41**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญโธ). **วัดพัฒนา' 50**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550.

วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตคนไทย

The Buddhist Cultural Way of Thai lives in Mekong Lifestyle in Thailand

พระครูนิรมิตสังฆกิจ ธมฺมนาโ¹

กิตติพัทธ์ โมราสุข

วัฒนธรรม กัลยาณพัฒนากุล

บทคัดย่อ

วัฒนธรรมไทยจึงมีรากฐานจากการนับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้คนมีความเสียสละ ช่วยเหลือต่อส่วนรวม มีจิตใจเป็นธรรม ทำให้บุคคลรู้จักตนเอง รู้จักสังคมและทำประโยชน์ต่อสังคมคือความสงบสุขของสังคมที่ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งศีลธรรมและกฎหมาย เมื่อกล่าวในแง่ความรู้วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญในทางวิชาความรู้ เช่น วิทยาศาสตร์, ศิลปวิทยา, วรรณคดี, ศาสนา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและจรรยาบรรณ ส่วนอารยธรรมนั้น มักใช้หมายถึง ความเจริญ เนื่องด้วยองค์การของสังคม เช่น การเมือง การกฎหมาย เศรษฐกิจ สังคมไทยมีความผูกพันกับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จนไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตประจำวันได้ มีอิทธิพลต่อบุคคล สังคม และวัฒนธรรม ของไทยเป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลัก ใน 3 สถาบัน ของชาติ ควบคู่กับสถาบันชาติ และพระมหากษัตริย์ เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ เช่น ด้านภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม จิตกรรม การศึกษา การสงเคราะห์ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : วัฒนธรรม, พระพุทธศาสนา, วิถีชีวิตคนไทย

ABSTRACT

Thailand culture is the foundation of Buddhism. Buddhism teaches people to sacrifice, Help the community, Fair-minded, People make themselves known and social benefits to society. A society built on a foundation of morals and legislation. Means prosperity in the knowledge, science, arts and sciences, literature, Religion, Tradition and ethical manner.

¹อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

Civilization means prosperity such as politics and economy. Thailand social ties with Buddhism deeply. Influence people Society and Culture. The three main institutions of national institutions. The foundation of the culture of Thailand. Thailand and is the heart and soul of the original, but the past to the present.

Keywords: Culture, Buddhism, Lifestyle Thailand

1.บทนำ

สังคมไทยมีสถาบันหลักที่สำคัญ ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยทั้งชาติ สถาบันศาสนาซึ่งหมายถึง พระพุทธศาสนานั้นก็เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาหรือผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชน และเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธศาสนายู่คู่กับสังคมไทยมานาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อันเนื่องมาจากส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คนไทยได้นำหลักธรรมคำสอน หลักการปฏิบัติและความเชื่อทางศาสนามาเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งได้ยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา วัฒนธรรมบ่งบอกถึงสภาพและลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามในด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ ความคิด ความเป็นอยู่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงวิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ทั้งวัฒนธรรมด้านวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ วัฒนธรรมไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย เป็นรากฐานของการสร้างความสามัคคี ความสงบสุข และความมั่นคงของชาติ เป็นสิ่งที่แสดงถึงศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ และความภาคภูมิใจร่วมกันของคนไทย และเป็นปัจจัยให้คนไทยในชาติได้ประพฤติในทางที่ดีงาม มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาตนเอง พัฒนาสังคม และประเทศชาติ โดยที่ชนชาติไทยนับถือ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่ครั้งบรรพกาลจนถึงปัจจุบัน พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และองค์อัครศาสนูปถัมภก พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่ได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง เอกราชอธิปไตย เอกลักษณ์ ค่านิยม บุคลิกลักษณะและระบบความเชื่อแก่ชาติไทย และเป็นรากฐานแห่งขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมอันมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งและจำเป็นที่จะขาดเสียมิได้ในสังคมไทย และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ พระพุทธศาสนาเป็นหลักพัฒนาจิตใจ และเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม แก่คนไทยในชาติและชำระจิตใจของตนให้สะอาด ผ่องแผ้ว ปราศจากอกุศลมูล ซึ่งยังผู้ปฏิบัติให้เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความรับผิดชอบ มี

ระเบียบวินัย เห็นแก่ประโยชน์สุขของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน อันทำให้สังคมส่วนรวมมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ และเมื่อวัฒนธรรมหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อถือ และการปฏิบัติตามความเชื่อถือศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า การปฏิบัติตามศาสนาเป็นผลสุดท้ายของวัฒนธรรมอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร²

ดังนั้นวัฒนธรรมไทยจึงมีรากฐาน หรือพื้นฐานที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากพระพุทธศาสนาโดยตรง แนววัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวกับ แนวคิด คติ ความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรม พิธีกรรม มารยาทสังคม แบบแผน ความประเพณี ศิลปะ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดทั้งแนวการดำเนินชีวิต ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากทางพุทธศาสนา โดยนำมาเป็นแบบ หรือคติในชีวิตของคนไทยทั้งสิ้น

2.ความสำคัญของพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)³ ได้อธิบายและให้เหตุผลความสำคัญของพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ 95 ของคนไทยทั้งประเทศจากคนไทยทั้งหมด 65 ล้านคน
2. พระพุทธศาสนาเป็นแกนนำและเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ชีวิตของคนไทยผูกพันแนบแน่นอยู่กับพระพุทธศาสนา ฉะนั้น วงจรชีวิตของคนไทยจึงได้รับอิทธิพลและได้รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนาทุกด้าน เช่น แนวความคิด ประเพณีต่างๆ ฯลฯ เช่น ตั้งชื่อ โกนผมไฟ แต่งงาน และประเพณีและวัฒนธรรมอื่นๆอีกมากมาย
3. พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ชนชาวไทย เมื่อคนไทยนับถือศาสนาเดียวกันแล้ว กิจกรรมต่างๆในทางศาสนา คนไทยก็ต้องทำร่วมกันใน

²สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 85-95.

³พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, 2539), หน้า 7-88.

ปีหนึ่งๆ มีเทศกาลมากมายและนอกจากนี้ จุดหมายสูงสุดในทางศาสนาก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

4. พระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่ช่วยดำรงรักษาเสรีภาพในการนับถือศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้คนเชื่อหลักเหตุผล เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวพุทธไทยจึงเป็นคนมีเหตุผลและมีใจกว้างในการนับถือศาสนาของตน และมีใจกว้างในการที่ใครจะนับถือศาสนาอะไร หรือศาสนาอื่นจะมาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย คนไทยก็ให้เสรีภาพเต็มที่ เป็นต้น

5. พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันคู่ชาติไทย เป็นที่เข้าใจในหมู่คนไทยมาตลอดว่า ประเทศไทยมี 3 สถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เท่านั้น และคำว่าศาสนาในที่นี้ก็คือพระพุทธศาสนา นั่นเอง แม้แต่ธงไตรรงค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชาติก็มี 3 สีคือ สีแดง น้ำเงิน และสีขาว สีขาวนั้นก็หมายถึง พระพุทธศาสนา

6. พระพุทธศาสนาสอดคล้องกับลักษณะนิสัยของคนไทยที่รักความเป็นอิสระเสรี คนไทยนั้น โดยลักษณะนิสัยแล้ว เป็นชนชาติที่รักความเป็นอิสระเสรีภาพมากที่สุดชาติหนึ่งในโลก ด้วยพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและอิสระในการนับถือ จึงเหมาะสมเข้ากับชนชาติไทยอย่างยิ่ง

7. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งสำคัญที่หล่อหลอมเอกลักษณ์ของชาติไทย คนไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนามาก เช่น เป็นคนมีเมตตา กรุณา มีความยืดหยุ่น ประสานประโยชน์และไม่ชอบความรุนแรง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยในที่สุด

8. พระพุทธศาสนาเป็นมรดกและเป็นคลังสมบัติอันล้ำค่าของชนชาติไทย เรื่องนี้มีให้เห็นอยู่เต็มเมือง อันได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน จิตรกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม เป็นของเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

9. พระพุทธศาสนาเป็นหลักนำทางการพัฒนาชาติไทย ในการพัฒนาประเทศ วัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และพระสงฆ์เป็นผู้ชี้ทางและนำในการพัฒนาด้วย และในการพัฒนานั้นมีทั้งการพัฒนาด้านจิตใจ คุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อมๆ กันด้วย

10. พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งของดี มีค่า ที่ชนชาติไทยมอบให้แก่อารยธรรมของโลก ศิลปวัฒนธรรมที่พัฒนาจนเป็นเอกลักษณ์ของไทยนั้น รากฐานที่แท้จริงมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งดังกล่าวทั้งหมดได้กลายเป็นอารยธรรมของโลกในที่สุด

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทและความสำคัญ ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ครั้งบรรพกาลที่ได้ก่อตั้งชาติไทยมาจนถึงปัจจุบันโดยมิได้ขาดตอน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยทุกด้าน และที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ หลักธรรมคำสอนเหล่านั้น ได้ช่วยให้ผู้ประพฤติปฏิบัติประสพความสุขความสำเร็จในการดำรงชีวิตประจำวัน อันยังผลให้สังคมมีความสงบสุขร่มเย็นด้วย

3. วัฒนธรรมและประเพณีไทย

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมาย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า “วัฒนธรรม” ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอารมณ์หล่อหลอมร่างกาย ตกแต่งคนให้น่าดูชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับคนเสมอไป⁴

วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ⁵

วัฒนธรรมคือความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ หรือลักษณะประจำชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในสังคม ซึ่งไม่เพียงแต่จะหมายถึงความสำเร็จในด้านศิลปกรรมหรือมารยาททางสังคมเท่านั้น กล่าวคือ ชนทุกกลุ่มต้องมีวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีความแตกต่างระหว่างชนแต่ละกลุ่ม ก็ย่อมมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั่นเอง เช่น ชาวจีน กับชาวนาในสหรัฐอเมริกา ย่อมมีความแตกต่างกัน

วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตและส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษาความเชื่อ ระเบียบประเพณี⁶

พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชนส่วน

⁴ ขมาชาติ เทพไชย (บ.ก.), มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสภาพอนาคต คืบสู่สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2556), หน้า 28-29.

⁵ สุภัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2528).

⁶ พระยาอนูมานราชชน, วัฒนธรรมกับการพัฒนา: ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม 2532), หน้า 45-48.

วัฒนธรรม ในความหมายทางวิทยาการหรือทางวิชาการ มีนัยถึงพฤติกรรมและสิ่งทีคนในหมู่คณะผลิตหรือสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและใช้อยู่ในหมู่พวกของตน⁷

วัฒนธรรมจึงเป็นลักษณะพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งบุคคลและสังคมที่ได้วิวัฒนาการต่อเนื่องมาอย่างมีแบบแผน แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์นั้นไม่ได้เกาะกลุ่มอยู่เฉพาะในสังคมของตนเอง ได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกับสังคมต่างๆ ซึ่งอาจอยู่ใกล้ชิดมีพรมแดนติดต่อกัน หรืออยู่ปะปนในสถานที่เดียวกันหรือ การที่ชนชาติหนึ่งตกอยู่ใต้การปกครองของชนชาติหนึ่ง มนุษย์เป็นผู้รู้จักเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ จึงนำเอาวัฒนธรรมที่เห็นจากได้สัมพันธ์ติดต่อกันมาใช้โดยอาจรับมาเพิ่มเติมเป็นวัฒนธรรมของตนเองโดยตรงหรือนำเอามาตัดแปลงแก้ไขให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม

ในปัจจุบันนี้จึงไม่มีประเทศชาติใดที่มีวัฒนธรรมบริสุทธิ์อย่างแท้จริง แต่จะมีวัฒนธรรมที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ ประสบการณ์ที่สังคมตกทอดมาโดยเฉพาะของสังคมนั้น และจากวัฒนธรรมแหล่งอื่นที่เข้ามาผสมปะปนอยู่ และวัฒนธรรมไทยก็มีแนวทางเช่นนี้

4.ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตนเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความเป็นชาติอยู่ไม่ได้ ชาติที่ไร้วัฒนธรรม แม้จะเป็นผู้พิชิตในการสงคราม แต่ในที่สุดก็จะเป็นผู้ถูกพิชิตในด้านวัฒนธรรม ซึ่งนับว่าเป็นการถูกพิชิตอย่างราบคาบและสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะผู้ที่ถูกพิชิตในทางวัฒนธรรมนั้นจะไม่รู้ตัวเลยว่าตนได้ถูกพิชิต เช่น พวกดาตที่พิชิตจีนได้ และตั้งราชวงศ์หงวนขึ้นปกครองจีน แต่ในที่สุดถูกชาวจีนซึ่งมีวัฒนธรรมสูงกว่ากลืนจนเป็นชาวจีนไปหมดสิ้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน
2. เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าตนมีความแตกต่างจากสัตว์
3. ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็น การแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็นนั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น ชาวเกาะซามัวมองเห็นดวงจันทร์ว่ามีหญิงกำลังทอผ้า ชาวออสเตรเลียเห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ ชาวไทยมองเห็นเหมือนรูปกระต่าย
4. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค

⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2539, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2539), หน้า 757.

5. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ เช่น ผู้ชายไทยจะไม่ปล่อยให้ น้ำตาไหลต่อหน้าสาธารณะชนเมื่อเสียใจ

6. เป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่าง ในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งการกระทำบางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสมแต่ไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง⁸

จะเห็นได้ว่าผู้สร้างวัฒนธรรมคือมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นก็เพราะ มนุษย์ วัฒนธรรมกับสังคมจึงเป็นสิ่งที่คู่กัน โดยแต่ละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมและหากสังคมมีขนาดใหญ่ หรือมีความซับซ้อน มากเพียงใด ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมักจะเพิ่มมากขึ้นเพียงใดนั้น วัฒนธรรมต่าง ๆ ของแต่ละสังคมอาจเหมือนหรือต่างกันสืบเนื่องมาจากความแตกต่าง ทางด้านความเชื่อ เชื้อชาติ ศาสนาและถิ่นที่อยู่ เป็นต้น

5.ลักษณะของวัฒนธรรม

เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ได้อย่างลึกซึ้ง จึงขออธิบายถึงลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งอาจแยกอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ ตรงที่มีการรู้จักคิด มีการเรียนรู้ จัดระเบียบชีวิตให้เจริญ อยู่ดีกินดี มีความสุขสะดวกสบาย รู้จักแก้ไขปัญหา ซึ่งแตกต่างไปจากสัตว์ที่เกิดการเรียนรู้โดยอาศัยความจำเท่านั้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม เนื่องจากการถ่ายทอดการเรียนรู้ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนรุ่นหนึ่ง ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม โดยไม่ขาดช่วงระยะเวลา และ มนุษย์ใช้ภาษาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ถ่ายทอดวัฒนธรรมนั่นเอง

3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือเป็นแบบแผนของการดำเนินชีวิตของ มนุษย์ มนุษย์เกิดในสังคมใดก็จะเรียนรู้และซึมซับในวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังนั้น วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจึงแตกต่างกัน

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ และปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อความเหมาะสม และความอยู่รอดของสังคม เช่น สังคมไทยสมัยก่อนผู้หญิงจะทำงานบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้าน เพื่อหาเลี้ยง ครอบครัว แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหา รายได้มาจุนเจือครอบครัว บทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงไป

⁸ศิริพร ดาบเพชร และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทย ม.4-ม.6, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2551).

⁹จันทิมา ธนสงวนวงศ์, วิชาชีพชีวิตและวัฒนธรรมไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://e-learning.e-tech.ac.th/learninghtml/s1301/unit03.html> [1 ตุลาคม 2559].

6.หน้าที่ของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมอิสลามอนุญาตให้ชาย (ที่มีความสามารถเลี้ยงดู และให้ความยุติธรรมแก่ภรรยา) มีภรรยาได้มากกว่า 1 คน โดยไม่เกิน 4 คน แต่ห้ามสมสู่ระหว่างเพศเดียวกันอย่างเด็ดขาด ในขณะที่ศาสนาอื่นอนุญาตให้ชายมีภรรยาได้เพียง 1 คน แต่ไม่มีบัญญัติห้ามความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน ฉะนั้น รูปแบบของสถาบันครอบครัวจึงอาจแตกต่างกันไป

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคน จะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น ๆ เช่น วัฒนธรรมในการพบปะทักทายของไทย ใช้ในการสวัสดีของชาวตะวันตกทั่วไปใช้ในการสัมผัสมือ ของชาวทิเบตใช้การแลบลิ้นของชาว มุสลิมใช้การกล่าวสลาม เป็นต้น

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้แก่สังคม เพราะในวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน เป็นต้น ตลอดจน ผลตอบแทนในการปฏิบัติและบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน¹⁰

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ถ้าหากเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมดีแล้ว จะทำให้ สามารถเข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในแต่ละสังคมได้อย่างถูกต้อง

7.ที่มาของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยมีที่มาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้¹¹

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง คนไทยได้ใช้น้ำในแม่น้ำ ลำคลอง ในการเกษตรกรรมและการอาบ กิน เพราะฉะนั้นเมื่อถึงเวลาหน้าน้ำ คือ เพ็ญเดือน 11 และเพ็ญเดือน 12 ซึ่งอยู่ในห้วงเวลาปลายเดือนตุลาคมและปลายเดือนพฤศจิกายน อันเป็นระยะเวลาที่ น้ำไหลหลากมาจากทางภาคเหนือของประเทศ คนไทยจึงจัดทำกระทงพร้อม ด้วยรูปเทียนไปลอย ในแม่น้ำลำคลอง เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษแม่คงคา และขอพรจากแม่คงคา เพราะได้อาศัยน้ำกิน น้ำใช้ ทำให้เกิด “ประเพณีลอยกระทง” นอกจากนั้นยังมีประเพณีอื่น ๆ อีกในส่วนที่เกี่ยวกับ แม่น้ำลำคลอง เช่น “ประเพณีแข่งเรือ”

¹⁰ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม, วัฒนธรรม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://ponchai55.files.wordpress.com/.../e0b884e0b8b3e0b8ade0b898e0b8b4e0b89a1> [1 ตุลาคม 2559].

¹¹ มัลลียวรรณ จันท, กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 , [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <http://www.sahavicha.com/?name=knowledge&file=readknowledge&id=4194> [1 ตุลาคม 2559].

2. ระบบการเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (agrarian society) กล่าวคือ ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตรกรรม และระบบการเกษตรกรรมนี้เอง ได้เป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยหลายประการ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการละเล่นเต้นกำรำเคียว เป็นต้น

3. ค่านิยม (Values) กล่าวได้ว่า “ค่านิยม” มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด และ “ค่านิยม” บางอย่างได้กลายมาเป็น “แกน” ของวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ วิถีชีวิตของคนไทยโดยส่วนรวมมีเอกลักษณ์ซึ่งแสดงออกถึงอิสรภาพและเสรีภาพ

4. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion) วัฒนธรรมทางหนึ่ง ย่อมแตกต่างไปจากวัฒนธรรมทางสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นมาใน ภาชนะ ที่ถูกผนึกตรึงไว้ที่มนุษย์ เช่น นักท่องเที่ยว พ่อค้า ทหาร หมอสอนศาสนา และผู้อพยพยังคงย้ายถิ่นที่อยู่จากแห่งหนึ่งไปยังแห่งอื่น ๆ เขาเหล่านั้นมักนำวัฒนธรรมของพวกเขามาติดตัวไปด้วย เสมอ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเผยแพร่ทางวัฒนธรรม เป็นไปได้อย่างสะดวกรวดเร็วและกว้างขวาง ประจักษ์ พยานในเรื่องนี้จะเห็นได้ว่าน้ำอวดลมชื่อต่าง ๆ มีอยู่ทั่วทุกมุมโลก วัฒนธรรมของสังคมอื่น ซึ่งได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยก็คือ

ศาสนาพราหมณ์

ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่าน ทางเขมร อินเดียเซีย และมลายู อันเป็นที่มาของประเพณีต่างๆ ซึ่งได้รับการปฏิบัติกันอยู่ในสังคมไทย เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ อาบน้ำในพิธีปลงศพ อาบน้ำ ในพิธีโกนจุก การอาบน้ำในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น

พุทธศาสนา

ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทาง ประเทศ จีน พม่า และลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมาย หรือ อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การก่อพระเจดีย์ทราย การทอดกฐิน และการบวชนาค เป็นต้น

วัฒนธรรมตะวันตก

ที่มาของวัฒนธรรมไทยอีกแหล่งหนึ่งก็คือ วัฒนธรรมตะวันตกซึ่งได้หลั่งไหลเข้ามาในสังคมไทย อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสะดวก รวดเร็วของการติดต่อสื่อสารคมนาคม และสื่อมวลชน วัฒนธรรมตะวันตกที่ได้เผยแพร่เข้ามา ก็ได้แก่ มรรยาทในการสังคม เช่น การ

สัมผัสมือ (shake hand) การกีฬา เช่น รักบี้ ฟุตบอล และการแต่งกายแบบสากล อันได้แก่ ผูกเน็คไท สวมเสื้อนอก เป็นต้น¹²

เอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญควบคู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ ไม่ว่าสังคมของชนชาติใด หรือภาษาใด เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่มาอยู่กับชีวิตมนุษย์ทุกคน และมีความสัมพันธ์ ต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมมนุษย์เป็นอย่างมาก เนื่องจากศาสนา เป็นสื่อระหว่าง มนุษย์กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ ฉะนั้นศาสนาจึงเป็นที่รวมของความเคารพนับถือสูงสุดของมนุษย์เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ เข้าถึงสิ่งสูงสุดตามอุดมการณ์หรือความเชื่อถือนั้น ๆ และศาสนาเป็นสิ่งที่ มีอิทธิพลต่อการสร้าง สรรค์วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ แทบทุกด้าน เช่น วัฒนธรรมทางการเมือง การปกครองเศรษฐกิจ ศิลปกรรม วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ¹³

8. วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา มี 4 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่ ด้านภาษา ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี และด้านจิตใจ

1. วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านภาษาและวรรณกรรม

ภาษาที่ใช้กันในปัจจุบันในประเทศไทย มีแหล่งกำเนิดมาจากพระพุทธศาสนา เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้นำภาษาบาลีเข้ามา ถ้าเป็นฝ่ายมหายาน ได้นำภาษาสันสกฤตเข้ามาใช้ เช่น คำที่ใช้เรียกชื่อต่าง ๆ ชื่อคน ชื่อเมือง ชื่อบ้าน และชื่อสถานที่ราชการ เป็นต้น

วรรณกรรมของไทยที่มาจากพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลมากต่อความเจริญงอกงามของวรรณกรรมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยสุโขทัย อยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการเทศน์มหาชาติอยู่จนถึงปัจจุบัน พระราชนิพนธ์พระมหาชนกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และอิทธิพลจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่งานจิตรกรรม เช่น ตามผนังโบสถ์ มักพบภาพจากไตรภูมิพระร่วงและภาพเล่าเรื่องทศ

¹² อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2919), หน้า105.

¹³ ศุภิสรา สัมฤทธิ์, วัฒนธรรมของสังคมอื่นที่ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/62suphisara50/wathnthrrm-khxng-sangkham-xun-thi-di-phay-phaer-khea-ma-ni-sangkham-thiy>[1 ตุลาคม 2599].

ชาติที่มีคุณค่าสูงทางศิลปะ วรรณกรรมไตรภูมิพระร่วง ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำหลวง เป็นต้น¹⁴

2. วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านศิลปกรรม

ศิลปกรรม คือ งานสร้างสรรค์ที่มนุษย์ได้จัดสร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น ที่มีอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่ งานจิตรกรรม ได้แก่ การเขียนภาพ ลวดลายไทย งานประติมากรรม ได้แก่ การปั้น การหล่อ และการสลักรูป งานวรรณกรรม ได้แก่ การประพันธ์ ร้อยแก้ว ร้อยกรอง สถาปัตยกรรม การออกแบบ การก่อสร้าง และนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ ได้แก่ การขับร้อง ฟ้อนรำ เป็นต้น ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

3. วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านประเพณี

ประเพณี คือ แบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ประเพณีสำคัญ ๆ ของไทยที่สืบทอดมาจากพระพุทธศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ประเพณีอื่นๆ เช่น การบวช นาค การทำบุญเนื่องในวันต่างๆ เช่น ครบรอบวันเกิด ครบรอบวันแต่งงาน การทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย และประเพณีทำบุญต่างๆ เช่น การตักบาตร การถวายสังฆทาน การถวายสลากภัต การทอดผ้าป่า การทอดกฐิน การถวายผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น

4. วัฒนธรรมไทยที่มีบ่อเกิดมาจากพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจ

คนไทยมีลักษณะนิสัยเฉพาะตัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา เช่น ความโอบอ้อมอารี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเมตตา ความเคารพอ่อนน้อม ความอดทน รักอิสระ รักสันโดษ ชอบช่วยเหลือตนเอง ไม่มีการบังคับข่มเหงซึ่งกันและกัน ยิ้มง่าย ใจดี เป็นต้น จนได้กลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมทั้งด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เห็นได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุทางพระพุทธศาสนา

ได้แก่ ศิลปกรรมสาขาต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ด้วยสติปัญญาซึ่งถ่ายทอดให้ทราบถึงความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธา และจินตนาการที่เป็นรูปธรรมอันละเอียด มี 4 ประเภทด้วยกัน ได้แก่

- 1) สถาปัตยกรรม ในรูปของวัดวาอาราม และปูชนียสถาน
- 2) ประติมากรรม ในรูปของการปั้น การหล่อ การแกะสลักพระพุทธรูป
- 3) จิตรกรรม ในรูปของการเขียนภาพ เช่น ภาพฝาผนังพระอุโบสถ ฯลฯ
- 4) วรรณกรรม ในรูปของงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

2. วัฒนธรรมด้านไม่ใช่วัตถุทางพระพุทธศาสนา

¹⁴ ศรีสว่างค์ พูลทรัพย์, ตัวละครในรามเกียรติ์ : ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2553), หน้า 20.

ได้แก่ การปฏิบัติหรือแนวความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ศีลธรรม จรรยา
ขนบธรรมเนียมประเพณี ปรัชญา กฎหมาย ที่รับการปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการเปลี่ยนแปลง
ปรับปรุงให้เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตและยุสมัย ที่ได้รับมาจากพระพุทธศาสนา ได้แก่

1) ภาษาและวรรณคดีต่างๆ ภาษาในประเทศไทย นิยมนำคำบาลี
สันสกฤตมาใช้ในการตั้งชื่อคน สถานที่ เพื่อให้เกิดความหมายและเป็นสิริมงคลตามความเชื่อ
ในคติของพระพุทธศาสนา ส่วนวรรณคดีต่างๆ ของไทยส่วนมากเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธ
ประวัติ คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สวรรค์ นรก เป็นต้น

2) ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ คือแบบแผนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลา
ช้านาน เช่น การเกิด การบวชนาค การแต่งงาน การตาย หรือวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสารท
วันตรุษ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วัน
เข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น

3) ลักษณะนิสัยของคนไทย ที่รับการถ่ายทอดมาจากพระพุทธศาสนา
เช่น เป็นผู้มีจิตใจกว้างขวาง ร่าเริงแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีน้ำใจไมตรี เสียสละ เป็นต้น

4) กฎระเบียบของสังคม เช่น กฎหมายเรื่องการผิดประเวณี การลักขโมย
 เป็นต้น ล้วนเกิดมาจากพระพุทธศาสนา

3. พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์และมรดกของชาติ

ประเทศไทย ได้รับเอาวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนามาประพติดปฏิบัติเป็น
วิถีชีวิต จนกลายมาเป็นรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็น
เอกลักษณ์และมรดกของชนชาติไทย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่มีวัดกระจายอยู่ทั่วไปในทุก
หมู่บ้าน ทุกชุมชนของสังคมไทย วัดจัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย ซึ่งมีบทบาทต่อสังคมใน
ฐานะเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญตามประเพณี จัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นที่
พบปะสร้างสรรค์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ เห็นได้ชัด ดังนี้

1) ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา

2) ประมุขของชาติไทย ทรงเป็นพุทธมามกะทุกพระองค์

3) พระราชพิธีและรัฐพิธีต่าง ๆ มีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมอยู่

ด้วย

4) กิจกรรมทางสังคมทั้งหมดของประชาชนทั่วไป จะมีพิธีกรรมทางศาสนา
แทรกอยู่ด้วยเสมอ เช่น การเกิด การขึ้นบ้านใหม่ การสมรส และงานฉลองต่างๆ ตลอดจนงาน
ศพ ตั้งแต่เกิดเกิดจนตายก็ว่าได้

5) สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในประเทศไทย ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก ได้แก่
โบสถ์ เจดีย์ วิหาร หรือศาลาการเปรียญ เป็นต้น

6) รูปแบบการปฏิบัติของพระสงฆ์และจริยาวัตรต่าง ๆ เช่นการรักษาศีล
การบิณฑบาต การนุ่งห่ม ซึ่งมีปรากฏให้เห็นเฉพาะสังคมไทย

9. วิถีชีวิตคนไทยกับวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมไทยด้านประเพณี¹⁵ เรื่องของประเพณีต่าง ๆ มีในทุกชาติทุกภาษา ส่วนลักษณะจะแตกต่างกันไปประการใดก็แล้วแต่ลักษณะหรือสภาพของแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละสังคม เช่น ประเพณีไทยกับจีนต่างกันหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่เรื่องกิริยา มารยาท การเลือกคู่หมั้นหมาย แต่งงาน ตาย เป็นต้น ส่วนสังคมไทยนั้นจะเป็นการสืบเนื่องมาจากการนับถือพุทธศาสนาที่จะมีอิทธิพลด้านพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น ประเพณีการบวช เข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์ ลอยกระทง เทศน์มหาชาติ เป็นต้น

ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีกว่าถูกต้องกว่า หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา เช่น การเกิด การตาย การหมั้นหมาย สมรส บวช ปลุกปั้นใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ประเภทของประเพณีนั้นมี 4 ประเภท ได้แก่

1. ประเพณีปรัมปรา หมายถึง ประเพณีที่เก่าก่อน ราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า สืบ ๆ กันมา เก่าก่อน มีมานาน เช่น นิยายปรัมปราต่าง ๆ อาทิ โรบินฮูดแห่งป่าเชอร์วูดที่ช่วยคนจน ของฝรั่ง

2. จารีตประเพณี หรือ กฎศีลธรรม (Mores) หมายถึง ประเพณีที่มีศีลธรรมเข้ามาร่วมด้วยจึงเป็นกฎที่มีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคมสังคมบังคับให้ปฏิบัติตาม เป็นเรื่องความผิดความถูก ความนิยมที่ยึดถือและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น การเล่นซู้ ถือว่าประพฤติชั่วไม่เหมาะสม ผิดศีลธรรม เป็นต้น

3. ขนบประเพณี (Institution) หมายถึง ระเบียบ แบบแผน ที่สังคมตั้งขึ้นกำหนดไว้ให้ปฏิบัติร่วมกันทั้งทางตรง และทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ ประเพณีที่มีการกำหนดเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติอย่างชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียน ศาสนา เป็นต้น โดยอ้อม ก็คือประเพณีที่รู้กันโดยทั่วไป โดยไม่ได้วางระเบียบไว้แน่นอน แต่ปฏิบัติได้ เพราะมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา หรือจากการที่ผู้ใหญ่หรือบุคคลอื่นปฏิบัติ เช่น แห่นางแมว การจุดบั้งไฟของภาคอีสาน เป็นต้น

4. ธรรมเนียมประเพณี (Convention) หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับเรื่องธรรมดา ๆ ไม่มีระเบียบแบบแผนเหมือนขนบธรรมเนียมประเพณี หรือมีความผิดความถูกเหมือนจารีตประเพณี ดังนั้นธรรมเนียมประเพณีไม่ปฏิบัติตามก็ไม่ผิดหรือมีโทษ เป็นแต่เพียงคนส่วนใหญ่ปฏิบัติกัน และเราก็ปฏิบัติตาม แต่อาจจะไม่เหมือนกับอีกหลายสังคมเป็นเพียงธรรมเนียมของสังคมนั้น ๆ ปฏิบัติกัน เช่น ไทยใช้ช้อนส้อมในการรับประทานอาหาร ฝรั่งใช้มีดกับส้อม เป็นต้น

¹⁵ สุพัตรา สุภาพ, เทคนิคการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพยุคใหม่ “เน้นพฤติกรรมมนุษย์”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิมิต, 2536), หน้า 106.

ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมประเพณีไทยเป็นอย่างมากตั้งแต่เกิดถึงตายทีเดียว เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คู่กับชาติไทยมาแต่ยาวนานจึงทำให้เกิดประเพณีหลาย ๆ ประการในสังคมที่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับด้วย

คนไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานานนับพันปีเศษมาแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีความรู้สึกเคารพและศรัทธาในพุทธศาสนาฝังอยู่ในสายเลือดของคนไทยมา ตั้งแต่เกิดจนตาย พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่จำเริญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะศาสนาพุทธ ได้ผูกมัดจิตใจคนไทยทั้งชาติให้เป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน พุทธศาสนาได้ฝังรากลงในจิตใจของ คนไทยทั้งใน อดีตและปัจจุบัน คนไทยจึงได้แสดงออกทางศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น จิตรกรรมมักจะเป็นเรื่องราว เกี่ยวกับชาดกต่าง ๆ ในพุทธประวัติด้านสถาปัตยกรรมก็มีการสร้างวัดวาอารามต่าง ๆ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น ส่วนดนตรีไทยก็ให้ความเอื้อเกื้อหนุนตามแนวทางสันติของพุทธศาสนา ด้วยอิทธิพลของ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาทำให้จิตใจของคนไทยแสดงออกมาในลักษณะที่เอื้อเกื้อหนุนมีความเกื้อกูลปรองดองกัน ให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และทำให้คนไทยพอใจในการดำรงชีวิต อย่าง สงบสุขมาจนกระทั่งทุกวันนี้

10.สรุป

วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่งามที่บรรพบุรุษของเราได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจนเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติไทย อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมนอกจากจะเป็นสิ่งที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติความเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติแล้ว วัฒนธรรมยังทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีความรู้สึกเป็นบ้านพี่เมืองน้องกับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย

พระพุทธศาสนากับคนไทยมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาเป็นระยะเวลา กว่าพันปีและได้ยอมรับนับถือเป็นศาสนาประจำชาติไทย ดังนั้นคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย เห็นได้จากความเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีเมตตาปราณี ความรักสามัคคี รักสันติ ไม่ชอบความรุนแรง มีความประนีประนอมกับเพื่อนร่วมชาติไม่ว่าเขาจะนับถือศาสนาอะไร สิ่งต่างๆ ที่แสดงออกมา เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเพราะอิทธิพลของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น แม้พระสงฆ์ก็ถือว่ามียกย่องต่อวิถีชีวิตของคนไทย กล่าวคือพระสงฆ์เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านการสอนธรรม การพัฒนา เป็นที่ปรึกษา และวัดซึ่งถือว่าเป็นที่อาศัยของพระสงฆ์ก็ถือว่าเป็นสมบัติส่วนรวมของคนทั้งหมู่บ้าน แม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ยังถือปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด จะพบว่า วิถีชีวิตของชาวไทยจะผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมผสมผสานอยู่ในแนวความคิดจิตใจและกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิตชาวพุทธตลอดมา ส่งผลดีทางด้านจิตใจของชาวไทยเป็นอย่างดี เท่ากับว่า พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติ

ของคนไทยทั้งพฤติกรรมทางพระพุทธศาสนาและพฤติกรรมโดยทั่วไป หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมชีวิตจิตใจและลักษณะนิสัยของคนไทยให้เป็นคนที่มีจิตใจกว้างขวางและร่าเริงแจ่มใส ชอบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แสดงความเป็นมิตร เข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ยินดีในการให้และแบ่งปันพร้อมที่จะบริจาคและให้ความช่วยเหลือ ที่เรียกกันว่า เป็นคนมีน้ำใจ อันเป็นลักษณะเด่นที่ชาวต่างชาติสังเกตเห็น และประทับใจจนให้สมัญญาเมืองไทยว่า เป็นดินแดนแห่งความยิ้มแย้ม หรือสยามเมืองยิ้มนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ชมชาติ เทพไชย (บ.ก.). มิติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และสภาพอนาคต คีนส์สันติจังหวัดชายแดนภาคใต้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, 2556.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมมิก จำกัด. 2539.
- พระยาอนุมานราชธน. วัฒนธรรมกับการพัฒนา: ปาฐกถาพิเศษ 100 ปี. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม 2532.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2539. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์ 2539.
- ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์. ตัวละครในรามเกียรติ์ : ลักษณะความเป็นมาและพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2553.
- ศิริพร ดาบเพชร และคณะ. ประวัติศาสตร์ไทย ม.4-ม.6. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2551.
- สิทธิ พินิจภูวดล. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, 2526.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. วัฒนธรรมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สุพัตรา สุภาพ. เทคนิคการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพยุคใหม่ “เน้นพฤติกรรมมนุษย์”. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมนิมิต, 2536.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- อานนท์ อาภาภิรม. สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2919.
- กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. วัฒนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [https://ponchai55.files.wordpress.com/.../e0b884e0b8b3e0b8ade0b898e0b8b4e0b89a\[1 ตุลาคม 2559\].](https://ponchai55.files.wordpress.com/.../e0b884e0b8b3e0b8ade0b898e0b8b4e0b89a[1 ตุลาคม 2559].)

- จันทิwa ธนสงวนวงศ์. **วิชาชีพิตและวัฒนธรรมไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://e-learning.e-tech.ac.th/learninghtml/s1301/unit03.html> [1 ตุลาคม 2559].
- มาลัยวรรณ จันท. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 . [ออนไลน์] . แหล่งที่มา : <http://www.sahavicha.com/?name=knowledge&file=readknowledge&id=4194> [1 ตุลาคม 2559].
- ศุภิสรา สัมฤทธิ์. **วัฒนธรรมของสังคมอื่นที่ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/62suphisara50/watnhrm-khxng-sangkham-xun-thi-di-phey-phaer-khea-ma-ni-sangkham-thiy> [1 ตุลาคม 2599].

สิกขา 3: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ยั่งยืน

Sikkhā 3: Sustainable Human Resource Development

พระครูสมุห์ณรงค์ ไชยสิทธิ์โม (แฉ่งอุทิศ)
จรรยา ลินลา¹

บทคัดย่อ

ในยุคโลกาภิวัตน์นี้ เชื่อกันว่า “คน” หรือ “ทรัพยากรมนุษย์” เป็นกุญแจไขสู่ความสำเร็จขององค์กร ซึ่งหากประเทศไทยมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพ คุณภาพ และจริยธรรมที่สูง ก็คงก้าวเข้าไปแข่งขันในโลกไร้พรมแดน (Globalization) ได้อย่างไม่ยากเย็นนัก การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร จึงไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับขั้นตอนการสรรหา และคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาทำงาน ตลอดจนมีการสลับสับเปลี่ยน โอนย้าย เลื่อนขั้นตำแหน่งบุคคลเหล่านั้น ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถของเขา ดังคำที่ว่า จัดคนให้เหมาะสมกับงาน (“Put the right man in the right job”) เท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นผู้ที่มีความสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนางาน และพัฒนาองค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้ารองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่ากับการพัฒนาความมั่นคงขององค์กรในอนาคต

ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตใจสงบถือว่า เป็นการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ตามหลักสิกขา 3 เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์โดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพราะชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนางานก็จะค่อย ๆ ทำให้คนห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่พึงปรารถนามากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ สิกขา 3 นั่นเอง

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร วิทยาเขตนครสวรรค์

ABSTRACTS

In The edge of globalization It is believed that “human” or “human resource” is the key to success of the organization. If Thailand has the potential human resource, with good quality and high ethics, it may asserts that we aer a be to be in a companion in globalization time. The management of human resource in the organization, does tot only mention on the persons recruitment for wording as well the switching or getting a promotion conform to those people as “put the right man to the right job”, but and mention on the developing of human resource in the organization for veing the potential persons to improve oneself, work and organization to accept the roped change of economic, society, politic and technology, therefore the derdloping of human resource will be work to development security of organization in future

In Buddhism, the importance of the development of the mind of a person according to Buddhism is to train a person with a calm mind. It makes people develop morals. And the ethics that society wants. The development of human resources in Buddhism according to the principle of 3 is a process of human development by bringing the teachings of the Buddha into the thinking base. Provide expertise in the work. There is growth in both mental and intellectual behavior, because human life is the destination of life is happiness, freedom, goodness, beauty of life. This is personal. When a man is developed, it gradually distracts from being subjected to the dominion of passions. Mana is intolerant of being dominated by passions. Can do more good things. It is possible to create peace through the development of human resources is education. That is the secret of 3 itself.

1.บทนำ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นการเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ความสามารถ ตลอดจนการอุทิศตัว บุคลิกภาพการปรับตัว และการคิดริเริ่มของบุคคลในองค์กร ผ่านกระบวนการของการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนา ซึ่งองค์กรเป็นผู้จัดดำเนินการให้ หรือโดยบุคลากรดำเนินการเอง เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านความคิด ความรู้ จิตใจ บุคลิกภาพและ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

การทำงาน เมื่อได้รับการพัฒนาแล้ว สามารถวัดผลงานหรือความประพฤติดของบุคลากรในองค์กรได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่องค์กรต้องการหรือไม่

Nadler และ Wiggs ได้อธิบายว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการวางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานและปรับปรุงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานขององค์กรให้สูงขึ้น โดยวิธีการฝึกอบรม การให้การศึกษา และการพัฒนา ขอบเขตของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงครอบคลุม 3 เรื่องด้วยกัน คือ²

1. การฝึกอบรม (Training) เป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อการเรียนรู้สำหรับงานปัจจุบัน มุ่งหวังให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานได้ทันที หรือมีพฤติกรรมการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการขององค์กร การฝึกอบรมมีความเสี่ยงอยู่บ้าง ที่ผู้เข้ารับการอบรมไม่อาจทำงานได้ตามความมุ่งหวังขององค์กร อาจเป็นเพราะการจัดหลักสูตรยังไม่เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น ขั้นตอนการทำงาน เทคโนโลยี เครื่องมือเครื่องใช้ หรือสภาพการแข่งขันผันแปรไปจากที่ได้คาดคะเนไว้

2. การศึกษา (Education) เป็นกระบวนการที่จัดขึ้น เพื่อเตรียมบุคคลให้มีความพร้อมที่จะทำงานตามความต้องการขององค์กรในอนาคต การศึกษายังคงต้องเกี่ยวกับการทำงานอยู่ แต่จะแตกต่างไปจากการฝึกอบรม เนื่องจากเป็นการเตรียมเรื่องงานในอนาคตที่แตกต่างไปจากงานปัจจุบัน การศึกษาจึงเป็นการเตรียมบุคลากรเพื่อการเลื่อนขั้นตำแหน่ง (Promotion) หรือให้ทำงานในหน้าที่ใหม่

3. การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์แก่บุคลากรขององค์กร เป็นการช่วยเตรียมความพร้อมของบุคลากรสำหรับการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตและจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรขององค์กร ช่วยให้บุคลากรขององค์กรได้เพิ่มพูนความรู้ ได้แสดงขีดความสามารถของตน ได้แสดงความคิดเห็นรวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงความสามารถ ศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในออกมา

คำจำกัดความของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development HRD).

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

² สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ, เกษสาคร.การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ. พรินต์ติ้ง. 2545, หน้า 11.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

มนุษย์ คือ สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง ทรัพยากร หมายถึง สิ่งทั้งปวงอันเป็นทรัพย์ ส่วนพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ³

จากความหมายของศัพท์ดังกล่าวอาจประมวลความได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรคือ การทำให้มนุษย์เจริญ มีศักยภาพมากขึ้นจนกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่าในสังคมและในประเทศ

ในการพัฒนาองค์กร จะมีความหมายคือ การให้ความก้าวหน้าทางความรู้ความสามารถ ทักษะ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะปรับปรุงผลงานภายในองค์กร สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับบุคคลเท่าเทียมกับผูกมัดที่ยึดหลักปรัชญาในการพัฒนาคนภายในองค์กรสู่ความเป็นมืออาชีพ

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เป็น การพัฒนาองค์รวมของการพัฒนาบุคคล (ID) พัฒนาวิชาชีพ (CD) และพัฒนาองค์กร (OD) เพื่อมุ่งสู่การผลิตสูงสุด คุณภาพ โอกาสและการเพิ่มพูนสูงสุด เพื่อสมาชิกองค์กรที่พวกเขาทำงานทำให้เป้าหมายขององค์กรบรรลุผล

2.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธ

แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมในการส่งเสริมทางความเจริญ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และวัตถุเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์มีหลักการทั้งหมดที่จะสร้างเสริมภาพในชีวิตของทุกคนเพื่อให้คนมีความอิสระอย่างแท้จริง

หลักการในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระพุทธศาสนานั้น มี 2 มิติ คือ⁴

1) มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นบุคคล หมายถึง การมองว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของสังคมเรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ซึ่งถือว่า เป็นทรัพยากรมีคุณค่าอย่างยิ่งและจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาทรัพยากรนี้

³ ราชบัณฑิตยสถาน.พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525.

⁴ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครอง”, เอกสารประกอบการเรียนวิชา ปี 2550 (อัคราเน).

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

2) มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นชีวิต คือ ทั้งกายและใจ การพัฒนาในข้อนี้เป็นการวางกรอบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเชิงรูปธรรมและนามธรรม คือ การมองมนุษย์ในแง่ขององค์ประกอบของชีวิต

เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลกโดยมีมโนกรรมอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ที่อาศัยมโนกรรมที่ถูกต้อง จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างอารยธรรม สร้างสังคมที่มีความสงบสุขต่อไป และด้วยเหตุที่มโนกรรมเป็นตัวชี้วัดถึงทิศทางแห่งการพัฒนามนุษย์ ความหมายของคำนี้จึงสามารถเป็นตัวบอกลักษณะของมโนกรรมได้ทางหนึ่ง

ดังนั้น จึงมีความหมายของคำว่า “การพัฒนามนุษย์” ตามนัยโดยทั่วไปและนัยทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วรณ” แปลว่า ความเจริญ มาจากบาลีว่า “วพฺสน” หรือ “วฒฺสน” แปลว่า ความเจริญ ความงดงาม เพิ่มขึ้น ผีผืน ทำให้ยืนยาวขึ้น และนำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยาย⁵

คำว่า “พัฒนา” หรือ “วฒฺสน” ในภาษาบาลีนั้น แปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น รกหญ้า ฝัมนศีรชะรก ก็เรียกว่า พัฒนา คือ เป็นความเจริญด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลมีความประพฤติหรือการกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรในโลกนี้ ก็เรียกว่า คนทำโลกให้รกรวมความคำว่า “พัฒนา” แปลว่า ทำให้รก หรือสร้างความรก ถ้าจะให้รกไปด้วยคนดีหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดีแล้ว จำเป็นต้องส่งเสริมปลูกสร้าง ทศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าจะให้รกไปด้วยปัญหายุ่งยาก รกไปด้วยความโกลาหลวุ่นวาย ก็ต้องพัฒนาวัตถุ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุ และทางจิตใจให้ควบคู่กับทศนคติ โดยเฉพาะทศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิ ตั้งมั่น มั่นคง สะอาด สว่างจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้⁶

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 580.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ 30, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 92.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

นักปราชญ์ผู้รู้ศัพทศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า “มนุษย์” เมื่อประมวลแล้ว คงได้ความหมายเป็น 3 ประการ คือ⁷

- 1) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นเหล่ากอ, เชื้อสายหรือลูกหลานของมนุษย์
- 2) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นผู้รู้เหตุและมีใช้เหตุ ซึ่งได้แก่ผู้ที่รู้จักดี รู้จักชั่ว รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักบาป บุญ คุณและโทษนั่นเอง ผู้รู้จักประโยชน์และมีใช้ประโยชน์
- 3) คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า ผู้มีใจสูง สูงโดยหนาขึ้น มากขึ้น พอกพูนขึ้น ก่อขึ้น สัมสมขึ้น คือ ปฏิบัติฝึกหัดอบรมสั่งสมขึ้นนั่นเอง ใจที่ประกอบด้วยมนุษยธรรม คุณธรรม มีศีลธรรมหรือใจที่คิดเป็นบุญเป็นกุศล

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนาการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึก เราที่เป็นมนุษย์นั้นก็จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายและความแตกต่างของการพัฒนามนุษย์กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้⁸

คำว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นี้ น่าจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์ สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียว ยิ่งเวลานี้เราเน้นการพัฒนาคน เราจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับความหมายของคำว่า การพัฒนามนุษย์ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นการพัฒนาทรัพยากรอย่างหนึ่ง

คำว่า ทรัพยากรมนุษย์ เป็นคำที่เกิดขึ้นไม่นานนัก (เกิดในช่วง ค.ศ. 1965-1970 คือ พ.ศ. 2508-2513) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงที่เน้นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ และต่อมาก็ขยายไปถึงการพัฒนาสังคม เป็นการมองคนอย่างเป็นทุนเป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยหรือเป็นองค์ประกอบที่จะใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาเราเห็นว่าการที่จะพัฒนาโดยมุ่งเน้นแต่ในด้านเศรษฐกิจนั้นไม่ถูกต้อง แต่สิ่งที่สำคัญคือคนเรานั่นเอง ซึ่งควรจะทำให้ความใส่ใจเป็นพิเศษ เราจึงหันมาเน้นในเรื่องการพัฒนาคน แต่ก็ยังมีการใช้ศัพท์ที่ปะปนกัน บางทีใช้คำว่า ทรัพยากรมนุษย์ บางทีใช้คำว่าพัฒนามนุษย์

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2540), หน้า 62.

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม) 2542.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

แต่ก่อนนี้เราไม่มีคำว่าทรัพยากรมนุษย์ คำนี้เกิดขึ้นมาเพื่อสนองความคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนั้นจะต้องเข้าใจให้ดีกว่าคำว่าทรัพยากรมนุษย์นั้น เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัย ในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสรภาพ ความดีความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล

เราต้องให้ความสำคัญว่าเราจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อมกับที่อีกด้านหนึ่ง เขาก็จะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

การพัฒนาคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ กับการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรมนุษย์นี้มีความหมายต่อการศึกษาเพราะการศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนาคน ทั้งในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยตัวของมันเอง และในฐานะที่เป็นทรัพยากร ซึ่งมีลักษณะที่ต่างกันคือ การศึกษาเพื่อพัฒนาตัวมนุษย์นั้นเป็นการศึกษาที่เรียกว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน (การศึกษาระยะยาว) ส่วนการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีความหมายขึ้นกับกาลเทศะ หรือยุคสมัยมากกว่า คือเป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของยุคสมัยนั้นๆ (การศึกษาระยะสั้น) เช่น เพื่อสนองความต้องการของสังคมในด้านกำลังคนในสาขางานและกิจการต่างๆ ฉะนั้นเราจึงควรจัดการศึกษาสองอย่างนี้ให้สัมพันธ์กัน เพราะถ้าเราสามารถพัฒนาทั้งสองส่วนนี้ให้สัมพันธ์กันจนเกิดดุลยภาพขึ้นก็จะเป็นผลดีต่อชีวิตและสังคมมาก

พุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการรู้แจ้งทั้งทางหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมซึ่งประกอบด้วย การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตน หลักสิกขาหรือการศึกษาของศาสนาพุทธ เป็นหลักที่บอกว่ามนุษย์จะต้องแก้ไขพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และจะต้องพัฒนาตลอดเวลา โดยไม่ประมาท ดังนั้นมนุษย์เราจะต้องถือหลักการไว้ก่อนว่า

หนึ่ง สิกขา ต้องฝึกฝนพัฒนาแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

สอง ต้องไม่ประมาท คือหยุดไม่ได้ ต้องเดินหน้าจนกว่าจะถึงจุดหมาย

หลักพุทธศาสนา สิกขาทำให้คนศึกษา ฝึกฝน เรียนรู้ พัฒนาตนอยู่เสมอ มุ่งไปข้างหน้าเท่านั้น ส่วนอุปมาหะ คือความไม่ประมาท ก็คอยปลูกเราไม่ให้หยุดคือ หยุดไม่ได้เลย หยุดเมื่อไรเป็นการประมาททันที

การพัฒนาคนตามหลักพุทธศาสนาจึงเป็นทั้งการพัฒนาคน โดยเน้นการสร้างเสริมคุณภาพของคนที่จะมาเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของยุคสมัย และเป็นการพัฒนาคนที่สอดคล้องกับจุดหมายระยะยาวแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วย ไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาคนเพื่อมาสนองความต้องการด้านทรัพยากรคนเฉพาะกาล

3.จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกระแสหลักนั้นมีเป้าหมายในการพัฒนา 2 ประการสำคัญ กล่าวคือ ประการแรกเพื่อการพัฒนาผลงาน (Performance) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ผลผลิตของบุคคลและองค์กร ประการที่สองพัฒนาเพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ (Learning) สนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยที่เป้าหมายทั้งสองนั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เป้าหมายทั้งสองประการข้างต้นทำให้เกิดกระบวนทัศน์ในการพัฒนา 2 แบบ คือกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อผลงาน (Performance Paradigm) และกระบวนทัศน์การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) แต่เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะมี 4 กระบวนทัศน์ ประกอบด้วย 2 กระบวนทัศน์แรกที่กำลังกล่าวถึงแล้ว สำหรับอีก 2 กระบวนทัศน์ที่ต่อยอดขึ้นไปคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกิยธรรมและกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกุตระธรรม

จาก 4 กระบวนทัศน์การพัฒนาข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธมี 3 ประการ กล่าวคือ

- 1) พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สนองความจำเป็นขององค์กร มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ
- 2) นอกจากพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ
- 3) พัฒนามนุษย์ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือสู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

เป้าหมายทั้ง 3 ประการข้างต้น สื่อถึงระดับขั้นของการพัฒนาตามเป้าหมาย กล่าวคือหากมนุษย์หรือองค์กรมีประสิทธิภาพแล้ว แต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่สอง ขาดจริยธรรมศีลธรรม ก็จะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์กรนั้นมีทั้งข้อที่ 1 และข้อที่ 2 แล้วก็สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ 3 ต่อไป อย่างไรก็ตามเป้าหมายการพัฒนานั้นจะขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ขององค์กร หากองค์กรมีวิสัยทัศน์ต้องการเป็นองค์กรที่มีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานแต่ต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมด้วย องค์กรที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ 2 ระดับเป้าหมาย ยังไม่พัฒนาไปถึงเป้าหมายระดับที่สามก็ได้ เช่น องค์กรที่เป็นธุรกิจเอกชนหรือองค์กรในภาครัฐ แต่หากเป็นองค์กรทางศาสนาพุทธ เช่น วัดสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเหล่านี้ (เช่น พระภิกษุ) ตามพุทธธรรมแล้วก็สละชีวิตฆราวาสมาบวชก็เพื่อการศึกษาธรรม เผยแพร่พระธรรมคำสอน และปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น องค์กรเหล่านี้เป้าหมายการพัฒนาจึงขึ้นสู่เป้าหมายระดับที่สามได้

4.หลักสิกขา 3

4.1 ความหมายของสิกขา 3

สิกขา 3 ในบทความนี้ผู้เขียนหมายถึง ไตรสิกขา ที่นำมาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และมั่นคง ในพระพุทธพระพุทธร่องครองครองแสดงหลักการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ในพระไตรปิฎก สิกขา 3 ประการ คือ

1. อธิศีลสิกขา
2. อธิจิตสิกขา
3. อธิปัญญาสิกขา

ความหมายของไตรสิกขาในพจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม วาข อปฺปัติที่เปนนหลักสำหรับศึกษา 3 ประการ เพื่อผลกตออบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ไหยังขึ้นไป จนบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน⁹

คำว่า ไตรสิกขา มีรากศัพท์มาจากคำสองคำ คือ 1) ไตร หรือ ตรีเป็นภาษาสันสกฤตตรงกับภาษาบาลีว่า ติ แปลว่า สาม และ 2) คำว่า สิกขา เป็นภาษาบาลีตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา หมายถึง การศึกษา การปฏิบัติ และการอบรมความประพฤติให้บริสุทธิ์¹⁰

ส่วนคำว่า ติหรือ ไตร นั้น หมายถึง องค์ประกอบ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา

ไตรสิกขา คือการศึกษา ทั้ง 3 มีหัวข้อตามหลักดังนี้¹¹

1. อธิศีลสิกขา การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และอาชีพ ให้มีชีวิตสุจริตและเกื้อกูล (Training in Higher Morality)

2. อธิจิตสิกขา การฝึกศึกษาด้านสมาธิ หรือพัฒนาจิตใจให้เจริญได้ (Training in Higher Mentality หรือ Concentration)

3. อธิจิตปัญญาสิกขา การฝึกศึกษาในปัญญาสูงขึ้นไป ให้รู้คิดเข้าใจมองเห็นตามเป็นจริง (Training in Higher Wisdom)

ไตรสิกขานี้ เมื่อนำมาแสดงเป็นคำสอนในภาคปฏิบัติทั่วไป ได้ปรากฏในหลักที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ (พุทธโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ 3 อย่าง) คือ

สพฺพปาปสฺส อภินฺน กโรมิํ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง (ศีล)

กุสลสฺสุปฺปนฺนา การบำเพ็ญความดีให้เพียบพร้อม (สมาธิ)

⁹ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546) , หน้า 107.

¹⁰ อัง.ติก.(ไทย) 20/91/320.

¹¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, อ้างแล้ว, หน้า 125.

สัจจิตปริโยทปน การทำจิตของตนให้ผ่องใส (ปัญญา)

ไตรสิกขานี้ เรียกว่าเป็น “พหุลัมมิกถา” คือคำสอนธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย และมีพุทธพจน์แสดงต่อเนื่องกันของ กระบวนการศึกษาฝึกอบรมที่เรียกว่า ไตรสิกขา

4.2 ความสำคัญของไตรสิกขา

ไตรสิกขานี้เป็นกระบวนการที่สำคัญ ในการพัฒนามนุษยคือการจัดตั้งระบบระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการอยู่รวมกันของมนุษย์ซึ่งเนื้อหาสาระที่สำคัญของไตรสิกขานี้สอดแทรกอยู่ในหลักธรรมต่าง ๆ จำแนกออกเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1.1. ไตรสิกขาเป็นหลักธรรมใหญ่เพื่อกำจัดกิเลสของภิกษุและบุคคลทั้งหลาย ดังปรากฏในอนุพุทธสูตร ว่าด้วยการตรัสรู้ธรรมเป็นเหตุสิ้นภพวา ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้อย่างแจ่มชัดตลอดธรรม 4 ประการ เราและเธอทั้งหลายจึงเที่ยวเรรอนไปตลอดกาลยาวนานอย่างนี้ ธรรม 4 ประการ อะไรบ้าง คืออริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา และอริยวิมุตติเราถอนภพได้หมดแล้ว ภพชาติสิ้นไปแล้ว ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญาและวิมุตติอันยอดเยี่ยมพระโคตมสมุทัยตรัสรู้แล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแกภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง¹²

1.2. ไตรสิกขารากฐานที่สำคัญของพระวินัย ดังปรากฏในวัชชีปุตตสูตร ว่า พระพุทธองค์ทรงให้คำแนะนำภิกษุรูปหนึ่งว่า หากเธอไม่อาจประพฤติปฏิบัติตามสิกขา บทที่บัญญัติไว้ได้ครบ ถ้วนบริบูรณ์ ก็ให้พึงศึกษาปฏิบัติในสิกขา 3 เพื่อการละราคะ โทสะ โมหะ ทำให้เป็นผู้ไม่ประจบอบอกุศลกรรมเพราะสิกขา 3 ประการนี้เป็นที่รวมของสิกขาบท นั้นเอง

3.3. ไตรสิกขาเป็นกระบวนการฝึกศึกษาพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐาน ในการ ฝึกพฤติกรรมที่ดีของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น ดังที่แสดงในปฐมสิกขาสูตร ว่าภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิและปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระโสดาบัน หรือเป็นพระสกทาคามีขณะที่ภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล และสมาธิทำพอประมาณในปัญญา ย่อมสามารถบรรลุเป็นพระอนาคามี ส่วนภิกษุผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล สมาธิปัญญา ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง

5.การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสิกขา 3

การพัฒนาบุคคล ต้องมีการปฏิบัติ ศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ ต้องทำความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันประกอบด้วย

¹² อจ.จตุกก. (ไทย) 21/1/1-2.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

1) ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ คือ การเรียนหนังสือ

2) มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือ การเรียนอาชีพ

3) มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม¹³

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา 4¹⁴ คือ ประกอบด้วย

1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2) สีลภาวนา คือ การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

3) จิตภาวนา คือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็ง มั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

6.สรุป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ตามหลักสิกขา 3 เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์การโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนา

¹³ พุทธศาสนิกฯ (เจื้อม อินทปณฺโณ), เป้าหมายของการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพนพาน, 2537), หน้า 15.

¹⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 70.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

มนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยใน การที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล และเมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของต้นหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกต้นหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ตั้งใจได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่ศึกษา 3 นั้นเอง

บรรณานุกรม

- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ. “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการเมืองการปกครอง”, เอกสารประกอบการเรียนวิชา ปี 2550.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม 2542.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ 30, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2540.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.
- พุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปัญโญ). เป้าหมายของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพพาน, 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- สุภาพร พิศาลบุตร และยงยุทธ เกษสาคร. การพัฒนาบุคคลและการฝึกอบรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ พรินติ้ง. 2545.

การบริหารองค์กร; ผู้นำแนวพุทธ

Buddhist Leadership Management Organization

ศุภกิจ ภักดีแสน^๑, ถาวร โคตรชัย^๒, ไชยนต์ อังกาน^๓, ศิริวัฒน์ ครองบุญ^๔
ณุกานดา กิตติสุภวัฒนา^๕, จริยา นันทิยาภิชิต^๖, พระมหาณรงค์ ยโสธรโร^๗, ธวัชชัย สมอเนื้อ^๘

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการองค์กรต่างๆ ในปัจจุบันมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยวิทยาการ บริหารจัดการ เข้ามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร การบริหารหรือการจัดการ เป็น ศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานทุกระดับ โดยการบริหาร (Administration) นิยมใช้ในภาครัฐหรืองานที่เกี่ยวกับนโยบาย และการจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคธุรกิจเอกชน ผู้บริหารทุกคนต้องสนใจในงานด้านการ บริหารจัดการ คือ 1) คน (Man) หรือทรัพยากรบุคคลที่ถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะ ก่อผลสำเร็จให้กับกิจการได้อย่างมาก ทั้งนี้ในแง่ของปริมาณและคุณภาพ 2) เครื่องจักร (Machine) คือ เครื่องจักร อุปกรณ์ที่จัดหาและซื้อมาอย่างพิถีพิถัน เพื่อใช้ปฏิบัติงานให้เกิด ประโยชน์สูงสุดและคุ้มค่า 3) เงินทุน (Money) นับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การสนับสนุนใน การจัดหาทรัพยากรเพื่อหล่อเลี้ยงและเอื้ออำนวยให้กิจกรรมขององค์การดำเนินไปโดยไม่ ติดขัด และ 4) วัสดุสิ่งของ (Material) ถือเป็นปัจจัยที่มีปริมาณและมูลค่าสูงไม่ต่างไปจาก

^๑ประธานหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธมณฑลจันทบุรี

^๒อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๓อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๔อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๕อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๖อาจารย์พิเศษ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๗อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ หน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธมณฑลจันทบุรี

^๘อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ปัจจัยตัวอื่นๆ เพราะวัตถุดิบและสิ่งของเหล่านี้จะต้องมีการจัดหามาใช้ดำเนินการผลิต^๙ และสิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่า มีสายตาที่ยาวไกล คือมองการณ์ไกล” วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่วางไว้

คำสำคัญ : การบริหารองค์กร, ผู้นำแนวพุทธ

ABSTRACT

At present, organization administration, is necessary to apply the management science for the full benefits of organizations. Administration or management is an important science for management of organizations at all levels. Administration is commonly used in the public sector or in policy making process, while management is commonly used in private sectors. All administrators or managers must be interested in the management of: 1. Man; (Human) Human resources are considered to be the most important factor to the success of business in terms of quantity and quality. 2. Machine; machine that is supplied and bought meticulously to operate business successfully and value creation for money, 3. Money; money is an important factor in supporting the supply of resources to nourish and facilitate the organization's activities without interruption and 4. Materials; Materials are a factors that have high volume and value, not different from other factors, because these materials and supplies will have to be used to process in line of production. More importantly, executives must have a vision. The Buddha said. "The executive must have a vision that has long and wide view. Vision allows executives to portray destinations clearly and communicate with members of the organization to accept the vision and proceed to the aimed destination.

Keyword: Management Organization, Buddhist Leadership

1.บทนำ

การบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้บริหารทุกองค์กร พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้บริหารต้องมีจักขุมา มีสายตาที่ยาวไกลคิดมองการณ์ไกล^{๑๐} วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจน พระพุทธเจ้าทรงกำหนดการประพฤติปฏิบัติ

^๙ธงชัย สันติวงษ์, **องคกรและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543), หน้า 7-8.

^{๑๐}อง.ตัก. (ไทย) 20/459/156.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ธรรมเป็นเป้าหมายสูงสุด คือ วิมุตติกล่าวคือความหลุดพ้นทุกข์ ตามพุทธพจน์ที่ว่า^{๑๑} เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำใจ ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตตรส ฉะนั้นพระพุทธเจ้าทรงวางแผนเพื่อประกาศศาสนาได้ส่งพระสาวกให้แยกย้ายกันไปในทิศทางต่างๆ ด้วยพระดำรัสว่า^{๑๒} ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทเวตาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตามเหมือนกันสองรูป แม้เราเองก็จะไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปทำให้ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นแก่ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุขตามที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ 3 ประการ คือ

- 1) ทุกฎธัมมิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาตินี้)
- 2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า)
- 3) ปรมัตถประโยชน์ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ นิพพาน)^{๑๓}

2.ความหมายของการบริหาร

การบริหารหรือการจัดการ เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานทุกระดับ โดยการบริหาร (Administration) นิยมใช้ในภาครัฐหรืองานที่เกี่ยวกับนโยบาย และการจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคธุรกิจเอกชนได้มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญได้นิยามไว้ดังนี้

ดิน ปรัชญพฤทธิ์ การบริหารหมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจและนำนโยบายไปปฏิบัติส่วนการบริหารรัฐกิจนั้นหมายถึงการนำเอานโยบายสาธารณะไปปฏิบัติใดเสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้^{๑๔} คือ

1) การวางแผน หมายถึง การกำหนด โครงการอย่างกว้าง ๆ ว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับวางแผนวิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติการ

2) การจัดตั้งองค์กร หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะและวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นลดหลั่นลงไป

3) การจัดคนเขาทำงาน หมายถึงการบริหารงานเกี่ยวกับการบริหารบุคคลของหน่วยงาน การบริหารงานบุคคลดังกล่าวรวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง

^{๑๑}วิ.จ. (ไทย) 7/402/291.

^{๑๒}วิ.มท. (ไทย) 1/32/39

^{๑๓}วิ.ม. (ไทย) 23/15/172.

^{๑๔}ดิน ปรัชญพฤทธิ์, การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ 13. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555), หน้า 34-35.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญการเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

พยอม วงศ์สารศรี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร หมายถึง กระบวนการจัดการของผู้จัดการที่ใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนักถึง ความสามารถ ความถนัดความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกองค์การควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๕}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต)กล่าวถึงการบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวหาหน้าที่ผู้บริหารเป็นกรอบพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จมี 5 ประการตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ

1. P คือ Planning หมายถึงการวางแผนเป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินความสำเร็จที่จะทำตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

2. O คือ Organizing หมายถึงคือการจัดองค์กรเป็นการกำหนดความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กรมีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

3. S คือ Staffing หมายถึงงานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

4. D คือ Directing หมายถึงการอำนวยความสะดวกเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการตามแผนผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ

5. C คือ Controlling หมายถึงการกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๑๖}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต)กล่าวว่าการบริหารหมายถึงศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนวยความสะดวกและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ คือการวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง 5 ประการจะถูกกำหนดโดยนักวิชาการสมัยใหม่ก็ตามแต่เมื่อวกกันทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็ก็นับว่าบริหารมานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ^{๑๗}

^{๑๕}พยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์, 2542), หน้า 36.

^{๑๖}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), พุทธวิธีในการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หน้า 3-5.

^{๑๗}วีรชัย วีระนิกาวรรณ, คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2534),

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) หมายถึง คำว่า “บริหารมาจากคำว่า บริ ในภาษาบาลี แปลว่า รอบคอบ รอบด้าน ชัดเจน คำว่า หาร แปลว่า นำไป แบ่ง ตัดลั่น ลดทอน รวมแล้วแปลว่า การนำไปอย่างรอบคอบ, การแบ่งแยกกันอย่างรอบคอบ, การกระทำแบบตัดลั่น, การดำเนินการอย่างถูกต้องดีงาม”

พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี กล่าวว่า ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้องธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงานคือจะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๓๔}

สรุปได้ว่า การบริหาร คือ การร่วมมือกันขับเคลื่อนงานให้เป็นไปด้วยความคล่องตัวโดยใช้คน เงิน วัตถุ และการจัดการให้เหมาะสมตามส่วนด้วยความสามารถด้วยความมุ่งมั่นเพื่องานนั้นบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพประสิทธิผล จากคนทุกคนในสังคมต้องร่วมมือกันแสดง

3.การประยุกต์ใช้พุทธวิธีในการบริหารองค์กร

การศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้หากพิจารณาแล้วหน้าที่ (Function) ของนักบริหารมีอยู่ 5 อยู่ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDCP

P คือ Panning หมายถึง กาวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการเป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินงานตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแลเป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ดังนั้น เมื่อพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ตามลำดับดังต่อไปนี้

(1) พุทธวิธีในการวางแผน คือการใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ และพันธกิจ ให้ชัดเจน เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายใน

หนา 2-3.

^{๓๔}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), คนสำราญงานสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550), หน้า 25-32.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

องค์กรยอมรับและดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้

(2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร คือการกระจายอำนาจการให้ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง ลูกน้องต้องให้ความเคารพหัวหน้า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อนและการใช้คนให้เหมาะกับงานในองค์กร

(3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล คือ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร การจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถมีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ

(4) พุทธวิธีในการอำนวยการ คือ การสื่อสารเพื่อการบริหารการดำเนินงาน ใช้หลัก 4 ส. ได้แก่ 1) สันติสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย 2) สมาปนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกว่าต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง 3) สมุตเตชนา (แก้กลัวกลัว) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และ 4) สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน และความสามารถในการจูงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรงสอนให้รู้ (ยถาวัตถ์) ทำให้ดู (ตถาการิ) และอยู่ให้เห็น (ยถาวัตถิ ตถาการิ) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่า อธิปไตย 3 ประการ ดังนี้ 1) อัตตาธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง 2) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนะหรือคะแนนนิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง 3) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อทำความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

(5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล คือ การควบคุม การกำกับดูแลสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลองค์กรเป็นอย่างมาก ดังที่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยำอายเป็นเพื่อนกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

สรุปว่า พุทธวิธีการบริหาร ยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตาธิปไตย (การถือตนเองเป็นใหญ่) และโลกาธิปไตย (การถือคนอื่นเป็นใหญ่)

4.การประยุกต์หลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการ

การบริหารงานในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่ใช้ในการบริหารเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ในที่นี้ ขอยกนามากล่าวเพียง 3 หมวด ได้แก่ พรหมวิหาร 4 อธิปไตย 4 และสังคหวัตถุ 4 ตามลำดับ ดังนี้

1. พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ

จึงจะเชื่อว่าดำเนินชีวิตที่หมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๑๙} หมายถึง ข้อธรรมที่บุคคลผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพ่อแม่ครูบาอาจารย์และผู้ปกครองหรือผู้นำซึ่งมีฐานะสูงกว่าควรมิไ้ประจําใจเพื่อให้สามารถปฏิบัติตัวต่อผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งเป็นคุณธรรมที่เกื้อกูลหนุนนำให้บุคคลที่ได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญเพียรและศรัทธาอีกประการหนึ่งด้วย ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. เมตตา ความรักปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหลาย เมตตา ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ หมายถึง มีน้ำใจเยื่อใยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร เมตตาโดลักษณะ หน้าทีหรือกิจ(รส)ผลปรากฏ(ปัจจุปัตถฐาน)และปทัสถาน (เหตุใกล้) กล่าวคือ เมตตา (ในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ) ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย หน้าที = นองนํ้าประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา ผลปรากฏ = ถ้าจิตความอาฆาตแค้นเคืองให้ปราศไป ปทัสถาน = เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย เมตตามีสสมบัติ(ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล)และวิบัติ (ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาดไม่สำเร็จผล) คือ สมบัติ = สงบหายไร้ความแค้นไม่พอใจ วิบัติ = เกิดเสนาหา ส่วนข้าศึก คือ อุกุศลซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรปักษ์ที่จะทำลายหรือทำธรรมนั้นให้เสียไป คือ ข้าศึกใกล้ = ราคะ ข้าศึกไกล = พยาบาท คือความขัดเคืองไม่พอใจ^{๒๐} ความเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ถ้าเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ใจใสสะอาด ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ ปะปนอยู่จะปฏิบัติแก่ญาติหรือมิใช่ญาติก็ตาม แม้แต่ แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมทำลายกำแพงที่จะกีดกันความดีที่แผ่แผ่ผู้อื่นลงได้ แม้บุคคลที่บำเพ็ญความเมตตาอยู่เป็นนิตยชีวิตย่อมมีความสุข สงบ และรุ่มเย็นอยู่เนื่องๆ และปรากฏในเมตตาสูตร^{๒๑} ที่กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาไว้ 11 ประการ ดังนี้

- 1.หลับเป็นสุข
- 2.ตื่นเป็นสุข
- 3.ไม่ฝันร้าย
- 4.เป็นที่รักของมนุษย์
- 5.เป็นที่รักของอมมนุษย์
- 6.เทวดาทรงหลายรักษา
- 7.ไฟ ยาพิษหรือศัสตราภักถายไม่ได้
- 8.จิตตั้งมั่นได้เร็ว
- 9.สีหน้าสดใส
- 10.ไม่หลงลืมสติตาย
- 11.เมื่อยังไม่หมดอายุขัยอันยอดเยี่ยม^{๒๒} ย่อมเข้าถึงพรหมโลก^{๒๓}

ดังนั้น ความเมตตาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญในสังคมปัจจุบันที่คนเราควรฝึกหัดปฏิบัติตนเป็นข้อแรกในพรหมวิหาร 4 ถ้าไม่เริ่มต้นในข้อนี้ ข้อต่อไปก็ยากที่จะปฏิบัติได้ อานิสงส์ของการเจริญเมตตาธรรมย่อมปรากฏขึ้นจากจิตใจแล้วแผ่ขานออกมาทางกาย ทางวาจา

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๑} อ.เอกาทศก.(ไทย) 24/15/425-426.

^{๒๒} คุณวิเศษอันยอดเยี่ยม ในที่นี้ หมายถึง อรรถัตถผล (อ.เอกาทศก. (บาลี) 3/15/385).

^{๒๓} อ.เอกาทศก.(ไทย) 24/15/425-426.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ของผู้นั้น ผู้ที่มีความเมตตายอมสละได้เมื่อบุคคลที่ใกล้เคียงได้คบหาสมาคมพูดจาปราศรัย และดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมนั่นเอง

2. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์กรุณา ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ หมายถึงทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์หรือถ้อยถอนทำทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อคนสัตว์ทั้งหลาย ที่ประสบทุกข์ กรุณาโดยลักษณะ หน้าที่หรือกิจ(รส) ผลปรากฏ (ปัจจุปัจฐาน) และปทัสถาน(เหตุใกล้) กล่าวคือ กรุณา(ในสถานการณ์ที่คนอื่นตกทุกข์เดือดร้อน) ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการปลดเปลื้องทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลาย หน้าที่ = ไม่นิ่งดูดาย/ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย ผลปรากฏ = ไม่เบียดเบียน/อวิหิงสา ปทัสถาน = เห็นภาวะไร้ที่พึ่ง/สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกทุกข์ครอบงำ กรุณามีสมบัติ(ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล) และวิบัติ(ความล้มเหลว หรือการปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จผล) คือ สมบัติ = สงบหายไร้วิหิงสา วิบัติ = เกิดความโศกเศร้า ส่วนข้าศึก คือ อุกุศลซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำกรรมนั้นให้เสียไป คือ ข้าศึกใกล้ = โทมนัสคือความโศกเศร้าเสียใจ ข้าศึกไกล = วิหิงสา^{๒๔} กรุณา คือ ความสงสาร คิดอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นรักประเภทที่เรียกว่า “รักมีแต่ให้”^{๒๕} ขอขยายความว่า เป็นความรักของมนุษย์ผู้ที่ได้ค้นพบภาวะ ความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานในหัวใจอย่างลึกซึ้ง แล้วหลุดพ้นจากกิเลสขันธ์มา กลายเป็นอาชยชน ความรักชนิดนี้เกิดขึ้นจากการมองเห็นความไร้แก่นสารหรือความไม่มีตัวตนของตนเอง จึงไม่มีตัวตนไว้สำหรับเห็นแก่ตัว เมื่อไม่เห็นแก่ตัว จึงเห็นแต่โลกทั้งดวง หัวใจไร้พรมแดน เกิดเป็นความรักขั้นสูงสุด มองคน มองสรรพพืชผองสรรพสัตว์ทั้งหลายในลักษณะโลกทั้งดวงพ้องกัน

ความรักชนิดนี้เป็นความรักแท้ เปิดเผย บริสุทธิ์ จริ่งใจ โดยไม่เรียกร้องการตอบแทน เปรียบเสมือนแสงเดือนแสงตะวันที่สาดโลมผืนโลกโดยไม่เคยเรียกร้องสิ่งตอบแทน เปรียบเสมือนสายฝนและดงดอกไม้ที่ขลิบโลมผืนโลก ให้ชุ่มเย็น งดงาม และไม่ต้องการให้ใครมองเห็นคุณูปการของตัวเอง เป็นดอกไม้ที่ส่งกลิ่นหอม แล้วร่วงโรยไปตามวันเวลาอย่างสงบเงียบ ไม่ปรารถนาจะเป็นปรากฏอะไร เช่นเดียวกัน พระอรหันต์ทั้งหลาย อริยชนทั้งหลาย ตั้งแต่พระโสดาบันบุคคลขึ้นไป ก็ทำงานเพราะมีความรักที่แท้เป็นแรงผลักดัน ทำงานก็เพราะว่างานนั้นเป็นสิ่งที่วิถีชีวิตของท่านควรทำ ไม่มีแรงจูงใจในลักษณะเกิดจากลาภสักการะ หรือผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น เหมือนเราทุกคนเกิดมาแล้วก็หายใจ ที่เราหายใจเพราะการหายใจคือส่วนหนึ่งของชีวิต เราหายใจโดยไม่จำเป็นต้องเรียกร้อง ไม่จำเป็นต้องบังคับ การหายใจคือการหายใจ การหายใจมีความสมบูรณ์อย่างแล้วในตัวเองฉันใด ผู้ที่มีรักแท้ ในหัวใจก็พร้อมรักคนทั้งโลกโดยไม่เรียกร้องอะไรตอบแทนฉันนั้น ทั้งนี้ เพราะมันเป็นธรรมชาติอันเป็นธรรมดานั่นเอง

ด้วยเหตุนี้รักแท้จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “กรุณา” หรือ “การุณยธรรม” เกิดขึ้นหลังจากที่ปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งได้ค้นพบปัญญา คือ ความตื่นรู้ แล้วเกิดวิสุทธิภาวะ คือ จิตใจที่หลุดพ้น เป็นอิสรภาพจากอวิชชาอย่างสิ้นเชิง ปัญญาที่ตื่นรู้ และวิสุทธิภาวะของจิตที่หลุดพ้นจากอวิชชาอย่างสิ้นเชิง ก่อให้เกิดคุณธรรมชนิดใหม่ซึ่งเปรียบเสมือนธารน้ำที่หลั่งไหลของ

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 20, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554), หน้า 124-126.

^{๒๕} ว.วชิรเมธี, รักแท้คือกรุณา, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, 2551), หน้า 25-27.

ความรักก็คือ กรุณา ฉะนั้น พระพุทธองค์จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่า “มหากรุณิกะ” แปลว่า บุคคลผู้เปี่ยมด้วยความรักอันไพศาล นั่นแหละ รักแท้คือกรุณา

3. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไปมุทิตา ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ หมายถึง โมทนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้น ๆ มุทิตา โดยลักษณะหน้าที่หรือกิจ(รส)ผลปรากฏ(ปัจจุภูมิจาน) และปทัสถาน (เหตุใกล้) กล่าวคือ มุทิตา(ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวไปด้วยดี) ลักษณะ = พลอยยินดี/ยินดีด้วย หน้าที่ = ไม่ริษยา/เป็นปฏิกิริยาต่อความริษยา ผลปรากฏ = ขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือ ความอดทนไม่ได้ต่อความสำเร็จของผู้อื่น ปทัสถาน = เห็นสมบัติ/ความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย มุทิตามีสมบัติ (ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล) และวิบัติ (ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จผล) คือสมบัติ = สงบหายริษยา ริษยา วิบัติ = เกิดความสนุกสนาน^{๒๖} ส่วนมุทิตา ข้าศึก คืออกุศล ซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำกรรมนั้น ๆ ให้เสียไป ข้าศึกใกล้ = โสมนัส (เช่นดีใจว่าตนจะพลอยได้รับประโยชน์) ข้าศึกไกล = อรติ คือความไม่ยินดี ไม่เฝ้า ริษยา มุทิตา คือความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีความสุขสมหวัง เป็นคุณธรรมที่เชื่อมโยงคนกับคนและคนกับธรรมที่เหนียวแน่นมาก ลองคิดดูเถิดว่าในสังคมเราเมื่อใครได้ดิบได้ดีอย่างคนต่างก็พากันไปแสดงความชื่นชมยินดีหรือ แม้กระทั่งจิตคิดมุทิตาให้กันและกัน สังคมนั้นจะอบอุ่นและน่าอยู่ขนาดไหน มุทิตา ใช้ในสถานการณ์ที่คนซึ่งอยู่เบื้องหน้าของเราได้มีความสุข เราให้กำลังใจเขา ทำไม่ต้องให้กำลังใจเขา เพราะถ้าเราไม่รับให้กำลังใจ ใจของเราจะพลิกจากมุทิตาเป็นริษยา ก็จะทนต่อคุณงามความดีของคนอื่นไม่ได้ เมื่อปล่อยให้ริษยาก่อตัวขึ้นในใจ ริษยานั้นจะเผาไหม้ใจของเราให้เป็นจุน จากนั้นจะลุกลามไปเผาไหม้คนที่เราริษยา พระพุทธเจ้าแนะนำให้มุทิตากันเพื่อป้องกันริษยา และเพื่อยกระดับจิตใจเราให้สูงขึ้น ปรารถนาให้คนอื่นดีกว่าตน นั่นคือ เป็นปฏิบัติการที่ฝึกใจให้เป็นพระโพธิสัตว์องค์น้อย ๆ มุทิตา เป็นรอยต่อทำให้คนเป็นพระโพธิสัตว์ ถ้าเราเห็นคนอื่นได้ดี แล้วเพิ่มไม่ลดหัวใจของเราไม่กระดิกด้วยริษยา แสดงว่าเรามีพัฒนาการที่จะเป็นพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้นใครอยากเป็นพระโพธิสัตว์ให้บำเพ็ญมุทิตาจิตใจให้มากๆ เห็นคนอื่นได้ดีมีสุขแล้วเพิ่มไม่ลดหัวใจไม่กระดิกในทางลบเลย มีแต่ เบิกบาน ผ่องใสกับกับ เหมือนสายฝนตกมาแล้วหลังฝนพราห์ตก็งอกออกจากพื้นดิน เพราะมุทิตา ต่อคนอื่น หัวใจจึงสามารถหลุดพ้นจากความคับแคบของโซ่ตรวนแห่งความริษยาได้

4. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลตอบแทนกับความรับผิดชอบของตน อุเบกขา ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์ หมายถึง ความมองดูอยู่ โดยละความชวนชวาวว่าสัตว์ทั้งหลายจะอย่าผูกเวรกัน เป็นต้น และโดยเข้าถึงความเป็นกลาง อุเบกขาโดยลักษณะ หน้าที่หรือกิจ(รส) ผลปรากฏ (ปัจจุภูมิจาน) และปทัสถาน(เหตุใกล้) กล่าวคือ อุเบกขา(ในสถานการณ์รักษาระบบตามความรับผิดชอบต่อกรรม

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า 124-126.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า 31-33.

^{๒๘} อ้างแล้ว, หน้า 124-126.

ที่เขาทำ) ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย หน้าที่ = มองเห็นความเสมอภาคกันในสัตว์ทั้งหลาย ผลปรากฏ = ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ
 ปทัสถาน = มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตน ว่าสัตว์ทั้งหลายจักได้สุขพ้นทุกข์ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ถึง ตามใจชอบได้อย่างไร อุเบกขามีสมบัติ (ความสมบูรณ์หรือ ความสัมฤทธิ์ผล) และวิบัติ (ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จ) คือสมบัติ = สงบหายไม่มีความยินดียินร้าย วิบัติ = เกิดความเฉยด้วยไม่รู้(เฉยโง่ เฉยเมย เฉยเมิน) ส่วนข้าศึก คือ อุกุศล ซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำกรรมนั้น ๆ ให้เสียไป คือ ข้าศึกภายใน = อัญญาอุเบกขา (เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย) ข้าศึกไกล = ราคะ(ความใคร่) และภีษะ(ความเคือง)หรือชอบใจและ ขัดใจ^{๒๙}

อุเบกขา ความวางเฉยไม่ยินดียินร้ายเมื่อผู้อื่นถึงคราววิบัติ เป็นคุณธรรมที่อาศัยการทำงานของจิตที่ว่าง เรียกกันง่าย ๆ ว่า “ปลง” หรือ “ปล่อยวาง” ก็ได้ กล่าวคือเป็นการปล่อยให้ลงปลงให้ได้ในสิ่งต่างๆ ที่จะทำให้อารมณ์ผันแปรไปในความเศร้าโศกเสียใจ เพราะไม่มียึดติดหรือยึดมั่นในคน สิ่งของและเหตุการณ์ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนหรือคาดไม่ถึงให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา

อุเบกขา ใช้ในสถานการณ์ที่คนกำลังขัดแย้งกับหลักธรรม หลักการแห่งความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และหลักกฎหมาย เราควรปล่อยให้คนเหล่านั้นได้รับผิดชอบจากผลแห่งการกระทำด้วยตัวของเขาเอง โดยปราศจากการแทรกแซง เราวางตัวเป็นกลางด้วยความตื่นรู้ แล้วก็กันตัวออกมา เฝ้าดูคนทำผิดหลักการ ผิดหลักกรรม ผิดหลักธรรมนั้น รับผลแห่งการกระทำของเขาเองอย่างตรงไปตรงมา ตามลักษณะของความเห็นเหตุเป็นปัจจัยที่ว่า “สิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี สิ่งที่เกิดขึ้นเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ดับไปก็เพราะสิ่งนี้ดับไป” เราเป็นผู้ดู ผู้สังเกตการณ์ ปล่อยให้คนที่สวนทางกับหลักการ หลักธรรม หลักกรรมทั้งหลายนั้น รับผลซึ่งเขาได้ก่อเอาไว้โดยตรงไปตรงมา นั่นแหละคือการวางตัวเป็นกลาง การวางตัวเป็นกลางอย่างนี้ต้องใช้ปัญญาขั้นสูง เพราะมีคนจำนวนมากที่พยายามวางตัวเป็นกลาง แต่เนื่องจากปราศจากปัญญา การพยายามวางตัวเป็นกลาง เลยกกลายเป็นการปล่อยปละละเลย ฉะนั้น อุเบกขาจึงมีสองลักษณะ หนึ่ง อุเบกขาที่มาพร้อมกับปัญญา เป็นอุเบกขาที่แท้จริง พึงปฏิบัติ สอง อุเบกขาที่มาพร้อมกับความโง่ เรียกว่า อัญญาอุเบกขา เป็นอุเบกขาที่ควรหลีกเลี่ยง เพราะหากวางอุเบกขาด้วยความโง่ ยิ่งพยายามวางอุเบกขากลายเป็นว่ายิ่งทอดธุระ ยิ่งปล่อยปละละเลย^{๓๐}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พรหมวิหาร 4 นั้น เมื่อบุคคลที่เจริญอยู่เป็นนิตยชีวิตของเขาย่อม ไม่เดือดร้อน เป็นสุขทุกเมื่อ เพราะมีจิตใจที่ประณีตกว่าคนปกติทั่วไป ท่านจึงเรียกว่าเป็นเหมือน พระพรหม กล่าวคือ คนคนเดียวหรือคำว่าพรหมในศาสนาพราหมณ์ คือผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง ซึ่งมีคนอนันต์หายากมากในบุคคลธรรมดาสามัญทั่วไป ดังนั้น ถ้าผู้ใดที่สามารถปฏิบัติตนอยู่ในหลักพรหมวิหาร 4 จึงนับได้ว่าเป็นพรหมในปัจจุบันชาติ การมีชีวิตอยู่หรือไม่มันไม่ใช่เป็นสิ่งสำคัญสำหรับเขา เพราะได้ก้าวผ่านอดีตหรือการนึกถึงตัวเองเพียงแต่เอาตัวเองเป็นจุดศูนย์กลางของ ความดีแล้วแผ่พลังความดีไปสู่บุคคลทั่วไปทั้งญาติพี่น้องและบุคคลทั่วไปอย่างเป็นกัลยาณมิตร

^{๒๙} อ่างแล้ว, หน้า 124-126.

^{๓๐} อ่างแล้ว, หน้า 33-34.

2. อิทธิบาท 4

อิทธิบาท แปลว่า ทางเดินไปสู่ความสำเร็จ เช่น ถ้าเราต้องการบำเพ็ญสมาธิ เพื่อความสงบใจ เราต้องอาศัยข้อปฏิบัติที่เรียกว่าอิทธิบาทนี้ สมาธิของเราจึงจะสำเร็จ อิทธิบาท มี 4 ประการคือ

1. ความพอใจอย่างแรงกล้าในการทำสมาธิ หรือทำความดีอื่น ๆ (ฉันทะ)
2. ความพยายามอย่างแรงกล้าในการทำสมาธิหรือทำงานอื่น ๆ (วิริยะ)
3. ความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการทำสมาธิ หรือทำงานอื่น ๆ (จิตตะ)
4. ระดมปัญญาอย่างเต็มที่ในการทำสมาธิหรือทำงานอื่น ๆ (วิมังสา)

1. ฉันทะ ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย ความอยากที่เป็นฉันทะนี้เป็นคุณละอย่างกับความอยากได้สิ่งนั้น ๆ มาเสพเสวย ซึ่งเรียกว่า ตัณหาความอยากของฉันทะนั้นทำให้เกิดความสุขความชื่นชม เมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ หรืองานนั้นๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์ ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ตนพิจารณาเห็นแน่ชัดด้วยปัญญาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ให้คุณเป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม ทั้งไม่ทำให้คนอื่นต้องลำบากเดือดร้อนหรือเกิดความเสียหายขึ้นเมื่อได้ใช้ปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่าเป็นคุณ เป็นประโยชน์และปราศจากโทษดังนี้แล้วจึงปลุกฉันทะความพอใจขึ้นในสิ่งนั้น หลักธรรมข้อนี้เป็นความดีเบื้องต้น ที่จะกระตุ้นเตือนให้คนลงมือประกอบกิจกรรมการทำงาน เพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ตนประสงค์ ด้วยความสมัครใจและเพลิดเพลินใจเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความริเริ่มในการปฏิบัติงานเพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสเอาฉันทะเป็นอิทธิบาทข้อที่หนึ่ง คือคุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ประการแรก

2. วิริยะ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แก่ล้ากล้า บากบั่นก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบากเมื่อคนรู้ว่สิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ว่าจุดหมายนั้นจะบรรลุได้ยากลำบาก มีอุปสรรคมาก หรืออาจต้องใช้เวลายาวนาน เขาก็จะไม่ท้อถอย

ส่วนซึ่งเกียจหรือเกียจคร้านนี้หาอะไรไม่ได้เลย คนเกียจคร้านไม่มีหวังความสำเร็จในชีวิต ไม่มีหวังที่จะเอาตัวรอดได้ แม้เกิดมาในตระกูลที่มั่งคั่งร่ำรวย ก็รักษาทรัพย์สมบัติไว้ไม่ได้ ไม่รู้จักต้องล้มจม เหมือนคนขี่ไม้ท่อนเล็กๆ ข้ามทะเลหลวง ไปไม่รอดแน่ ความเกียจคร้านนี้เป็นต้นเหตุแห่งความชั่ว ถ้าเราต้องการแต่ความดี ฉะนั้น ต้องขจัดความเกียจคร้านให้หมดสิ้น อย่าให้มีเหลืออยู่ในตัวเราแม้แต่นิดหน่อยได้แล้ว ปลุกฝังความขยันหมั่นเพียรมีความบากบั่นก้าวหน้า มีใจเข้มแข็งในการทำงาน ไม่ย่อท้อต่อการกระทำ ไม่ท้อแท้ต่อการลำบาก ไม่ท้อถอยต่อความยากที่ติดขัด มีใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญในการกระทำสิ่งที่ดีงาม ไม่ท้อๆ หยุดยๆ ไม่จับจดรวนเร ทำติดต่อกันไป นี่เป็นเรื่องของความขยัน ความขยันนี้เป็นลักษณะของคน คำว่า คน หมายความว่า ไม่หยุดนิ่ง ต้องเคลื่อนไหวอยู่เรื่อย คือ ต้องทำงาน มีงานอย่างนั้น เป็นขาวนาขยันทำนา เป็นชาวไร่ขยันทำไร่ เป็นพ่อค้าแม่ค้าขยันค้าขาย เป็นนักเรียนขยันศึกษาเล่าเรียนการทำงานทุกอย่าง ถ้ามีความขยันเป็นกำลังแล้ว เป็นสำเร็จแน่และได้ผลสมประสงค์ ดังคำกล่าวที่ว่า “ทรัพย์นี้มีใกล้ ใครปัญญาโหวหาไว้ยาวนาน แคว้นแดนดิน มีสินทุกสถาน ผู้ใดใจคร้าน บ่พานพนา”

3. จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝ่าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ความมีใจจดจ่อฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น

^{๓๑}ส.พินิจจันทร์,คติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : อานวยสาส์น, 2534), หน้า 218.

คนเราเมื่อมีความประสงค์สิ่งใด หรือต้องการสิ่งใดสำเร็จสมประสงค์ก็จำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น เอาใจใส่ต่อสิ่งนั้นอย่างจริงจัง ไม่ละเลยเพิกเฉยหรือทอดธุระเสีย มีความผูกพัน หมายมั่นหรือมุ่งอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลา เช่นนี้ย่อมได้รับความสำเร็จสมประสงค์เสมอ ตรงกันข้าม เมื่อประกอบกิจการอันใด ถ้ามิได้เอาใจฝักใฝ่ในกิจนั้นแล้ว แม้จะมีฉันทะความพอใจรักใคร่ และมีวิริยะ ความเพียรพยายามอยู่ก็ดี ก็ยังยากที่จะให้กิจการ นั้นๆ สำเร็จผลตามความประสงค์ของตนได้ต่อเมื่อได้เอาใจฝักใฝ่ในกิจการนั้นๆ ไม่ทอดธุระเสีย ไม่วางธุระเสีย กิจการนั้นๆ จึงจะสำเร็จสมประสงค์ได้ด้วยดี

คำว่า “ฝักใฝ่” เป็นเรื่องของจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เป็นที่ทราบและรับรองกันทั่วไปแล้วว่าในคนเรานี้ มีธรรมชาติที่สำคัญยิ่งอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเห็นไม่ได้ด้วยนัยน์ตา หรือแม้จะใช้กล้องวิเศษอย่างใดก็ไม่สามารถจะขยายให้มองเห็นได้ แต่อาจใช้ความรู้สึกจับได้ว่ามีอยู่ ธรรมชาติที่ว่านี้ก็คือ สิ่งที่سمىจิต เรียกกันว่าจิตเจตนานั่นเอง จิตเจตนาได้แก่สิ่งที่มีหน้าที่รู้สิ่งที่มีหน้าที่นึก สิ่งที่มีหน้าที่คิด เป็นสิ่งที่ทำให้คนเราคิดนึกทำอะไรๆ ได้ต่างๆ ตามที่ตนประสงค์เช่น ประสงค์จะให้ร่างกายเหาะเหินเดินอากาศได้ก็คิดสร้างเครื่องบินขึ้น ประสงค์จะให้ เป็นหัตถิพย์ ฟังได้ไกลได้ยินได้ไกลก็คิดสร้างโทรศัพท์ ประสงค์จะให้ เป็นตาที่พุดได้ไกลเห็นได้ไกล ก็คิดสร้างโทรทัศน์ เป็นต้นคิดไปในอวกาศ คิดไปดวงดาวนูนดาวนี้ อย่างที่ได้ยินได้ฟังกันอยู่เสมอๆ นี่ก็เป็นเรื่องของจิตใจทั้งนั้น กล่าวได้ว่าจิตเจตนาสามารถทำให้โลกมนุษย์ให้กลายเป็นเมืองสวรรค์ก็ได้ และก็จิตเจตนาแหละที่สามารถทำให้โลกมนุษย์ให้กลายเป็นเมืองนรกไปก็ได้ เพราะอะไร เพราะทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ไม่มีอะไรสำคัญเท่ากับจิตใจ ฉะนั้น จิตใจจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มต้นที่จิตใจ ตั้งต้นขึ้นที่จิตใจก่อน คือเริ่มคิดขึ้นด้วยจิตใจก่อนทั้งนั้นถ้าจิตเจตนา ทุกสิ่งทุกอย่างที่สำเร็จเป็นรูปร่างออกมาก็เป็นฝ่ายดี เป็นไปเพื่อความ สุขความเจริญ ถ้าจิตเจตนาไม่ดี ทุกสิ่งทุกอย่างที่สำเร็จรูปร่างออกมาก็เป็นฝ่ายไม่ดี เป็นไปเพื่อความทุกข์ความเสื่อมคนเราจะสุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่จิตใจของตน จะรุ่มเย็นหรือเดือดร้อนจะเจริญหรือเสื่อมก็อยู่ที่จิตใจนี้แหละ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า “ทุกอย่างสำคัญที่จิตใจ” แม้ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสในเรื่องนี้ไว้ว่า “มโน ปุพฺพ กมา ฌมา มโน เสฏฺฐา มโนมยา มนฺสา เจ ปทฺถเจฺน ภาสติ วา กริตติ วา ตโต นํ ทุกขมนเวติ จกั ว วหโต ปทํ” แปลว่า “ธรรมทั้งหล้ามีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ เหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโคที่ลากไป ฉะนั้น ถ้าคนมีใจชั่ว ก็พูดชั่วหรือทำชั่วตามไปด้วย เพราะความชั่วนั้น ทุกขย่อมติดตามเขาไป”^{๓๑๖}

4. วิมังสา ความสอบสวน ไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวตรว หาเหตุผล คนที่มีวิมังสา จะชอบคิดค้น หาเหตุผล ชอบสอบสวน ทดลอง เมื่อทำอะไร ก็คิดพิจารณาทดสอบไป ทำงานอย่างใดหรือกำลังประกอบธุรกิจเรื่องใดอยู่ ต้องหมั่นไตร่ตรองพิจารณาเหตุผลในการทำงานนั้น หรือธุรกิจเรื่องนั้นลักษณะของวิมังสาก็คือหมั่นพินิจ พิจารณาที่ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ คิดทบทวนสอบสวนพิจารณาเหตุผลในกิจการที่ตนประกอบให้เห็นเหตุผลต้นปลายโดยแจ่มชัดว่าเมื่อทำเหตุอย่างนั้นลงไปเบื้องต้นแล้ว จะปรากฏผลในเบื้องปลายเป็นอย่างไรหรือว่าเมื่อได้เห็นผลเข้าแล้วไตร่ตรองพิจารณาสอบสวนจนรู้เห็นได้แน่ชัดว่าที่ปรากฏผลเป็นอย่างนี้ ก็เพราะมีเหตุผลเป็นอย่างนั้น กล่าวสั้นๆ เพื่อให้จำง่าย วิมังสา ก็คือหมั่นไตร่ตรองพิจารณา จนรู้เห็นเหตุผลในเรื่องที่ทำจนแจ่มแจ้งชัดเจน

วิมังสา ซ่อนเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่ง เป็นทางแห่งความสำเร็จที่เห็นได้เด่นชัด เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้ถึงความสำเร็จโดยราบรื่นอย่างแท้จริง เพราะทำให้เข้าใจในทางได้ทางเสีย ทางเจริญ ทางเสื่อม ทางควรทางไม่ควร เมื่อมีความเข้าใจอย่างนี้แล้ว จะได้เลือกกระทำ

^{๓๑๖} พ.ธ. (บาลี) 25/15.

แต่ในทางที่ถูกที่ควรซึ่งเป็นทางได้ และจะได้หลีกเลี่ยงหรือละเว้นทางที่ไม่ถูกไม่ควร ซึ่งเป็นทางเสีย รวมความว่า วิมังสา เป็นคุณธรรมที่ทำให้รู้จักเลือกกระทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควร และรู้จักหลีกเลี่ยงละเว้นสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควรได้โดยถูกต้องไม่ผิดพลาด ซึ่งเป็นความฉลาดอย่างยิ่งยอด

เรื่องเหตุ-ผล หรือ ต้น-ปลาย นี้ ตามธรรมดาจะถูกต้องหรือตรงกันอยู่เสมอ ไม่มีแปรผันหรือคลาดเคลื่อนเป็นอย่างอื่นไปได้ คือ ถ้าเหตุดี ผลก็ดี ถ้าเหตุไม่ดีผลก็ไม่ดีเป็นดังนี้เสมอไป เหมือนอย่างว่าถ้าเราปลูกมะม่วงหรือทุเรียน ผลที่เราได้ก็ต้องเป็นมะม่วงหรือทุเรียนนั่นเอง คงไม่กลายเป็นพริกหรือมะเขือไปได้ ข้อนี้นั้นใด ก็กิจการอื่น ๆ ที่เราประกอบก็ฉันนั้น ผลย่อมเป็นไปตามเหตุ ย่อมจะมีขึ้นแล้วแต่เหตุ คือ ถ้าเราประกอบกิจการดี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรมวัฒนธรรม เราก็จะได้รับผลดี มีแต่ความสุขความเจริญ ตรงกันข้าม ถ้าเราประกอบกิจการไม่ดีซึ่งเป็นกิจการที่แสดงถึงความเห็นแก่ตัว เป็นกิจการผิดกฎหมายผิดศีลธรรมวัฒนธรรม เป็นกิจการที่ทำด้วยโลภะ โทสะ โมหะ เช่นนี้ เราก็จะได้รับผลที่ไม่ดี มีแต่ความทุกข์ความเดือดร้อน ต้องสะดุ้งหวาดระแวงอยู่รำไป หาคความสงบใจไม่ได้ เพราะเหตุนี้ท่านผู้รู้จึงได้กล่าวเป็นกลอนไว้ว่า

“อันเหตุผล ต้นปลาย ทั้งหลายแท้
ย่อมแล้วแต่ บุญกรรม นำสนอง
ทำเหตุดี ผลดี มีเนืองนอง
ทำเหตุชั่ว ผลต้อง เป็นชั่วเอย”

พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสสอนไว้ว่า “ยาทีลี วปะเต พิชิ ตาทีลี ลกเต ผล์ กุลยาณ-การี กุลยาณ ปาปการี จ ปาปกั.” แปลว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว.

อิทธิบาท 4 อย่างนี้ จะเกี่ยวพันกัน และมักมาด้วยกัน เช่น เกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียรแล้ว ก็เอาใจจดจ่อ ใฝ่ใจอยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

3. สังคหัตถ์ 4

สังคหัตถ์ 4 (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีหลักการสงเคราะห์ - bases of sympathy; acts of doing favors; principles of service; virtues making for group integration and leadership)

1. ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน - giving; generosity; charity)

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาดูดดื่มน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม - kindly speech; convincing speech)

3. อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม - useful conduct; rendering services; life of service; doing good)

4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้อย่างเสมอ ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๓๓๔}

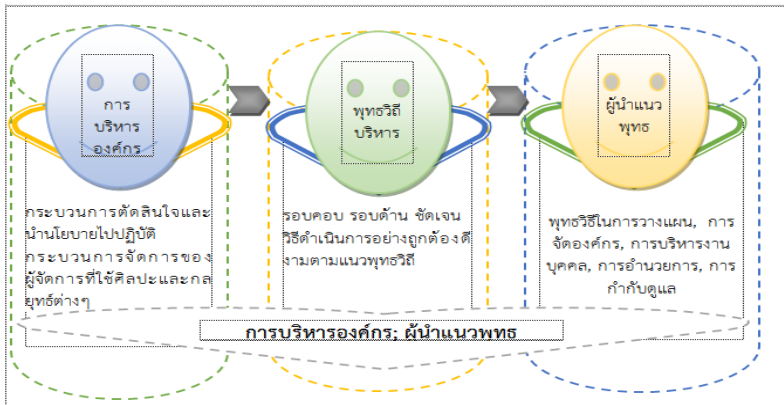
^{๓๓๓} ส.ส. (บาลี) 15/333.

^{๓๓๔} อ.จตุกก. (บาลี) 21/32/42.

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

สรุปได้ว่า สังคหวัตถุ 4 มีที่มา ความหมาย และความสำคัญ กล่าวคือ มีที่มาจากหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนสิ่งที่ทำให้ส่วนที่แยกกันเข้าด้วยกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆเป็นไปได้อย่างดี

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นการบริหารองค์กร;ผู้นำแนวพุทธ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโอกาสต่อไป ซึ่งผู้เขียนได้สรุปเป็นแผนภาพดังนี้

บรรณานุกรม

- ติน ปรัชญพฤทธิ์. **การบริหารการพัฒนา : ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- ธงชัย สันติวงษ์. **องค์กรและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2543.
- พยอม วงศาரசศรี. **องค์กรและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์, 2542.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). **พุทธวิธีในการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2544.
- พระมหาจุฬิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2550.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2554.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539.
- วิรัช วิรัชนิการวรรณ. **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2534.
- ว.วชิรเมธี. **รักแท้คือกรุณา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์สุภา จำกัด, 2551.
- ส.พินิจจันทร์. **คติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : อำนวยสาส์น, 2534.

ปัญหาทางกฎหมายเรื่องปลดจากการล้มละลายของไทย

Legal issues Bankruptcy of Thailand

วินัย ลำเลิศ, นพพงษ์ จุฑาทอง, กิตินันท์ จันทร์สืบแถว¹

บทคัดย่อ

การปล่อยให้ลูกหนี้ยังคงมีสถานะเป็นบุคคลล้มละลายต่อไปเป็นเวลานานย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมและระบบเศรษฐกิจของประเทศแต่อย่างใด โดยเฉพาะบุคคลล้มละลายบางคนที่เป็นบุคคล ผู้มีความรู้ความสามารถ หากปล่อยให้บุคคลเหล่านั้นต้องตกอยู่ในสภาวะบุคคลล้มละลายเป็นเวลานานก็จะเป็นการเสียบุคลากรโดยเปล่าประโยชน์ กฎหมายล้มละลายของไทย จึงกำหนดช่องทางการจบคดีล้มละลายไว้ 3 ช่องทาง คือ การประนอมหนี้หลังล้มละลาย การปลดล้มละลาย และการยกเลิกการล้มละลาย การปลดจากการล้มละลายนั้นมีผลเพียงให้บุคคลล้มละลายพ้นจากสถานภาพการเป็นบุคคลล้มละลายอันเป็นสถานะเฉพาะตัวเท่านั้น ซึ่งนานาประเทศต่างก็มีบทบัญญัติการปลดจากการล้มละลายเพื่อให้ลูกหนี้พ้นจากสถานภาพเป็นบุคคลล้มละลาย โดยประเทศไทยก็มีบทบัญญัติว่าด้วยการปลดจากการล้มละลายเช่นกัน แต่ถึงอย่างไรก็ตามบทบัญญัติดังกล่าวก็ยังมีความขัดเจนในบางประการ ทำให้เกิดปัญหาในการตีความและการบังคับใช้กฎหมายไม่มีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่เกี่ยวกับบุคคลที่เคยถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อนใช้โอกาสจากการถูกปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมายไปก่อหนี้ขึ้นใหม่แล้วหลีกเลี่ยงไม่ยอมชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เดิมจำนวนและปล่อยให้เจ้าหนี้มาฟ้องให้ล้มละลายเพื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ไปแล้วร้อยละ 50 ,กรณีที่ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องการอุทธรณ์คำสั่งศาลของการขอปลดจากการล้มละลายไว้ ,กรณีระยะเวลาในการปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมาย และกรณีผลของคำสั่งปลดจากการล้มละลายของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลายที่มีหลักประกันในการบังคับหลักประกันหรือหนี้ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ ซึ่งการปลดจากการล้มละลายตามกฎหมายของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้กฎหมายระบบจารีตประเพณี (Common Law) หรือประเทศที่ใช้กฎหมายระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) เช่นเดียวกับประเทศไทย มีบทบัญญัติที่ชัดเจนกว่ากฎหมายล้มละลายของไทย ทั้งนี้หากการปลดจากการล้มละลายของไทยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมให้ความชัดเจนเช่นเดียวกับการปลดจากการล้มละลายของต่างประเทศแล้ว ก็จะไม่เกิดปัญหาในการตีความกฎหมายและการบังคับใช้ ก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นสมดังเจตนารมณ์ของกฎหมาย

คำสำคัญ : ปัญหาทางกฎหมาย , การปลดจากการล้มละลาย

¹ หลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

ABSTRACT

Allowing debtors to continue to be bankrupt for a long time will not benefit the public and the economy in any way. Some people are bankrupt. Knowledgeable person If they are left in a bankrupt state for a long time, they will be wasted. Bankruptcy of Thailand. The bankruptcy case is set to 3 channels, ie, after the bankruptcy. Bankruptcy And bankruptcy Withdrawal from bankruptcy only results in the insolvency of a bankrupt individual. Many countries have the provisions of bankruptcy to release debtors from the status of bankrupt. Thailand also has provisions on bankruptcy. However, the provisions are not clear in some respects. The problem of interpretation and enforcement is not effective. Whether it is about a person who has been tried by a bankruptcy court before, using the opportunity of being released from bankruptcy, the result of a lawsuit, a new debt, and a refusal to repay the debt to a full creditor. And leave the creditors to file for bankruptcy to repay the debt to the creditors who have already paid 50 percent. There is no provision for the appeal of the bankruptcy court order. , The case of termination of bankruptcy by the law. And the case of the result of the bankruptcy proceeding of a creditor in a bankruptcy proceeding with collateral for collateral or unenforceable debt. The release of bankruptcy under foreign laws. Whether it is a country that uses the Common Law or a civil law system. Like Thailand. There are clearer provisions than Thai bankruptcy laws. If the bankruptcy of Thailand has been amended to be as clear as the release of the bankruptcy of foreign countries. It will not be a problem to interpret the law and enforcement will be more effective as the intent of the law.

Keyword: Legal issues, Bankruptcy

1.บทนำ

กฎหมายล้มละลายเป็นกฎหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบการบริหารเศรษฐกิจของประเทศได้เป็นอย่างดี เพราะว่า หากประเทศใดมีสภาพเศรษฐกิจที่ดีแล้ว ประเทศนั้นสถิติจำนวนคดีล้มละลายก็จะน้อย แต่ถ้าหากประเทศใดมีสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ เกิดวิกฤติปัญหาทางการเงิน บรรดาธุรกิจและกิจการขนาดต่างๆ ก็มักจะประสบปัญหาขาดทุนอันเป็นเหตุทำให้ต้องปิดกิจการลง จำนวนผู้ประกอบการที่ถูกฟ้องให้ล้มละลายก็มีเพิ่มมากขึ้นในทุกๆปี ทั้งกฎหมายล้มละลายเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจรัฐผ่านกระบวนการยุติธรรมในการจัดการกับลูกหนี้ที่อยู่ในสภาวะมีหนี้สินล้นพ้นตัว² หรือมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน

กฎหมายล้มละลายมีวัตถุประสงค์โดยรวม³ คือ เพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาให้แก่เจ้าหนี้ในการที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว เพื่อให้มีการดำเนินการเพื่อการชำระสะสางหนี้สิน

² หนี้สินล้นพ้นตัว หมายความว่า มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สินหรือมีทรัพย์สินไม่เพียงพอต่อการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้

³ ร.ศ.ดร.ภูมิ โชคเหมาะ, เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายล้มละลายเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548), หน้า 30-35.

ให้แก่เจ้าหนี้ของลูกหนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ลูกหนี้ก่อหนี้สินอีกต่อไปโดยจัดให้ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลาย โดยไม่อาจใช้สิทธิของตนได้เท่าเทียมกับบุคคลอื่น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการแปลงสิทธิทรัพย์สินของลูกหนี้ให้แก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ เพื่อให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากหนี้สินโดยเร็วและอาจกลับมาตั้งตัวใหม่ได้ และเพื่อให้การคุ้มครองสังคมไม่ให้เกิดความเสียหายจากการที่บุคคลล้มละลายอาจก่อหนี้สินต่อไปอีก

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2542 มาตรา 35 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาพ้นจากการล้มละลายเมื่อครบกำหนด 3 ปี นับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลาย ถือว่าเป็นการวางหลักเกณฑ์การหลุดพ้นจากล้มละลายรูปแบบใหม่ และมีสาระสำคัญที่เงื่อนไขการพ้นจากล้มละลายพิจารณาจากความสุจริตของหนี้ อันเป็นมูลเหตุที่ฟ้องล้มละลายเป็นสำคัญ มิได้พิจารณาจากความสุจริตของลูกหนี้แต่อย่างใด ดังนั้น หากหนี้ไม่มีลักษณะทุจริตแล้ว ลูกหนี้ก็สามารถพ้นจากล้มละลายได้ทันที เมื่อถึงกำหนดเวลาครบ 3 ปี นับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลาย ซึ่ง มาตรา 35 นี้ได้บัญญัติขึ้น ท่ามกลางเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นช่องที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ลูกหนี้ จะทำให้ประเทศขาดวินัยทางการเงินและกระตุ้นให้เกิดวัฒนธรรมการเบี้ยวหนี้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังจะส่งผลให้ระบบการเงินปั่นป่วนหนี้ไม่ก่อให้เกิดรายได้หรือ NPLs จะพุ่งขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะจะเกิดการเบี้ยวหนี้อย่างขนานใหญ่ และยังเป็นช่องทางให้บรรดาลูกหนี้รายใหญ่ จำนวนมากล้มบนฟูก ลูกหนี้ก่อหนี้สินขึ้นโดยมีค่านึงว่าตนจะมีความสามารถชำระหนี้ได้หรือไม่ เพราะเมื่อตนไม่สามารถชำระหนี้ได้ ก็จะทำให้เจ้าหนี้ฟ้องร้องตนเป็นบุคคลล้มละลายแล้วระยะเวลาเพียงสามปี ก็สามารถก่อหนี้ใหม่ได้และหากตนไม่สามารถชำระหนี้ก็จะยอมให้เจ้าหนี้ฟ้องให้ตนเป็นคดีล้มละลายอีก เพื่อรอระยะเวลาอีก 3 ปี ที่จะทำให้ตนพ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลายโดยอัตโนมัติอีก โดยไม่มีที่สิ้นสุด บทบัญญัติดังกล่าวอาจกลายเป็นช่องทางที่ลูกหนี้อาศัยให้ตนหลุดพ้นจากสถานภาพการเป็นบุคคลล้มละลายได้อย่างรวดเร็วและสามารถปลดเปลื้องหนี้สินได้โดยไม่ต้องชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ จึงเป็นผลให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยมีพระราชบัญญัติ พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2547 ซึ่งมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2547 และให้ยกเลิกพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2542 มาตรา 35 โดยกำหนดหลักเกณฑ์และ...พ.ศ.2547 ก็ยังมีปัญหาในการบังคับใช้หลายประการเนื่องจากความไม่ชัดเจนของกฎหมายส่งผลให้เกิดปัญหาในการตีความกฎหมาย ดังนั้น หากบทบัญญัติดังกล่าวได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมในส่วนที่ยังมีปัญหาคความไม่ชัดเจนไม่ว่ากรณีบุคคลที่เคยถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อนใช้โอกาสจากการถูกปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมายไปก่อหนี้ขึ้นใหม่แล้วหลีกเลี่ยงไม่ยอมชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เต็มจำนวน แต่ยอมปล่อยให้เจ้าหนี้มาฟ้องให้ล้มละลายเพื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ที่ขอรับชำระหนี้ไว้แล้วร้อยละ 50 ,กรณีที่ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องการอุทธรณ์คำสั่งศาลของการขอปลดจากการล้มละลายไว้ ,กรณีระยะเวลาในการปลดจากล้มละลายโดยผลของกฎหมาย และกรณีผลของคำสั่งปลดจากการล้มละลายของเจ้าหนี้ในคดีล้มละลายที่มีหลักประกันในการบังคับหลักประกันหรือหนี้ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ ก็จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายล้มละลายของไทยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

2. ทฤษฎีที่ใช้ในการปลดบุคคลจากล้มละลาย ⁴

จากการศึกษากฎหมายล้มละลายของหลายประเทศ จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่จะให้บุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวได้ปลดเปลื้องหนี้สินและมีโอกาสเริ่มต้นใหม่ทางการเงิน หลุดพ้นจากการเป็นบุคคลล้มละลายนั้น มีทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและใช้หลักในการพิจารณา ดังนี้

2.1 ทฤษฎีความร่วมมือของลูกหนี้ (The Debtors Cooperation Theory)

เป็นทฤษฎีแรกที่ใช้ในการปลดหนี้ โดยการปลดหนี้จะสร้างแรงจูงใจให้ลูกหนี้ให้ความร่วมมือกับทริสตีและเจ้าหนี้ทั้งหลายในการรวบรวมทรัพย์สิน และชำระบัญชีจากกองทรัพย์สินของลูกหนี้ให้สำเร็จลุล่วงไป โดยจะได้รับปลดหนี้ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่มิฉะนั้นก็ปลดหนี้จะถูกปฏิเสธ แนวคิดการปลดหนี้ให้ลูกหนี้ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ให้ความร่วมมือในการจัดการทรัพย์สินตามที่กฎหมายบัญญัติไว้นั้น ได้บัญญัติขึ้นครั้งแรกในบทบัญญัติว่าด้วยการปลดหนี้ในประเทศอังกฤษ เมื่อปีคริสต์ศักราช 1705

2.2 ทฤษฎีอรรถประโยชน์ต่อสังคม (The Social Utility Theory)

การปลดหนี้ให้กับบุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมอย่างมาก เพราะไม่เพียงแต่กลุ่มเจ้าหนี้ที่จะได้รับชำระหนี้ แต่การปลดหนี้ก็ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ดังนี้

2.2.1. การปลดปล่อยลูกหนี้ให้เป็นอิสระจากภาระหนี้สิน เป็นสิ่งส่งเสริมให้ลูกหนี้ได้กลับเข้ามาสร้างประโยชน์ในระบบเศรษฐกิจได้เหมือนเดิม ซึ่งความจริงแล้วลูกหนี้จะไม่มีแรงจูงใจที่จะกลับเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจอีก เพราะลูกหนี้ได้ยึดเอาผลประโยชน์ที่ลูกหนี้หามาได้ไปจนกว่าจะชำระหนี้เสร็จสิ้นโดยผ่านกระบวนการทางกฎหมาย เช่น garnish ment

2.2.2. fabric of society argument ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวนั้นมีบทบาทเป็นทั้งผู้ที่ให้ความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม เช่น ครอบครัว หรือ พนักงาน และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ภาระหนี้สินล้นพ้นตัวทำให้สังคมต้องรับภาระเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทฤษฎีนี้ต้องการสร้างแรงจูงใจให้ลูกหนี้ยังคงทำงานอยู่ในระบบเศรษฐกิจต่อไปเช่นเดียวทฤษฎีการให้ความร่วมมือของลูกหนี้

2.3 ทฤษฎีความเมตตาและปัญหาทางศีลธรรม (The Humanitarian Theory and Moral Problems)

ทฤษฎีนี้อาศัยแนวคิดที่เป็นเหตุผลสนับสนุน ดังนี้

⁴ Charles Jordan Tabb, (1990) . “The Scope of the Fresh Start in Bankruptcy :Collateral Conversions and the Dischargeability Debate.”The George Washington Law Review,59.pp. 22-34.

2.3.1. ทฤษฎีความเมตตา ได้ตระหนักว่าคุณค่าของลูกหนี้ได้ถูกทำลายไปเป็นอย่างมาก เพราะภาวะความกดดันจากภาระของหนี้สินเป็นการช่วยให้ลูกหนี้ได้เป็นอิสระจากภาระหนี้สินทั้งปวง และเป็นสิ่งให้ลูกหนี้ได้กลับเข้าสู่สังคม และคงคุณค่าของตัวเองไว้ต่อไป

2.3.2. ความเมตตาของลูกหนี้ในฐานะที่เป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคม และสังคมที่มีเมตตาต่อกันมากขึ้นจะช่วยยกระดับจิตใจของสมาชิกในสังคมนั้นให้มีคุณค่ากว่าคำว่า คนทั่วไปภายใต้กฎหมายล้มละลายว่าด้วยการปลดหนี้ นั้น เป็นการบังคับให้เจ้าหนี้ต้องให้ความเมตตาต่อลูกหนี้เสมอเพราะว่ากฎหมายให้เหตุผลว่าภาวะการที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวของลูกหนี้ นั้น ส่วนหนึ่งเจ้าหนี้มีส่วนร่วมในการก่อให้เกิดขึ้น และลูกหนี้สุจริตและมีความประพฤติที่ดีเท่านั้นที่ควรได้รับสิทธิในการให้ความช่วยเหลือ

2.4 ทฤษฎีระบบสินเชื่อจำนวนมากเกิน (The Systematic Overborrowing Theory)

Dean Jackson ได้อธิบายถึงข้อดีของการปลดหนี้ และอธิบายว่าการปลดหนี้ทำไมต้องมีอยู่ โดยมีการให้เหตุผลว่า จำเป็นที่ต้องบัญญัติให้มีเรื่องการปลดหนี้ เพื่อให้ปัญหาที่มีเรื่องของการกู้ยืมที่มากเกินไปได้ถูกปรับให้เข้าสู่ระบบที่เหมาะสมภาวะการณ์ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวนั้นเป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่เกิดจากลูกหนี้ ซึ่งลูกหนี้ดังกล่าวคือ บุคคลทั่วไปซึ่งอาจก่อหนี้ที่เกินกำลังความสามารถของตัวเองขึ้นมาแล้วไม่มีปัญหาที่จะชำระคืน การกำหนดให้สิทธิแก่ลูกหนี้ให้มีโอกาสรับการปลดหนี้ นั้น จะเป็นการลดปัญหาการให้กู้ยืมที่มากเกินไปจนความจำเป็นจนกระทั่งตกอยู่ในภาวะของผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัวและเจ้าหนี้อาจถูกตัดสิทธิที่จะได้รับชำระหนี้ตามสิทธิที่ตนควรมีหากว่าลูกหนี้ได้ขอใช้และได้รับสิทธิในการปลดหนี้ ซึ่งกลไกตัวนี้จะคอยกระตุ้นให้เจ้าหนี้ทั้งหลายต้องตรวจสอบข้อมูลของลูกหนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความชัดเจนและถูกต้องขึ้น และแน่ใจได้ว่าลูกหนี้นั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะชำระหนี้คืนได้ทั้งหมด

2.5 ทฤษฎีการจำกัดความรับผิดชอบและประสิทธิภาพของเศรษฐกิจ (The Liability and Economic Efficiency Theory)

การปลดหนี้อาจเป็นเหตุผลหนึ่งของการจำกัดความรับผิดชอบของบุคคล ลูกหนี้ประสงค์จะได้รับโอกาสในการเริ่มต้นธุรกิจใหม่ เพราะว่าการทำธุรกิจคงไม่ประสบผลร้ายตลอดเวลาแน่นอน ดังนั้น โอกาสจึงเป็นสิ่งที่ลูกหนี้ต้องการ และการปลดหนี้เป็นกลไกรองรับเพื่อช่วยเหลือลูกหนี้ให้รับโอกาสที่เริ่มต้นใหม่ในทางการเงิน ปัญหาภาระหนี้สินที่มีมากกว่าทรัพย์สินของลูกหนี้ นั้นทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าหนี้ด้วยกัน ดังนั้น กฎหมายล้มละลายจึงได้บัญญัติเกี่ยวกับปัญหาของภาระหนี้สินของลูกหนี้ โดยใช้หลักการรวมเจ้าหนี้ฟ้องบังคับชำระหนี้เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งปวง ปัญหาดังกล่าวเมื่อกองทรัพย์สินของลูกหนี้มีไม่เพียงพอต่อการชำระคืนเจ้าหนี้ทั้งหลาย ทำให้เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย หรืออาจไม่ได้รับคืนเลยและลูกหนี้ก็ไม่ต้องการที่จะตกเป็นบุคคลล้มละลายที่จะถูกจำกัดสิทธิต่างๆ และถูกจำกัดออกไปจากระบบธุรกิจอันเป็นการตายในทางกฎหมายแพ่ง จึง

ได้กำเนิดกลไกการช่วยเหลือตนเองทั้งจากทางฝ่ายเจ้าหนี้และฝ่ายลูกหนี้ โดยฝ่ายเจ้าหนี้นั้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือตนเองให้พ้นจากความเสี่ยงจากลูกหนี้ในกรณีที่กองทรัพย์สินของลูกหนี้นั้นมีไม่เพียงพอต่อการชำระคืน เจ้าหนี้จึงได้ต้องการหลักประกันเพื่อให้เกิดความมั่นคง และปลอดภัยในการได้รับชำระหนี้คืน ส่วนด้านฝ่ายลูกหนี้นั้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือตนเอง จะทำการโดยการให้ความร่วมมือกับการรวบรวมทรัพย์สินในคดีล้มละลาย หรือสร้างให้ทรัพย์สินเพียงพอต่อการชำระหนี้ได้ เพื่อจะได้รับสิทธิในการปลดหนี้ให้เป็นการตอบแทน (discharge)

3. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปลดจากการล้มละลาย

3.1 ความหมายของการปลดจากการล้มละลาย

การปลดจากล้มละลายเป็นกระบวนการที่ทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากการล้มละลาย และทำให้คดีล้มละลายสิ้นสุดลง ลูกหนี้กลับมามีอำนาจจัดการกิจการและทรัพย์สินของตนได้เหมือนเดิม

3.2. วิธีที่จะได้รับปลดจากการล้มละลาย

บุคคลอาจได้รับปลดจากล้มละลายได้ 2 กรณี คือ

3.2.1 เมื่อศาลมีคำสั่งปลดจากล้มละลายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 71 คือ เมื่อศาลล้มละลายได้พิจารณาคำชี้แจงของ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้หรือผู้แทนเจ้าหนี้ รายงานของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ รายงานการไต่สวนลูกหนี้โดยเปิดเผย รวมทั้งคำให้การของบุคคลล้มละลายและพยานหลักฐานอื่นๆแล้ว ถ้าศาลเห็นว่า

3.2.1.1 ได้แบ่งทรัพย์สินชำระให้แก่เจ้าหนี้ที่ได้ขอรับชำระหนี้ไว้แล้วไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบและ

3.2.1.2 ไม่เป็นบุคคลล้มละลายทุจริต คือ บุคคลล้มละลายนั้นไม่เป็นบุคคลล้มละลายที่ถูกศาลพิพากษาว่ามีความผิดตามมาตรา 163 ถึง 170 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย หรือไม่เป็นบุคคลล้มละลายอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดฐานยักยอกหรือฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญาหรือกระทำความผิดอันมีลักษณะเป็นการกั๊ยเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชนตามกฎหมายว่าด้วยการกั๊ยเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน ซึ่งในการที่ศาลมีคำสั่งปลดจากล้มละลายนั้น ศาลอาจสั่งปลดจากล้มละลายโดยไม่มีเงื่อนไขหรือโดยกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับทรัพย์สินที่จะพึงได้มาในเวลาต่อไปก็ได้ แต่ต้องไม่เกินระยะเวลาที่บุคคลนั้นได้รับการปลดจากล้มละลายตามมาตรา 81/1 กล่าวคือ ในกรณีที่บุคคลล้มละลายเป็นบุคคลธรรมดา ศาลจะกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับทรัพย์สินที่บุคคลล้มละลายนั้นจะพึงได้มาต่อไปภายหลังจากวันที่สั่งปลดจากล้มละลายแล้วเกินระยะเวลา 3 ปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลายตามมาตรา 81/1 วรรคหนึ่ง หรือเกิน 5 ปีนับแต่วันที่ศาลพิพากษาให้ล้มละลายตามมาตรา 81/1 (1) ไม่ได้ แต่กรณีที่บุคคลล้มละลายเป็นนิติบุคคล ศาลอาจกำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับทรัพย์สินที่นิติบุคคลนั้นจะพึงได้มาในเวลาต่อไปก็ได้ ตามที่เห็นสมควร หรือ

3.2.2 ปลดจากลี้ภัยโดยอัตโนมัติเมื่อพ้นกำหนดระยะเวลา มาตรา 81/1 คือ ให้ปลดบุคคลนั้นจากลี้ภัยทันที เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลได้พิพากษาให้ลี้ภัย

3.3 ผลของการปลดจากลี้ภัย

คำสั่งปลดจากลี้ภัยนอกจากจะทำให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากการลี้ภัยและกลับมามีอำนาจจัดการกิจการและทรัพย์สินของตนเองแล้ว ลูกหนี้ยังหลุดพ้นจากหนี้สินทั้งปวงอันพึงชำระหนี้ได้ด้วย ซึ่งหมายถึงหนี้เงินที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ และไม่ต้องห้ามมิให้ชำระหนี้ตามมาตรา 94 ซึ่งรวมทั้งหนี้ที่เจ้าหนี้นั้นยื่นขอรับชำระหนี้ไว้แล้วและหนี้ที่เจ้าหนี้ไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ด้วย

สำหรับหนี้ที่เจ้าหนี้นั้นยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้แล้วและเจ้าหนี้ยังได้รับชำระหนี้ไม่ครบถ้วนในวันที่ศาลสั่งปลดจากลี้ภัยนั้น ลูกหนี้คงหลุดพ้นเฉพาะในกรณีที่ไม่มีทรัพย์สินของลูกหนี้ซึ่งมีอยู่แล้วก่อนเวลาที่ศาลสั่งปลดจากลี้ภัยอันเป็นทรัพย์สินที่แบ่งชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ตามมาตรา 109 เท่านั้น แต่ถ้ายังมีทรัพย์สินของลูกหนี้ซึ่งอาจแบ่งชำระหนี้ได้ตามมาตรา 109 ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ได้รวบรวมมาไว้ในกองทรัพย์สินของลูกหนี้แล้วหรือไม่ รวมทั้งกรณีที่ศาลสั่งปลดจากลี้ภัยโดยมีเงื่อนไขเกี่ยวกับทรัพย์สินที่จะพึงได้มาต่อไปตามมาตรา 7 วรรคสอง เจ้าหนี้ที่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ไว้แล้วก็ยังคงมีสิทธิได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินดังกล่าว ลูกหนี้ยังไม่หลุดพ้น

3.3.1 คำสั่งปลดจากลี้ภัยทำให้บุคคลลี้ภัยหลุดพ้นจากหนี้ทั้งปวงอันพึงชำระได้ เว้นแต่ กรณีที่ 1 หนี้เกี่ยวกับภาษีอากร หรือจังกอบของรัฐบาล หรือเทศบาล และกรณีที่ 2 หนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นโดยความทุจริตฉ้อโกงของบุคคลลี้ภัย หรือหนี้ซึ่งเจ้าหนี้ไม่ได้เรียกร้องเนื่องจากความทุจริตฉ้อโกงซึ่งบุคคลลี้ภัยมีส่วนเกี่ยวข้อง

3.3.2 คำสั่งปลดจากลี้ภัยไม่ทำให้บุคคลที่ร่วมรับผิดชอบกับบุคคลลี้ภัย เช่น บุคคลซึ่งเป็นหุ้นส่วนกับบุคคลลี้ภัย หรือรับผิดชอบร่วมกับบุคคลลี้ภัย หรือค้ำประกัน หรืออยู่ในลักษณะอย่างผู้ค้ำประกันของบุคคลลี้ภัยหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ"หลุดพ้นจากความรับผิดชอบ เช่น กรณีผู้อาวุสตัวเงิน

3.3.3 หน้าที่ของบุคคลลี้ภัยภายหลังถูกปลดจากลี้ภัย

คือ ถึงแม้ศาลมีคำสั่งปลดจากลี้ภัยแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ยังคงมีอำนาจหน้าที่จำหน่ายและแบ่งปันทรัพย์สินของบุคคลลี้ภัยแก่เจ้าหนี้ที่ศาลสั่งให้ได้รับชำระหนี้แล้วต่อไปเท่าที่ทรัพย์สินของบุคคลลี้ภัยมีอยู่ที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ บุคคลลี้ภัยจึงมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจำหน่ายแบ่งปันทรัพย์สินของตนที่ตกอยู่กับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ให้แก่เจ้าหนี้ตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องการ

ถ้าบุคคลล้มละลายละลายไม่ช่วย ศาลมีอำนาจเพิกถอนคำสั่งปลดจากล้มละลายนั้นได้ ซึ่งทำให้ลูกหนี้กลับไปเป็นบุคคลล้มละลายตามเดิม แต่คำสั่งเพิกถอนคำสั่งปลดจากล้มละลายนี้ไม่กระทบถึงการใดที่ได้กระทำไปภายหลังการปลดจากล้มละลายก่อนที่ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนนั้น

3.3.4 การเพิกถอนคำสั่งปลดจากล้มละลาย

ในกรณีที่ศาลสั่งปลดจากล้มละลายโดยให้บุคคลล้มละลายใช้เงินแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์นั้น ศาลมีอำนาจกำหนดจำนวนเงินสำหรับเลี้ยงชีพบุคคลล้มละลายและครอบครัวในปีหนึ่งๆ ที่ให้หักเอาจากทรัพย์สินซึ่งได้มาภายหลังมีคำสั่งปลดจากล้มละลายนั้น และกำหนดให้ส่งเงินหรือทรัพย์สินที่เหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เพื่อแบ่งแก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย และกำหนดวันให้ยื่นบัญชีแสดงการรับทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างปี ทุกปีต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์

นอกจากนี้ บุคคลล้มละลายซึ่งถูกปลดจากล้มละลายโดยให้ใช้เงินแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์นั้น ยังมีหน้าที่ไปให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือศาลสอบสวนหรือไต่สวนเกี่ยวกับทรัพย์สินที่ได้มา ตามแต่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือศาลต้องการ ซึ่งถ้าบุคคลล้มละลายนั้นไม่ปฏิบัติตามที่บัญญัติไว้ในวรรคแรกและวรรคสอง เมื่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีคำขอ ศาลจะเพิกถอนคำสั่งปลดจากล้มละลายก็ได้ แต่คำสั่งเพิกถอนคำสั่งปลดจากล้มละลายนี้ไม่กระทบถึงการใดที่ได้กระทำไปภายหลังการปลดจากล้มละลาย ก่อนที่ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนนั้น

4. สภาพปัญหาของการปลดจากการล้มละลาย

ตามที่พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 7) พ.ศ. 2547 โดยให้ยกเลิกพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2542 มาตรา 35 และได้บัญญัติบทบัญญัติว่าด้วยการปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมายไว้ใน มาตรา 81/1 - 81/4 แม้จะเป็นการบัญญัติเพิ่มหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมาย แต่ก็ยังมีปัญหาในการตีความและการบังคับใช้กฎหมายอยู่หลายประการ โดยแยกเป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาดังต่อไปนี้

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขอปลดจากการล้มละลายโดยคำสั่งศาล เห็นได้ว่ามาตรา 71 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย บัญญัติไว้เพียงให้ศาลพิจารณาจาก หากได้แบ่งทรัพย์สินชำระให้แก่เจ้าหนี้ที่ได้ขอรับชำระหนี้แล้วไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบและบุคคลนั้นต้อง ไม่เป็นบุคคลล้มละลายทุจริตเท่านั้นก็จะสั่งปลดจากการล้มละลายให้ ซึ่งเงื่อนไขในการนำมาประกอบการพิจารณาก็มีเพียงเท่านี้ โดยพระราชบัญญัติล้มละลายฯ ไม่ได้เปิดโอกาสให้พิจารณาถึงเงื่อนไขประการอื่นของลูกหนี้อีกด้วย ถ้าหากว่าลูกหนี้ที่ถูกพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายมาก่อนแล้วได้รับการปลดจากการล้มละลายโดยผลของ

กฎหมายตามไปก่อนนี้ขึ้นใหม่แล้วหลีกเลี่ยงไม่ยอมชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้เต็มจำนวน ปลอมให้เจ้าหนี้มาฟ้องให้ล้มละลายอีกแล้วบุคคลดังกล่าว ก็ขอปลดจากการล้มละลายและทำการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ที่ได้ขอรับชำระหนี้ไว้แล้วเพียงร้อยละห้าสิบเอ็ด เพื่อจะได้เข้าเงื่อนไขให้ได้รับการปลดจากการล้มละลายอีกรอบ ทั้งคำว่าบุคคลล้มละลายทุจริต ก็ไม่ได้มีความหมายรวมถึงบุคคลที่เคยถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อน ได้โอกาสจากการถูกปลดจากการล้มละลายโดยผลกฎหมายแล้วมาใช้ช่องทางตามมาตรา 71 มาขอปลดอีกเพื่อจะได้ชำระหนี้เพียงร้อยละ 51 ของจำนวนหนี้ที่ศาลได้มีคำสั่งอนุญาตให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ ซึ่งจากปัญหาดังที่กล่าวมานี้ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่บรรดาเจ้าหนี้ทั้งหลาย

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการปลดจากล้มละลายโดยผลกฎหมาย

4.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการปลดจากล้มละลายโดยผลกฎหมายกับหน้าที่ของลูกหนี้เมื่อได้รับการปลดจากการล้มละลาย เห็นได้ว่า การปลดจากล้มละลายโดยผลกฎหมายในมาตรา 81/1วรรคท้ายแห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 บัญญัติเพียงว่าให้นับบทบัญญัติ มาตรา 76 เรื่องหน้าที่ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์โฆษณาคำสั่งศาลที่ปลดจากการล้มละลาย มาตรา 77 เรื่องผลของคำสั่งปลดจากการล้มละลายที่ทำให้บุคคลล้มละลายหลุดพ้นจากหนี้ทั้งปวงอันพึงขอรับชำระได้ และมาตรา 78 คำสั่งปลดจากล้มละลายนั้นไม่ทำให้บุคคลซึ่งเป็นหุ้นส่วนกับบุคคลล้มละลาย หรือรับผิดชอบกับบุคคลล้มละลายหลุดพ้นจากความรับผิดชอบไปด้วยมาใช้บังคับกับการปลดจากล้มละลายตามมาตรานี้ โดยอนุโลม จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติมาตรา 81/1 ไม่ได้บัญญัติให้นำมาตรา 79 เรื่องหน้าที่ของลูกหนี้เมื่อถูกปลดจากล้มละลายแล้วที่ต้องช่วยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจำหน่ายและแบ่งทรัพย์สินของตนซึ่งตกอยู่กับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามที่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ต้องการ ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วแม้ลูกหนี้จะได้รับปลดจากการล้มละลายไปแล้วก็ต้องให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการจัดการกิจการและทรัพย์สินเพื่อรวบรวมแบ่งให้แก่เจ้าหนี้ในคดีล้มละลาย เพราะหากบุคคลที่ได้รับการปลดจากการล้มละลายไม่ช่วย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์อาจยื่นขอให้ศาลมีคำสั่งหยุดนับระยะเวลาในการที่ลูกหนี้จะได้รับการปลดจากการล้มละลายตามมาตรา 81/2 ได้ จึงก่อให้เกิดเป็นปัญหาในการบังคับใช้และการตีความว่าจะนำมาตรา 79 นี้มาบังคับใช้ได้หรือไม่ เพียงใด และหากต้องการให้บุคคลล้มละลายกระตือรือร้นช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ก็ต้องสร้างแรงจูงใจให้กับบุคคลล้มละลายก็เห็นควรลดระยะเวลาปลดจากการล้มละลายโดยผลของกฎหมายลงมา เพื่อเป็นการตอบแทนและสร้างแรงจูงใจแก่บุคคลล้มละลายที่สุจริตและให้ความช่วยเหลือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์และเจ้าหนี้ในการรวบรวมทรัพย์สินอย่างเต็มความสามารถ

4.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับการขอให้ศาลหยุดนับระยะเวลาปลดจากการล้มละลายในกรณีระยะเวลาที่ขยายออกไป เห็นได้ว่าในมาตรา 81/2 แห่งพระราชบัญญัติ

ล้มละลาย ได้บัญญัติให้อำนาจ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะขอให้ศาลหยุดนับระยะเวลาปลดจากล้มละลาย ก็แต่เฉพาะระยะเวลาสามปีตามมาตรา 81/1 วรรค 1 เท่านั้น โดยไม่รวมถึงระยะเวลาที่ขยายออกไป คือ ห้าปี หรือ สิบปี ดังนั้น หากบุคคลล้มละลายไม่ให้ความร่วมมือกับเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินโดยไม่มีเหตุอันสมควรในระยะเวลาที่ขยายออกคือ ห้าปีหรือสิบปีแล้ว เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์จะเอามาตรการใดมาใช้บังคับกับลูกหนี้ที่ไม่สุจริตหรือมีพฤติการณ์ไม่ให้ความร่วมมือ อันจะเห็นได้ว่า เป็นช่องว่างของกฎหมายที่บัญญัติครอบคลุมไปไม่ถึง เพราะหากเกิดกรณีดังกล่าวเป็นข้อพิพาทสู่ศาลจริง ศาลก็ไม่าจะมีคำสั่งหยุดนับระยะเวลาได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดเจน

4.3 ปัญหาของผลคำสั่งปลดจากการล้มละลายที่ทำให้หลุดพ้นจากหนี้ที่อาจขอรับชำระหนี้ได้

เห็นได้ว่า ผลของคำสั่งปลดจากการล้มละลายตามมาตรา 77 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ทำให้บุคคลล้มละลายหลุดพ้นจากหนี้ทั้งปวงอันพึงขอรับชำระได้ เว้นแต่ หนี้ภาษีอากร หรือจังกอบของรัฐบาลหรือเทศบาล และหนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นโดยความทุจริตฉ้อโกงของบุคคลล้มละลาย หรือ หนี้ซึ่งเจ้าหนี้ไม่ได้เรียกร้องเนื่องจากความทุจริตฉ้อโกงซึ่งบุคคลล้มละลายมีส่วนเกี่ยวข้องสมรู้เท่านั้น แต่หาได้ครอบคลุมถึงหนี้ความรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่าปรับในการกระทำความผิดคดีอาญาแผ่นดินหรือหนี้ที่ลูกหนี้ไม่อาจขอพิสูจน์จำนวนหนี้ในมูลแห่งหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ซึ่งมีลักษณะของการนำเงินที่ได้ไปเป็นงบประมาณแผ่นดินเช่นกับหนี้ภาษีและหนี้อื่นเกิดจากการที่เจ้าหนี้สุจริต แต่ไม่ได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ภายในกำหนดเวลาเนื่องจากเหตุสุดวิสัยหรือได้มาขอรับชำระหนี้แต่ไม่ทันกำหนดเวลาเนื่องจากเจ้าหนี้เข้าใจผิดและหนี้ดังกล่าวนี้เจ้าหนี้ได้นำมาฟ้องภายใต้บทบัญญัติว่าด้วยอายุความรวมทั้งกรณีที่มูลแห่งหนี้ได้เกิดภายหลังที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้วด้วย เนื่องจากไม่สามารถยื่นคำขอรับชำระหนี้ได้ เพราะจะยื่นคำขอรับชำระหนี้ได้ก็แต่เฉพาะกรณีที่มูลแห่งหนี้เกิดก่อนวันที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เท่านั้น ซึ่งต่างก็เป็นเจ้าหนี้ที่สุจริต ที่กฎหมายล้มละลายต้องการคุ้มครอง ดังนั้น หากให้เจ้าหนี้ดังกล่าวนี้ต้องหลุดพ้นไปด้วยผลของคำสั่งปลดจากการล้มละลายดังกล่าวแล้วย่อมจะก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่บรรดาเจ้าหนี้ที่สุจริตทั้งหลายเหล่านี้

4.4 ปัญหาเกี่ยวกับการอุทธรณ์คำสั่งศาลของการขอปลดจากการล้มละลาย

เห็นได้ว่า พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ก็หาได้มีการบัญญัติในเรื่องการอุทธรณ์คำสั่งศาลของการขอปลดจากการล้มละลาย แต่หากพิจารณาพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พุทธศักราช 2542 แล้วจะเห็นได้ว่า คำสั่งศาลในการขอปลดจากการล้มละลาย ไม่ใช่คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลล้มละลายที่ยกเว้นให้อุทธรณ์ได้ตามมาตรา 24 วรรค 2 ดังนั้น ถ้าประสงค์จะอุทธรณ์คู่ความอาจยื่นคำขอโดยทำเป็นคำร้องเพื่อขออนุญาตอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา เห็นได้ว่ามีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ใช้เวลานานเกินไป และยังไม่ครอบคลุมยังไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับคำสั่งจากการขอปลดจากการล้มละลาย

จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติว่าด้วยการปลดจากล้มละลายโดยผลของกฎหมายยังมีปัญหาในการตีความและการบังคับใช้หลายประการดังกล่าวข้างต้น ในขณะที่กฎหมายล้มละลายในต่างประเทศมีบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการปลดจากล้มละลายไว้ชัดเจนมากกว่ากฎหมายล้มละลายของไทย

ดังนั้น เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความเป็นธรรมในสังคม ไม่เกิดปัญหาในการตีความและสามารถบังคับใช้ได้สมตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย บทบัญญัติว่าด้วยการปลดบุคคลธรรมดาจากล้มละลายโดยผลของกฎหมาย ควรมีแนวทางและมาตรการเพื่อกำหนดวิธีการที่เหมาะสมและนำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อให้เกิดความชัดเจนแน่นอนและการบังคับใช้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อบทบัญญัติว่าด้วยการปลดล้มละลายโดยผลของกฎหมายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2547 ยังมีปัญหาในการบังคับใช้หลายประการ ดังนั้น เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายล้มละลายของไทยมีประสิทธิภาพและสมตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่เกิดปัญหาในทางปฏิบัติอันส่งผลในการตีความกฎหมายซึ่งอาจมีความเห็นออกเป็นหลายแนวทางด้วยกัน ไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและเพื่อลดขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นในกระบวนการขึ้นเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์หรือกระบวนการในชั้นศาลซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและผลสัมฤทธิ์ของงานก็สมตามเจตนารมณ์แล้ว และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานในฐานะเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ตามกฎหมายล้มละลายสามารถปฏิบัติงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันการบังคับใช้กฎหมายไม่เกิดความลักลั่นและไม่เกิดข้อโต้แย้งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 7) พ.ศ.2547 จึงควรได้รับแก้ไขเพิ่มเติมในกรณีดังต่อไปนี้

5.1 ปัญหาเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคำขอปลดจากการล้มละลายโดยคำสั่งศาลควรมีการเพิ่มเติม ให้มีมาตรา 71(3) แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ว่า “ลูกหนี้จะต้องไม่ถูกพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายมาก่อน เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปีก่อนที่ลูกหนี้จะ ถูกศาลพิพากษาเป็นบุคคลล้มละลายในคดีปัจจุบัน” เพราะจะได้ป้องกันการเป็นบุคคลล้มละลายซ้ำซาก ส่วนกรณีของของลูกหนี้ที่เคยถูกพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อนและเป็นระยะเวลาไม่เกินกว่า 10 ปีแล้วนั้น เห็นว่า ควรมีกระบวนการพิจารณาต่างหากแยกออกจากลูกหนี้ที่ไม่เคยถูกพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อน หรือเคยถูกพิพากษาให้ล้มละลายมาก่อนแต่เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 ปีแล้ว เพื่อปิดฉากการล้มละลายซ้ำซากของบุคคลล้มละลาย” เป็นต้น

5.2 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการปลดจากล้มละลายโดยผลกฎหมาย

5.2.1 ปัญหาเกี่ยวกับระยะเวลาในการปลดจากล้มละลายโดยผลกฎหมายกับหน้าที่ของลูกหนี้เมื่อได้รับการปลดจากการล้มละลาย ควรที่จะมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติล้มละลายในมาตรา 81/1 วรรคท้าย ให้มีความชัดเจนเป็นว่า “ให้นำบทบัญญัติมาตรา 76 มาตรา 77 มาตรา 78 และมาตรา 79 มาใช้กับการปลดจากการล้มละลายตามมาตรา 76 นี้โดยอนุโลม” นอกจากนี้หากต้องการให้บุคคลล้มละลายเกิดความกระตือรือร้นช่วยเหลือเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ก็ต้องสร้างแรงจูงใจให้กับบุคคลล้มละลายโดย การบัญญัติเพิ่มเติมอีกว่า “ให้บุคคลล้มละลายสามารถได้รับการปลดจากการล้มละลายก่อนระยะเวลา ตามมาตรา 81/1 ได้ หากเป็นกรณีที่บุคคลล้มละลายนั้นได้ให้ความร่วมมือแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมทรัพย์สินจนครบถ้วนก่อนครบระยะเวลาที่บัญญัติไว้ในมาตรา 81/1 โดยให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เป็นผู้เสนอคำร้องต่อศาล...” เป็นต้น

5.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับการขอให้ศาลหยุดนับระยะเวลาปลดจากการล้มละลายในกรณีระยะเวลาที่ขยายออกไป ควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 81/2 โดยให้อำนาจเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะขอให้ศาลหยุดนับระยะเวลาปลดจากล้มละลาย ในระยะ เวลาที่ขยายออกไปตามมาตรา 81/1 วรรคหนึ่ง (1) (2) หรือ (3) ด้วย และเพื่อให้สอดคล้องต้องกันก็ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 81/3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน เป็นว่า “ การหยุดนับระยะเวลาตามวรรคหนึ่ง ไม่ว่าศาลจะได้มีคำสั่งให้หยุดนับระยะ เวลาตามคำขอ ก็ครั้งก็ตาม เมื่อรวมระยะเวลาทั้งหมดแล้ว จะต้องไม่เกินสองปีและไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด” เป็นต้น

5.3 ปัญหาของผลคำสั่งปลดจากการล้มละลายที่ทำให้หลุดพ้นจากหนี้ที่อาจขอรับชำระหนี้ได้ ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 77 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 เป็นว่า “คำสั่งปลดจากล้มละลายทำให้บุคคลล้มละลายหลุดพ้นจากหนี้ทั้งปวงอันพึงขอรับชำระได้ เว้นแต่ (1) หนี้เกี่ยวกับภาษีอากร หรือจังกอบของรัฐบาลหรือเทศบาล (2) หนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นโดยความทุจริตฉ้อโกงของบุคคลล้มละลาย หรือหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้ไม่ได้เรียกร้องเนื่องจากความทุจริตฉ้อโกงซึ่งบุคคลล้มละลายมีส่วนเกี่ยวข้องสมรู้ (3) หนี้ความรับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำปรับในการกระทำความผิดคดีอาญาแผ่นดินหรือเป็นหนี้ที่ลูกหนี้ไม่อาจขอพิสูจน์จำนวนหนี้ในมูลแห่งหนี้ที่เกิดขึ้นก่อนศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ อันได้แก่ หนี้คำปรับ และหนี้ตามคำพิพากษารวมทั้งกรณีหนี้ดังกล่าวมูลแห่งหนี้เกิดภายหลังที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้วด้วย และ (4) หนี้อันเกิดจากการที่เจ้าหนี้สุจริตแต่ไม่ได้รับชำระหนี้ เนื่องจากเหตุสุดวิสัย หรือเกิดจากการกระทำของลูกหนี้ทำให้เจ้าหนี้ผิดหลง รวมทั้งกรณีที่หนี้ดังกล่าวมูลแห่งหนี้เกิดภายหลังที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้วด้วย...” เป็นต้น

5.4 ปัญหาเกี่ยวกับการอุทธรณ์คำสั่งศาลของการขอปลดจากการล้มละลาย

ควรที่จะบัญญัติพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พุทธศักราช 2542 เพิ่มเป็นมีมาตรา 24/2 โดยให้มีความว่า “คำสั่งคำร้องขอปลดจากการ

ล้มละลาย” รวมทั้งต้องกำหนดบุคคลผู้ที่มีสิทธิอุทธรณ์ไว้ด้วยเพื่อความสะดวกแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในการขอปลดจากการล้มละลายต่อไป เช่น บัญญัติว่า “การอุทธรณ์คำสั่งศาลในการยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งปลดจากการล้มละลาย ถ้าหากว่าบุคคลล้มละลาย หรือบุคคลที่มีส่วนได้เสียไม่พอใจในคำสั่งของศาลล้มละลายหรือเงื่อนไขใดๆ ที่ศาลล้มละลายกำหนดก็ย่อมมีสิทธิที่จะอุทธรณ์คำสั่งของศาลนั้นไปยังศาลฎีกาได้ภายใน 1 เดือนนับแต่วันที่ได้อ่านคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น สำหรับในส่วนบุคคลที่มีสิทธิยื่นอุทธรณ์คำสั่งศาลก็ได้แก่ บุคคลดังกล่าวต่อไปนี้บุคคลล้มละลาย เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เจ้าหนี้คนอื่นที่ไม่ได้รับชำระหนี้เนื่องมาจากการพ้องผันเกินสมควรของเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้เจ้าหนี้ผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมใช้สิทธิอุทธรณ์เพื่อให้เป็นไปตามหลักที่ว่า “เจ้าหนี้ในลำดับเดียวกันต้องได้รับการปฏิบัติเช่นเดียวกัน” หรือบุคคลอื่นๆ ที่มีส่วนได้เสีย ส่วนคำสั่งในการพิจารณาสั่งของศาลอุทธรณ์ เช่น สั่งยกเลิกคำสั่งของศาลชั้นต้น สั่งแก้ไขคำสั่งให้ปลดจากการล้มละลาย หรือสั่งเพิกถอนการปลดจากการล้มละลายในกรณีที่ลูกหนี้ไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขต่างๆ เป็นต้น

บรรณานุกรม

1.หนังสือ

ปรีชา พานิชวงษ์. คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติ-บรรณาการ, 2548.

ภูมิ โชคเหมาะ, รศ.ดร., เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายล้มละลายเปรียบเทียบ.

กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.

สุธีร์ ศุภนิตย, รศ., หลักกฎหมายล้มละลาย และฟื้นฟูกิจการ. พิมพ์ครั้งที่ 3.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

วิชา มหาคุณ. กฎหมายล้มละลาย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2540.

หลวงนัยประสาสน์. หลักการปฏิบัติตามกฎหมายล้มละลายที่เกี่ยวข้องกับศาล, 2512.

หลวงสารนัยประสาสน์. กฎหมายลักษณะล้มละลาย. พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2483.

2.วิทยานิพนธ์

ธเนศ ไชยหามาน. “การขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

ธวัช ชุนเคลือบทอง. “ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการพ้นจากการล้มละลายของบุคคลธรรมดา.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.

3.เอกสารอื่นๆ

คำสั่งกรมบังคับคดีที่ 445/2549 ข้อ 13.5.

บันทึกประกอบร่างพระราชบัญญัติล้มละลาย. หนังสือเล่มที่ 328 ลำดับที่ 9. (กรรมการ
กฤษฎีกา),แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย, 2483.

4.กฎหมาย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.

พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พุทธศักราช 2542.

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483.

พระราชบัญญัติล้มละลาย (ฉบับที่7) พุทธศักราช 2547.

Bankruptcy Act 1966.

Insolvency Act 1986.

แนวคิดระบบวรรณะสี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

Four caste system concept in Theravada Buddhism

พระครูนิวตน์วิมล (ก้าน ฐิตกุลโล)¹

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนต้องการนำเสนอในประเด็น 3 ประเด็นคือ 1) การกำเนิดและ พัฒนาการของระบบวรรณะสี่ 2) แนวคิดระบบวรรณะสี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อระบบวรรณะ โดยการถือกำเนิดของวรรณะเป็นแนวคิดใน สังคมอินเดีย ตามหลักความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ถือว่าวรรณะทั้ง 4 เกิดจาก อวัยวะของพระพรหม และถือว่าระบบวรรณะได้ถูกกำหนดไว้ตายตัวโดยพระผู้เป็นเจ้า เพราะถือว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์จากอวัยวะต่างๆ ของพระองค์เอง แล้วจัดวรรณะให้ พร้อมกัน แต่พระพุทธศาสนามีแนวคิดว่าการกำเนิดของชีวิตมนุษย์เป็นไปตามกระแสแห่งกฎ ธรรมชาติทั้งสิ้น ซึ่งต้องประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ที่มาสัมพันธ์กัน ที่เกิดขึ้นสืบต่อกันไปอย่าง มิได้ขาดสาย ภาวะแห่งการมีชีวิตของมนุษย์นั้นเกิดจากการรวมตัวขององค์ประกอบพื้นฐาน ที่เรียกกันว่า “ชั้น 5 หรือ เบญจขันธ์” ถูกกำหนดโดยกรรม อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มี ต่อวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ส่งผลในภาพรวมให้ประเทศไทยไม่มีความเชื่อเรื่องวรรณะ แต่เชื่อว่า “ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน ทุกคนมีสิทธิพัฒนาตัวเองถือ พระพุทธศาสนาจึงเป็น ศาสนาที่ล้มล้างระบบวรรณะโดยทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีศักยภาพสามารถที่จะบรรลุ ธรรมขั้นสูงสุดได้เท่ากัน และการที่จำกำหนดว่าใครเป็นคนดีหรือคนชั่วนั้นพระพุทธศาสนาให้ มองไปที่กรรมหมายถึงการกระทำของแต่ละบุคคล มิใช่ให้ดูที่ชาติกำเนิด บางคนแม้จะเกิดใน สกุลต่ำแต่ก็สามารถเป็นคนดีได้ ตรงกันข้ามแม้บางคนจะเกิดในตระกูลสูงก็อาจเป็นคนชั่วได้

คำสำคัญ : วรรณะสี่, พระพุทธศาสนาเถรวาท

ABSTRACT

This article has 3 points ;1) The origin and development of the four caste system. 2) Four caste system concept in Theravada Buddhism. 3) The influence of Buddhism on the caste system. From The birth of the caste is a concept in Indian society. According to the belief of Brahman-Hindu, the four castes are born from the organs of Brahman. And the caste system is fixed by

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

God. Because Brahma is the creator of human organs. His own Then caste together. But Buddhism has that concept. The birth of human life is based on the flow of all natural laws. This must include various factors. Related The successor to the next. The condition of human life is due to the combination of the basic elements called "Khan 5 or Benjakan", defined by karma. The influence of Buddhism on the way of life Society and Culture As a result, Thailand has no belief in castes. But believe that "everyone is born equal. Everyone has the right to develop themselves. Buddhism is a religion that abolishes the caste system, by which everyone has equal rights. It has the potential to achieve the highest degree of equality. And to remember who is good or evil. Buddhism looks at karma, refers to individual actions. Do not look at the birth. Some people even born in low currency, but it can be good. Conversely, even if some people are born in high families, they may be evil.

Keywords: four castes, Theravada Buddhism

1. บทนำ

ในอดีตกาล ในยุคสมัยที่ประชาชนในประเทศอินเดียยังไม่ได้รู้จักพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์มาก่อน เนื่องจากในครั้งนั้นศาสนาที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันดีในดินแดนชมพูทวีปคือศาสนาพราหมณ์ ในทางสังคม พวกพราหมณ์ได้แบ่งคนในสังคมเป็น 3 พวกเรียกว่าวรรณะ ต่อมาเพื่อความเหมาะสมต่อฐานะหน้าที่และการงาน ก็ค่อยๆ ขยายขึ้นมาและมีกฎเกณฑ์ขึ้นมาเป็นลำดับวรรณะหรือชั้นของคนในอินเดียจึงถือกันยั่งยืนมา 4 ชั้น ได้แก่ (1) วรรณะกษัตริย์ คือ นักรบ มีหน้าที่ขยายเขตแดนและรักษาเขตแดน (2) วรรณะพราหมณ์ เป็นใหญ่ในทางศาสนาและไม่ยอมรับว่าฐานของตนอยู่ต่ำกว่ากษัตริย์โดยที่วรรณะของพราหมณ์เป็นชั้นของสังคมชั้นหนึ่งจึงได้มีพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งเรียกว่าพราหมณ์โคลอบุตมาเป็นพราหมณ์ทันที (3) แพศย์ แปลว่า พ่อค้า มีได้หมายถึงพ่อค้าอย่างเดียว พ่อค้าสมัยพระเวทไม่เหมือนพ่อค้าสมัยนี้ (4) วรรณะศูทร แปลว่า พวกรับจ้าง เช่น กรรมกรหรือผู้ประกอบหัตถกรรมและวรรณะต่ำกว่าศูทรยังมีอีกเรียกว่าหิณฑาตี แปลว่า เกิดเป็นคนเลวทรามต่ำช้า

ครั้นมาถึงสมัยพุทธกาลระบบวรรณะได้ถูกลดความสำคัญลงไปเกือบหมด เพราะพวกที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจากวรรณะทั้ง 4 มีความเท่าเทียมกันในพระธรรมวินัย ดังพุทธดำรัสที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอสังกัดวรรณะต่างกันมาจากหลายแคว้น แคว้นเดียวหรือมาจากหลายแคว้น (คงคาย มุนา อจิรวดี สรรพ มหิ) เมื่อไหลรวมลงเป็นมหาสมุทรย่อมละทิ้งชื่อเดิมฉันใด ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรมาจากวรรณะทั้ง 4 คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทรก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อละบ้านเรือนออกบวชในพระธรรมวินัยที่ตถาคตตรัสไว้ดีแล้วย่อ

มละทั้งชื่อโคตรเดิมของตนกลายเป็นสมณะศากยบุตรสมาชิกลัทธิสังคัมสงฆ์เท่าเทียมกันฉะนั้น”² พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเชื่อว่า มนุษย์มีศักยภาพที่จะพัฒนาฝึกฝนอบรมเพื่อให้มนุษย์มีความรู้ มีจริยธรรม มีความมั่นคงในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจในปัญหาของชีวิตเพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีค่าในตัวเอง มีศักดิ์และสิทธิ์ในตัวเอง ที่จะอยู่ด้วยตนเอง พัฒนาตนเอง ไม่ใช้กำหนดด้วยวรรณะและชนชั้น แต่ต้องพึ่งตนเอง ตามหลักพุทธศาสนสุภาษิตที่ตรัสว่า “อตตา หิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”³ คือ มนุษย์ทุกคนสามารถกำหนดชะตาชีวิตตนเองได้ ไม่ใช่ใช้ระบบวรรณะมาเป็นเงื่อนไข เพื่อการอยู่รอดและความเป็นใหญ่

2.การกำเนิดและการพัฒนาการของระบบวรรณะสี่

2.1 การกำเนิดวรรณะสี่

อารยะธรรมยุคโบราณของอินเดียมีจุดเริ่มต้นจากอารยะธรรมสมัยสินธุที่นักวิชาการเชื่อกันว่า “เป็นของชนเผ่า ดรวิเดียน ต่อมาชนเผ่าดรวิเดียนได้ถูกชนเผ่าอารยันกลุ่มหนึ่งเข้ารุกรานจนบางส่วนของอารยันไปอยู่ปลายแดน อีกส่วนหนึ่งถูกจับลงเป็นทาสรับใช้ ต้นเค้าของคติความเชื่อต่างๆ ของสังคมอินเดียไม่ว่าจะเป็นศาสนาพราหมณ์และระบบวรรณะ ล้วนถือกำเนิดขึ้นในยุคพระเวทของอารยะธรรมอารยันที่พวกอารยันเข้ามายึดครองดินแดนแถบนี้”⁴

วรรณ หรือ พรณ แปลว่า สี่ แนวคิดพื้นฐานของระบบวรรณะคือการแบ่งคนออกเป็นกลุ่มๆ ตามสีผิวและอาชีพที่ตกทอดกันมาในตระกูลเพื่อให้คนกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ปกครอง และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง ประชาชนชาวชมพูทวีปจึงถูกแบ่งออกเป็น 4 ชนชั้น เรียกว่า วรรณะ 4

2.2 กำเนิดวรรณะพราหมณ์

พวกอารยันในชั้นแรกเป็นพวกเลี้ยงปศุสัตว์ แยกกันเป็นคณะ เรียกว่า โคตร ในโคตรหนึ่งๆ มีหัวหน้าเป็นผู้นำในการป้องกันปศุสัตว์ พวกนี้จึงชื่อว่า ราชา ครั้นมาอยู่อินเดียแล้วเปลี่ยนอาชีพจากการพนจรมมาทำเกษตรกรรม พวกหัวหน้าจึงได้ชื่อว่าชัตตริยะในหมู่พวกอารยัน มีคัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งแต่เดิมแต่งเป็นบทเพลงไว้อวด ในเวลาทำศึกบ้าง ในเวลาสังเวียบ้าง รวาก่อนพุทธกาล 2,000 ปีได้รับผู้รวบรวมบทเพลงเหล่านี้เป็นหมวดหมู่เรียกว่า ฤคเวท คัมภีร์ฤคเวทจึงสะท้อนภาพสังคมของชาวอารยันในสมัยนั้น จนนักปราชญ์นับถือกันว่า

² พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทเมตตาพรินติ้ง จำกัด, 2553), หน้า 9.

³ ขุ.ธ. (ไทย) 25/36/66.

⁴ อธิมา พิทักษ์ไพโรจน์,ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ,(กรุงเทพมหานคร :ไทยวัฒนาพานิช,2522), หน้า 74.

เป็นประวัติศาสตร์ของมนุษย์ในสมัยดึกดำบรรพ์ ซึ่งจำถ่ายทอดกันมา เพิ่งจะมาจารึกเป็นตัวอักษร หลังพุทธปรินิพพานร่วม 1 พันปี

“ทัศนะในเรื่องพระเจ้าในยุคพระเวทนี้ พวกอารยันนับถือเทวรูปประจำธรรมชาติต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมดาทั่วไปของมนุษย์ในยุคดึกดำบรรพ์เข้าลักษณะพหุเทวนิยม พวกอารยันที่มีหน้าที่ท่องจำพระเวทเหล่านี้ ได้กลายเป็นชนวรรณะพราหมณ์ขึ้น วรรณะพราหมณ์ เกิดจากพระโอรสของพระพรหม มีหน้าที่ติดต่อกับเทพเจ้า สอนศาสนาและประกอบพิธีกรรมแก่ประชาชนทุกวรรณะมีหน้าที่ศึกษาจดจำและสืบทอดคัมภีร์พระเวท”⁵

ต่อมาราว 1,500 ปีก่อนพุทธกาล พวกพราหมณ์ได้แต่งขยาย คัมภีร์ฤคเวทออกมาใหม่สองคัมภีร์ ให้ชื่อว่า “สามเวท และยชุรเวท เนื้อความเป็นบทเห่กล่อมแสดงความจงรักภักดีและกลั้วเกรงต่อพระเป็นเจ้าต่างๆ มาถึงยุคนี้พวกอารยันได้สร้างบ้านเมืองใหญ่ขึ้นหลายแห่ง การอาชีพนอกจากโครักขกรรมและเกษตรกรรมแล้ว พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมก็เฟื่องฟูขึ้นในอินเดียภาคใต้ ส่วนทางภาคเหนือมีอาณาจักรใหญ่โตเกิดขึ้นเช่น กาสี วิเทหะ โกศล และมคธ”⁶ ในคัมภีร์อาร์ญกะ (ตำรา บทเรียนสำหรับนักเรียนที่อยู่ป่า) เป็นคู่มือปฏิบัติสำหรับผู้สละบ้านเรือนออกบวชเป็นฤषี แปลว่า “ผู้แสวง” ทั้งนี้ก็เพราะว่า

“ตอนปลายของยุคนี้มีบุคคลบางพวกต้องการประพาศพรหมจรรย์ ด้วยการสละบ้านเรือนและสังคมออกไปใช้ชีวิตในป่า เรียกว่า “วนปรสธ” “แปลว่า” ผู้อยู่ป่า” แสวงหาความวิเวก ด้วยการปลุกกระตือรือร้นอยู่อย่างโดดเดี่ยวตามลำพัง (ในบรรณศาลา) หรือรวมกันเป็นกลุ่ม (ในอาศรม) นุ่งห่มด้วยเปลือกไม้หรือหนังสัตว์ เลี้ยงชีวิตด้วยผลไม้ในป่าและบำเพ็ญตบะด้วยการทรมานร่างกายด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อชำระวิญญาณให้บริสุทธิ์ อันเป็นวิธีการซึ่งนักบวชเหล่านี้เชื่อว่าช่วยให้เข้าถึงพรหมและมีอิทธิฤทธิ์เหนือเทวดามนุษย์”⁷

สรุปว่า “พราหมณ์” เป็นคนกลุ่มหนึ่งถือตนว่าเป็นเหล่ากอสืบเนื่องมาแต่พรหม จึงได้นามว่า “พราหมณ์” เพราะเป็นวงศ์พรหม พราหมณ์นั้น ระวางชาติของตนไม่ให้ปนคละด้วยชาติอื่น แม้จะหาสามีภรรยา ก็หาแต่ในพวกคนเท่านั้น เพราะถือว่า พวกเขาเป็นอุกโตสุชาติ เกิดดีแล้วทั้ง 2 ฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายมารดาทั้งฝ่ายบิดา เป็นสิ่งสุทธคณ มีกรรมเป็นที่ปฏิสนธิหมดจดดี แม้ชาติอื่นที่นับว่าต่ำกว่าชาติพราหมณ์ก็ยอมนับถือพราหมณ์ แม้พวกกษัตริย์ผู้ถือตนว่ามีชาติสูง ก็ยอมนับถือพราหมณ์ เช่น เจ้านายทรงนับถือพระฉะนั้น

⁵ พัน ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสยาม, 2545), หน้า 28.

⁶ เสถียร โพธิ์นิตะ, ประวัติศาสนาพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1, หน้า 6-7.

⁷ มนต์ ทองชัย, 4 ศาสนาสัญญาของโลกปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, 2530), หน้า 13.

2.3 กำเนิดระบบวรรณกะษัตริย์

วรรณกะษัตริย์ เป็นกลุ่มคนที่ถูกสร้างขึ้นมาจากแขนของพระพรหมณ์ เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่า กลุ่มคนเหล่านี้ ต้องทำหน้าที่ปกป้อง คุ่มครองประเทศ เหมือนบิดามารดาที่ปกป้องลูกน้อยไว้ในอ้อมแขน มิให้รับอันตรายจากสิ่งรบกวนภายนอก จนส่งผลให้เกิดความอบอุ่น อยู่เย็นเป็นสุข คนในกลุ่มนี้อาจเรียกว่า “นักรบ”⁸

2.4 กำเนิดระบบวรรณแพศย์

วรรณแพศย์หรือไวยะเป็นกลุ่มคนที่ถูกสร้างขึ้น จากสะโพกของพระพรหมให้ทำหน้าที่เป็นผู้อยู่ในระบบตลาด คือการแลกเปลี่ยนสินค้า ค้าขาย หรือเป็นผู้นำผลผลิตจากการผลิตมา จัดระบบเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการ ของคนในสังคมได้ คนกลุ่มนี้เป็นคนกลุ่มใหญ่ในสังคม อาจเรียกว่า “พ่อค้า”⁹

2.5 กำเนิดวรรณศูทร

วรรณศูทรเป็นกลุ่มคนที่ถูกสร้างขึ้น จากเท้าของพระพรหม เพื่อที่จะทำหน้าที่เป็นหน่วยที่เป็นพื้นฐานทางสังคม ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้เป็นกรรมกร เป็นแรงงานในการผลิตในระบบเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรม วรรณทั้ง 4 ระบบวรรณเกิดจากพวก อริยะ หรืออารยัน ซึ่งเข้ามารุกรานชนพื้นเมืองในอินเดียครั้งทำสงครามกับเจ้าของถิ่นเดิมซึ่ง เรียกว่าพวก มลิกษะ (หรือ ทัสสุ หรือทราวิท) จนได้รับชัยชนะ พวกมลิกษะต้องถอยร่นลงไปทางใต้ เหล่าอริยะจึงใช้ศาสนาพราหมณ์เป็นเครื่องมือในการแบ่งวรรณ โดยถือว่าวรรณทั้ง 4 เกิดมาจากอวัยวะของพระพรหมที่ต่างกัน และพระพรหมได้กำหนดหน้าที่ให้วรรณทั้ง 4 ต่างๆ กัน การถือวรรณอย่างรุนแรงเช่นนี้ เป็นพื้นฐานอันสำคัญอย่างหนึ่งของสังคมอินเดียทั้งก่อนพุทธกาลและในสมัยพุทธกาล กล่าวได้ว่าชมพูทวีปในสมัยนั้นมีการแบ่งชนชั้น เรียกว่า “วรรณ”¹⁰

สรุปว่า ตามหลักความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ถือว่าวรรณทั้ง 4 เกิดจากอวัยวะของพระพรหม และถือว่าระบบวรรณได้ถูกกำหนดไว้ตายตัวโดยพระผู้เป็นเจ้าของ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางสังคมโดยยกชนชั้นของตนเองให้สูงขึ้นจึงเป็นไปได้ ในภาพรวมวรรณทั้ง 4 เกิดขึ้นด้วยเหตุ 2 ประการ ได้แก่ 1) ทางตำนาน ได้แก่ทฤษฎีต่างๆ เช่น (1) ทฤษฎีเกี่ยวกับยุคสมัย ได้แบ่งแบ่งยุคหรือระยะกาลเวลาออกเป็น 4 ยุค เป็นคนที่เกิดในวรรณต่างๆ (2) ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับคัพพของพระผู้สร้าง เพราะถือว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างมนุษย์จากอวัยวะต่างๆ ของพระองค์เอง แล้วจัดวรรณให้พร้อมกัน 2) สันนิษฐานตามหลักวิชา เนื่องจากคำว่า วรรณ แปลว่า สีสัน ทำให้สันนิษฐานว่า การแบ่งชนชั้นเดิมคงถือตามสีผิวเป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป มีการผสมปะปนกันทางเชื้อชาติ สีผิวจึง

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พุทธประวัติ (1), หน้า 51.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

เป็นเครื่องกำหนดที่ไม่แน่นอน อีกนัยหนึ่ง ชาตินี้ คงเป็นตัวกำหนดวาระ เพราะแต่เดิมมีการแบ่งเหล่ากันตามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ และการถือวาระในสมัยต้นๆ คงยังไม่เคร่งครัดมากนัก ครั้งเมื่อกาลเวลาล่วงผ่านไปนานเข้า ก็ยิ่งเพิ่มความเคร่งครัดมากขึ้นตามลำดับ

3. พัฒนาการเกี่ยวกับระบบวาระสี่ในสังคมอินเดีย

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูมีแหล่งกำเนิดในเอเชียใต้ แถบประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลกศาสนาหนึ่ง มีอายุมากกว่า 5,000 ปี ผู้ที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูถือว่าศาสนาของตนไม่มีจุดกำเนิดและไม่มีจุดสิ้นสุดจะคงอยู่คู่โลกนิรันดร์ ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเป็นศาสนาเดียวกัน คำว่า ศาสนาพราหมณ์ มีความหมายว่า “ศาสนาของพระพรหม” ต่อมาได้ปฏิรูปให้เป็น ศาสนาฮินดู คำว่า “ฮินดู” เป็นคำที่ใช้เรียกชาวอารยันที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำสินธุซึ่งอยู่ในประเทศปากีสถานในปัจจุบัน ชาวอารยันได้พัฒนาศาสนาพราหมณ์โดยการปฏิรูปคำสอนเดิมและเพิ่มเติมคำสอนใหม่ๆ ลงไปผสมกับความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมืองหรือชาวมีลิกะหรือทาสๆ แต่ไม่ได้เรียกศาสนาใหม่ว่า “ฮินดู” เพียงแต่เรียกว่า “สนาตนะธรรม” หรือกฎธรรมชาตินิรันดร์ ต่อมาชาวตะวันตกจึงเรียกศาสนาของคนแถบแม่น้ำสินธุว่า “ศาสนาฮินดู” เพราะฉะนั้นศาสนาพราหมณ์จึงมีอีกชื่อในศาสนาใหม่ว่าฮินดู ปัจจุบันนี้ศาสนิกชนพราหมณ์-ฮินดูส่วนมากอยู่ในประเทศอินเดีย ส่วนหนึ่งจะอาศัยอยู่ในประเทศอื่นๆ เช่น ศรีลังกา บาห์ลี อินโดนีเซีย ไทย และแอฟริกาใต้ โดยทั่วไป ถือว่าชาวฮินดูเชื่อว่ามีเทพเจ้าสูงสุด 3 องค์ ได้แก่

1) พระพรหม ซึ่งเป็นผู้สร้างโลก เป็นเทพเจ้ายิ่งใหญ่ของพราหมณ์ พวกพราหมณ์ถือว่าตนมาจากปากของพระพรหม กษัตริย์จากแขน แพศย์หรือไวยาณะจากขาหรือตะโพก ส่วนครูจากเท้าของพระพรหมตามความเชื่อของชาวอินเดียสมัยนั้น พระพรหมเป็นผู้สร้างสากลจักรวาล รวมทั้งมนุษย์ สัตว์และพืชพันธุ์ธัญญาหารต่างๆ ทำนองเดียวกับที่ชาวคริสต์เชื่อเรื่องพระเจ้า (god) ของเขา พระพรหมไม่เพียงแต่สร้างมนุษย์เท่านั้น แต่ยังกำหนดชะตาชีวิตของมนุษย์ด้วย ใครจะได้สุขได้ทุกข์ ได้ดีได้ชั่วอย่างไร วาสนา ชะตาชีวิตจะสูงต่ำอย่างไรก็สุดแล้วแต่พระพรหมจะบันดาล เรียกว่า พรหมลิขิต

2) พระอิศวร หรือ พระศิวะ เป็นผู้ทำลาย พวกอินเดียเหนือได้มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอีกองค์หนึ่ง คือ พระศิวะ หรือ บางทีก็เรียกว่า พระอิศวร สี่พระกายขาว (เพราะชาวอินเดียเหนือแถบภูเขาหิมาลัยส่วนมากผิวขาว) แต่ดูดำใช้อำนาจแบบเดียวกับพวกอริยกะหรืออารยัน มีมเหสี คือพระอุมา ซึ่งมีความงามมาก ทั้งสองพระองค์ประทับ ณ ยอดเขาหิมาลัย เจ้าแม่กาลีที่ดุร้ายก็เป็นปางหนึ่งของพระอุมา

3) พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ เป็นผู้ปกป้องและรักษาโลก ชาวอินเดียได้มีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าอีกองค์หนึ่ง คือ พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ สี่พระกายนิลหรือดำ (เพราะชาวอินเดียใต้ส่วนมากผิวดำ) ประทับ ณ เกษียรสมุทร (ทะเลนม) บนหลังอนันตนาคราช (ชาวอินเดียใต้ชอบติดทะเล ทากินและค้นเคียวทางทะเล) พระนารายณ์หรือพระวิษณุมี

ลักษณะสภาพอ่อนโยน เมตตาปราณี และในทำนองเดียวกับชาวอินเดียได้ ชอบเป็นนักรู้มากกว่าเป็นนักรบ และเป็นเจ้าของถิ่นเดิมชาวอินเดีย

ลัทธิศาสนาพราหมณ์เป็นลัทธิศาสนาที่ไม่มีศาสดาเป็นผู้ประกาศศาสนา เป็นศาสนาของชาวอารยะ (ภาษาบาลีเรียกว่าชาวอริยกะ) ซึ่งเชื่อกันว่าอพยพมาจากยุโรป เข้ามาสู่อินเดียเมื่อราว 3,000 กว่าปีมาแล้ว ชาวพราหมณ์เชื่อว่าศาสนาพราหมณ์สืบทอดมาจากคัมภีร์พระเวทซึ่งเชื่อว่าฤๅษีในสมัยก่อนได้รับ โดยตรงจากพระเป็นเจ้าจึงมีชื่อเรียกรวมๆ ว่า คัมภีร์ศรuti จากหลักฐานทางโบราณคดีทำให้เราทราบว่าชาวพื้นเมืองเดิมที่บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุเป็นเจ้าของวัฒนธรรมซึ่งเรียกกันว่า อารยะธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (ราว 2047-1357 ปี ก่อนพุทธศักราช) เป็นอารยะธรรมที่เจริญรุ่งเรืองเพราะมีการสร้างเมืองที่มีผังเมืองเป็นระเบียบ ประชาชนมีการอาบน้ำตามพิธีทางศาสนาเคารพบูชาเทพเปลือยกายที่มีเขาและมีสัตว์แวดล้อม กราบไหว้เทพที่สถิตอยู่ที่ต้นไม้ นับถือสัตว์คล้ายวัวมีเขาหนึ่งเขา ศาสนาของชาวพื้นเมืองเดิมแตกต่างจากศาสนาของชาวอารยะที่อพยพเข้ามาในภายหลังที่มาตั้งรกรากอยู่ แรกๆที่ลุ่มแม่น้ำสินธุ ชาวอารยะยุคแรกๆ เคารพนับถือเทพหลายองค์ที่เป็นพลังอยู่เบื้องหลังธรรมชาติซึ่งยังไม่มีรูปร่างแบบรูปร่างมนุษย์อย่างชัดเจนเหมือนเทพในศาสนาพราหมณ์ยุคหลัง ยุคที่ชาวอารยะเข้มาในอารยะธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุได้ล่มสลายไปแล้ว แต่ศาสนาของชาวพื้นเมืองเดิมก็ยังคงมีผู้นับถือต่อมาและมีอิทธิพลต่อศาสนาของชาวอารยะในสมัยหลัง ชาวอารยะยุคแรกๆ มีคัมภีร์ทางศาสนาเรียกว่าคัมภีร์พระเวทซึ่งใช้ภาษาสันสกฤต มี 3 เวท คือ 1) ฤคเวท 2) สามเวท 3) ยชุรเวท

ฤคเวทเป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่เก่าที่สุดในโลกแต่งขึ้นเมื่อระหว่าง 957-247 ก่อน พุทธศักราช โดย ประมาณ ต่อมา มี อถรวเวท (Atharvaveda) เพิ่มเข้ามารวมเป็น 4 เวท ศาสนาพราหมณ์ในปัจจุบันแม้จะมีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากศาสนาของชาวอารยะยุคแรกๆแต่ชาวพราหมณ์ก็ยังถือว่าคัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์และเป็นต้นตอของศาสนาพราหมณ์ พัฒนาการไปสู่ความเป็นศาสนาพราหมณ์ผ่านทางคัมภีร์ต่างๆในสมัยต่อมา คือ คัมภีร์พราหมณะ คัมภีร์อาร์ณยกะ คัมภีร์อุปนิษัท คัมภีร์รามายณะ (รามเกียรติ์) คัมภีร์มหาภารตะ และคัมภีร์ปุราณะ และยังอาศัยหลักปรัชญา 6 ทรรศนะ ได้แก่ นยายะ ไวเศษิกะ สังขยะ โยคะ และเวทานตะ (ปुरुหมิมางสา และอุตตรมิมางสา) ศาสนาพราหมณ์แบ่งเป็นสองนิกายใหญ่ คือ ไศวะนิกาย คือ นิกายที่ถือว่าพระศิวะเป็นพระเจ้าสูงสุดและ ไชษณนิกาย คือ นิกายที่นับถือว่า พระวิษณุเป็นพระเจ้าสูงสุด พระเป็นเจ้าทั้งสององค์นั้นเป็นพระเป็นเจ้าที่เป็นตัวบุคคล (Personal God) แต่อยู่ในลักษณะที่เหนือโลก (transcendental) แต่เมื่อพระองค์ต้องการจะมาเกี่ยวข้องกับโลก (immanent) พระองค์ก็จะปรากฏในรูปของพระพรหมา เพื่อทำการสร้างโลก ในรูปของพระวิษณุ เพื่อรักษาคุ้มครองโลกและในรูปของพระศิวะ เพื่อทำลายล้างโลกเมื่อถึงยุคประลัย พระเป็นเจ้าองค์เดียวแต่รวมลักษณะทั้งสามนี้ไว้เรียกว่า ตรีมูรติ (ตรี= สาม มูรติ=รูป)

ศาสนาพุทธพระเวทเน้นการบูชาเทพในธรรมชาติ ด้วยของสังเวทที่เป็นอาหาร เครื่องสังเวทที่สำคัญได้แก่เนยใส ที่จะต้องราดลงไปไฟเพื่อให้ไฟลุก เมล็ดพืชที่เป็นอาหาร และโสมะ (เครื่องดื่มที่ทำให้มีเมามากที่คั้นจากพืชชนิดหนึ่ง) เทพที่สำคัญได้แก่ อินทระ ซึ่งเป็นเทพแห่งสงครามและเทพแห่งฝน อัคนิ คือ ไฟ มรุต คือลม สุริยะ คือ พระอาทิตย์ รุทธะเทพแห่งพายุ ยุคอุปนิษัทซึ่งช่วงสุดท้ายของยุคพระเวทถือว่าเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ เป็นยุคที่มีความคิดทางปรัชญาเกิดขึ้น คัมภีร์ที่สำคัญ ได้แก่ ฉานโทคยะอุปนิษัท หลหุ ทารณียะอุปนิษัท กฐะ อุปนิษัท มุณฑกะอุปนิษัท เป็นต้น ยุคนี้เน้นปรัชญามากกว่า พิธีกรรม เน้นการแสวงหา สัจธรรมสูงสุดเพื่อ โมกษะคือ ความหลุดพ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิด อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ สิ่งมีอยู่จริงหรือสัจธรรมสูงสุดในช่วงอุปนิษัท คือ พรหม (Brahma) ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่า อาตมัน (ātman) ซึ่งคือคำเดียวกับ อัตตา ในภาษาบาลี พรหมนี้บางทีก็เรียกว่า ปรมัตถ์ บางทีก็เรียกว่า สัต (sat) พรหม เป็นสิ่งเที่ยง ไม่ตาย มีอยู่ชั่วนิรันดร์ เป็นตัวชีวะ(ชีวิต)ในสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง เมื่อร่างกายตาย ตัว ชีวะ หรือ อาตมัน จะไม่ตาย จะเข้าร่างใหม่เรื่อยไปจนกว่าตัวชีวะนั้นจะได้โมกษะ คือ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด พรหม ในช่วงอุปนิษัท ไม่ใช่ พรหมมา ซึ่งเป็นพระพรหมที่มาทำหน้าที่สร้างโลก ซึ่งเป็นหนึ่งใน ตริมูรติ ของศาสนาพราหมณ์ พระพรหม เป็นเทพเกิดขึ้นในยุครามายณะ และยุคมหากาณะ เป็นต้นมา ความเชื่อที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นช่วงอุปนิษัท ก็คือ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดหรือสังสาระ และเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งความเชื่อนี้อาจจะเกิดขึ้นจากการประสมประสานความเชื่อของชาวอารยะกับความเชื่อของชาวพื้นเมืองเดิม

สรุปว่า พัฒนาการเกี่ยวกับพระบวรพระในสังคมอินเดีย เริ่มมีมาตั้งแต่พวก อริยะ หรือ อารยัน ซึ่งเข้ามาบุกรุกชนพื้นเมืองในอินเดีย และทำสงครามกับเจ้าของถิ่นเดิม ซึ่ง เรียกว่าพวก มลิกะ ทัสสย หรือ ทราวิท จนได้รับชัยชนะ พวกมลิกะต้องถอยร่นลงไปได้ เหล่าอารยะจึงใช้ศาสนาพราหมณ์เป็นเครื่องมือในการแบ่งวรรณะ โดยถือว่าวรรณะทั้ง 4 เกิดมาจากอวัยวะของพระพรหมที่ต่างกัน และพระพรหมได้กำหนดหน้าที่ให้วรรณะทั้ง 4 แตกต่างกัน พัฒนาการจนเกิดเป็นวรรณะที่ 5 คือ วรรณะจัณฑาล มาจนถึงปัจจุบัน

4.แนวคิดระบบวรรณะสี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท มนุษย์ยุคแรกที่มีขึ้นในโลกนี้นั้น จูติมาจาก ชันพรหม ดังที่ตรัสไว้ข้อคัมภีร์สูตร เริ่มต้นจากการที่สามเณรสองรูป คือ สามเณรวาเสฏฐะ และสามเณรภารทวาชะได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อประสงค์จะฟังธรรม สามเณรทั้งสองรูปนั้นเดิมเป็นพราหมณ์ที่นับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน กำลังอยู่ปริวาสกรรม คือ การอบรมเพื่อต้องการที่จะเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อไปถึงพระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ทั้งสองนั้นเคยเป็นพราหมณ์มาก่อนเมื่อมาบวชเช่นนี้ พวกพราหมณ์ไม่ด่าว่าบ้างหรือ สามเณรทั้งสองรูปก็ได้กราบทูลว่า พวกพราหมณ์พากันด่าว่าอย่างรุนแรง พระพุทธองค์จึงตรัสถามว่า พวกพราหมณ์เหล่านั้นด่าว่าอย่างไรบ้าง สามเณรทั้งสองก็กราบทูลถึงคำด่าของพวกพราหมณ์ว่า

พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะประเสริฐที่สุดเป็นวรรณะชาวบริสุทธ์ เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น พวกอื่นเป็นวรรณะต่ำ พวกอื่นนอกาพราหมณ์หาบริสุทธ์ไม่ เจ้าทั้งสองคนละวรรณะอันประเสริฐสุดเสียแล้วไปเข้ารีตวรรณะที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่ศรัทธาโล้นเป็นพวกคฤหบดี เป็นพวกต่ำ เป็นพวกที่เกิดจากเท้าพรหม ข้อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคทรงสดับแล้วจึงตรัสแก่สามเณรทั้งสองรูปนั้นว่าพวกพราหมณ์เหล่านั้นระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขามิได้จึงกล่าวอย่างนั้น พวกพราหมณ์เหล่านั้นเกิดมาจากช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น จะมาอ้างว่าตนสะอาดกว่าคนอื่นหรือเป็นวรรณะชาวอยู่พวกเดียวได้อย่างไร จากนั้นตรัสเรื่องมนุษย์สี่วรรณะที่ทำได้ดีทำชั่วได้ชั่วเหมือนกัน และตรัสเล่าถึงการที่พระเจ้า ปเสนทิโกศลทรงปฏิบัติต่อพระองค์ ด้วยความเคารพ จะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นของพระสูตรนี้ เป็นการเริ่มต้นของปัญหาธรรมะที่มีมาเกี่ยวข้องกับสภาพทางสังคม ในสมัยนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสภาพสังคมในขณะนั้นมีการแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างรุนแรง พวกที่เกิดในวรรณะ (ที่ถือกันเองว่าสูง) ก็พยายามกดขี่หรือเหยียดหยามพวกที่ตนถือว่าเป็นคนวรรณะต่ำกว่าให้อยู่ได้อ่านาง ซึ่งพระองค์ทรงปฏิเสธความเชื่อถือหรือระบบสังคมแบบนี้ ที่พวกพราหมณ์พากันยึดถืออย่างจริงจัง และตรัสย้อนในเชิงให้คิดว่า พวกพราหมณ์ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เกิดจากช่องคลอดของนางพราหมณ์ด้วยกันทั้งนั้น จะมาอ้างตัวว่าวิเศษกว่าคนอื่น สะอาดกว่าคนอื่นได้อย่างไร ซึ่งการปฏิเสธความเชื่อของคนส่วนใหญ่ในขณะนั้นเป็นแนวความคิดใหม่ที่ไม่มีการเคยพูดถึงมาก่อน จึงทำให้มีคนหันมาสนใจและหันมานับถือพระพุทธศาสนา มาก ต่อจากนั้นพระองค์ก็ตรัสเล่าถึงเรื่องราวดังกล่าว ที่พวกพราหมณ์เข้าใจผิดในเกณฑ์การตัดสินหรือการแบ่งชั้นของมนุษย์ให้สามเณรทั้งสองรูปเข้าใจ โดยตรัสเล่าถึงการเริ่มต้นของสังคมมนุษย์ว่า “โดยล่วงระยะกาลยืดยาวช้านานที่โลกจะพินาศ เมื่อโลกพินาศอยู่โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้นอาภัสสรพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิตเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายของตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน”

การอธิบายในพระสูตรนี้ มิได้อธิบายถึงต้นกำเนิดดั้งเดิมหรือตัวมูลการณ์แต่อย่างใด เพียงแต่อ้างถึงในช่วงก่อนที่โลกจะพินาศแตกดับไปตามกฎของธรรมชาติว่า สภาพความเป็นอยู่ของสัตว์ในยุคนั้นเป็นอย่างไร แล้วทรงอธิบายถึงวิวัฒนาการของโลกที่กลับมาเจริญอีกครั้งหนึ่ง สัตว์เหล่านั้นก็มาจุติในโลกนี้อีกมีสภาพความเป็นอยู่เหมือนกับตอนที่อยู่ในชั้นอาภัสสรพรหม คือมีรัศมีในกาย ไม่ต้องกินอาหาร สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ จักรวาลทั้งสิ้นเป็นน้ำ มิถมนไปหมด ยังไม่มีดวงดาว ไม่มีเพศ สัตว์ทั้งหลายดำรงชีพอยู่ด้วยความสุขสบายสิ้นกาลช้านาน ข้อความในพระสูตรต่อไปมีว่า “โดยล่วงกาลยืดยาวช้านาน เกิดจวนดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฟಾಯู้งางบนฉะนั้น จวนดินถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี มีรสอร่อยดูจรงผั่งเล็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น”

เมื่อเกิดจวนดินขึ้นดังนี้ เกิดมีสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลน ใช้นิ้วข้อนจวนดินเหล่านั้น ขึ้นมาชิมดู รสชาติของจวนดินนั้นเกิดซาบซ่าไปทั่วร่างกาย ก็เกิดความพอใจและความอยาก ขึ้น สัตว์เหล่านี้ก็พากันทำตามคนโลนนั่น บางคนเริ่มปั้นจวนดินเป็นคำๆ แล้วบริโภค เมื่อบริโภคจวนดินซึ่งเป็นอาหารหยาบทำให้รัศมีในกายหายไป ปรากฏดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ขึ้นมา ดาวเคราะห์ทั้งหลายก็ปรากฏ ร่างกายก็เริ่มเปลี่ยนแปลง ผิวพรรณก็เริ่มผิแตก แตกต่างกันไป พวกที่ผิวพรรณดีก็ถือตัว ดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งาม ซึ่งข้อความใน พระสูตรตอนนี้แสดงให้เห็นถึงตัณหาของมนุษย์ว่า ธรรมดานั้นมนุษย์มีตัณหาอยู่ภายในจิตใจ อยู่แล้ว เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นซึ่งเป็นวัตถุภายนอก จึงกระทำการต่างๆ ตามความอยากหรือตาม ความต้องการของกิเลสได้อย่างง่ายดาย เมื่อสัตว์ผู้หนึ่งมีการกระทำต่อสัตว์อื่นๆ ก็กระทำ เลียนแบบกันอย่างกว้างขวาง เมื่อมนุษย์มีพฤติกรรมที่ผิแตกจากเดิมก็ส่งผลให้ธรรมชาติมี ความวิปริตแปรปรวนได้ การที่จิตใจของมนุษย์เริ่มตกต่ำลง เริ่มมีการถือตัว เหยียดหยามกัน เรื่องผิวพรรณวาระนั้น ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความตกต่ำในสังคม ต่อมาจวนดินนั้นก็ หายไป เกิดสะกิดเครื่องดินขึ้นมาแทนที่ตามลำดับ แต่มนุษย์ก็พากันดูหมิ่นเหยียดหยามเรื่อง ผิวพรรณวาระกันมากขึ้น อาหารเหล่านั้นก็หายไปทุกครั้ง และทุกครั้งก็อาหารหายไปพวก สัตว์เหล่านั้นต่างพากันบ่นเพ้อถึงความเสียหายถึงรสชาติของอาหารนั้นๆ

เมื่ออาหารหายไปพวกสัตว์ก็จะมาประชุมกัน แต่ไม่ได้มาประชุมกัน ปรีกษาหารือเพื่อหาทางแก้ไขหรือหาทางป้องกันไม่ให้อาหารนั้นหายไปอีก เพียงแต่จับกลุ่ม กันบ่นถึงอาหารที่หายไปว่า ดีจริง ดีจริง ด้วยความเสียหาย พวกสัตว์เหล่านั้นเพียงแต่รู้ว่า อาหารหายไปเป็นของดีเท่านั้น แต่ไม่รู้หาอาหารนั้นได้อย่างไร หลังจากเครื่องดินหายไปก็เกิด ข้าวสาสลิชนิดที่เป็นอาหารได้ ไม่มีรา ไม่มีแมลง ชาวสะอาดมีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร เมื่อเก็บไปบริโภคในตอนเช้าก็จะออกกลับขึ้นมาใหม่ สัตว์ทั้งหลายก็พากันบริโภคข้าวสาสลิเป็น อาหาร ข้าวสาสลิทำให้ร่างกายมนุษย์มีวิวัฒนาการต่อไป ผิวพรรณวาระก็ต่างกันมากขึ้น เกิด มีเพศหญิงเพศชายขึ้น ทั้งสองเพศต่างก็เพ่งมองซึ่งกันและกันก็เกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความ ร่ำร้อนภายในกาย และพากันเสพเมถุน สัตว์อื่นๆ เห็นก็พากันด่าว่า ขว้างปาโปรยฝุ่นใส่ สัตว์ ที่เสพเมถุนนั้น พร้อมทั้งห้ามเข้ากลุ่มเดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง ผู้ใดต้องการเสพเมถุนต้อง หลบซ่อนโดยการสร้างสถานที่กำบังปกปิดการกระทำนั้น ในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความ ขัดแย้ง และการใช้ความรุนแรงในสังคม และยังแสดงถึงจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัวซึ่งถือ ว่าเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของรัฐ และข้อความในพระสูตรยังแสดงให้เห็นถึงการฝ่าฝืน กฎเกณฑ์ของสังคม เพราะไม่สามารถอดทนต่ออำนาจกิเลสตัณหาที่มีอยู่ภายในจิตใจได้ และ ยังแสดงถึงการสะสมและเกิดทรัพย์สินของปัจเจกชนขึ้น ครั้นนั้นสัตว์ผู้หนึ่งเกิดความเกียจ คร้านขึ้น จึงได้มีความเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ เราช่างลำบากเสียนี้กระไร ที่ต้องไปเก็บ

ข้าวสาลิมาทั้งในเวลาเย็นสำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า อย่างกระนั้นเลย เราควรไปเก็บเอาข้าวสาลิมาไว้เพื่อบริโภคทั้งเช้าทั้งเย็นในคราวเดียวเถิด”¹¹

สัตว์ผู้นั้นก็เก็บข้าวสาลิมาไว้บริโภคทั้งเช้าทั้งเย็นในคราวเดียว หลังจากนั้นก็เริ่มเก็บสิ่งสมได้ 2 วันบ้าง 3 วันบ้าง 4 วันบ้าง 8 วันบ้าง สัตว์เหล่านั้นก็พากันสั่งสมตามอย่าง เมื่อสั่งสมกันมากเข้า ข้าวสาลิมาก็กลายเป็นมีราห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มบ้าง ดันที่ถูกเก็บเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับออกแทน จึงปรากฏว่าข้าวสาลิที่เก็บแล้วขาดเป็นตอนๆ พวกมนุษย์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษาหารือกันปรารภถึงความเสื่อมทรามที่เกิดขึ้นโดยลำดับ และหาทางแก้ไขปัญหานี้โดยการแบ่งข้างสาลิและปักปันเขตแดนกันขึ้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเกียจคร้านและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาเมื่อมนุษย์เกิดความโลภทรพยากรธรรมชาติซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดก็มีไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ จึงเกิดการจัดสรรปันส่วนกันครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แต่หลังจากแบ่งปันดินแดนและผลผลิตกันครอบครองแล้วเกิดมีคนในโลกสงวนส่วนของตนไว้แล้วไปขโมยในส่วนของผู้อื่นมาบริโภค เมื่อถูกจับได้ 2 - 3 ครั้ง ครั้งแรกก็ได้แค่ตักเตือน คนที่ขโมยก็รับปากว่าต่อไปจะไม่ขโมยแต่ก็ไม่ทำตามสัญญา ภายหลังก็ขโมยอีก จึงมีมนุษย์บางคนทนไม่ได้ถึงกับลงมือลงเท้าพวกหนึ่งตีด้วยท่อนไม้พวกหนึ่งตีด้วยฝ่ามือ บ้างก็ใช้ดินขว้างปา เมื่อเกิดเหตุการณ์วุ่นวายอย่างนี้พวกมนุษย์ผู้ใหญ่ก็ประชุมกันเพื่อหาทางแก้ไขปัญหานี้ ครั้นนั้นแลพวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า

พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การดิ้นรนจักปรากฏ การพุดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่าใด บาปกรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนโดยชอบ ให้เป็นผู้ที่ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งข้าวสาลิให้แก่ผู้นั้น

ต่อจากนั้นเป็นการแสดงถึงการเกิดขึ้นของวรรณะต่างๆ ว่า เกิดจากการแบ่งงานกันทำตามความพอใจ การแบ่งงานกันทำเป็นแผนๆ จึงทำให้เกิดความแตกต่างของหมู่ชน คือ ทำให้เกิดเป็นวรรณะขึ้น คนทั้งสี่วรรณะมิได้แตกต่างกันมาแต่เดิม ชาติกำเนิดมิได้เป็นเครื่องวัดคุณค่าหรือตัดสินความแตกต่างระหว่างมนุษย์ว่าใครสูงต่ำกว่าใคร ดังข้อความในพระสูตรที่ว่า

วาเสฏฐะและภารทวาชะ ด้วยประการดังนี้การบังเกิดขึ้นของพวกกษัตริย์มีขึ้นได้เพราะอักษรเป็นที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของเก่ายิ่งนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านี้จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกันก็เพราะกรรมเท่านั้น นอกจากกรรมหาไม่มี วา

¹¹ สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 10.

เสฏฐะและการทวาทะ ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในที่ประชุมทั้งในปัจจุบัน และในภพหน้า¹²

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีขอบเขตที่ชัดเจนทั้งในด้านการกระทำ ผลของการกระทำ มีความเสมอภาคต่อเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ใครทำกรรมอย่างไร ก็ย่อมได้รับผลอย่างนั้น ไม่มียกเว้นว่าผู้นั้นเป็นพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทร ทุกคนมีกรรมเท่านั้นเป็นตัวกรรมกำหนดทั้งสิ้นพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงมีหลักคำสอนให้เชื่อในเรื่องกรรมลิขิต คือ การกระทำของตนเอง ที่สร้างโชคชะตาหรือความเจริญความเสื่อมให้แก่ตัวเราเอง ซึ่งสรุปลงในหลักกฎแห่งกรรม กฎแห่งการกระทำ เพื่อให้มนุษย์รู้จักปรับปรุงตนเอง คือให้ยอมรับรู้เรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ ว่ามาจากเหตุจากปัจจัยอะไร แล้วคิดพิจารณาว่าจะแก้ไขให้ดีขึ้นให้ถูกต้องได้อย่างไร หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาทจึงเพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ที่ถูกต้องในความเป็นไปของโลกและชีวิต เพราะประกอบด้วยปัญญาความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริงและการปฏิบัติชอบที่สอดคล้องกับความจริงที่มีผลต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งในโลกนี้ โลกหน้า และสภาวะไร้ภพภูมิ กล่าวคือไม่มีโลกนี้ โลกหน้าอีกต่อไป

5.สรุป

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้มนุษย์เลิกดูหมิ่นเหยียดหยามกัน เพราะเรื่องถือชั้นวรรณะ เพราะเหตุชาติและวงศ์สกุล แต่ให้นับถือกันด้วยระบบศีลธรรม ใครจะเกิดในสกุลต่ำสูง ยากดีมีเงินอย่างไรไม่เป็นประเด็น หากตั้งอยู่ในศีลธรรมก็ถือว่าเป็นคนที่ควรยกย่องสรรเสริญ ถ้าประพฤติปฏิบัติตรงกันข้าม คือ “ล่วงละเมิดศีลธรรมแล้ว แม้จะเกิดในสกุลสูงนับได้ว่าเป็นคนพาลอันควรตำหนิ” หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เลิกชั้นวรรณะ หลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา มา โดยเฉพาะคัมภีร์สำคัญ คือ พระไตรปิฎก แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าในอดีตโบราณการมีการถือระบบชั้นวรรณะอย่างรุนแรงเพียงไร

พระพุทธศาสนาจึงมีหลักเชื่อในกรรมลิขิต คือ การกระทำของตนเอง ที่สร้างโชคชะตาหรือความเจริญความเสื่อมให้แก่ตัวเราเอง เพราะฉะนั้น ในคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงไม่มีที่แสดงออกซึ่งความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า หากสอนให้ประพฤติปฏิบัติชอบ สร้างความสุขความเจริญให้แก่ตนเองด้วยความขยันหมั่นเพียรตามปกติธรรมดา นี้เอง ความหนักแน่นแห่งคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงอยู่ที่การเว้นความชั่ว ประพฤติความดีและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด เท่านั้นการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ที่จริงแล้ว

¹² สุชีพ ปุณฺณภาพ, *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทบรรณาการ, 2548), หน้า 79.

คือ “การศึกษาและปฏิบัติทางกาย และใจในเรื่องกรรม การกระทำแต่คุณงามความดี พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้รู้จักพึ่งตัวเองในการประกอบคุณงามความดี ในการยกระดับแห่งชีวิตของตนให้สูงขึ้น ไม่สอนให้คิดแต่จะเอาดีด้วยการอ่อนน้อมบงบงสงวน คำสอนข้อนี้เป็นเหตุให้เกิดหลักเรื่องทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ที่เรียกว่า กฎแห่งกรรม”¹³

พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนหลักกรรม เพื่อหักล้างเรื่องวรรณะ เพื่อให้คนรู้จักปรับปรุงตนเอง คือให้ยอมรับรู้เรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ ว่ามาจากเหตุจากปัจจัยอะไร แล้วพิจารณาว่าจะแก้ไขให้ดีขึ้นให้ถูกต้องได้อย่างไร ไม่ใช่ให้ยอมรับรักษาสภาพให้ดีที่เป็นอยู่เอาไว้ คือปล่อยให้เรื่อยเปื่อยไป เรื่องอนิจจัง หลักอนิจจังสอนให้รู้จักว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงเมื่อเป็นเช่นนี้คนไทยปลงได้ใจสบายมีความสุข แต่เสร็จแล้วกลายเป็นยอมรับสภาพ ปลงใจต่อไปอีกว่า อะไรๆ มันก็ไม่เที่ยงเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ต้องปล่อยมันไปตามที่มันจะต้องดับต้องเกิด พอปลงอย่างนี้ เราก็ไม่ต้องแก้ไขอะไรก็กลายเป็นยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ในเรื่องนี้สาเหตุข้อสำคัญของปัญหาที่เป็นมา ก็คือการแยกไม่ออกระหว่างการยอมรับความจริง กับการยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ลัทธิที่ถือว่า กรรมเก่าเป็นตัวกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างแล้ว อันนั้นจะเป็นลัทธิอุปเพกขาที่เราจะเป็นคนดี คนชั่ว จะเจริญก้าวหน้า มันอยู่ที่การกระทำของเรา

บรรณานุกรม

- จิตติมา พัทธชัยไพโรวัน, **ประวัติศาสตร์ยุคโบราณ**, กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2522
 มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พุทธประวัติ ปริเฉทที่ 1**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2535.
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
 มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2548.
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปัทมสูตรกถาแปล ภาค 4**, พิมพ์ครั้งที่ 13, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2531
 มนต์ ทองชัย, **4 ศาสนาสำคัญของโลกปัจจุบัน**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2530

¹³เรื่องเดียวกัน, หน้า 162.

บุญมี แทนแก้ว, **ความจริงของชีวิต**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2542

พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์**, กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 สหธรรมิก จำกัด, 2536

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ 3,
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทเมื่อดทรายพริ้นติ้ง จำกัด, 2553

พิน ดอกบัว, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสยาม, 2545

เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1**,

สุชีพ ปุญญานุภาพ, **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 บริษัทบรรณาการ, 2548

ภาคผนวก

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

**รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม พ.ศ. 2560**

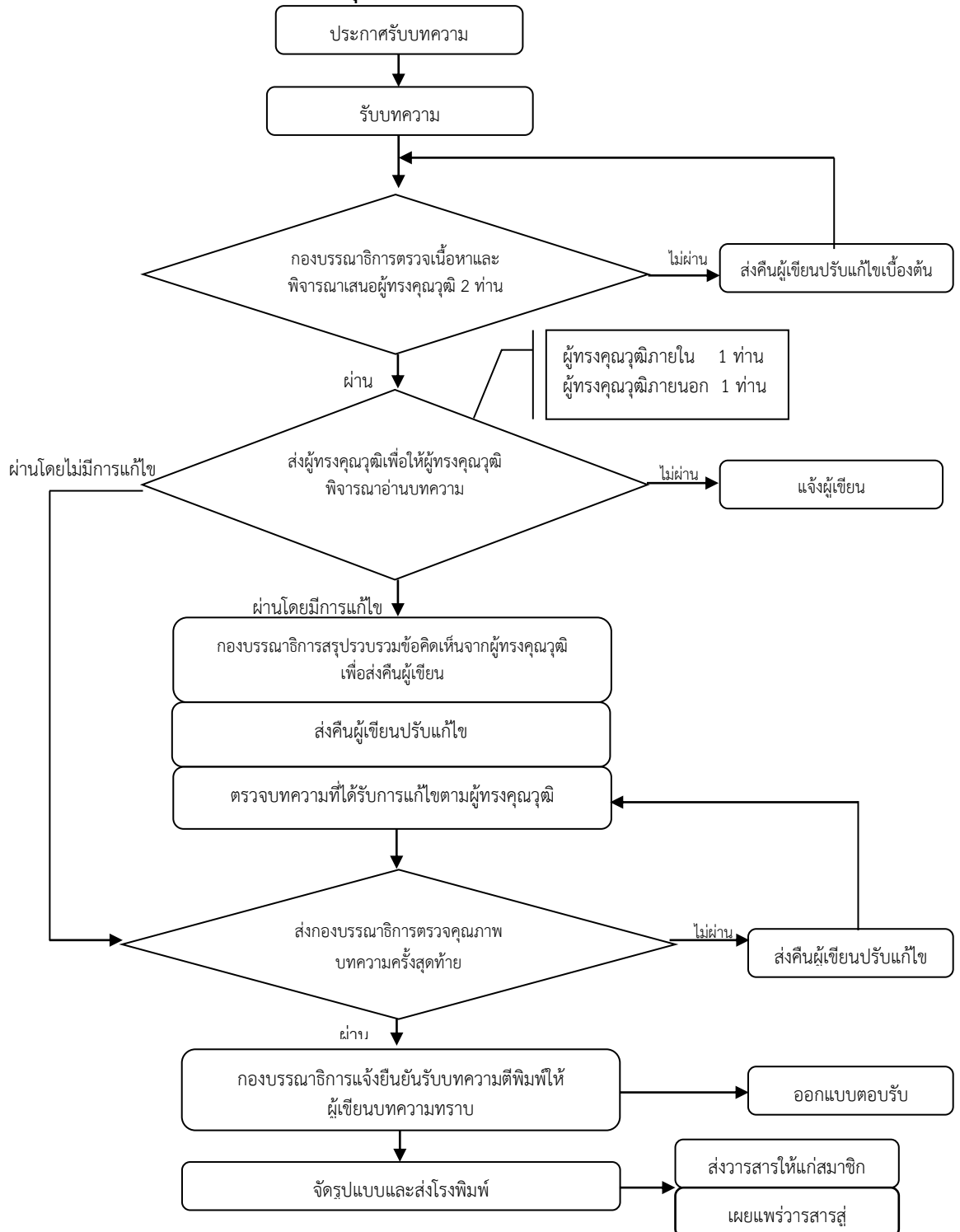
ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

1. พระราชวชิรเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รศ.ดร.สมชัย ศรีนอก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.วรกฤต เกื้อนช้าง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ผศ.ดร.วิรัช จงอยู่สุข	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. ผศ.อานนท์ เมธีวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. ผศ.ดร.อัศรเดช พรหมกลับ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

1. รศ.ดร.ธานี เกสทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
2. รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
3. ผศ.ดร.สาธิต ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
4. ผศ.ดร.สำราญ บุญเจริญ	วิทยาลัยนครราชสีมา
5. ผศ.ดร.พิมลพรรณ เพชรสมบัติ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
6. ผศ.ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
7. ผศ.ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
8. ผศ.ดร.อรรถัย อินตะไชยวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์
999 หมู่ 6 ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์ 60000
โทรศัพท์ 056-219999 โทรสาร 056-219998

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการศึกษาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research article) ได้แก่รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์จะต้องส่งจดหมายนำส่งบทความพร้อมต้นฉบับแบบพิมพ์ 3 ชุด มายังกองบรรณาธิการ กรณีที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ บรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้นิพนธ์ส่งบทความต้นฉบับที่แก้ไขครั้งสุดท้าย พร้อมซีดีรอม (CD ROM) 1 แผ่นที่บรรจุเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่ในบทความทั้งหมดที่ได้แก้ไขแล้ว ทั้งนี้ผู้นิพนธ์ต้องมีส่วนเก็บไว้ด้วยเพื่อการอ้างอิง

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้นิพนธ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มี

ความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH SarabunPSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (double spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สีขนาดบีห้า (B5) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษซ้ายกับด้านบน 1 นิ้วครึ่ง และด้านขวากับด้านล่าง 0.5 นิ้ว พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน 15 หน้ากระดาษพิมพ์สี โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double – blind peer review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 350 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัยและบทความปริทรรศน์ต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และลักษณะของบทคัดย่อควรประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ (Objective) วิธีการศึกษา (methods) ผลการศึกษา (Results) สรุป (Conclusion) และคำสำคัญ (Key words) ซึ่งควรเรียบเรียงตามลำดับและแยกหัวข้อให้ชัดเจนดังนี้

- **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- **วิธีการศึกษา** ควรกล่าวถึงวิธีการค้นคว้าข้อมูล ระเบียบวิธีวิจัยที่นำมาศึกษา สถิติที่นำมาใช้
- **ผลการศึกษา** ควรประกอบด้วยผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีที่มีการวิเคราะห์)
- **สรุป** ควรกล่าวถึงผลสรุปของการค้นคว้าและศึกษา
- **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญ 3-6 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษา และจะปรากฏอยู่ในส่วนท้าย

ของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยต้องจัดเรียงคำสำคัญตามตัวอักษร และค้นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (;)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

เหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้ สมมติฐานของการศึกษา ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ชัดเจน

3.2 วิธีการศึกษา (methods) กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.3 ผลการศึกษา (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ในข้อ 3.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยายในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

3.4 การอภิปรายผล (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.5 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.6 กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) เป็นส่วนที่กล่าวขอบคุณต่อองค์กร หน่วยงาน หรือบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือร่วมมือในการวิจัย รวมทั้งแหล่งที่มาของเงินทุนวิจัย และหมายเลขของทุนวิจัย

3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบเชิงอรรถ (Footnote) เป็นการทำรายการเอกสารอ้างอิงหรือคำอธิบายเพิ่มเติมที่อยู่ด้านล่างของข้อความในหน้ากระดาษแต่ละหน้า ซึ่งมีการเขียนอ้างอิงแตกต่างกันตามประเภทของเอกสารหรือแหล่งที่ใช้อ้างอิง ดังนี้

การอ้างอิงแบบเชิงอรรถ

1. หนังสือ

1.1 คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือหนังสือสำคัญพิมพ์เป็นชุด

ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์. เลม/ขอ/หนา. และให้วงเล็บคำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีหรือวงเล็บคำว่า (ไทย) ไว้หลังคำย่อในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ตัวอย่างเช่น 1ช.ข. (บาลี) 27/855/191.

1.2 หนังสือทั่วไป

ผู้แต่ง, ชื่อเรื่อง, (สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์, ปีที่พิมพ์), หนา. ดังอย่างเช่น

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก : บอเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), หนา 38.

Venerable Dr. W. Rahula, **What the Buddha Taught**, (Bangkok: Haw Trai Printing, 2004), p.69.

2. วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร, เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หนา. ตัวอย่างเช่น

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

พระเทพปริยัติเมธี, ผศ.ดร., “การเสริมสร้างเครือข่ายสถานีวิจัยกระจายเสียงพระพุทธศาสนา และชุมชนจังหวัดนครสวรรค์”, **บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์**,ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2560): 1-12.

K.N., Jayatileke, “The Buddhist Theory of Causality”, The Maha Bodhi, vol. 77 No.1: 10-15.

3. วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย, “ชื่อหัวข้อวิทยานิพนธ์”, ระดับของวิทยานิพนธ์, (ชื่อแผนกวิชาหรือคณะและมหาวิทยาลัย), ปีที่พิมพ์. ตัวอย่างเช่น

อนุวัต กระสังข์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2557.

4. สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 18 กรกฎาคม 2557.

5. เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [7 กันยายน 2555].

6. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham, *Motivation and Personnality*, (New York : Harper and Row Publishers, 1970.

การเขียนบรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

2) วารสาร

ผู้เขียน, “ชื่อบทความ”, ชื่อวารสาร , เล่มที่หรือปีที่ (เดือน ปี): หน้า. ตัวอย่างเช่น

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., “การกำหนดประเด็นปัญหา การตั้งชื่อเรื่องเรื่อง และการเขียนวัตถุประสงค์การวิจัยทางสังคมศาสตร์”, มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2557): 14-28.

3) วิทยานิพนธ์

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “การศึกษาวิเคราะห์ยุทธวิธีในการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า”. **ปริญญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550.

4) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์, ตำแหน่ง (ถ้ามี), วัน เดือน ปี. ตัวอย่าง

สัมภาษณ์ พระเทพโสภณ, อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
18 กรกฎาคม 2557.

5) เว็บไซต์

พระธรรมโกศาจารย์ (ศ.ดร.ประยุร ธรรมจิตโต). **ธรรมประกาศโนบาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&Ntype=9> [7 กันยายน 2555].

2. ภาษาอังกฤษ

Maslow Abraham. *Motivation and Personnality*. New York : Harper and Row Publishers, 1970.

4. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพ หรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายภาพและตารางให้พิมพ์เหนือภาพหรือตาราง ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่ใต้ภาพหรือตาราง

5.ลิขสิทธิ์

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ทุกท่านต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อน พร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

6. การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา การสั่งซื้อ และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ กรุณาติดต่อ “ผู้ช่วยบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์” สำนักงานวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ 999 หมู่ 6 ตำบลนครสวรรค์ออก อำเภอเมืองฯ จังหวัด
นครสวรรค์ 60000 โทรศัพท์ 056-219999 โทรสาร 056-219998

1) 2) 3)

8. อัตราค่าวารสาร

กำหนดออกวารสารปีละ 3 ฉบับ จำหน่ายราคาฉบับละ 199 บาท ไม่รวมค่าส่ง

9. อัตราค่าสมาชิก

ปีละ 300 บาท

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

หนังสือขอเสนอบทความเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

เขียนที่.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

ข้าพเจ้าชื่อ..... ฉายา..... นามสกุล.....

ที่อยู่.....

โทรศัพท์..... E-mail:

มีความประสงค์ขอตีพิมพ์บทความ () บทความวิจัย () บทความวิชาการ เรื่อง:

(ภาษาไทย).....

(ภาษาอังกฤษ).....

ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ซึ่งดำเนินการโดยบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยบทความฉบับนี้ข้าพเจ้าได้ขึ้นเพื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญา..... สาขาวิชา.....

จาก (ชื่อสถาบัน)..... ปีการศึกษา..... หรือได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก

เมื่อคณะบรรณาธิการของวารสารพิจารณาแล้วมีมติให้แก้ไขปรับปรุงบทความ ข้าพเจ้ามีความยินยอมได้รับไปแก้ไขตามมติดังกล่าวนี้และข้าพเจ้าขอรับรองว่า (ขีดเครื่องหมาย ✓)

() เป็นผลงานทางวิชาการของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมนิพนธ์ตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

() บทความนี้ไม่เคยลงตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อน

() บทความนี้ไม่ได้คัดลอกหรือดัดแปลงมาจากของผู้ใดทั้งสิ้น

ทั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ชำระค่าธรรมเนียมขอตีพิมพ์บทความลงในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ตามอัตราที่ได้กำหนดไว้ คือ

() บทความวิชาการ 3,000 บาท

() บทความวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ป.โท-เอก 4,000 บาท

() บทความวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย 5,000 บาท เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

อนึ่ง แม้เมื่อข้าพเจ้าปรับแก้ไขแล้ว แต่งานยังไม่เรียบร้อยและไม่ได้รับการให้การลงตีพิมพ์ ข้าพเจ้าไม่ติดใจเอาความใดๆ ทั้งสิ้น จะยอมรับการพิจารณาของคณะกองบรรณาธิการถือว่าเป็นที่สุด

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้นิพนธ์บทความ

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

ใบตอบรับการเป็นสมาชิก

ที่.....
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

กราบนมัสการ/เรียน บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
ข้าพเจ้า (ชื่อภาษาไทย).....
(ชื่อภาษาอังกฤษ).....
ที่อยู่ (ที่สามารถติดต่อได้).....
.....
.....

E - Mail.....เบอร์โทรศัพท์.....
โทรสาร..... มีความประสงค์จะขอรับสมัครเป็น
สมาชิกวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

() สมาชิกประเภทรายปี 300 บาท (จำนวน 3 เล่ม)

() เล่มละ 199 บาท

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าได้ส่ง

() เงินสด

() ธนาณัติ (สั่งจ่าย.....)

() ตัวแลกเงินไปรษณีย์

() แคชเชียร์เช็ค ในนาม.....

โปรดนำส่งวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

สถานที่ติดต่อ ☐ ที่บ้าน

☐ ที่ทำงาน

เลขที่.....ถนน.....หมู่ที่.....ตำบล/แขวง.....

อำเภอ/เขต.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรศัพท์เคลื่อนที่.....

โทรสาร.....E-Mail.....

(สำหรับเจ้าหน้าที่)

ลงชื่อ.....

ค่าบำรุงปี พ.ศ.....

เลขที่ใบเสร็จ.....

()

ลงวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ลงบัญชีแล้ว.....

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (ฉบับพิเศษ) พฤษภาคม – สิงหาคม 2560

จิรภูมิติกัม พุทธศาสน์ โทศุ

ขอवरพระพุทศาสนาจงสถิตสถาพรตราบชั่วกาลนานเทอญ